
Skráning fornleifa í Skeiðahreppi.

Hefti III: Fornleifaskrá

Ritstjóri: Ragnheiður Gló Gylfadóttir

Höfundar efnis: Brynja Árnadóttir, Gylfi Helgason, Jóhanna V. Guðmundsdóttir, Lilja Laufey Davíðsdóttir, Magnea Dís Birgisdóttir, Orri Vésteinsson, Ragnheiður Gló Gylfadóttir, Rúnar Leifsson, Sigrún Drífa Þorfinnsdóttir og Stefán Ólafsson.

Fornleifastofnun Íslands
Reykjavík 2026
FS1085-19363

Forsíðumyndin er af Þjórsárgötum ÁR-661:011 í landi Húsatófta, horft er til suðurs. Myndina tók Ragnheiður Gló Gylfadóttir.

© Fornleifastofnun Íslands 2026

Bræðraborgarstígur 9

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Netfang: fsi@fornleif.is

Heimasíða: www.fornleif.is

Samantekt

Í þessari skýrslu birtast niðurstöður aðalskráningar fornleifa sem unnin var í Skeiðahreppi sumrin 2019-2022. Skráningu gamla hreppsins var haldið áfram þaðan sem frá var horfið árið 2017 og hafa því allar jarðir í hreppnum verið skráðar. Efniviður skýrslunnar er umfangsmikill og því er henni skipt niður í þrjú bindi.

Samanlagt voru skráð 30 lögbýli á þessum fjórum árum auk fornleifa sem tilheyra fleiri en einni jörðu. Skráðar voru mjög fjölbreyttar fornleifar s.s. fjöldi bæjarhóla, hverskyns útihús og aðhöld fyrir skepnur, garðlög, áveitu- og samgönguminjar. Í skýrslunni birtast upplýsingar um 1167 fornleifar sem skráðar voru á 999 minjastöðum. Hér birtast að auki niðurstöður fornleifaskráningar sem var unnin árið 2017, auk fjögurra yngri skráninga sem unnar hafa verið vegna skipulagsmála frá því að aðalskráningunni lauk. Þetta er gert í þeim tilgangi að í skýrslunni sé að finna upplýsingar um allar skráðar minjar í hreppnum.

Ástand fornleifa á skráningarsvæðinu er fremur slæmt, en í meira en helmingi tilfella eru öll yfirborðsummerki um minjastaði horfin. Í flestum tilvikum hafa minjastaðir horfið vegna túnasléttunar og framkvæmda af ýmsu tagi s.s. bygginga, vegagerðar eða niðurrifs. Auk þess getur breytt landnýting í mörgum tilfellum falið í sér ákveðna ógn við minjar en innan skráningarsvæðis er búið að ræsa mikið af landi fram og slétta í tún.

Efnisorð: Fornleifastofnun Íslands, fornleifaskráning, aðalskráning, Skeiðahreppur, Skeiða- og Gnúpverjahreppur

Summary

This report presents the results of a general archaeological survey undertaken in Skeiðahreppur, in the municipality of Skeiða- and Gnúpverjahreppur in southern Iceland. The fieldwork was carried out in the summers of 2019-2022 and due to the extensive scope of the work the report is divided into three volumes. The survey resumed from where it had left off in 2017, and as a result all farms in the district (Skeiðahreppur) have now been recorded. In total, 30 farms were surveyed during these four years, in addition to archaeological sites associated with more than one farm. A wide variety of archaeological features were recorded, such as numerous farm mounds, various types of outhouses and livestock enclosures, various boundaries and irrigation structures.

The report contains information on 1167 archaeological features recorded at 999 sites. It also includes the results of archaeological survey carried out in 2017, as well as four more recent surveys conducted in relation to planning proposals after the completion of the main survey. This is done to ensure that the report contains information on all recorded archaeological remains in the municipality at the time of its publication.

The condition of the archaeological remains within the survey area is rather poor, and in more than half of all cases all surface traces of the sites have disappeared. In most cases, sites

have been lost due to field leveling and various types of construction activities such as building development, road construction, and demolition. In addition, changes in land use pose a certain threat, as large areas have been drained and leveled for hayfields.

Keywords: Institute of Archaeology Iceland, archaeology, general survey, Skeiða- and Gnúpverjahreppur municipality

Efnisyfirlit

Hefti I

1.	Inngangur	9
2.	Saga fornleifaskráningar á Íslandi	12
3.	Aðferðir við fornleifaskráningu	14
4.	Staðhættir og byggðapróun	16
	Þróun byggðar í ljósi fornleifa	16
	Rannsóknir á fornleifum á Skeiðum	19
5.	Samantekt um helstu minjaflokka	21
	Bæjarhólar og býli	21
	Kirkjur, kuml og legstaðir	24
	Tún og túngarðar	25
	Útihús innan heimatúna	27
	Kálgarðar	33
	Kvíar, stekkir, nátthagar og réttir	35
	Fjárskýli, beitarhús, heystæði og sel	39
	Vörslugarðar	46
	Landnýting utan túna (mógrafir, torfrista, malar- og grjótnám)	47
	Nýting á vatni	51
	Samgönguminjar	58
	Landamerki	66
	Aðrar minjar og viðbætur	67
6.	Fornleifar á Skeiðum	68
	Heimildir	73
	Óprentaðar heimildir	75
	Viðauki I: Hnitaskrá í isn93	80

Hefti II

1. ÁR-233	Fjall	9
2. ÁR-234	Framnes	43
3. ÁR-235	Birnustaðir	66
4. ÁR-236	Álfsstaðir	88
5. ÁR-237	Ósabakki	112
6. ÁR-238	Reykir	124
7. ÁR-239	Húsatóftir	150
8. ÁR-240	Hlemmiskeið	182
9. ÁR-241	Brjánstaðir	197
10. ÁR-242	Votamýri	211
11. ÁR-243	Blesastaðir	226
12. ÁR-244	Skeiðháholt	237
Viðauki I:	Minjakort	252
Viðauki II:	Hnitaskrá Isn93	285

Hefti III

13. ÁR-245	Kálfhóll	9
14. ÁR-246	Kílhraun	30
15. ÁR-247	Borgarkot	50
16. ÁR-248	Arakot	60
17. ÁR-249	Langamýri	71
18. ÁR-250	Árhraun	89
19. ÁR-251	Ólafsvellir	103
20. ÁR-252	Vesturkot	131
21. ÁR-253	Minni-Ólafsvellir	134
22. ÁR-254	Björnskot	137
23. ÁR-255	Norðurgarður	140
24. ÁR-256	Andrésfjós	143

25. ÁR-257	Brúnavellir efri	146	
26. ÁR-258	Brúnavellir syðri	158	
27. ÁR-259	Brúnavallakot	168	
28. ÁR-260	Vorsabær	176	
29. ÁR-261	Miðbýli	193	
30. ÁR-262	Útverk	213	
31. ÁR-661	Fornleifar á fl. en einni jörð	226	
Viðauki I: Minjakort		252	

Skýringar					
	áveita		sandvarnir		renna
	bæjarhóll		steypa		steypa
	efnistaka		púst		torf
	hleðsla		bæjarhóll		torf og grjót
	leið		efnistaka		vegur
	loftmynd		flóðgarður		púst
	niðurgröftur		grjót		landamerki (gróf afmörkun)
	óljóst		loftmynd		skráðar fornleifar
	renna		niðurgröftur		

Allar uppmælingar sem gerðar voru í skráningunni eru skilgreindar m.t.t. byggingarefnis eða eðlis minjanna og eru skýringar á þeim sýndar í lista hér fyrir ofan. Þessa skýringar gilda fyrir öll minjakort og myndir af uppmældum minjum í fornleifaskrá.

Sögulegar heimildir:

1686: 13 hdr 80 ál. Skálholtsstólseign, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

1695: 13 hdr 40 ál, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

1709: Dýrleiki óviss. Skálholtsstólseign, skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 183.

1847: 17 2/3 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 63. 12.3.1562: Reikningur Skálholtsstóls: “Jnprimis fimm jnnstædukyr aa Kalfholi,” DI XIII, 693.

Árið 1896 voru 7 bæjarhús og 10 peningshús á Kálfhóli. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 2 bæjarhús og 4 peningshús gjörfallin, 5 bæjarhús og 4 peningshús mjög skemmd en 2 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

Tvíbýli er á Kálfhól og var nýbýlið Kálfhóll II byggt 1946 á helmingi jarðarinnar, skv. Sunnlenskum byggðum I, 462.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 5,1 ha, ca 2/5 slétt. Matjurtagarðar 5,8 arar.

“Hrísrif lítið til eldiviðarstyrks, brúkast ei. [...] Enginu grandar vatn, sem jetur úr rótina. Hætt er kvikfje fyrir hrakningi í Þjórsá í stórviðrum á vetur. Vatnsból bregst sumar og vetur í þerrum og stórfrostum, og er þá óbærilega erfitt vatn að sækja í Þjórsá á vetur,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 183.

“Talsvert er þar enn af ónýttu ræktunarlandi,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 461.

ÁR-245:001_01 Kálfhóll bæjarhóll bústaður

422713 385426

Bærinn er sýndur á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920, nánast í miðju heimatúninu. Sjö bæjarhús eru merkt inn á bæjarteikninguna og stafnar snéru til suðurs, eitt húsanna er innan kálgarðs 02. Bærinn er á náttúrulegu holti, því hæsta á jörðinni. Núverandi íbúðarhús er með kjallara og þar komu í ljós hleðslur við framkvæmdir nýlega. Húsið er byggt 1939 á miðjum bæjarhólnum. Hleðslan var mynduð og teiknuð að sögn heimildamanna, Hús eru nánast á öllum bæjarhólnum. Stór útihús eru yfir vesturhlutanum og íbúðarhús yfir austurhlutanum. Fyrir norðan hólinn er malarvegur og gróinn bakgarður til suðurs.

Bæjarhóll ÁR-245:001_01, horft til VSV.

Bæjarhóllinn sést enn þrátt fyrir að erfitt sé að

greina náttúrulega uppsöfnun frá holtinu vegna rasks. Hóllinn er um 60x33 m stór og snýr austur-vestur. Hann er um 1-2 m á hæð og hliðarnar aflíðandi til austurs og vesturs. Beinn kantur sést hins vegar bæði til suðurs og norðurs. Norðurhluti bæjarhólsins er mun umfangsminni en aðrar hliðar, þar er kanturinn aðeins 0,3 m á hæð. Til suðurs afmarkar kanturinn líklega norðurhlið kálgarðs 001_02. Þar er hann um 1-1,5 m á hæð. Búið er að planta trjám víða í bæjarhólinn.

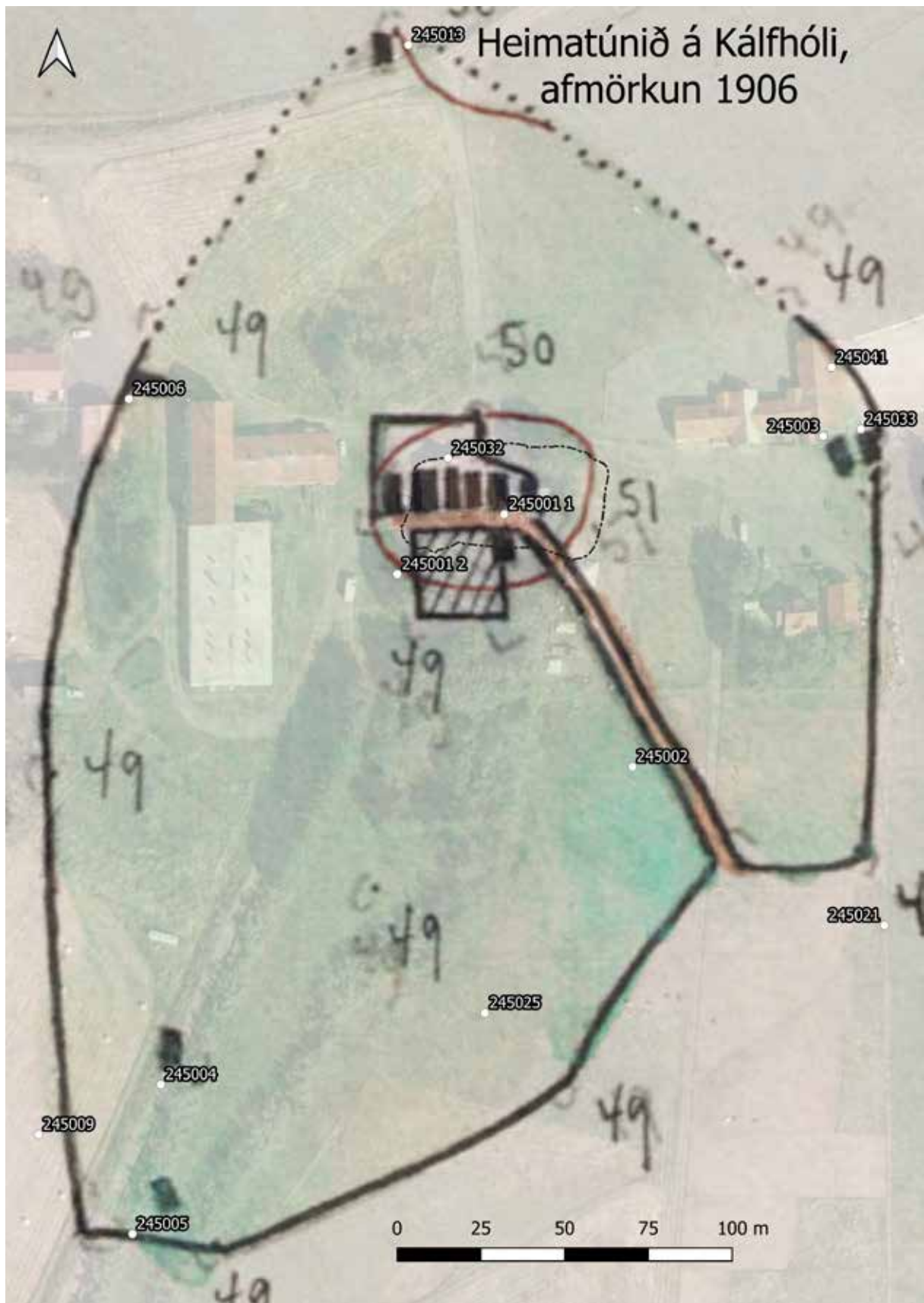
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-245:001_02 heimild um kálgarð

422680 385408

Kálgarður 02 var sunnan við bæinn, í brekku þar niður til suðurs en er horfinn. Bakgarður ábúenda

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúninu á Kálfhóli frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar og svartar punktalínur. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

er þar nú og mikið af trjám og sléttum grasflötum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-245:002 heimild um traðir

422751 385351

Traðir í SA frá bæ 001 eru merktar inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. “Traðir. Traðirnar, heimreiðin að bænum áður fyrr, lágu af Stöðlinum [025] og heim. Tröðunum var ýtt út á ýtuöld (P.G.),” segir í örnefnaskrá. Traðirnar eru ekki sýndar á túnakorti frá 1920 en voru án efa enn í notkun þá. Líkt og segir í örnefnalýsingu sjást traðirnar ekki lengur.

Gróið tún nýtt til beitar. Þarna eru nokkur beitarhólf fyrir hross og túnið ekki í ræktun.

Engin ummerki traðanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Ö-Kálfhóll JE, 8

ÁR-245:003 *Lambúsbóll* heimild um útihús

422808 385449

Um 80 m vestan við bæ 001, nærri túngarði 009, er útihús merkt inn á túnakort frá 1920 og bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Þar sem útihúsið var er núverandi hesthús Kálfhóls II og malarplan þar sunnan við. Óvíst er að nokkur ummerki um þetta útihús séu enn undir sverði.

Malarplan er sunnan við útihúsið og fleiri byggingar.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-245:004 heimild um útihús

422595 385268

Um 200 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 30 m norðan við útihús 005 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og 1920. Það er horfið en sést á loftmynd tekinni um 1945-1946.

Slétt tún sem enn er slegið. Hvergi mótar fyrir hól í túninu eða örðum ummerkjum um útihúsið.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; AMS39_1-1_110

ÁR-245:005 heimild um útihús

422600 385212

Um 250 m suðvestan við bæ 001 og 40 m sunnan við útihús 004 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Útihúsið var syðst í heimatúninu, nærri túngarði 009.

Slétt tún sem enn er slegið. Hvergi mótar fyrir hól í túninu eða öðrum ummerkjum um útihúsið.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-245:006 heimild um útihús

422618 385462

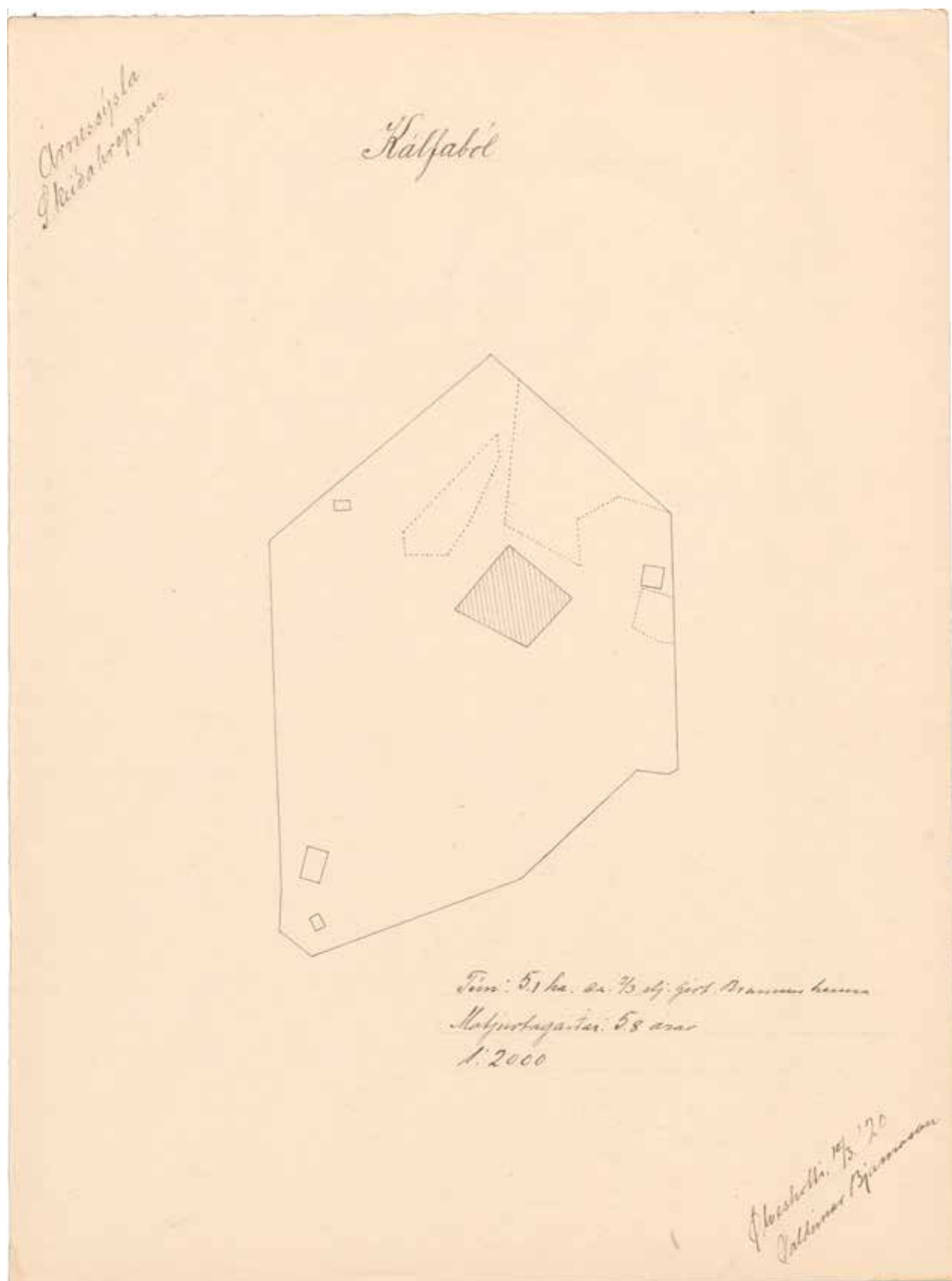
Um 110 m norðvestan við bæ 001 og rúmum 200 m norðan við útihús 004 er útihús merkt inn á túnakort frá 1920 og bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið var fast austan við túngarð 009. Þar sem útihúsið var er malarvegur fast vestan við svínabú og austan við íbúðarhúsið á nýbýlinu Sléttabóli.

Vesturhluti heimatúnsins er mikið raskaður vegna húsbygginga.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

Túnakort Kálfhóls frá árinu 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi á myndinni. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-245:007 *Helghóll* heimild

422874 385114

“Helghóll. Þetta var lítill hóll suður af bænum en var ýtt úr þegar þarna var gert tún,” segir í örnefnalýsingu. Engar sagnir eru tengdar þessu örnefni, Helghóll. Það fær að njóta vafans og talið til fornleifa enda bendir tilurð þess eindregið til einhvers konar þjóðtrúar. Helghóll var um 350 m SSV við bæ 001 og um 180 m sunnan við kvíar 021.

Slétt, ræktað tún.

Engin ummerki um hólinn sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 5

ÁR-245:008 garðlag vörslugarður

423037 384376

Um 800 sunnan við bæ 001 og fast austan við stekk 023 er torfhlaðið garðlag. Það liggur þvert yfir svokallaðar Sanddælar og var vörslugarður. Það náði áður mun lengra til norðurs og líklega allt að heimatúninu en þar eru nú grasi vaxin tún.

Garðlagið er á grónu, sendnu svæði við Þjórsárþakka. Hér og þar eru lækjarfarvegir og deiglend svæði. Svæðið er nýtt til beitar.

Garðlagið myndar gleitt horn fast norðan við Stekkatún 023. Garðlagið lá einnig til suðvesturs norðan við stekk 023 en sá hluti fjarar út í ræktað tún. Það var á mörkum þess og móa. Garðurinn er 470 m langur og liggur til VNV frá Þjórsárþökkum. Hann sveigir til norðurs við stekkin og endar við skurð. Hann er um 2 m á breidd, 0,3-0,4 m á hæð og torfhlaðinn. Vírgirðing er á garðinum endilöngum. Sá hluti sem liggur til suðvesturs er umfangsminni. Hann er um 110 m að lengd, 0,0,3 m á hæð og 1 m á breidd.

Garðlag ÁR-245:008, horft til norðurs.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:009 heimild um túngarð

422574 385241

Túngarður umhverfis allt túnið er merktur inn á túnakort frá 1920. Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 er túngarður ekki merktur til norðurs og ekki ljóst hvað réði afmörkun þar. Túngarðurinn sést enn á loftmynd tekinni um 1945, á sama stað og á bæjarteikningunni.

Túngarðurinn er horfinn og var sléttaður út fyrir löngu. Slétt tún eru þar sem hann var.

Engin ummerki túngarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-245:010 heimild um brunn

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var brunnur heima við bæ 001 en staðsetning hans er ekki sýnd. Líklega var hann við bæ 001 en ekki reyndist unnt að staðsetja hann með innan við 50 m skekkju.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-245:011 *Markavarða* heimild um landamerki

Landamerkjabréf Kálfhólts 1886: “Milli Kálfhóls og Skálmholtshrauns er tekin stefna úr víkinni við Þjórsá fyrir framan “Moldgróf” í “Markavörðu” og þaðan í “Markhól” og þaðan í “Gráhellu”,”

segir í Landamerkjabréfi No. 125. Ekki er vitað með vissu hvar Markavarða var staðsett og vélgráfin skurður er nú á merkjum jarðanna. Líklega hvarf varðan við gerð hans. Einnig er á reiki hvar nákvæm landamerki jarðanna voru og þau endanlega ákveðin um miðja síðustu öld. Frekari heimildir þarf til þess að staðsetja vörðuna.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Landamerkjabréfi No. 125

ÁR-245:012 garðlag landamerki

421509 383746

Garðlag ÁR-245:012, horft til norðvesturs.

Landamerkjabréf Kálfhólts 1886: “Þjótandi á engjaítak í Kálfhólslandi, það liggur ofan við landamerkin milli Kálfhóls og Skálmholtshrauni, frá “Moldgróf” við Þjórsá til “Boladælar” og upp að vörðum þeim sem hlaðnar eru í röð þar í rimunum fyrir ofan,” segir í Landamerkjabréfi No. 125. Landamerkjagarður er í Þjótandaítaki, rúmum 2 km SSV við bæ 001 og um 630 m suðvestan við Heiðarhús 019. Vörðurnar eru horfnar en þessi garður ber mögulega nýtingu Þjótanda á svæðinu vitni.

Votlent og þýft svæði. Kjarrgróður er víða og mosi er nokkur, einkum í þúfum.

Garðlagið er um 80 m á lengd og liggur norðvestur-suðaustur. Það er torfhlaðið,

nokkuð sigið og er 0,1-0,2 m á hæð og um 1 m á breidd. Rof er á miðju garðlaginu.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Landamerkjabréfi No. 125

ÁR-245:013 *Brynkakofi* heimild um hesthús

422686 385565

“Brynkakofi [einnig nefndur Brúnkukofi í örnefnaskrá]. Þetta var hestakofi þar sem reiðhestar voru hafðir á bás, tveir hvoru megin, en kofinn var síðast notaður sem reykhus (P.G.). Kofinn varð að víkja fyrir veginum. Enginn veit tildrög nafnsins. [...] Harðhaus. Bali vestur af vesturbænum, nú tún. Þar stóð Brynkakofi áður, efst,” segir í örnefnaskrá. Kofinn er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og var um 140 m NNV við bæ 001 og rúmum 75 m suðaustan við mógrafir 014.

Á þessum slóðum liggur malbikaður vegur. Sunnan við veginn eru ræktuð tún en óræktað svæði til norðurs.

Engin ummerki Brynkakofa sjást lengur vegna vegagerðar eins og fyrr segir í örnefnaskrá.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 4; Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-245:014 heimild um mógrafir

422623 385622

“Brynkofadæl. Dælin var norður af kofanum [013] en er nú orðin að túni. Dælin var véltæk og slegin en forblaut og í henni mógrafir,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar voru rúmum 200 m norðvestan við bæ 001 og um 350 m SSV við Vestri-Grafir 018.

Svæðið er slétt og mjög gróið. Víða, einkum á austurhluta þess er moldarflög áberandi.

Engin ummerki um mógrafir sjást lengur á yfirborði en eins og segir í örnefnaskrá var svæðið gert að túni.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 4

ÁR-245:015 tóft heystæði

422861 384131

Heystæði er um 180 m suðvestan við Rekstrarhól 022 og um 1,3 km SSA við bæ 001, í svokallaðri Heiði.

Á þessum stað er smápýft mólendi. Til suðvesturs eru fáin tré.

Heystæðið er um 7 m í þvermál, er torfhlaðið og er byrjað að renna saman við þúfur í landinu. Ekkert innra lag heystæðisins er skýrt lengur en ytri brúnir þess eru skýrar. Veggir eru torfhlaðnir og signir, 0,2-0,3 m á hæð. Ekkert op er greinilegt á tóftinni.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-245:015, horft til austurs.

Garðlag ÁR-245:016, horft til norðausturs.

ÁR-245:016 Garðlag garðlag landamerki

421290 384785

“Garðlag. Tvö aðskilin mýrarsund með rimatagli á milli. Þýft slægjuland. Hlaðið var á milli dælanna og er nefnið þannig til komið,” segir í örnefnaskrá. Garðlagið er um 1,5 km suðvestan við bæ 001 og rúmum 110 m norðvestan við Vestri-Sauðhústóftir 026. Garðurinn er skammt sunnan við merki Kálfhóls og Kílhrauns ÁR-246 og ber eldri tilraunum til vatnsveitinga að öllum líkindum vitni. Ekki er útilokað að um gamlan landamerkjagard sé að ræða.

Garðurinn er í mýrlendu og smápýfðu svæði sem búið er að ræsa fram.

Garðurinn er um 580 m langur. Austurendi garðsins er við framræsluskurð, þaðan liggur hann til suðausturs á um 80 m löngum kafla þar til hann beygir til vesturs og heldur þeirri stefnu á um 500 m löngum kafla og endar við annan framræsluskurð til vesturs. Garðurinn er 0,2-0,4 m á hæð, er torfhlaðinn, 1-2,5 m á breidd og er umfangsmestur í vesturenda. Rof er á garðinum, rétt fyrir miðju hans.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 4

ÁR-245:017 Eystri-Grafir heimild um mógrafir

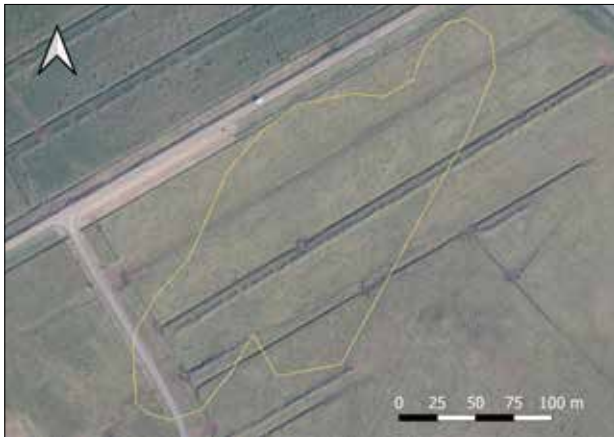
423000 385650

“Grafir, Eystri-. Gamla mógrafir, nú horfnar í ræktunarland,” segir í örnefnaskrá. Eystri-Grafir eru rétt suðvestan við Mýri, um 350 m norðaustan við bæ 001 og rúmum 250 m suðaustan við Vestri-Grafir 018. Þær sjást á gömlum loftmyndum og virðist mór hafa verið tekin á tveimur aðskildum og samhliða svæðum. Samanlagt voru þau um 2,8 ha.

Engin merki um mógrafir sjást lengur vegna jarðræktar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 4

Eystri-Grafir ÁR-245:017 eru horfnar vegna sléttunar og framræslu.

Vestri-Grafir ÁR-245:018, horft til SSA.

ÁR-245:018 *Vestri-Grafir* náma mógrafir 422853 385876
 “Grafir, Vestri-. Gamlar mógrafir, slegnar áður fyrr og voru kaffloðnar,” segir í örnefnaskrá. Vestri-Grafir eru mitt á milli Ullarhólsmýri og Tíkartóftar 028, um 500 m norðan við bæ 001 og tæpum 350 m NNA við mógrafir 014.

Á þessum slóðum er deiglent. Mosi er nokkur, einkum í þúfum og á rimum. Til ANA og suðausturs eru ræktuð tún.

Mógrafirnar eru á svæði sem er 240 x 100 m að stærð og snýr norður-suður. Hin dæmigerða mógröf á svæðinu er 4 x 4 m að stærð og 0,3-0,6 á dýpt, flestar með gróinn botn. Sumar grafirnar eru saman signar, einkum þær á vesturhluta svæðisins.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 4

ÁR-245:019 *Heiðarhús* hleðsla beitarhús 422024 384104
 “Heiðarhús. Þar voru áður fjárhús og stóðu á lágum þýfðum bala eða hól. Tóftir húsanna sjást enn,” segir í örnefnaskrá. Heiðarhús eru rúmum 1,4 km SSV við bæ 001 og tæpum 720 m suðaustan við Eystri-Sauðhústóftir 027.

Heiðarhús eru á þýfðu svæði sem er rétt austan við mýrlendi. Runnar og annar trjágróður má sjá á stangli til vesturs.

Tóft Heiðarhúsa er 10 x 7 m að stærð og snýr NNA-SSV en einn uppistandandi veggur eftir. Hann er 10 m á lengd, grjóthlaðinn og 0,5 m á hæð. Mikið er gróið yfir hleðslur og ekki sér því í umför. Restin af tóftinni er mjög ógreinileg og hafa veggir runnið saman við þúfur í landinu.

Uppmæling af Heiðarhúsum ÁR-245:019.

Heiðarhús ÁR-245:019, horft til vesturs.

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 4

ÁR-245:020 *Kirkjuhlöð* heimild um brú 422584 385615
“Kirkjuhlöð. Hlaðinn stígur yfir Brúnnakofadæl og genginn til kirkju,” segir í örnefnaskrá. Brúin var notuð á leið ÁR-661:017 og var um 225 m norðvestan við bæ 001 og 40 m vestan við mógrafir 014.

Brúin var rétt norðan við malbikaðan akveg sem liggur austur-vestur á þessum slóðum og skilur hann að óræktað svæði til norðurs og ræktað túns til suðurs.

Engin ummerki um hlaðna brú sjást á vettvangi, líklega vegna sléttunar og skurða.

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 5

ÁR-245:021 *Kvíar* heimild um kvíar 422825 385302
“Kvíarnar voru rétt suður af austurbænum (ca 100 m). Nú er þar tún og engar minjar lengur,” segir í örnefnaskrá. Kvíarnar voru um 160 m suðaustan við bæ 001 og rúmum 190 m norðan við Helghól 007.

Á þessum stað er sléttuð tún rétt sunnan við bakgarð Kálfhóls 2.

Engin ummerki um kvíar sjást lengur á yfirborði vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 5

ÁR-245:022 *Rekstrarhóll* heimild um áfangastað 423038 384173

“Rekstrarhóll. Móbergshóll á árbakkanum en nú hefur áin nagað hólinn. Nafnið er dregið af því að þar var áningarstaður Flóamanna á tímum lambarekstranna,” segir í örnefnaskrá. Rekstrarhóll er um 1,3 km suðaustan við bæ 001 og rúmum 200 m sunnan við vörslugarð 008. Þjórsárgötur ÁR-661:011 eru rétt vestan við hólinn.

Hóllinn er á vesturbakka Þjórsár.

Hóllinn er í rofi á árbakkanum og er við það að hverfa vegna ágangs Þjórsár. Árbakkinn sjálfur er 2,5 m hár og þar aðeins sést lítil, um 0,4 m há, bunga sem ber hólnum vitni.

Hættumat: stórhætta, vegna landbrots

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 5

Horft til suðurs yfir Rekstrarhól ÁR-245:022.

ÁR-245:023_01 *Stekkur* þúst býli 422790 384479

“Stekkatúnshóll. Stór og gróinn hóll. Efst og vestast á hólnum má sjá fornar hlaðnar tóftir. Stekkatún. Það lá norður af hólnum en er nú tún. Stekkur. Stekkurinn var suður af hólnum og enn standa hleðslurnar óhreyfðar. „Ég man eftir Stekknum hjá Stekkatúnshólnum og að fært var frá [fyrir um 80 árum]. Hann var kringlóttur, hlaðinn úr sniddu og fjárrétt fyrir sunnan hann.“ (A.G.),” segir í örnefnaskrá. Stekkurinn er sýndur á herforingjaráðskorti 47 frá 1908. Stekkatúnshóll er rúmum 950 m sunnan við bæ 001 og um 370 m norðvestan við Rekstrarhól 022. Stekkurinn var við svokallaðar Sanddælar nærri Þjórsárbökkum. Alls eru fimm fornleifar á minjastaðnum auk stekkjarins sem er horfinn.

Stekkatún og Stekkatúnshóll er austan við svokallaðan Sand. Svæðið er gróið en jarðvegurinn sendinn og víða lækjarfarvegir og deiglend svæði.

Þúst ÁR-245:023_01, horft til suðurs.

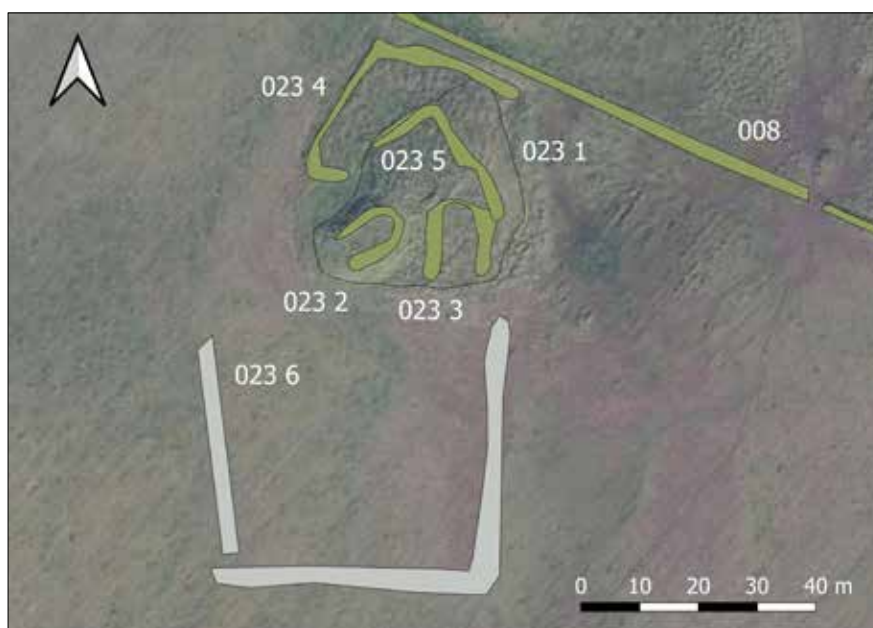

Tóft ÁR-245:023_02, horft til norðvesturs.

Stekkatúnshóll er 41x28 m að stærð og snýr NNA-SSV. Hóllinn er áberandi, bæði vegna stærðar og grænku, og sker sig verulega úr nánasta umhverfi. Mannvirki þekja hólinn en stekkurinn er horfinn en miðað við lýsingar var hann á láglendi sunnan við hólinn. Hóllinn er 1-2,5 m á hæð og sagnir um að hér hafi eitt sinn verið býli samkvæmt heimildamönnum. Hóllinn er skráður sem býli en engar heimildir geta þess.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 6; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

Uppmæling af minjum í Stekk ÁR-245:023.

ÁR-245:023_02 tóft beitarhús

422772 384457

Beitarhús 02 eru suðvestast á Stekkatúnshól. Tóftin er 12x5 m að stærð, einföld og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er opin til suðvesturs, í halla til niður hólinn. Í opinu sést glitta í grjóti en annars virðist tóftin að mestu torfhlaðin. Veggir eru 2 m á breidd og 0,3-0,4 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:023_03 tóft beitarhús

422789 384457

Beitarhús 03 eru sunnarlega á Stekkatúnshól. Tóftin er 13x9,5 m að stærð og snýr norður-suður.

Tóftin er einföld og op opin til suðurs, niður hólinn. Veggir tóftarinnar eru mikið raskaðir og algrónir. Þeir eru 0,2-0,3 m á hæð og 2-2,5 m á breidd. Þeir eru torfhlaðnir og aflíðandi.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-245:023_03, horft til vesturs.

Túngarður ÁR-245:023_04, horft til vesturs.

ÁR-245:023_04 garðlag túngarður

422763 384469

Túngarður 04 er norðan við hól 01, á láglendi þar. Túngarðurinn myndar 90° horn við norðvesturhorn hólsins. Hann er þýfður, 0,2 m á hæð, algróinn og fjarar út til austurs, við blauta dæl. Hann sést einna best norðan og NNV við hólinn og þúfur sýna leguna. Túngarðurinn er um 50 m að lengd, 2-2,5 m á hæð og siginn. Á loftmynd tekinni 1998 sést að túngarður var einnig sunnan við hólinn en það svæði er raskað vegna sléttunar. Líklega er um framhald þessa garðs að ræða. Þar var ferhyrndur túngarður sem afmarkaði um 45x45 m svæði. Suðurhlutinn gæti hafa verið nýttur undir fjárréttina sem minnst er á í örnefnalýsingu.

Hættumat: engin hætta

Hleðsla ÁR-245:023_05, horft til suðausturs.

ÁR-245:023_05 hleðsla óþekkt

422783 38447

Hleðsla 05 er uppi á miðjum Stekkatúnshól. Hún myndar 90° horn norðan við tóft 03 og nær að norðvesturbrún hólsins. Hleðslan liggur upp að veggjum tóftar 03 en þær virðast ekki samtíða. Hleðslan er 35 m að lengd, 0,3 m á hæð og 2-2,5 m á breidd. Hún er algróin og þýfð. Líklega var þetta einhvers konar aðhald en suðurhluta verið raskað við byggingu tófta 02 og 03.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:023_06 heimild um stekk

422771 384442

Stekkur 06 var að öllum líkindum á láglendi sunnan undir hól 01. Engar tóftir sjást þar lengur enda búið að slétta svæðið.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:024 Hólshús heimild um beitarhús

422107 385398

“Stórhóll. Þar voru áður fjárhús og nefnd Hólshús. “Ég man að þar voru færikvíar fyrir um 70

árum.” (Þ.G.). Þetta er mikill og stór hóll en hefur nú verið sléttaður. Þar eru nú hesthús,” segir í örnefnaskrá. Beitarhúsið er sýnt á herforingjaráðskorti frá 1908. Hólshús voru um 610 m vestan við bæ 001 og rúmum 410 m norðan við tóftir 035.

Til austurs er voldugur framræsluskurður, Stóri-skurður, sem liggur í gegnum allan vesturjarðar jarðarinnar. Þar sem Hólshús stóðu er nú skýli fyrir hross.

Engin merki um fjárhús sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 6; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-245:025 *Stöðull* heimild um kvíar

422706 385276

“Stöðull. Stöðullinn var rétt fyrir framan austurbæinn nú, heiman við stöðulrásina. Nú er þar tún og ekkert sem minnir á Stöðulinn forna,” segir í örnefnaskrá (JE). “Stöðull, ca. 100 m í SSA frá bænum. Hann er nú orðinn að túni, aðeins sjáanlegur sem lágur bali,” segir í örnefnaskrá (JE eldra). Stöðullinn var um 150 m sunnan við bæ 001 og rúmum 120 m vestan við kvíar 021, innan heimatúnsins.

Í sléttu túni. Til vesturs er trjárækt.

Engin merki um kvíar sjást lengur á staðnum enda ekki víst að mannvirki hafi verið hlaðið á stöðlinum. Á þessum stað er lágur hóll, um 0,3 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 6; Ö-Kálfhóll JE eldra, 1

ÁR-245:026 *Vestri-Sauðahústóftir* tóft beitarhús

421401 384727

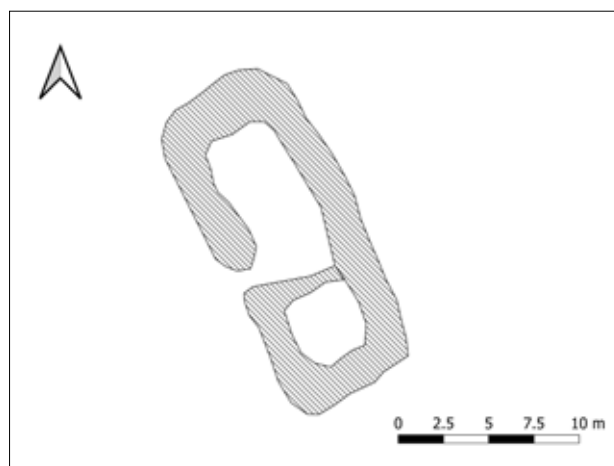
“Sauðahústóftir, Vestri-. Húsin stóðu á litlum hól sem virðist hafa verið nafnlaus. Tóftirnar standa enn, hlaðnar úr hraungrýti og furður heillegar, miðað við að hætt var að nota húsin upp úr 1910 að talið er. Sauðahúsið hefur verið um 3x8 metrar að innanmáli með garða í miðjunni en sunnan við það hlaða, viðlíka breið og um 5 metrar á lengd,” segir í örnefnaskrá. Beitarhúsin eru sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908. Vestri-Sauðahústóftir eru rétt norðan við Stóra-Skurð (Skeiðaráveitan), um 1,5 km suðvestan við bæ 001 og rúmum 120 m sunnan við Garðlag 016.

Beitarhústóftin er ofarlega á gróinni bingu en umhverfis er mýrlent svæði. Til suðausturs er áveituskurður sem er hluti af Skeiðaráveitunni.

Tóftin er tvöföld, 15 x 6 m að stærð og snýr NNV-SSA. Veggir eru grjóthlaðnir en mikið grónir og aðeins sér í 1-2 umför af veglegu hleðslugrjóti. Veggghæð er 0,4-0,5 m. Op er á tóftinni á miðri vesturhlið hennar. Fjárhúsið (hólf A) er nyrst. Það er 8 x 4 m að innanmáli og snýr eins og tóftinn. Grjóthlaðinn garði liggur fyrir miðju hólfinu. Að baki er hlaðan (hólf B). Hún er 4 x 4 að innanmáli og er 0,5 m dýpri en fjárhúsið.

Vestari-Sauðahústóftir ÁR-245:026, horft til NNA.

Uppmæling af tóft ÁR-245:026.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 6; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

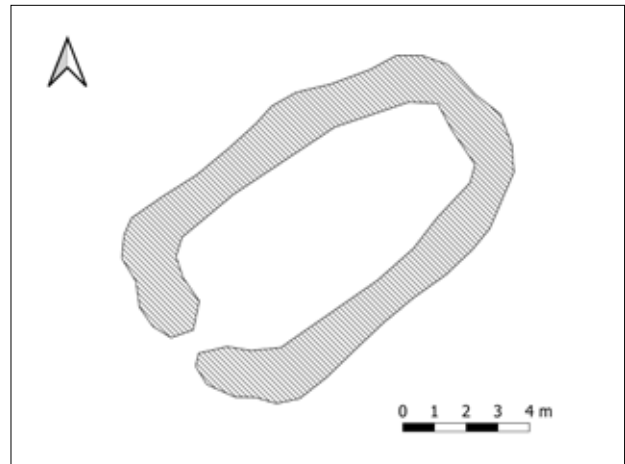
ÁR-245:027 *Eystri-Sauðahústóftir* tóft beitarhús 421407 384462

“Eysritóft. Gömul sauðahúsatóft [sic] síðan fyrir aldamótin 1900 [...]. Sauðahústóftir, Eystri-Gamlar tóftir á lágum hól,” segir í örnefnaskrá. Beitarhústóftin er rúmum 1,6 km suðvestan við bæ 001 og um 270 m sunnan við Vestri-Sauðahústóftir 027. Beitarhúsin eru sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908.

Á þessum slóðum er nokkuð mýrlendi. Beitarhústóftin er ofarlega á lágum og grónum hól. Til vesturs og norðurs eru nokkrir trjárunnar áberandi.

Eystri-Sauðahúsatóftir ÁR-245:027, horft til norðvesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-245:027.

Tóftin er einföld, 10 x 7 m að stærð og snýr ANA-VSV. Veggir er grjóthlaðnir en vegna gróðurs er ekki hægt að sjá umför. Veggahæð er 0,3-0,5 m, veglegastir til norðurs. Veggir eru sums staðar byrjaðir að hlaupa í þúfur, einkum í austurhluta tóftarinnar. Gengið er inn í tóftina á miðri suðvesturhlið hennar. Mögulega eru ummerki um hlöðu rétt norðaustan við tóftina, þar er lítil 2 x 2 m stór dæld sem er 0,2 m djúp. Þessi ummerki eru afar óskýr og mögulega aðeins ummerki eftir efnistöku.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 4, 6; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-245:028 *Tíkartóft* heimild 422660 385730

“Tíkartóft. Þetta voru kofarústir sem jafnaðar voru út þegar þarna var gert tún. Enginn veit hvernig nafnið er til komið,” segir í örnefnaskrá. Tíkartóft var fast suðaustan við Markhólsblett, um 350 m NNV við bæ 001 og rúmum 240 m suðvestan við Vestri-Grafir 018.

Á þessum slóðum er óræktað svæði, nokkuð mishæðótt, og er mosi nokkur í sverði. Til austurs eru framræsluskurðir.

Engin merki um Tíkartóft sjást lengur á yfirborði vegna sléttunar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 6

ÁR-245:029 *Ullarhólar* heimild um þvottastað 422869 385488

“Ullarhólar. Tveir hólar með sama nafni austur af bænum og er sá austari stærri. Þeir bera nafn sitt af því að þar var ullin þurrkuð á vorin,” segir í örnefnaskrá. Stærri ullarhóllinn er um 140 m norðaustan við bæ 001 og rúmum 80 m austan við lambhús 033. Hinn ullarhóllinn er skammt suðaustar. Ullin var sennilega þveginn skammt við hólinn og síðan þurrkuð á honum.

Hóllinn er milli hesthús og malarvegs sem liggur að núverandi heimreið. Hóllinn er á óræktuðu

svæði og er girt umhverfis hann.

Ullarhóll er um 2,5 m á hæð og um 15 m í þvermál. Hóllinn er gróinn og hallar afliðandi niður til suðvesturs en er brattari til norðurs. Lítið rof er norðvestarlega á hólnum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 7

Ullarhóll ÁR-245:029, horft til vesturs.

Veiðinef ÁR-245:030, horft til ANA.

ÁR-245:030 *Þvottanef* heimild um þvottastað

423017 383959

“Veiðinef. Nef út í ána, en hún hefur brotið framan af því síðustu áratuginu. Nafnið bendir til þess að þar hafi verið veitt fyrr á árum en nú er nefið nefnt Þvottanef. Það segir líka sína sögu,” segir í örnefnaskrá. Þvottanef er suðauðastarlega í landi Kálfhóls, um 1,4 km SSA við bæ 001 og rúmum 40 m austan við leið 040.

Þvottanef er lítill klapparhóll, eða tangi, sem skagar til austurs út í Þjorsá. Bakkar árinna eru nokkuð háir á þessum slóðum, næst henni er gróðursnautt en gróður þéttist mikið því fjær ánni sem dregið er.

Engin mannaverk sjást við þvottastaðinn. Þvotturinn hefur líklega verið þveginn í Þjorsá og síðan þurrkaður á sjálfu Þvottanefinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 7

ÁR-245:031 *Ærhúsdæl* örnefni beitarhús

422874 385296

“Ærhúsdæl. Dælin á upptök sín á milli bæjanna og er þar mjó en liggur svo til suðvesturs og breikkar. Dælin er forn vatnsfarvegur og klauf túnin áður. Hún var slegin áður fyrr en er nú tún,” segir í örnefnaskrá. Örnefnið Ærhúsdæl hefur líklega dregið nafn sitt af beitarhúsum í grenndinni. Dælin er um 560 m SSV við bæ 001 og rúmum 610 m norðvestan við stekk 023 1.

Dælin er á smápýfðu og óræktuðu svæði, á milli ræktaðra túna.

Engin ummerki um beitarhús sjást á þessum slóðum. Hafi verið beitarhús þarna nálægt er líklega búið að slétta það út.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 7

ÁR-245:032 *Fjóshóll* örnefni fjós

422696 385443

“Fjóshóll. Hóllinn var vestur af bænum [Gamli vesturbærinn] en fór undir hlöðu þegar hún var byggð,” segir í örnefnaskrá. Örnefnið gæti bent til þess að á hólnum hafi verið fjós. Fjóshóll var um 5 m norðvestan við bæ 001 og um 80 m ASA við útihús 005.

Á þessum stað er hlaða og rétt vestan og norðan við það er malavegur.

Engin merki um Fjóshól sjást lengur vegna byggingar hlöðu á sama stað eins og segir í örnefnaskrá.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE, 8

ÁR-245:033 heimild um útihús

422819 385452

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 er útihús merkt fast austan við lambhús 003 og rúmum 100 m austan við bæ 001, austast í heimatúninu. Útihúsið var fast vestan við túngarð 009. Þarna er nú stórt útihús sem enn er í notkun og er mun yngra.

Malarplan er sunnan við útihúsið og fleiri byggingar.

Engin ummerki þessa útihúss sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-245:034 þúst fjárskýli

421970 384319

Hringlaga þúst er um 1,3 km SSV við bæ 001 og rúmum 570 m austan við tóft 027. Sé tekið mið af staðsetningu er líklega um forna fjárborg að ræða.

Á þessum stað er grasi vaxið deiglendi og þurrir lækjarfarvegir. Fast austan við þústina er djúpur framræsluskurður.

Þústin er um 21 m í þvermáli og rís hæst um 0,7 m. Hún hefur skýrar ytri brúnir þótt ekkert tóftarlag sé greinilegt. Þústin er farin að hlaupa í þúfur.

Hættumat: engin hætta

Þúst ÁR-245:034, horft til vesturs.

ÁR-245:035_01 tóft beitarhús

421955 385009

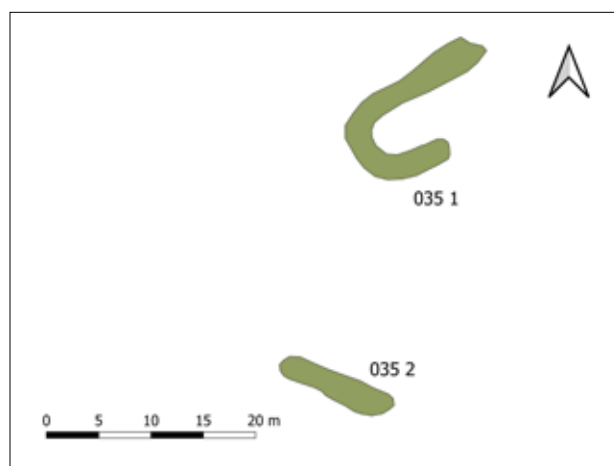
Tóft 035_01 og garðlag 035_02 eru um 870 m suðvestan við bæ 001 og um 690 m NNV við þúst 034. Minjarnar eru á svæði sem er 35 x 20 m að stærð og snýr norður-suður.

Í framræstu votlendi, til austurs og vesturs eru djúpir framræskuskurðir. Minjarnar eru á þurru rima í mýrinni.

Tóft 01 er norðar, er einföld og mjög sigin. Hún er 14 x 7 m að stærð og snýr norðvestur-suðvestur. Veggir eru 0,2-0,3 m á hæð og torf- og grjóthlaðnir en ekki sér í umför vegna gróðurs þótt hér

Beitarhús ÁR-245:030_01.

Uppmæling af minjum ÁR-245:035.

og þar glitti í stæðilegt hleðslugrjót. Ekki er hlaðinn veggur á norðvesturhlíð tóftarinnar og nær norðurvesturveggur lengra til norðausturs en suðausturveggurinn. Miðað við staðsetningu er um beitarhús að ræða.

Garðlag ÁR-245:035_02, horft til austurs.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:035_02 garðlag túngarður
421954 384983

Óljóst, torfhlaðið garðlag 02 er um 20 m sunnan við tóft 01. Garðurinn er útflattur, 0,2 m á hæð og aðeins greinilegur á um 11 m löngum kafla. Garðurinn liggur nálega austur-vestur og er um 2 m á breidd. Þetta er líklega túngarður sem hefur afmarkað svæði kringum beitarhúsin.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:036 þúst óþekkt

422511 384445

Þúst ÁR-245:036, horft til vesturs.

Þúst er um 960 m sunnan við bæ 001 og tæpum 570 m austan við Eystri-Sauðahústöft 027. Þústin er mjög afgerandi í túninu og afar líklegt er að í henni leynist mannvistaleifar.

Þústin er sunnarlega í sléttuðu túni. Umhverfis túnið er deiglent en til suðurs er meira mýrlendi.

Þústin er 22 x 16 m að stærð og snýr h.u.b. norður-suður. Hún er rúmlega 1,5 m há og með grónar og aflíðandi hlíðar. Á þessum stað hefur líklega verið náttúrulegur hóll sem mannvirki hefur verið byggt á, mögulega beitarhús, sem síðar hefur verið sléttað. Hugsanlega hefur mannvirkið staðið á vesturhluta hólsins en þar eru tvær litlar lautir,

2 x 2 m að stærð og 0,2 m djúpar. Þær eru grænni en umhverfið í kring.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

ÁR-245:037_01 tóft heystæði

421791 383790

Nokkru sunnar en Heiðarhúsdælur eru sex tóftir (01-06) um 1,8 km suðvestan við bæ 001 og um 550 m sunnan við þúst 034, á svæði sem er 75 x 70 m að stærð og snýr austur-vestur.

Minjarnar eru syðst í hólfi sem afmarkast af framræsluskurðum til allra átta nema norðurs. Svæðið er smáþýft, mosavaxið og þegar skrásetjarar voru þar sumarið 2021 var svæðið á kafi í grasi.

Tóft 01 er norðarlega fyrir miðju svæðisins. Hún er einföld, um 8 m í þvermál og op er á suðvesturhlíð tóftarinnar en gæti líka verið rof. Veggir eru torfhlaðnir, 0,4 m á hæð. Líklega er þetta heystæði sé horft til lögunar og staðsetningar.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:037_02 tóft heystæði

421830 383804

Tóft 02 er rúmum 35 m norðaustan við tóft 01 og er einföld, torfhlaðin og sigrin. Tóftin er 8 x 5,5 m að stærð og snýr nálega VNV-ASA. Veggir eru hæstir til norðurs, 0,5 m á hæð, en ekki er hlaðinn veggur á ASA-hlíð tóftarinnar. Líklega er um heystæði að ræða sé horft til staðsetningar og lögunar.

Hættumat: engin hætta

Heystæði ÁR-245:037_01, horft til norðurs.

Heystæði ÁR-245:037_02, horft til vesturs.

Uppmæling af tóftum ÁR-245:037.

ÁR-245:037_03 tóft heystæði

421806 383742

Tóft 03 er tæpum 50 m SSA við tóft 01. Tóftin er einföld, 6 x 4,5 m að stærð og snýr NNA-SSV. Veggir eru torfhlaðnir og eru þeir nokkuð signir, 0,3 m á hæð. Op er í suðvesturhorni. Líklega er þetta heystæði.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:037_04 tóft heystæði

421760 383751

Tóft 04 er um 40 m suðvestan við tóft 03. Tóftin er einföld, er 8 x 5 m að stærð og snýr h.u.b. austur-vestur. Veggir eru torfhlaðnir, 0,4 m á hæð og hún er opin til vesturs. Norðurveggurinn nær lengra til vesturs en suðurveggur tóftarinnar en um heystæði er að ræða.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:037_05 þúst óþekkt

421759 383784

Þúst 05 er rúmum 20 m suðvestan við tóft 01. Þústin er 6 x 5,5 m að stærð og snýr norður-suður. Ytri brúnir hennar eru skýrar en ekki er að sjá neitt tóftarlag á henni að innan. Hún er 0,6 m á hæð

og er farin að hlaupa í þúfur. Afar líklegt er að mannvist sé hér undir sverði.

Hættumat: engin hætt

Tóft ÁR-245:037_03, horft til NNV.

Tóft ÁR-245:037_04, horft til suðurs.

ÁR-245:037_06 tóft heystæði

421775 383793

Tóft 06 er rúmum 10 m vestan við tóft 01. Tóftin er greinilegust þeirra tófta sem hér er að finna. Hún er ferhyrnd, 6,5 x 6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Veggir eru torfhlaðnir og eru 0,7 m á hæð. Op, mögulega rof, er í suðvesturhorni tóftarinnar. Líklega er um heystæði að ræða.

Hættumat: engin hætt

Púst ÁR-245:037_05, horft til norðurs.

Tóft ÁR-245:037_06, horft til norðausturs.

ÁR-245:038 garðlag óþekkt

421351 384444

Við yfirferð loftmynda fannst garðlag um 50 m suðvestan við beitarhús 027 og tæpum 1,7 km suðvestan við bæ 001. Garðlagið var ekki skoðað á vettvangi og ástand og nánari gerð þess ekki lýst. Garðurinn er bogadreginn og myndar hálfhring. Hann er um 80 m langur og 1,5 m á breidd. Garðurinn er í mýri og sambærilegt garðlag fannst í landi Skeiðháholts ÁR-244:034. Líklega er þetta hluti af Skeiðaáveitu 042 en lögunin er óvenjuleg og af þeim sökum er garðurinn skráður stakur.

Hættumat: engin hætt

ÁR-245:039 tóft heystæði

422811 385894

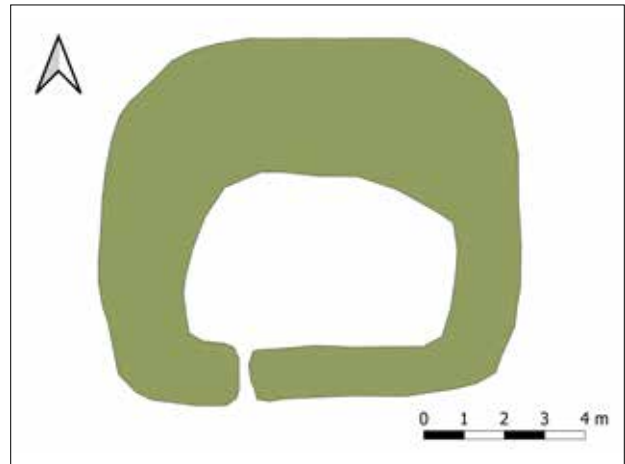
Tóft er um 450 m NNA við bæ 001 og um 2 m vestan mógrafa 018, innan svæðis sem kallast Markhóll.

Tóftin er í sléttu, grasi grónu túni sem komið er í órækt. Fast austan hennar er garðlag 040.

Tóftin er ferhyrnd, um 10,5 x 9 m að stærð og snýr í norður-suður. Veggir eru grónir, hestir á

Tóft ÁR-245:039, horft til austurs.

Uppmæling af tóft ÁR-245:039.

vesturhlið um 1 m en annars um 0,5 m. Þeir eru einnig töluvert hlaupnir í þúfur auk þess að vera rofnir á öllum hliðum svo erfitt er að greina inngang. Mögulega er hann á suðurgaffli. Nokkuð þýft er líka inni í tóftinni. Líklega er um heystæði að ræða sé horft til lögunar og stærðar tóftarinnar.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:040 garðlag vörslugarður

422817 385867

Siginngarðursésthlykkjast eftir norðvesturbrún mógrafa 018, innan svæðis sem kallast Markhóll. Garðurinn er um 3 m austan við tóft 039 og 450 m norðan við bæ 001. Að sögn Elínar Þórðardóttur, er garðurinn líklega hlaðinn af afa hennar á fyrri hluta síðustu aldar sem var með tún norðvestan hans.

Slétt tún sem komið er í órækt er norðan við garðinn. Mógrafir eru sunnan hans.

Garðurinn er siginn og liggur eftir austurbrún náttúrulegs rima sem búin er að slétta að stórum hluta í tún. Garðurinn er torfhlaðinn og hægt að rekja hann á 67 m löngum kafla. Hann myndar gleitt horn og fjarar út til norðurs skammt frá tóft 039. Til suðurs hverfur hann skammt austan við vírgirðingu en náði lengra áður að sögn Elínar. Hann er um 0,3-0,4 m á hæð og 1,5-2 m á breidd.

Garðlag ÁR-245:040, horft til suðvesturs.

Hættumat: engin hætta

ÁR-245:041 Lambhúshóll heimild um lambhús

422810 385470

“Lambhúsdæl er rétt austur af bænum (ca. 70m) og suður af lambhúsinu, ferköntuð dæl, slegin. Lambhúshólar eru í sömu fjarlægð frá bænum NV af lambhúsinu,” segir í örnefnaskrá (JE eldra). “Lambhúsdæl. Þetta var lítil dæl og var þar sem hlaðið er nú fyrir norðan austurbæinn. Hún var slegin áður fyrr en fyllt upp þegar austurbærinn var byggður. Lambhúshóll. Lítil hól og stendur enn við fjósvegg austurbæjarbóndans,” segir í örnefnaskrá (JE). Á loftmynd tekinni um 1945 má enn sjá hús þar sem Lambhúshóll var, um 100 m norðaustan við bæ 001. Ekkert útihús er sýnt á þessum stað á túnakortum og það líklega ekki í notkun þegar þau voru gerð.

Engin merki um lambhús sjást lengur á yfirborði. Sjálfur lambhúshóllinn er mikið raskaður en búið er að byggja hesthús á suðurhluta hólins. Norðurhluti hólins er enn greinilegur en búið er slétta yfir svæðið.

Engin ummerki þessa útihúss eru varðveitt.

Hættumat: hætta, vegna byggingar

Heimildir: Ö-Kálfhóll JE eldra, 1; Ö-Kálfhóll JE, 8

ÁR-245:042 garðlag áveita

Einn af flóðgörðum Skeiðaáveitu ÁR-245:042.

421772 383762

Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur:
“Skeiðaáveitan náði til landsins vestast og
sunnar og var áveitulandið talið 213 ha.
Áveituengjarnar voru grösugar og nokkur
hluti þeirra voru sléttar, véltækar dælar.
Engjaheyskapur er löngu aflagður.”

Enn má sjá áveitumannvirki vestarlega og
sunnarlega innan Kálfhóls.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 273

Áveitukort Kálfhóls. Engjar eru sýndar með svörtum táknum, holt/tún eru ólituð og flóðgarðar sjást sem ljósbláar línur. ©Þjóðskjalasafn Íslands

Sögulegar heimildir:

1686 & 1695: 10 hdr. Skálholtsstólseign, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

1709: Dýrleiki óviss. Skálholtseign, skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 183.

1847: 17 2/3 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 63. Árið 1896 voru 7 bæjarhús og 9 peningshús í Kílhrauni. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 2 bæjarhús og 1 peningshús gjörfallin, 3 bæjarhús og 3 peningshús mjög skemmd en 2 bæjarhús og 5 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

Árið 1709 er getið um hjáleiguna Kílhraunskot sem þá hafði verið í eyði frá 1689.

Nýbýli á jörðu: Mörk (í byggð 1935-2004), Hrunbýli (b. 2010).

Jarðaitak: “Mótekja var ekki í landinu og torfrista vond. Stundum var skorið torf á Miðbýlismýri og flutt heim (V.G.),” segir í örnefnaskrá. Ö-Kílhraun, 2.

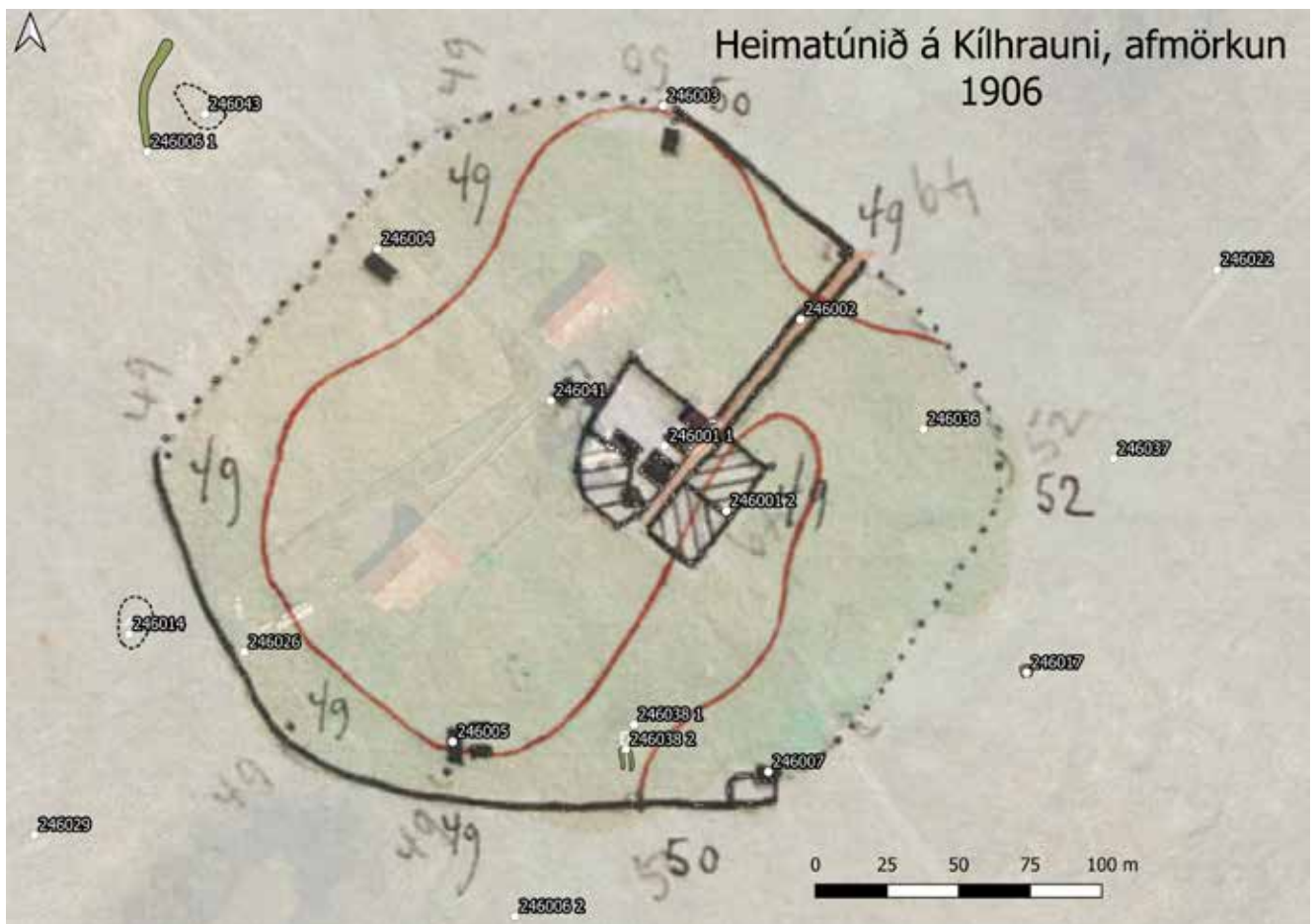
Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 5,4 ha, mest sléttað. Matjurtargarðar 14 arar. “Afrjétt ut supra. Torfrista og stúnga bjargleg. Skógur í almenningi ut supra. Enginu grandar vatn, sem jetur úr grasrótina,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 183.

“Víða er þunnur jarðvegur ofan á hrauninu í landi jarðarinnar, og sums staðar nær það alveg uppúr.

Við túnrækt veldur hraunið erfiðleikum en þegar búið er að slétta yfirborðið færst hið ágætasta tún.

Landið liggur beggja megin þjóðvegur,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 463.

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúni Kílhrauns frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar og litaðir flákar. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

Arnes sýsla
Skúlaheggur

Kílhraun

Finn: 54 ha. með stj. góð. Bænum fyrir austan hím
Hafartog 14.000
1.2000

Glæsuhli 193²⁰
Valdim Björnsson

Túnakort Kílhrauns frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-246:001_01 Kílhraun bæjarhóll bústaður

421449 386239

Kílhraun, myndin er tekin árið 1974. ©Héraðsskjalasafn Árnesinga.

Sex bæjarhús (01) með þremur kálgörðum til suðausturs (02) eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og snéru stafnar til norðvesturs. Bærinn er einnig merktur inn á túnakort frá 1920 og er þar rétt austan við miðju túnsins. Íbúðarhúsið á Kílhrauni er byggt 1946, vestast á bæjarhólnum og annað yngra útihús er austast á honum. Malarvegur liggur yfir miðjan bæjarhólinn sem sést ekki á yfirborði frekar en eldri bæjarhús. Bærinn er á lágum rima. Grasi vaxin slétt tún eru til allra átta.

Engin ummerki bæjarhóls sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danska landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-246:001_02 heimild um kálgarð

421471 386214

Þrír kálgarðar eru merktir rétt sunnan og suðaustan við bæjarhól 01 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Engin ummerki um kálgarða sjást lengur vegna sléttunar sem og annarra framkvæmda.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-246:002 heimild um traðir

421496 386283

Traðir lágu að bæ 001 úr norðaustri samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Á túnakorti frá 1920 eru þær sýndar liggja áfram til vesturs, út heimatúnið.

Traðirnar liggja gegnum slétt tún sem nýtt er til beitar.

Engin ummerki traðanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danska landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-246:003 heimild um útihús

421496 386283

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920 er útihús merkt rúmum 110 m norðan við bæ 001 og 70 m norðvestan við traðir 003. Það var fast sunnan við túngarð 006. Slétt, ræktað tún.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-246:004 heimild um útihús

421349 386307

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920 er útihús merkt um 120 m norðvestan við bæ 001 og tæpum 40 m norðan við traðir 002, norðvestarlega í heimatúninu. Útihúsið var skammt suðvestan við núverandi heimreið að bænum. Vírgirðing liggur NV-SA þvert yfir áætlaða staðsetningu útihússins,

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-246:005 heimild um útihús

421375 386134

Útihús er merkt um 110 m SSV við bæ 001 og rúmum 170 m sunnan við útihús 004 á bæjarteikningu

danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920. Á teikningunni frá 1906 eru þrjú hús merkt inn á þessum stað en líklega var þetta fjárhús með hlöðu að baki, stærðin á túnakorti nær yfir sama svæði. Fjárhúsið er enn undir þaki á loftmyndun teknum árin 1946 og 1961, það snéri N-S. Á þessum stað er óræktað tún.

Engin ummerki útihúsa sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-246:006_01 garðlag túngarður

421268 386341

Túngarður 01 afmarkaði suðurhluta heimatúnsins á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Á teikningunni er enn fremur túngarður á litlum hluta til norðurs en óvíst er hvað afmarkaði túnið til annarra átta. Þegar túnakortið frá 1920 er gert hefur heimatúnið verið stækkað og túngarðurinn afmarkaði allt túnið þá. Túnið var stækkað til norðvesturs og suðurs. Enn má sjá túngarð 01 í norðvesturhluta heimatúnsins en aðrar hliðar eru horfnar. Rétt 02 var sambyggð honum til suðurs.

Túngarður ÁR-246:006_01, horft til suðausturs.

Á þessum slóðum er ræktað en mishæðótt tún.

Garðlag 01 sést sem gróinn hryggur sem er

um 40 m á langt, 0,4 m á hæð og 0,5 m á breidd. Garðurinn myndar gleitt horn sem liggur nánast N-S.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-246:006_02 heimild um rétt

421397 386073

Rétt 02 var um 60 m sunnan við fjárhús 005 og 160 m sunnan við bæ 001. Hún er bara sýnd á túnakorti frá 1920 og innan úrfærslu sem á sér stað milli 1906 og 1920. Hún opnaðist til suðurs, utan heimatúnsins. Engin ummerki réttarinnar eru varðveitt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-246:007 heimild um útihús

421458 386124

Útihús með sambyggðu aðhaldi er merkt um 110 m suðaustan við bæ 001 og rúmum 100 m austan við útihús 005 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Ekki sjást nein merki fornleifa lengur á þessum stað.

Á þessum slóðum er mosa- og grasi gróið hraun. Svæðið er nýtt til beitar.

Engin ummerki um útihús sjást á yfirborði vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-246:008 Áshildarmýri heimild um þingstað

420074 386057

“Þá er komið að Áshildarmýri Sjá Flóamannasögu, sem liggur frá hánorðri til suðvesturs. Þetta er stór mýri, eins og dalur, og hraunbrún beggja megin við. Norðan undir grjóthólnum er Áshildarkrókur, vik upp í og þurrt land með einni smádælu. Þar gætu þing og fundir hafa verið haldin,” segir í örnefnaskrá. “Hier hefst arnnesinga skraa sem giord uaR anno 1496. [...] Nu fyrir þessa grein ad oss þikir þessi sattmali ei so halldinn vera sem jatad var fyrir sakir lagaleise ofsoknar

og gridrofa. omöguligar areidir og noglgra fiaruptekta og manna sem nu giortt hefur verid vm tijma j firr greindri sislu Arnesi og hier firir logdum vier greindir arnesingar almennjliga samkuomu [aa Ashildarmyri] a skeidum eptir gomlum landsins vana [...]. Jtem vilium vier (ei) hier hafa jnnan hieradz þann er ei fylgir vorum samtökum. Skulum vier eiga samkuomu vora a Asilldarmyri aa Bortolomeus messo dag a haustid. Enn j annan tijma a vorid fostudagin þa manudur er af sumri og koma þar allir forfallalaust,” segir í íslensku fornbréfasafni.

“Áshildarmýri er í landi Kílhrauns, á fyrri öldum voru oft haldnir þar fundir um héraðsmál. Árnesingafélagið í Reykjavík reisti þar minnisvarða árið 1948 um sögulega samþykkt er þar var gerð 1496. Eru þar girtir 2 hektarar og plantað skógi. Gáfu bændur í Kílhrauni Árnesingafélaginu landið,” segir í Sunnlenskum byggðum I. Kristian Kálund minnst á Áshildarmýri í Íslenskum sögustöðum. Þar segir: “Þetta er Áshildarmýri, og er hennar getið í Flóamannasögu. Þar drap sonur Ólafs Þorgrím örrabein, stjúpfoður Þorgils, þegar hann vildi gleppa móður hans.”

Áshildarmýri er um 1,3 km VNV við bæ 001 og tæpum 500 m norðan við Skeiða- og Hrunamannaveg 30.

Á þessum slóðum er skógræktareitur og í norðvesturhluta reitsins eru fáein sumarhús .

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Kílhraun JE, 2; DI VII, 321-323; SB I, 463, Ábók 1905, 28, KK I, 132

ÁR-246:009 gata leið

420480 385330

Leið ÁR-246:009, horft til suðausturs.

Gróin leið er um VSV við bæ 001 og rúnum 50 m VNV við beitarhús 010. Heimildir geta ekki um leiðina og óvíst er hvert hún lá. Hún liggur að beitarhúsum 010 frá Þrengslum 035, og haldið síðan áfram til suðausturs. Allt að beitarhúsum 012

Leiðin þræðir milli mosagróna kletthryggja og mishæða, rétt sunnan við gróið deiglendi. Leiðin sést sem ein ógróin gata og liggur nálega austur-vestur á um 470 m kafla. Á vettvangi var norðurhluti leiðarinnar aðeins rakinn á um 90 löngum kafla, að beitarhúsi 010. Framhald leiðarinnar sést vel á loftmynd rétt suðaustan við beitarhúsið. Leiðin er gróin að mestu en sums staðar er hún með

moldarbotn. Leiðin er 0,3 - 0,5 m á breidd, breiðust til norðurs.

Hættumat: engin hætta

ÁR-246:010 *Syðritóft* tóft beitarhús

420529 385326

“Syðritóft er rétt ofan við Grímsdælar, að heita má beint á móti Efritóft [016], en aðeins sunnar,” segir í örnefnaskrá. Grjóthlaðin beitarhústóft er um 1,2 km VSV við bæ 001 og leið 006 liggur að henni til austurs og vesturs.

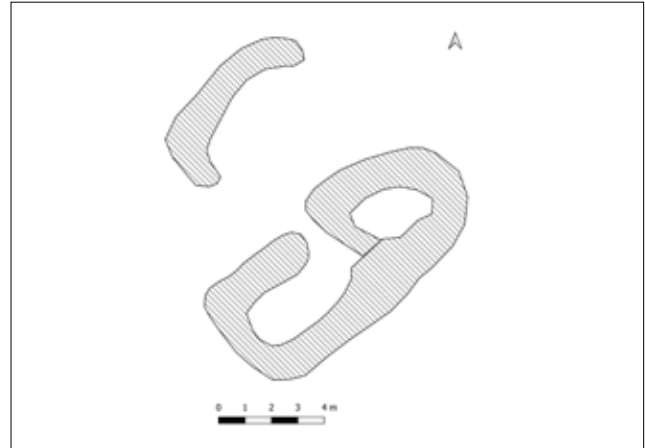
Tóftin er ofarlega á mosagrónum klettarhrygg. Umhverfis er mosagróið hraun nema til suðurs, þar er gróið deiglendi.

Tóftin er 10 x 9 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir eru grjóthlaðnir en mikið grónir. Þó sjást 2-3 umför af flötu grágrýti í hleðslum. Greina má þrjú hól á yfirborði. Sjálft fjárhúsið (hólf A) er í syðst í tóftinni, 6 x 3 m að stærð að innanmáli og snýr eins og tóftin. Op er í norðvesturhorni. Botn hólfsins er þýfður og ekki mótur fyrir jötu eða garða innan þess. Hlaðan (hólf B) er að baki (NA) og er hún 0,6 m dýpri en fjárhúsið. Hún er 3,5 x 3 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hlaðan er hálf fallinn og sjá má hleðslugrjót í botni hennar. Norðvestan við beitarhúsið er grjóthlaðið L-laga garðlag (hólf C). Það er 0,5 m á hæð og 5 m á lengd og líklega er

þetta leifar aðhalds.

Syðritóft ÁR-246:010, horft til SSA.

Uppmæling af tóft ÁR-246:010.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

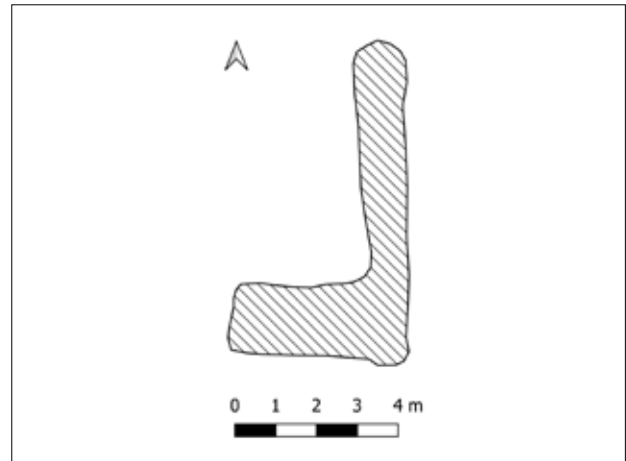
ÁR-246:011 tóft óþekkt

420870 384815

Einföld tóft er um 1,4 km suðvestan við bæ 001 og rúmum 420 m vestan við Baunhól 032. Tóftin er skammt frá landamerkjum við Skálmholts ÁR-001, og um leið á hreppsmörkum hins gamla Skeiðahrepps (Skeiða- og Gnúpverjahreppur) og hins forna Villingaholtshrepps (Flóahreppur). Vírgirðing er fast vestan við tóftina og raskar undirhleðsla hennar líklega tóftinni. Tóftin er á smáhæðóttu og deiglendu svæði.

Tóft ÁR-246:011, horft til suðurs.

Uppmæling af hleðslu ÁR-246:011.

Tóftin er L-laga, 7 x 4 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggir eru torfhlaðnir, 0,5 m á hæð og 0,5 m á breidd. Öp er á tóftinni til norðurs. Botn tóftarinnar er þýfður, á kafi í grasi og kjarrgróður í suðurhluta tóftarinnar. Ekki mótast fyrir frekari hólfaskiptingu, undirstöðu jatna eða garða. Óvíst er með hlutverk tóftarinnar en líklega er hún einhvers konar aðhald fyrir skepnur.

Hættumat: engin hætta

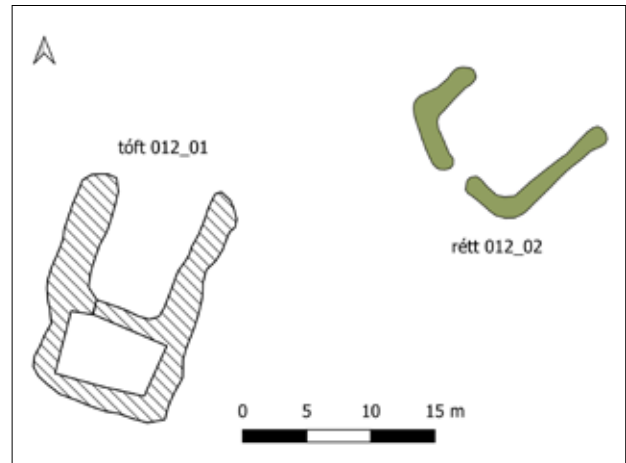
ÁR-246:012_01 Sauðahús tóft beitarhús

421109 385270

“Sauðahús, nú fallið niður, var rétt utan við Fögrudæl, í hraunbrúninni,” segir í örnefnaskrá. Sauðahús eru sýnd á herforingjaráðskorti 47 SV sem gert er árið 1908 og eru rétt sunnan við Grásteinn, um 930 m SSV við bæ 001 og tæpum 580 m austan við beitarhús 010. Beitarhús 01 og

Tóft ÁR-246:012_01, horft til suðausturs.

Uppmæling af tóftum ÁR-246:012.

heystæði 02 eru hér á svæði sem er 45x30 m að stærð og snýr ANA-VSV.

Sauðahús eru ofarlega á gróinni bungu. Allt í kring er óræktað og smáhæðótt svæði, hrunbrún er til norðurs.

Sauðahús 01 eru á náttúrulegum bala sem er líklega að einhverju leyti uppsafnaðar mannvistaleifar. Tóftin er 17 x 11 m að stærð, snýr VNV-ASA og skiptist í tvö hólf. Veggir standa grónir, þeir eru grjóthlaðnir og sjást 6-8 umför af flötu grágrýti í bland við stæðilegt hleðslugrjót. Veggir eru hæstir til suðausturs, 1,2 m. Sjálft fjárhúsið (hólf A) er í norðurhluta tóftarinnar. Það er 10 x 7 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Ekki er hlaðinn veggur norðurs og þar verið timburpil. Botn fjárhússins er þýfður, grasi vaxinn og ekki mótur fyrir garða eða jötu innan þess. Hlaðan (hólf B) er að baki. Hún er 7 x 5 m að innanmáli og snýr þvert á fjárhúsin. Hlaðan er 1,5 m dýpri en fjárhúsið. Talsvert rusl er í hlöðunni, einkum bárujárn, sem líklega eru leifar af þaki tóftarinnar en það gæti verið rusl.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5; Herforingjaráðskort 47 SV 1908 1:50000

ÁR-246:012_02 hleðsla rétt

421132 385279

Hleðsla ÁR-246:012_02, horft til NNV.

Óljós hleðsla 02 er um 30 m ASA við tóft 01. Hún er U- laga, 11 x 9 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hleðslan er úr torfi, 0,2-0,4 m á hæð og rís hæst til suðurs. Norðurhlutinn er afar óglöggur og sums staðar hefur hann alveg sokkið í jörðina. Austurhluti veggja eru jafnframt alveg útflattir, auk þess sem lítið rof er til suðvesturs. Ekki mótur fyrir frekari hólfaskiptingu eða öðru sem gæti gefið vísbendingar um hlutverk þess en líklega hefur þetta verið rétt eða heystæði.

Hættumat: engin hættu

ÁR-246:013_01 tóft beitarhús

421821 386442

Á herforingjaráðskorti frá 1908 eru tvö beitarhús merkt um 450 m ANA við bæ 001 og tæpum 1,4 km NNA við Sauðahús 012. Beitarhúsin eru mjög þétt við hvort annað á svæði sem er 50 x 20 m að stærð og snýr austur-vestur. Aðeins sjást óljós ummerki um syðra beitarhúsið en búið er að raska svæðinu vegna byggingu nýbýlisins Hraunbrúnar (b. 2010). Grjóthlaðin beitarhústóft er

rúmum 510 m ANA við bæ 001 og um 50 m norðvestan við nýbýlið Hraunbrún (b. 2010) og er hér um nyrðra beitarhúsið að ræða.

Tóftin er sunnarlega á mosagrónum klettahól. Til norðurs og suðurs eru akvegir en óræktað svæði er til vesturs og norðvesturs.

Tóft 01 er tvöföld, 21 x 9 m að stærð og snýr ANA-SVS. Veggir eru grjóthlaðnir, mikið grónir og telja má 1-3 umför af flötu grágrýti í hleðslum sem eru 0,5 m á hæð. Veggir eru hæstir til austurs. Sjálft fjárhúsið (hólf A) er í norðvesturhluta tóftarinnar. Það er 10,5 x 8,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Gengið er inn í fjárhúsið að norðvestan. Hlaðan (hólf B) er suðvestan við fjárhúsið. Hún er 6 x 5,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hún er 0,6 m dýpri en fjárhúsið.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Beitarhús ÁR-246:013_01, horft til suðausturs.

Þúst ÁR-246:013_02, hrft til suðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-246:013_01.

ÁR-246:013_02 þúst beitarhús

421860 386383

Hér er verið að skrá syðra beitarhús 02. Það sést sem mjög lág en gróin þúst. Hún er um 11x 6 m að stærð, snýr h.u.b. austur-vestur og rís um 0,2 m hærri en umhverfið. Ytri brúnir þústarinnar eru skýrar en ekkert tóftarleg sést á henni. Hún sker sig úr umhverfinu vegna grænku.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-246:014 þúst útihús

421262 386173

Um 200 m suðvestan við bæ 001 og um 120 m norðvestan við útihús 005 er þúst, rétt utan við heimatúnið. Vegna nálægðar við það er hún túlkuð sem úthús.

Þústin er í sléttu túni rétt norðan við Ærhúsaflóð.

Á staðnum er greinilegur þústarhóll, 15 x 10 m að stærð, snýr h.u.b. austur-vestur og er um 0,5 m á hæð. Fyrir miðju þústarinnar er lítil 2 x 2 m stór dæld sem er líklega ummerki eftir mannvirki. Afar sennilegt er að mannvist sé hér undir sverði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Danskar bæjarteikningar 1906; Túnakort 1920

Þúst ÁR-246:014, horft til norðurs.

Steinbogi ÁR-246:015, horft til norðurs.

ÁR-246:015 *Steinbogi* hleðsla brú

419951 385901

“Brú er á læknum alveg um hreppamörkin, kölluð Steinbogi. Er hann að heita má alveg fremst í Kílhraunslandi. Steinbogi er enn uppihangandi, en ekki mun hægt að fara með hest yfir hann. Valdimar [Guðmundsson] hefur heyrt, að Guðbrandur Árnason, sem bjó í Kílhrauni 1867-1880, hafi hlaðið Steinboga til að reka sauði sína út yfir lækinn,” segir í örnefnaskrá. Brúin er um 200 m VSV 200 við Áshildarmýri 008 og rúmum 110 m sunnan við Áshildarveg 13 (eibýlishús, b. 2016). Brúin var upphaflega skráð vegna deiliskipulags 2006. Staðurinn var aftur heimsóttur á haustmánuðum 2019 vegna aðalskipulagsgerðar í Skeiða- og Gnúpverjahreppi.

Brúin er hlaðin yfir Bugarlækar en lítið vatn var í honum þegar skrásetjari var á svæðinu á haustmánuðum 2019. Skógræktarreitir er til VNV.

Brúin er hlaðin úr hraunhellum sem lagðar hafa verið í a.m.k. fjórum umförum þvert yfir lækinn. Stærstu hraunhellurnar eru 1 x 0,5 m að ummáli og 0,15 m breiðar. Brúin er um 7 m löng þvert yfir lækinn, 1,5 m breið og hleðsluhæð er um 1 m. Hraunið í brúnni er allt vaxið mosa og grasi og lítur brúin ellilega út. Lækurinn rennur fram hjá brúnni í gegnum glufur milli hraunhellanna neðst í brúnni, en yfirborð brúarinnar er þétt hlaðið svo lítið mál er að komast yfir þurrum fótum. Út frá norðurenda brúarinnar ganga stæðilegar hraunhellur 6 m í norðaustur yfir mýrlendi og á þurrara land. Ekki virðist þó um grjóthleðslu að ræða heldur stóra steina í röð. Stærstir um 0,5 x 0,5 m. Lengd mannvirkisins er alls um 13 m.”

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 2; Rúnar Leifsson 2006

ÁR-246:016 *Efritóft* tóft beitarhús

420290 385825

“Valdimar hefur heyrt, að Guðbrandur Árnason, sem bjó í Kílhrauni 1867-1880, hafi hlaðið Steinboga [015] til að reka sauði sína út yfir lækinn. Guðbrandur átti sauðahús skammt fyrir austan,” segir í örnefnaskrá. Beitarhústóftin er um 1,2 km VSV við bæ 001 og rúmum 140 m norðan við Skeiða- og Hrunamannaveg 30. Tóftin var upphaflega skráð vegna deiliskipulags 2006. Staðurinn var aftur heimsóttur á haustmánuðum 2019 vegna aðalskipulagsgerðar í Skeiða- og Gnúpverjahreppi. Tóftin er ofarlega á grónum hól. Umhverfis er mosagróið hraun.

Tóftin snýr nánast austur-vestur og er 13 x 7 m að stærð. Hleðsluhæð hennar 1 m að innanverðu og 1,5 -2 m að utan. Tóftin er tvískipt og hlaðin úr hraungrjóti og torfi, 2-4 umför af stæðilegu hleðslugrjóti sjást í veggjum. Þeir eru hæstir 1 m hæð til norðan en annars eru veggir 0,5-0,6 m. Op er á miðjum vesturgaffli inn í fjárhúsið. Það er 5 x 3 m að stærð að innanmáli og snýr eins og tóftin. Að baki er hlaðan. Hún er 0,5 m djúp, 3 x 2 m að stærð að innanmáli og snýr þvert á fjárhúsin.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 2; Rúnar Leifsson 2006

Efrítóft ÁR-246:016, horft til norðurs.

Uppmæling af Efrítóft ÁR-246:016.

ÁR-246:017 tóft útihús

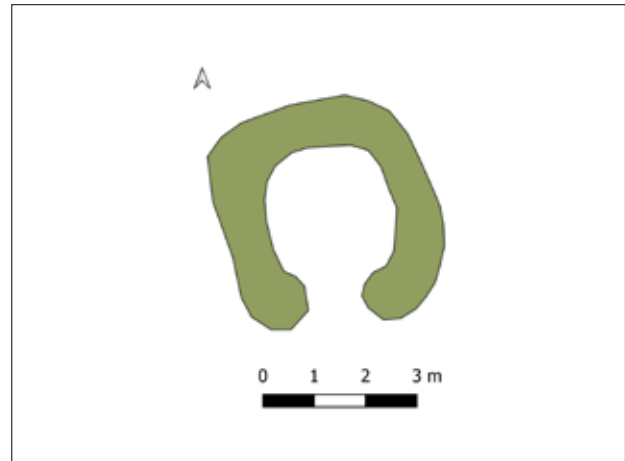
420927 386159

Gróin og einföld tóft er um 170 m ASA við bæ 001 og rúmum 100 m SSV við Krosshól 036. Hún er skammt suðaustan við heimatúnið en vegna nálægðar er hún talin sem útihús.

Tóftin er ofarlega á mosgrænum hól. Til norðurs er ræktað tún en mosa- og grasi gróið hraun til suðurs.

Tóft ÁR-246:017, horft til suðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-246:017.

Tóftin er einföld, 4,5 x 3,5 m að stærð og snýr NNV-SSA. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir og ná mest 0,3 m hæð. Óljós dæld er rétt norðan við tóftina, 4 x 3 m að stærð og snýr VNV-ASA. Óvíst er með hlutverk tóftarinnar en líklega hefur þetta verið einhvers konar útihús.

Hættumat: engin hættu

ÁR-246:018 Árhraungata gata leið

421217 386437

“Á móts við Kílhraunsbæ liggur gata norður að Árhrauni, Árhraungata. Hún er bílfær, a.m.k. á sumrin. Árhraungatan lá yfir Klifið, sem var aðeins austan við Urðhól. Klifið var hryggur og slakki beggja megin við, en nú er búið að ryðja það með ýtu. Á Klifinu vildu oft fara heybaggar af hestunum, þegar borið var heim af Harðavelli, því að stórir klettur voru beggja megin við götuna,” segir í örnefnaskrá. Árhraungata er um 340 m NNV við bæ 001 og rúmum 150 m VNV við Siddakletta 039 og var heybandvegur að bænum frá engjum nyrst innan jarðarinnar. Staðurinn var upphaflega skráður vegna deiliskipulags 2006 en var aftur heimsóttur haustið 2019 vegna vinnu við aðalskipulag Skeiða- og Gnúpverjahrepps.

Gatan liggur gegnum gróið hraun, fast vestan við vírgirðingu.

Árið 2007 var gatan 3 m breiður malarborinn jeppaslóði, en er líklegast eldri að stofni til. Gatan var um 3 m á breidd og um 180 m á lengd. Hraunvallavegur 3236 er nú á sama stað og Árhraungata.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 2; Rúnar Leifsson 2006

ÁR-246:019 *Vörðuhóll* örnefni samgöngubót

420927 386700

Vörðuhóll ÁR-246:019, horft til suðvesturs.

“Vestan við Árhraungötu, stutt frá þjóðveginum, er Vörðuhóll, en austan við hana, utast í Urðunum, er Urðhóll,” segir í örnefnaskrá. Vörðuhóll er um 720 m NNV við bæ 001 og tæpum 10 m vestan við Árhraungötu 018 og varðaði varðan líklega þá leið. Hóllinn er austarlega innan frístundabyggðasvæðis og engin varða sést lengur á þessum slóðum.

Vörðuhóll er umhverfis mosagróið hraun þar sem talsvert er um grónar lautir og skvompur einkum til norðurs og austurs.

Engin ummerki um vörðu sáust á vettvangi. Búið er að leggja malarveg (Hraunvallavegur 3236) rétt austan við vörðuhól og líklega hefur varðan mögulega skemmst við þær

framkvæmdir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 3

ÁR-246:020 *Svartavarða* heimild um landamerki

421639 387105

“Efst í hrauninu, uppi undir Löngumýrarmörkum, eru kölluð Hrauntögl. Þar er grjótkargi og forarbleyta á milli, ekki farandi með hesta. Í merkjum er Varða, sem var hlaðin, en mun nú fallin. Hún er hornmark landa Kílhrauns, Borgarkots [ÁR-247] og Löngumýrar [ÁR-249]. Valdimar minnir, að Ófeigur í Borgarkoti hafi kallað hana Svörtuvörðu,” segir í örnefnaskrá (JH). “Hraunvarða (einnig nefnd Grjótvarða eða Varða í landamerkjaskrám). Er hornmark jarðanna Kílhrauns, Löngumýrar og Borgarkots. Varðan var hlaðin en mun nú fallin,” segir í örnefnaskrá (JE). Svartavarða var rúmum 980 m norðaustan við bæ 001 og um 320 m norðan við Skeiða- og Hrunamannaveg 30. Varðan er horfinn eins og kemur fram í örnefnaskrá en er enn á merkjum þeirra þriggja jarða sem nefndar eru hér að ofan.

Varðan var ofarlega á grónum hól sem er umhverfis deiglendi.

Svartavarða ÁR-246:020 var á þessum hól.

Tjaldhóll ÁR-246:021, horft til suðurs.

Engin ummerki um vörðu sjást á yfirborði. Girðing liggur yfir hólinn á tveimur stöðum og líklega hefur grjót vörðunnar verið tekið og lagt undir þá girðingu.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 3; Ö-Kílhraun JE, 8

ÁR-246:021 *Tjaldhóll* náttúrumin tjaldstæði 422375 385934

“Rétt fyrir sunnan Skjónhól er svolítill bali í engjunum, sem heitir Tjaldhóll, því að tjald var haft þar á sumrin, meðan verið var að heyja,” segir í örnefnaskrá. Tjaldhóll er um 990 m suðaustan við bæ 001 og tæpum 230 m suðvestan við Heysteinn 023.

Tjaldhóll er á þurru og grónu hrauni, til suðurs eru ræktuð tún en víða eru blautar dælar.

Tjaldhóll er nær algróinn hraunhóll, en ofarlega á honum stendur grjót víða upp úr grasinu. Tjaldhóll er 8 x 5 m að stærð, rúmir 2 m á hæð og snýr norður-suður.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 4

ÁR-246:022 heimild um brú 421642 386300

“Guðbrandur Árnason frá Galtalæk á Landi, bóndi í Kílhrauni 1867-1880 (sá, er hlóð Steinboga [015]) setti grjótblú á Stóraflóðið úr Hraunsnefstanga á bakkann austur undan Krosshól. Þó brúin sé nú sokkin ofan í foræðið, sem flóðið er, hefur þetta verið heilmikið verk með þeim áhöldum, sem þá voru til staðar fyrir 110 árum. Brúin hefur verið 15-20 faðma löng og það breið, að yfir hana var farið með heybandslest, þegar reitt var úr austurengjunum,” segir í örnefnaskrá (JH). Í annarri örnefnaskrá segir: “Brúin er nú horfin í foræðið (V.G.).” Brúin var rúmum 200 m ANA við bæ 001 og um 160 m ANA við tóft 017. Á sama stað er nú malarvegur frá nýbýlinu Hraunbrún að bænum. Brúin lá yfir Stóraflóð, beggja vegna eru óræktuð svæði þar sem mosi er mikill í sverði.

Eins og segir í örnefnaskrá er brúin horfin og sjást engin ummerki um hana lengur á yfirborði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 4; Ö-Kílhraun JE, 12

ÁR-246:023 *Heysteinn* heimild um smalakofa 422530 386100

“Í miðjum engjunum er stakur steinn, sem kallaður er Heysteinn eða Einsteinn (jafnvel Eysteinn). Vestan undir honum er smákofatóft, líklega til að borða í um sláttinn,” segir í örnefnaskrá. Heysteinn er rúmum 1,1 km ASA við bæ 001 og um 220 m NNA við Tjaldhól 022.

Á þessum slóðum er deiglendi og þýft svæði. Talsvert er um mosa í sverði á þessum slóðum.

Engin ummerki um smalakofa sáust á yfirborði og sennilega hefur hann sokkið í deiglenda jarðveginn eftir að hætt var að halda honum við.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 4

ÁR-246:024 *Stekkatúnsrétt* heimild um stekk 421470 385948

“Flatirimi er fyrir utan Leirdæl og út að Stekkatúnsdælu. Stekkatún var stutt frá heimatúni í Kílhrauni. Hraunkargi var í milli, en búið að gera allt að einu túni nú. Þar var rétt, Stekkatúnsrétt. Valdimar er aðeins í barnsminni, að stíað væri þar,” segir í örnefnaskrá (JH). Stekkatúnsrétt var um 290 m sunnan við bæ 001 og rúmum 230 m austan við Ærhúsflóð 030.

Á þessum slóðum er mosagróid hraun. Allvíða stendur grjót þó upp úr mosanum, einkum til vesturs.

Engin ummerki um stekk sáust á yfirborði, líklega vegna sléttunar.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

ÁR-246:025 *Kýlhraunskot* heimild um býli

421420 386002

“Stekkatúnshóll var stór, grasi gróinn hóll, rétt vestan við Stekkatúnshröttina [024]. Þar voru tóftir af bæ og var búið þar á 18. öld, og álíka margir þar til heimilis og í Kílhrauni (sbr. manntal 1729) [...]. Stekkatúnshóll. Var stór, grasi gróinn hóll í Stekkatúninu. Þar voru tóftir af bæ (sjá lýsingu jarðarinnar) en þeim var ýtt út á ýtuöld og nú er hóllinn sléttur og tún,” segir í Örnefnaskrá Sennilega er er hér átt við Kílhraunskot sem nefnt er í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709: “Kýlhraunskot. Eyðihjáleiga bygð í fyrstu fyrir manna minni í heimatúninu. Nú í auðn í næstu 20 ár og stundum áður.” Kotið var um 100 m sunnan við bæ 001 og rúmum 70 m austan við útihús 005. Á þessum stað er mosagróið hraun en víðast hvar glittir í klettanibbur sem standa upp úr mosanum. Til vesturs er óræktað og deiglent svæði.

Engin ummerki um býli sáust á yfirborði vegna sléttunar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 4, 11; JÁM II, 184

ÁR-246:026 heimild um kvíar

421303 386165

“Seinustu fráferur í Kílhrauni munu hafa verið 1925. Þá voru notaðar færikvíar [026], sem hafðar voru uppi á túninu. Valdimar man eftir moldarkvíum vestast í túni, en man ekki, að þær væru notaðar,” segir í Örnefnaskrá. Á loftmynd tekinni um 1946 má sjá ílanga tóft, vestan við túngarð 009, líklega er um kvíatóft að ræða. Tóftin er 18x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Þarna eru nú heyrúllur og raskað svæði nærri núverandi hesthúsi.

Engin ummerki kvíanna eru varðveitt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

ÁR-246:027 þúst beitarhús

421815 386686

Þúst ÁR-246:027, horft til NNV.

Fjárhús var rétt norðvestan við nýbýlið Hraunbrún, um 670 m norðvestan við bæ 001 og um 160 m sunnan við Skeiða- og Hrunamannaveg 30.

Á þessum slóðum er óræktað og grasi vaxið svæði.

Þar sem fjárhúsið var er núverandi heimreið að nýbýlinu Hraunbrún (b. 2010) og við þá vegagerð var fjárhúsið rutt út. Enn sést 17 x 15 m stór þúst sem snýr NNV-SSA á staðnum. Hún rís 0,4 m hærra en umhverfið og sker sig út vegna grænku. Líklega leynist enn einhver mannvist undir sverði þótt mikið rask hafi verið á staðnum.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

ÁR-246:028 heimild um kvíar

“Gamli stöðullinn [029] var fyrir vestan tún og kvíar [026], en síðar var annar stöðull fyrir austan tún.. Stöðlarnir voru örstutt frá bæ; nú eru þeir komnir í tún,” segir í Örnefnaskrá. Þórður Jóhann Guðmundsson, heimildamaður, man ekki eftir þessum stöðli. Frekari heimildir þarf til þess að staðsetja staðinn innan 50 m skekkju.

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

ÁR-246:029 *Stöðull* heimild um kvíar

421229 386102

“Gamli stöðullinn var fyrir vestan tún og kvíar [026], en síðar var annar stöðull [028] fyrir austan

tún. Stöðlarnir voru örstutt frá bæ; nú eru þeir komnir í tún,” segir í örnefnaskrá. Stöðull er um 180 m vestan við bæ 001 og rúmum 90 m SSV við útihús 004.

Stöðullinn er rétt norðan við Ærhúsflóð, á túni sem komið er í órækt.

Engin merki fornleifa sjást á yfirborði enda vísar örnefnið fremur til staðar þar sem kýr voru mjólkaðar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

ÁR-246:030 *Ærhúsflóð* örnefni fjárhús 421238 385948

“Fyrir sunnan bæ er Ærhúsflóð, nær vegi,” segir í örnefnaskrá. Ærhúsflóð er um 260 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 210 m VSV við Stekkatúnsrétt 024. Hér er verið að skrá örnefnið Ærhúsflóð sem gæti bent til fjárhúss en engin tóft eða önnur ummerki um fornleif sjást lengur á svæðinu. Heitið gæti vísað á útihús 004 en frekari upplýsingar þarf til þess að segja af eða á um það.

Ærhúsflóð er í grónu hrauni. Til norðausturs er heimatún jarðarinnar en óræktað svæði til annarra átta. Vegslóði liggur frá hesthúsi (ekki fornleif) og fer hann rétt sunnan við Ærhúsflóðið.

Engin ummerki um fornleifar sjást á yfirborði við Ærhúsflóð.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

ÁR-246:031 mannvirki áveita 421618 385377

Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur: “Engjaheyskapur var erfiður, engjarnar efst og syðst í landinu og heybandsvegur því langur. Engjarnar voru blautar en grasgefnar, stærsti hluti þeirra var þýfður en töluvert slegið af kompum með rimabörðum á milli, utan og innan í hrauninu. Skeiðaáveitan náði til landsins og þar voru sléttar dælar en áveitulandið var aðeins talið 18 ha.”

Enn má sjá áveitumannvirki syðst í landi Kílhrauns og tilheyrðu þau Skeiðaáveitu. Ekki er vitað hvort eldri áveita var á jörðinni.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 290

ÁR-246:032 *Baunhóll* náttúruvin áfangastaður 421295 384927

“Baunhóll er dálítið fyrir sunnan Fögrudæl, suður undir hrauninu. Nafnið er þannig til orðið, að eitt sinn var komið með baunir, spónalausar, á engjarnar, svo að fólkið varð að súpa þær úr fötunni. Sagði þá Guðmundur bóndi, að hóllinn, sem étið var í, skyldi heita Baunhóll,” segir í örnefnaskrá. Baunhóll er rúmum 1,2 km sunnan við bæ 001 og rúmum 110 m norðvestan við Svartaklett 033.

Baunhóll er þurr og gróinn hóll á deiglendu svæði, nærri merkjum við Kálfhól.

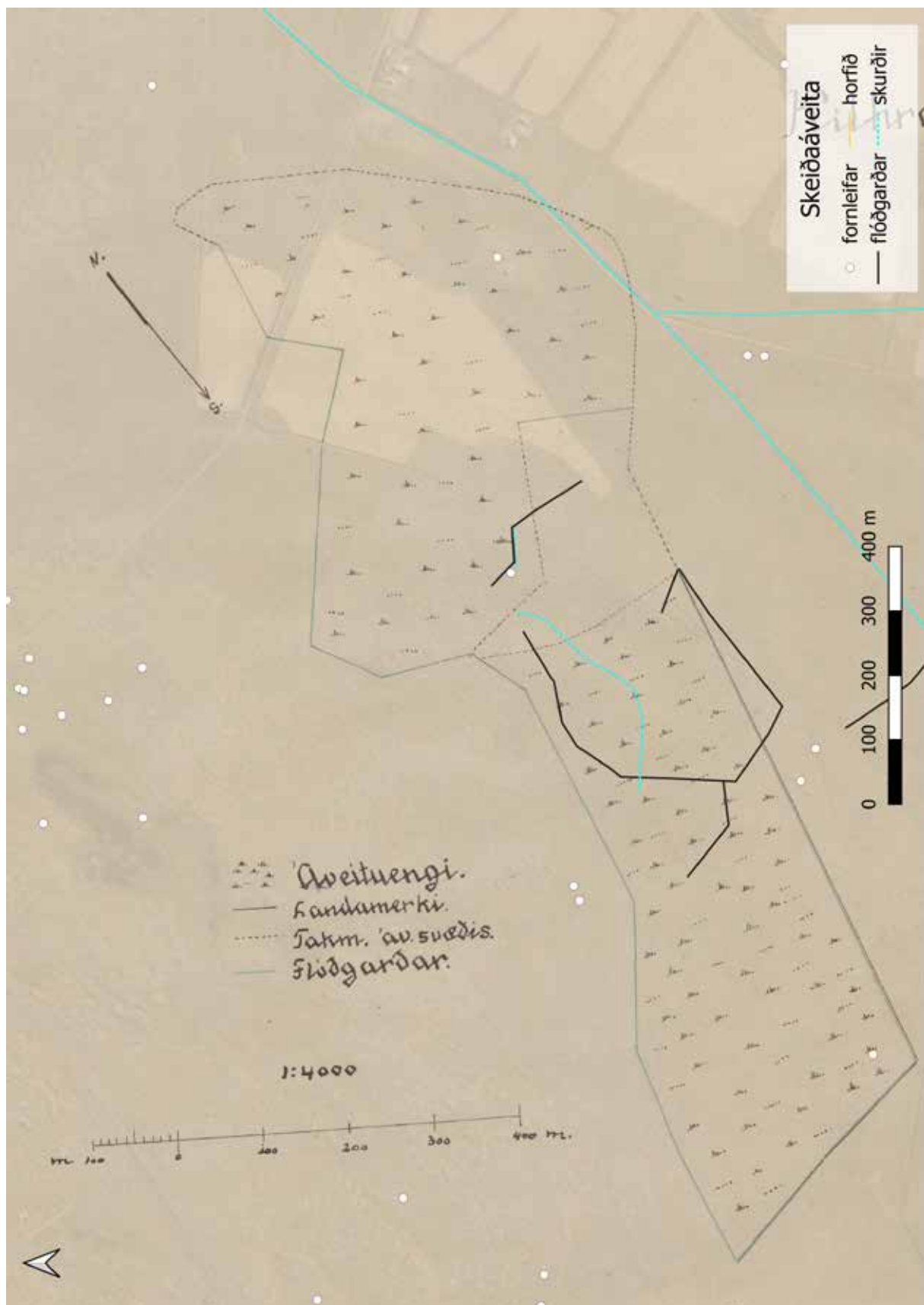
Baunhóll er náttúrulegur og algróinn hóll. Hann er 14 x 12 m að stærð, snýr VNV-ASA og er rúmir 2,5 m að stærð. Hóllinn sker sig talsvert úr landslaginu enda er hann eini hóllinn á þessum slóðum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

Baunhóll ÁR-246:032, horft til suðurs.

Áveitukort Kílhrauns. Engjar eru sýndar með svörtum táknun, holt/tún eru ólituð og flóðgarðar sjást sem ljósbláar línur. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-246:033 Svartiklettur heimild um landamerki

412346 384905

“Svartiklettur, dökkur steinn og nokkrir steinar ofan á. Mörkin milli Kílhrauns og Kálfhóls [ÁR-

245] liggja um hann,” segir í örnefnaskrá. Svartiklettur er rúmum 1,2 km SSV við bæ 001 og um 120 m suðaustan við Baunhól 032. Skrásetjari staðsetti Svartastein á vitlausum stað og af þeim ástæðum var ekki farið á staðinn. Ljósmynd af Svartakletti eða -steini er í Jarðabók Skeiðahrepps.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

ÁR-246:034 sögustaður

429213 386952

Í Landnámu og Flóamannasögu er getið um vígaferli sem Helgi, sonur Ólafr tvennumbrúna sem nam öll Skeið á milli Þjórsár og Hvítár, og Þorgrímr örrabein áttu í við gatamót fyrir neðan Áshildarmýri. Skv. Landnámu var orsökinn var Helga hugnaðist ekki samdráttur Þorgríms móður sinnar Áshildar eftir dauða föður hans. Vóg hann Þorgrím á þessum stað og leiddi það af sér enn frekari vígaferli. Hnit var tekið um 1,2 km VNV við bæ 001 og rúmum 250 m norðan við Efrítóft 016, sunnan við Áshildarmýri.

Staðurinn er á óræktuðu svæði innan frístundabyggðar

Staðurinn er deiglendi og fremur sléttur Það er óræktað svæði innan um frístundabyggð. Ekki er vitað hvar eða hvort þessir atburðir áttu sér stað.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: ÍF I, 377; ÍF XIII, 265-269

ÁR-246:035 Þrengsli gata leið

420648 385544

“Þrengsli voru eiginlega þjóðvegurinn frá Kílhrauni og suður úr hrauninu. Ekki var hægt að komast út úr hrauninu annars staðar, en þetta var sáemilegur vegur fyrir hesta. Þrengslin eru graslaur eða grasdalur með götuskorningum, sem farið var eftir. Gatan lá af gamla stöðlinum [029] norðan við Ærhúsflóðið [030] og suður úr, dálítið fyrir austan veg, sem nú er. Í Þrengslunum er Kringlóttaflóð, rétt hjá Gráa steininum, sem kallaður var. Kringlóttaflóð er nefnt Litlaflóð á uppdrætti af Kílhraunslandi eftir Jón Eiríksson Það var stundum nefnt svo,” segir í örnefnaskrá. Þrengsli eru um 970 m VSV við bæ 001 og rúmum 200 m SSA við Þjófalautir 040.

Þrengsli ÁR-246:035, horft til vesturs.

Leiðin þræðir gegnum mosagróid hraun. Til austurs er flóð vaxið störum.

Leiðin sést sem 0,4-0,6 m breið, gróin gata sem liggur nálega austur-vestur. Sums staðar er mold í botni leiðarinnar, einkum til vesturs. Leiðinni var fylgt á vettvangi á um 700 m löngum kafla. Á loftmynd sést að leiðin nær lengra til vesturs, á um 300 m löngum kafla og er því samtals um 1 km á lengd. Til austurs hverfur hún undir flóð en til vesturs verður leiðin mjög óljós og hverfur undir gróður rétt norðan við leið 009.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 5

ÁR-246:036 Krossból alagablettur huldufólksbústaður

421540 386244

“Örnefni í túni: Austast í túni er Krosshóll. Engin sögn er um þetta örnefni, en ekki mátti slá þúfunna, sem var á hólum. Minna sést fyrir henni nú en áður, því að kýr hefur rífið hana niður,” segir í örnefnaskrá (JH).

“Krosshóll. Hóllinn er stór, gróinn grjóthóll, stærsti hóllinn í grennd við bæinn og því áberandi.

Krosshóll ÁR-246:036, horft til vesturs.

Þúfa er efst á hólnum. Kenning er um að kross hafi verið settur á hólinn í kristinni tíð og þá litið á hólinn sem helgan stað, enda fylgdu krosshólnum þau álög að ekki mætti slá hann. Gættu ábúendur þess vel og að ekki væri hróflað við hólnum svo sem þegar jarðvinnslutraktor var að vinna landið í kring fyrir löngu síðan [...]. Einu sinni var ég að brenna sinu í grennd við hólinn, það var norðanátt og eldurinn flögraði yfir hann. Árið eftir varð ég fyrir tveimur óhöppum og var því kennt um að ég hafi ekki virt álögin.[...] (Guðmundur Þórðarson í spjalli 26/7 2001),” segir í örnefnaskrá. “Krosshóll er liðlega mannhæðarhá hólstrýta rétt austan og norðan við bæjarhús á Kílhrauni á Skeiðum. Talið er

að álfabyggð sé í hólnum og honum fylgja þau ummæli að hann skuli ekki slá og ekki hrófla við á nokkurn hátt,” segir í Landið, fólkið og þjóðin. Krosshóll er um 160 m norðaustan við bæ 001 og rúmum 70 m VNV við Tíkartóft 037.

Krosshóll er á mörkum ræktað túns og óræktaðra svæða. Til austurs og norðurs eru flóð.

Hóllinn er ílangur, 60 x 20 m að stærð, rúmlega 2 - 2,5 m á hæð. og snýr austur-vestur. Krosshóll mjókkar upp og þúfan er efst. Hann er gróinn að mestu í hlíðum en á toppnum stendur grjót og mól víðsvegar upp úr grasinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 6; Ö-Kílhraun JE, 9; LFB, 276

ÁR-246:037 Tíkartóft heimild um útihús

421606 386234

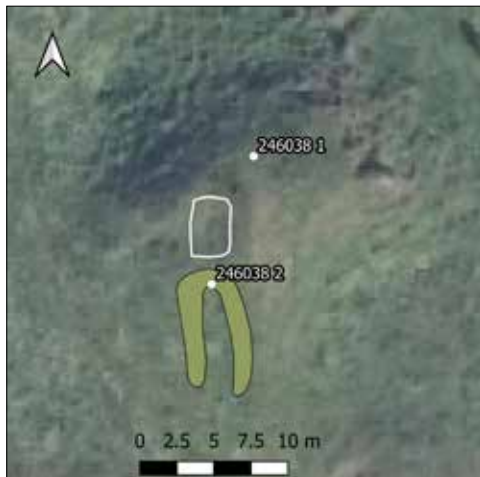
“Fast við Krosshól [036] í suðvestur er Tíkartóft. Þetta var eins og ósköp lítið tóftarbrot eftir kofa, þegar Valdimar man fyrst eftir. Krakkar léku sér þarna oft og hrófuðu einhverju upp, svo að lítið gat út eins og hefði verið þarna hús. Bjarni í Háholti á Skeiðum sem fæddur var í Kílhrauni 1850 hafði eftir gamalli kerlingu að þetta hefði verið gamalt kennileiti þegar hún mundi eftir.” segir í örnefnaskrá. Tíkartóft er um 160 m austan við bæ 001 og rúmum 60 m suðaustan við Krosshól 037. Þessi tóft var rétt austan við heimatúnið en engu að síður talin til útihúsa vegna nálægðar.

Þar sem tóftin var er óræktað og smáhæðótt svæði, mitt á milli ræktað túns og flóða.

Engin ummerki sjást um tóft á þessum slóðum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 6

Uppmæling af tóft ÁR-246:038_02.

ÁR-246:038_01 heimild um myllu

421438 386141

“Hádegishóll er í túninu, rétt suður frá bæ, eyktamark. Tóftarbrot er í Hádegishól, og er talið, að þar hafi verið vindmylla til forna,” segir í örnefnaskrá. Hádegishóll er um 90 m sunnan við bæ 001 og 190 m norðan við Stekkatúnsrétt 024. Á Hádegishól er sigin fjárhústóft 02 en engin ummerki sjást um myllu 01. Mögulega er heimildamaðurinn í örnefnaskrá að vísa til fjárhústóftarinnar þegar hann talar um forna myllu, en það er ekki víst og vegna þess fær heimild um myllu 01 og fjárhúsin aðskilin númer í fornleifaskrá.

Hádegishóll er í sléttu túni og er hann blásinn að hluta. Þar ofarlega, á syðri hluta hólans er fjárhústóftin.

Engin ummerki um myllu sjást á yfirborði. Mögulega hefur fjárhús 02 raskað myllunni þótt ekki sé loku fyrir því skotið að vísað sé til fjárhústóftarinnar sem myllutóft eins og fyrr segir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 6

ÁR-246:038_02 tóft fjárhús

421436 386132

Fjárhústóft 02 er ofarlega á hólnum. Hún er 13 x 5 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggir eru torfhlaðnir og sums staðar útflattir, 0,1-0,3 m á hæð. Fjárhúsið er sigið og fornt. Það er ekki merkt inn á nein túnakort og sennilega verið aflagt fyrir gerð þeirra. Veggir eru stæðilegastir til vesturs. Sjálft fjárhúsið (hólf A) er í syðri hluta tóftarinnar, það er 6 x 3 m að stærð að innanmáli. Gengið er inn að sunnan. Hlaðan (hólf B) er að baki. Hún er mjög ógreinileg, 4 x 3 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Mögulega hefur hún náð lengra til norðurs en það er ekki skýrt. Hlaðan er aðeins 0,2 m dýpri en fjárhúsið.

Tóft ÁR-246:038_02, horft til suðausturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-246:039 Siddaklettur heimild um leikvöll

421372 386420

“Siddaklettur eru norðast í túni, svartir steinar, eins og baðstofufjall að sunnan, en grasi grónir að norðan. Þegar faðir Valdimars kom að Kílhrauni 1880, fluttist þaðan stór barnahópur (börn Guðbrands Árnasonar, sem fyrr var nefndur), sem hafði haft búslóð sína við klettana. Kann að vera, að klettarnir hafi verið kenndir eitthvert barnið,” segir í örnefnaskrá. Siddaklettur eru um 200 m norðan við bæ 001 og tæpum 120 m sunnan við Skeiða- og Hrunamannaveg 30.

Klettarnir eru á ræktuðu en smáhæðóttu svæði rétt austan við núverandi heimreið að Kílhrauni. Til austurs er svokölluð Hlöðudæl.

Engin ummerki sjást nú (2019) um að á þessum stað hafi leikvöllur barna verið eins og segir í örnefnaskrá.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 6

Siddaklettur ÁR-246:039, horft til NNA.

ÁR-246:040 Þjófalautir örnefni óþekkt

420489 385677

“Rétt norðan við Þrengslin [035], framarlega í landinu, eru Þjófalautir, sunnan við Þjóðveg. Þetta er gamalt örnefni, og mun engin sögn vera kunn um það eða uppruna þess,” segir í örnefnaskrá. Þjófalautir eru um 1 km VSV við bæ 001 og rúmum 200 m norðvestan við Þrengsli 035.

Þjófalautir er rétt sunnan við Skeiða- og Hrunamannaveg 30. Á þessum slóðum er nær samfelld gróðurlag af mosa, en stöku blettir eru grýttir og gróðursnauðir.

Þjófalautir eru 150 x 100 m að stærð og snúa NNV-SSV. Lautirnar eru 0,5 - 1 m á djúpt. Þar skiptast á mosagrónir blettir og gróðursnauð svæði. Ekki sjást neinar hleðslur eða önnur mannanna verk á eða við Þjófalautir en vegna stærðar þess var svæðið ekki þaulgengið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 6

ÁR-246:041 heimild um útihús

421409 386254

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 er útihús merkt um 20 m norðvestan bæ 001 og um 70 m suðaustan við útihús 004. Útihúsið er ekki merkt inn á túnakort frá 1920. Engin merki útihúss sjást lengur á þessum stað.

Þar sem útihúsið var er slétt malarplan og malarvegur sem liggur til suðvesturs að núverandi hesthúsi.

Engin ummerki um útihús sjást lengur vegna vegagerðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-246:042 heimild um brunn

Á túnakorti frá 1920 kemur fram að brunnur var fyrir austan tún. Nákvæm staðsetning er ekki merkt. Þórður Jóhann Guðmundsson, heimildamaður, kannaðist ekki við brunn á þeim slóðum og óvíst er hvar hann var nákvæmlega staðsettur. Ekki er hægt að staðsetja brunninn án frekari heimilda.

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-246:043 þúst útihús

421289 386354

Áberandi þúst er rúmum 160 m norðvestan við bæ 001 og tæpum 10 m suðaustan við túngarð 006_01. Þústin er innan útfærslu túnsins sem verður á milli áranna 1906 og 1920. Staðsetningin bendir til þess að um útihús sé að ræða.

Gasivaxið tún, fast sunnan við núverandi heimreið að bænum.

Þústin er 19 x 12 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Hún er 0,5 m há, með grónar og aflíðandi hliðar. Líklega leynist mannvist undir sverði þótt sléttuð hafi verið yfir hana.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Þúst ÁR-246:043, horft til vesturs.

ÁR-246:044 gata leið

420281 386690

Leið sem sést í tveimur hlutum er um 1,2 km norðan við bæ 001 og rúmum 10 m norðan við Áshildarhól 045. Leiðin var upphaflega skráð vegna deiliskipulags 2006 og þá undir númerinu 052. Staðurinn var aftur heimsóttur á haustmánuðum 2019 vegna aðalskráningar í Skeiða- og Gnúpverjahreppi og var þá númerinu breytt í 044. Leiðin lá yfir Steinboga 015 og líklega að Harðavelli norðarlega innan jarðarinnar.

Leiðin liggur í gróinni lægð, milli tveggja hraunbrúna. Þarna er nú sumarhúsahverfi.

Syðri hluti leiðarinnar var rakin á um 400 m löngum kafla árið 2006, milli Steinboga og Áshildarmýrar. NNA frá Steinboga 015 er gatan ógreinileg fyrst um sinn, líkust rolluslóða. Um 100 m norðar er gatan orðin mun greinilegri, allt að 2 m breið og liggur í dálítilli lægð í umhverfinu. Um 100 m NNA er breiðasti hluti götunnar og jafnframt sá greinilegasti. Þar er hægt að greina götuna allt

að 5 m breiða og liggur hún í lögð milli hrauns til beggja hliða, allt þar til um 70 m NNA að hún hættir að greinast og rennur út í þýfið. Búið er að reisa sumarhús og með tilheyrandi raski á þessu svæði og leiðinni raskað nokkuð. Um 450 m norðaustur er gatan aftur greinileg á um 170 m spotta. Gatan er að mestu algróin og á breiðari hlutum hennar er hægt að greina samhliða rákir eftir henni endilangri. Sunnan Steinboga er gatan ógreinileg, en skammt suður af brúnni er sléttað og gróið tún.

Leið ÁR-246:044, horft til norðausturs.

Áshildarhóll ÁR-246:045, horft til suðausturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-246:045 *Áshildarhóll* þjóðsaga legstaður

420352 386798

“Haugar, edur Fornmannaleidi, vita menn ei að séu innan Sóknar þessarar takmarka, utan Helgahóll, við útjaadar Olafsvalla landeignar, er Landnámabók Islendinga í Vta Parti X Cap: umgjetur, og Ashildarhóll a Ashildarmyri...” segir í fornleifaskýrslu Ingimundar Gunnarssonar frá 1817. “Skammt fyrir sunnan þjóðleiðina fornu um vestanverð Skeiðin, áleiðis niður í Flóa og rétt fyrir vestan brautina að Ólafsvöllum, er lítill, gróinn grjóthóll og heitir Áshildarhóll. Hóllinn þar er kenndur við Áshildi, fyrstu húsfreyjuna á Skeiðum, svo og mýrin þar vestur af sem heitir Áshildarmýri. Hóllinn er millimark Ólafsvalla og Kílhrauns. [...] Sögn er að Áshildur sé grafin í Áshildarhóli,” segir í örnefnaskrá. Brynjúlfur Jónsson ritaði í Árbók hins íslenska fornleifafélags árið 1905 um rannsókn í Árnesþingi. Þar segir hann m.a.: “Ofantil við mýrina er annar hraunhóll [en 013], miklu minni. Hann heitir Áshildarhóll, og sagt, að Áshildur liggi þar. Ekki sjást heldur nein merki til þess. En skamt er þaðan að Axarhól og sést hann gjörla. Getur þetta ef til vill bent á, að Áshildur hafi harmað Þorgrím dauðan.” Áshildarhóll er um 1,2 km NNV við bæ 001 og rúmum 600 m norðvestan við vörðu 019. Hóllinn var upphaflega skráður vegna deiliskipulags árið 2006. Staðurinn var aftur heimsóttur á haustmánuðum 2019 vegna aðalskipulagsgerðar í Skeiða- og Gnúpverjahreppi.

Hóllinn er í grónu hrauni, áberandi með stóra hundapúfu í kollinn.

Áshildarhóll er aflangur, 22 x 6 m að stærð og snýr í suðvestur-norðaustur. Hóllinn er gróinn hraunklettur og um 1,30 m á hæð. Engin ummerki er að sjá um mannaverk á hólnum og verður að teljast afar ólíklegt að þeir séu annað en náttúrusmiði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: FF, 201-2; Ö-Ólafsvallatorfan, 5, 7; Árbók 1905, 28; Rúnar Leifsson 2006

ÁR-247 Borgarkot

Sögulegar heimildir:

1847: 4 1/3 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 63.

“Borgarkot. Eyðihjáleiga, bygð í úthögum [Háholts ÁR-244] fyrir manna minni og varaði bygðin inn til næstu 2ia ára,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 186.

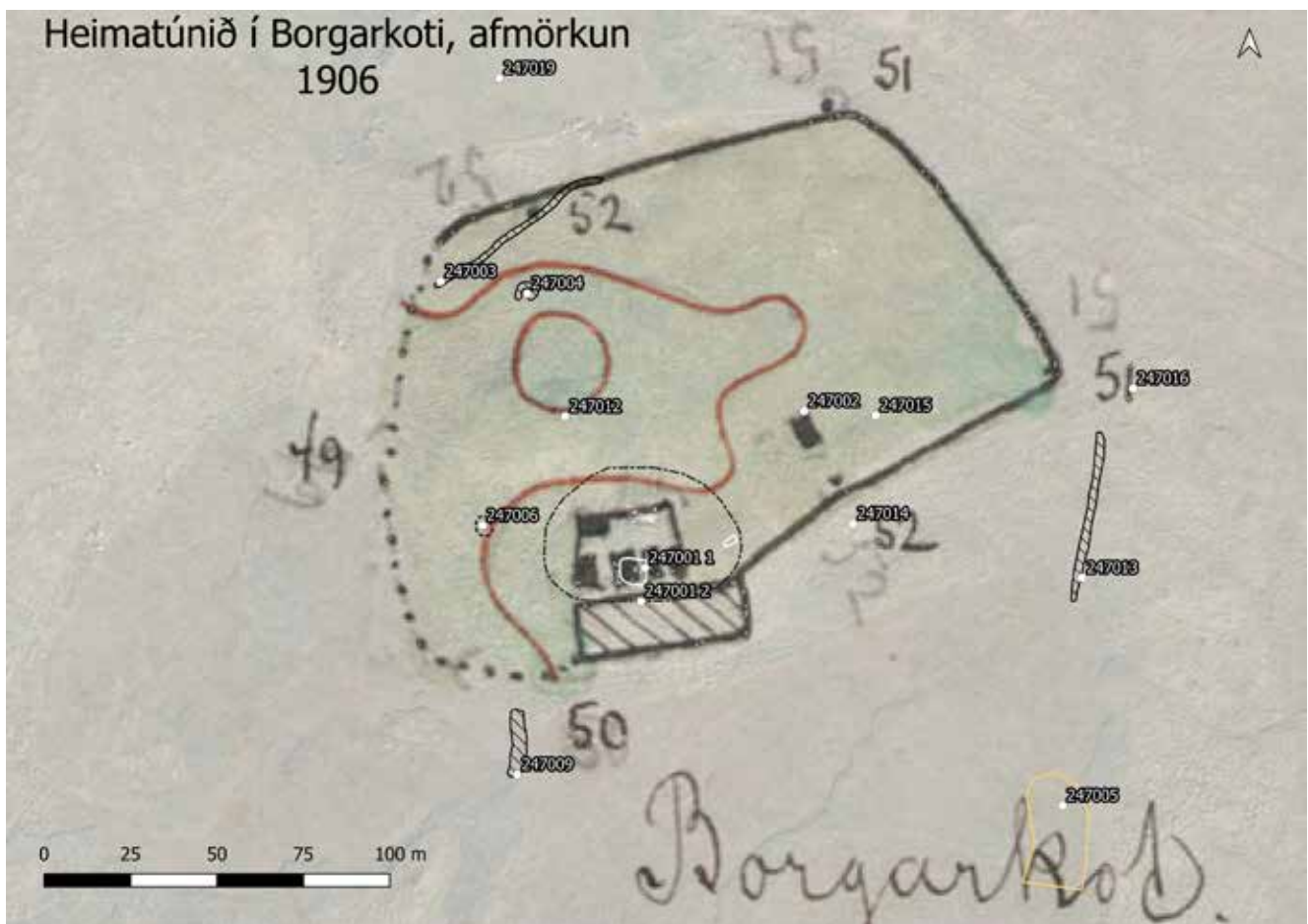
Árið 1896 voru 5 bæjarhús og 5 peningshús í Borgarkoti. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 2 bæjarhús og 2 peningshús gjörfallin, en 3 bæjarhús og 3 peningshús mjög skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Þegar Jarðabókin er gerð 1709, er jörðin sögð eyðihjáleiga í landi Skeiðháholts, en mun fljótlega hafa byggst aftur, og hefur svo verið síðan,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 464.

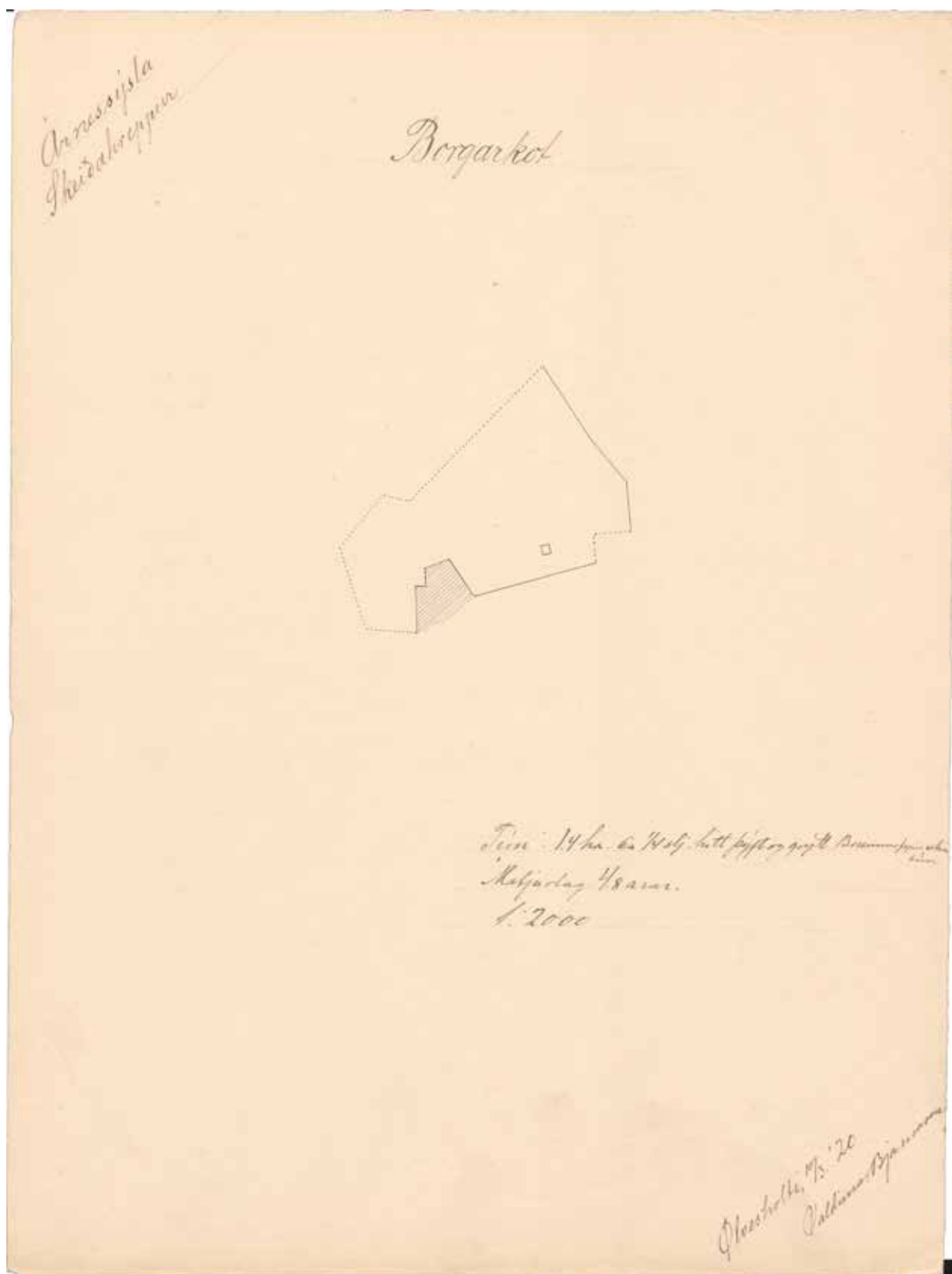
Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 1,4 ha, ca 1/4 slétt, hitt þýft og grýtt. Matjurtargarðar 4,8 arar.

“Víða er þar grunnt á hrauninu, og veldur það erfiðleikum við ræktun,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 464.

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúni Borgarkots frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, litaðir flákar og línur. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

Túnakort Borgarkots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-247:001_01 Borgarkot bæjarhóll bústaður

422340 386734

“Bærinn í Borgarkoti var færður á sléttara land og nær þjóðvegi árið 1937. [...] Gamla túnið er norður af gamla bænum, ber hátt yfir landið og er um 2 ha að stærð. Túnið er á hrauni, miðhæðótt mjög, lágir balar en lautir á milli nema upp úr því standa tveir hólar; Bæjarhóllinn og Stórhóll

Bæjarhóll ÁR-247:001_01, horft til suðurs.

Uppmæling af bæjarhólnum.

[012]. Bæjarhóllinn, Gamlibær: Hóllinn er rétt ofan flóðsins og þar stóð áður gamli bærinn en hann var fluttur árið 1937 nær þjóðvegi og á sléttara og rýmra bæjarstæði. Þetta er hár og mikill hóll, nú sléttður svo að ekki sjást lengur nein merki um mannvistir. Norðan við hólinn er nú fjárhús. ... Fjósafloöt: Fitin suður af Bæjarhólnum og niður að flóðinu og alltaf slegin,” segir í örnefnaskrá. Fimm bæjarhús (01) með kálgarði (02) til suðurs eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906, í suðurhluta heimatúnsins. Samkvæmt bæjarteikningunni snéru stafnar bæjarins til suðurs. Gamli bærinn í Borgarkoti stóð áður um 180 m SSA við bæ 001 og þaðan er víðsýnt til allra átta. Svæðinu þar sem gamli bærinn stóð hefur verið talsvert umturnað. Búið er slétta bæjarhóllinn eins og segir í örnefnaskrá og einnig var steipt fjárhús (ekki fornleif) á norðurhluta hólins, fyrir 1945. Ekki mótast fyrir gömlum bæjartóftum en þar sjást þó tvær greinilegar dældir.

Gamla heimatún Borgarkots er komið í órækt. Það er smáhæðótt og víðsvegar standa klettanibbur og grjót upp úr grasinu. Til suðurs er Borgarkotsflóð og til norðurs er ræktað tún.

Bæjarhóllinn er 60 x 40 m að stærð og snýr norður-suður. Hann er 2,5 - 3 m á hæð, algróinn og sést vel. Líklega er aðeins lítil hluti hólins náttúrulegur. Hliðar hans eru grónar en miðri norðurhlið hefur verið rutt út vegna byggingu steipts fjárhús, sem er tekið að hrynja. Engar tóftir sjást á hólnum vegna sléttunar eins og fyrr segir en líklega er töluverð mannvist undir sverði. Að auki má greina tvær dældir á suður- og austurhlið hólins. Dæld A er á suðurhlið hólins. Hún er nálega ferhyrnd, 7 x 7 m að stærð og 0,3 m djúp. Um 5 m austan við dældina er dæld B. Hún er ívið minni en dýpri: 4 x 2 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og er 0,4-0,5 m djúp. Líklega eru dældirnar ummerki um byggingar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 2, 4, 5; Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-247:001_02 heimild um kálgarð

422339 386725

Engin ummerki um kálgarð 02 sjást yfirborði, líklega vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906

ÁR-247:002 heimild um útihús

422387 386779

Á bæjarteikningu danska landmælingamanna frá 1906 og á túnakorti frá 1920 er útihús merkt um 60 m norðaustan við bæ 001 og rúmum 20 m vestan við Kvíabala 015. Engin merki þess sjást nú lengur.

Á þessum slóðum er mishæðótt og óræktað tún.

Engin ummerki um útihús sjást á yfirborði og líklega hefur það horfið vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-247:003 garðlag túngarður

422406 386735

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 var túngarður umhverfis túnið nema til vesturs. Á túnakorti frá 1920 er túngarður í tveimur þörtum merktur inn til austurs og suðurs. Um sama túngarð er að ræða þrátt fyrir að breytingar hafi orðið á stærð túnsins, það er minna árið 1920.

Á þessum slóðum er mishæðótt og óræktað tún.

Túngarðurinn sést enn afmarka NNV hluta túnsins og er um 60 m langur. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn, mikið gróinn og því ekki hægt að telja umför vegna gróðurs. Hann liggur nálega norðaustur-suðvestur. Hann er 0,5 m á breidd og 0,2-0,6 m á hæð, hæstur til vesturs en tekur smátt og smátt að síga niður þegar austar dregur.

Túngarður ÁR-247:003, horft til NNV.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-247:004 tóft útihús

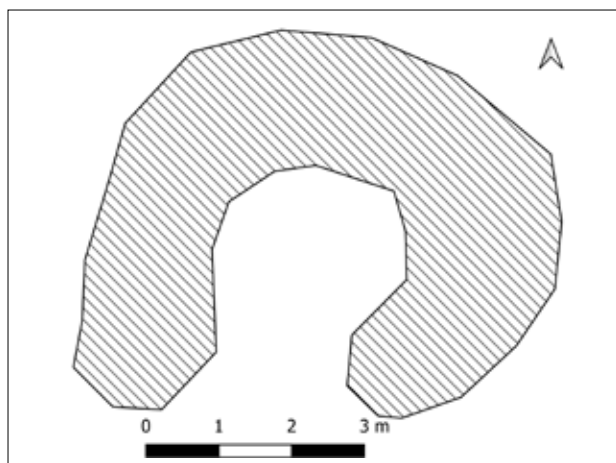
422307 386813

Lítill og einföld tóft er rétt norðan við Fögruflöt, um 70 m NNA við bæ 001 og rúnum 30 m norðan við Stórahól 012. Tóftin er innan túns eins og það var afmarkað á korti danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920. Tóftin er þó ekki merkt inn á þau. Líklega hefur það verið aflagt fyrir þann tíma sem kortin voru gerð eða að tóftin hafi verið hlaðin fljótlega eftir að kortin voru teiknuð. Tóftin er ofarlega á grónum og ílöngum klettahrygg, umhverfis er óræktað svæði.

Tóftin er einföld, 6 x 5 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggir eru grjót- og torfhlaðnir en vegna gróðurs er ekki hægt að telja umför þótt glitti í hleðslugrjót í veggjum. Hleðslur eru signar, 0,3-0,6 m á hæð, hæstir til vesturs. Op er á miðjum suðurgaffi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

Uppmæling af tóft ÁR-247:004.

Flaghólsgrafir ÁR-247:005, horft til vesturs.

ÁR-247:005 *Flaghólsgrafir* náma mógrafir

422462 386665

“Flaghóll: Lágur, ílangur grjóthóll, lítt gróinn við SA horn flóðsins [Borgarkotsflóðs]. Flaghólsgrafir: Gamlar mógrafir vestan við hólinn,” segir í örnefnaskrá. Flaghólsgrafir eru um 140 m ASA við bæ 001 og rúmum 120 m norðaustan við Veitu 011.

Mógrafirnar eru í austurhluta Borgarkotsflóðs sem enn er rakt og talsvert um starir og annan votlendisgróður.

Mógrafirnar eru á svæði sem er 170 x 100 m að stærð og snýr norður-suður. Mögulega hafa þær náð lengra til annarra átta en það svæði er mikið gróið og þurrt. Innan þess eru um 20-25 grónar grafir, sumar hverjar byrjaðar að falla saman. Hin dæmigerða mógröf er 4 x 4 m að stærð. Þær eru yfirleitt grunnar, 0,3-0,5 m djúpar, með gróinn o þurran botn en sumar, einkum þær á vesturhlutasvæðisins, eru þó með rakan botn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 3

ÁR-247:006 þúst útihús

422294 386746

Greinileg þúst er í heimatúni Borgarkots, um 40 m austan við bæ 001 og rúmum 40 m suðvestan við Stórahól 012. Þústin sker sig út vegna grænku.

Þústin er á sléttum og grösugum flata í annars smáhæðóttu heimatúni sem komið er í órækt.

Þústin er 5 x 4,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún rís 0,3 m hærra en umhverfið og er með skýrar ytri brýnir þótt ekki sé hægt að greina innra lag hennar. Líklegast er að útihús hafi staðið á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-247:007 *Ytri-Grafir* náma mógrafir

422002 387218

Ytri-Grafir ÁR-247:007, horft til norðurs.

“Grafir, Ytri-: Gamlar mógrafir fyrir ofan þjóðveg,” segir í örnefnaskrá. Ytri-Grafir eru um 540 m NNV við bæ 001 og tæpum 150 m norðan við Skeiða- og Hrunamannaveg 30.

Grafirnar eru á þurru mosagrónu svæði sem komið er í órækt.

Grónar mógrafir eru á svæði sem er 180 x 50 m að stærð og snýr h.u.b. austur-vestur. Innan svæðisins eru 20-30 mógrafir. Þær eru 5 x 5 m að stærð, nokkuð grunnar, 0,2-0,5 m, og með þurran og gróinn botn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 3

ÁR-247:008 *Stekkatún* tóft stekkur

422242 387305

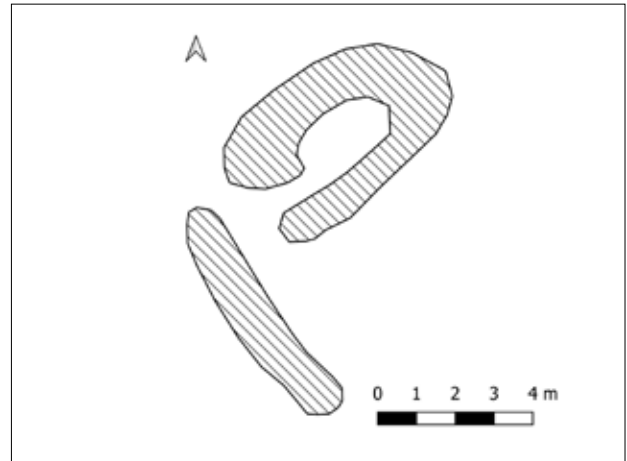
“Grensás: Langur en mjór grjótás og bendir nafnið til að þar hafi lagt tófa. Á ásnum var Stekkatúnið [...]. Stekkatúnið var lítill grænn blettur uppi á Grjótásnum. Þar eru nú gamlar tóftir,” segir í örnefnaskrá. Stekkatún er um 580 m norðan við bæ 001 og rúmum 180 m austan við Ytri-Grafir 007.

Stekkurinn er ofarlega á mosagrónum og ílöngum kletthól rétt sunnan við Stekkatúnsrima sem komin er undir tún. Hér og þar standa klettanibbur upp úr grasinu.

Stekkurinn er tvöfaldur, 7 x 6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir eru hlaðnir 2-3 umföllum af staðilegu hleðslugrjóti og eru þeir veglegastir til austurs, 0,6 m. Hólf A er austan í tóftinni. Það er 2,5 x 2 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Op er á vesturgaffli, yfir í hólf B. Það hólf er ógreinilegt og sést aðeins sem stakt garðlag sem snýr NNV-SSA. Það er 5 m á lengd

Stekkur ÁR-247:008, horft til VSV.

Uppmæling af stekk ÁR-247:008.

og 0,8 m á breidd. Ekki er ólíklegt að um innrekstrargarð sé að ræða.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 3-4

ÁR-247:009 *Steinbogi* hleðsla brú
“Steinbogi: Grjótbrú yfir flóðið frá gamla bænum og fram á Hraunsnef, líklega mannanna verk,” segir í örnefnaskrá. Steinbogi er um 60 m suðaustan við bæ 001 og tæpum 50 m suðaustan við Fjósaföt 013.

Brúin er í norðurhluta Borgarkotsflóðs, þar sem það er einna mjóast. Beggja vegna við eru grónir klettahólar.

Brúin er 20 m á lengd og 3,5 m á breidd. Hún er hlaðin úr blöndu af flötu grágrýti, smágrýti og stæðilegu hleðslugrjóti sem komið er að stórum hluta yfir gróður. Brúin rís 0,3 m hærra en umhverfið. Ekki er hægt að telja umför því grjótinu var hrúgað saman fremur en hlaðið til þess að mynda brú yfir flóðið.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 4

422304 386674

Steinbogi ÁR-247:009, horft til norðurs.

ÁR-247:010 *Torfdæl* örnefni rista

422615 386605

“Torfdæl: Löng en frekar mjó dæl og liggur til austurs skammt frá flóðinu austur undir Háholtsmörkin. Dælin var engjaland, blaut en slétt og spratt frekar illa,” segir í örnefnaskrá. Torfdæl er rúmum 310 m suðaustan við bæ 001 og um 230 m austan við Veitu 011. Örnefnið bendir til þess að torf hafi verið rist hér.

Á þessum slóðum er slétt og þurrt svæði þar sem mosi er talsverður í sverði.

Engin ummerki um ristu sáust á yfirborði.

Hættumat: engin hættu

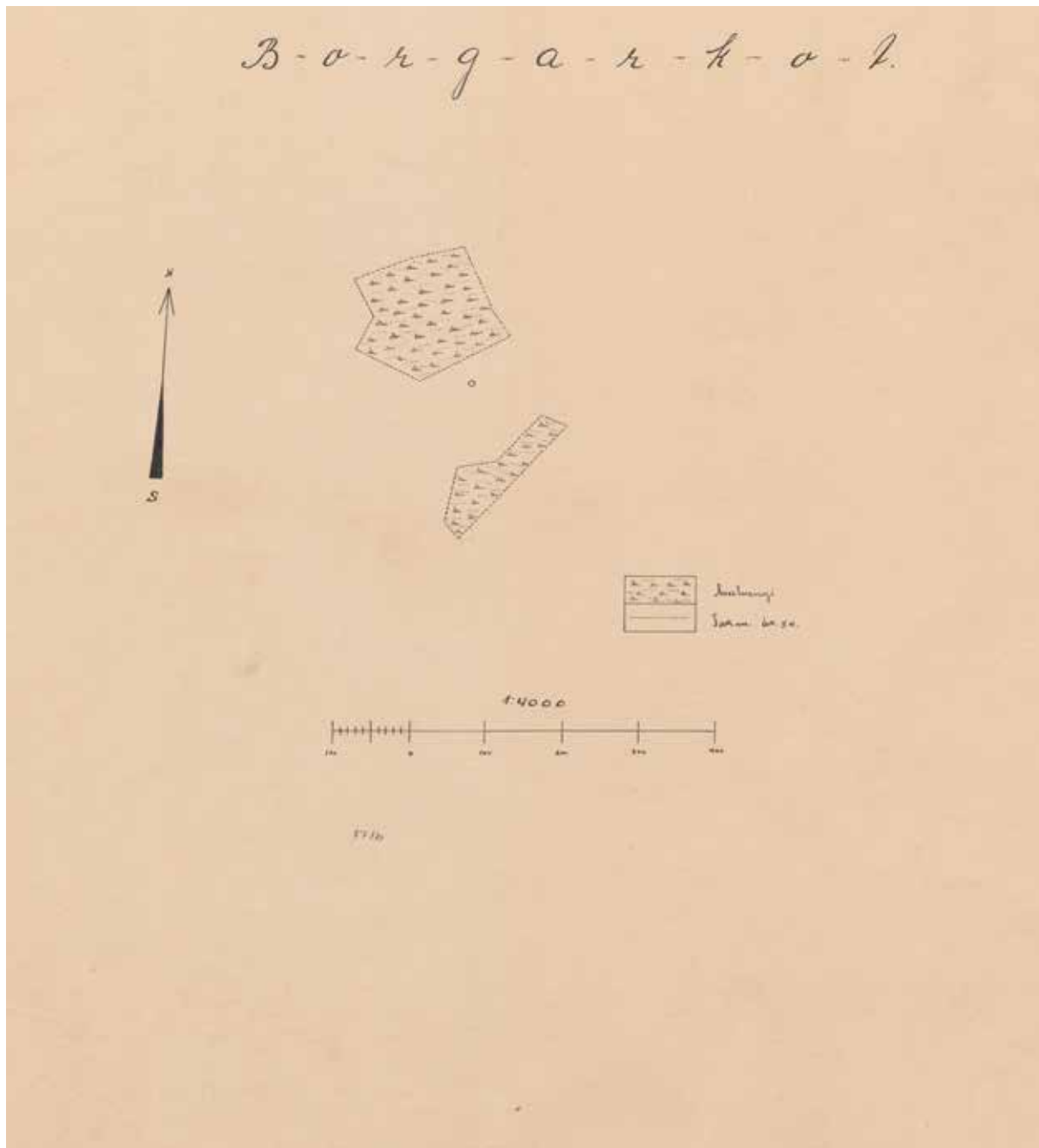
Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 4

ÁR-247:011 *Veitan* heimild um áveitu

422615 386605

“Veitan: Mýrarstykki sunnan við flóðið, slétt að hluta til og slegin venjulega,” segir í örnefnaskrá. Í Jarðabók Skeiðahrepps segir enn fremur: “Skeiðaáveitan náði til landsins fremst en áveitulandið

var aðeins 6 ha. Dælar voru hér og þar á engjunum en mest slegnar þýfðar mýrar.” Hér er verið að skrá örnefnið Veitu, sem bendir til áveitu. Veita er tæpum 160 m sunnan við bæ 001 og um 130 m suðaustan við Steinboga 009. Engin ummerki um áveitu sjást lengur á svæðinu né ummerki um flóðgarða. Skurður er þó þvert í gegnum landið, austan við núverandi bæjarstæði. Á þessum slóðum er óræktað svæði sem er á kafi í grasi. Til norðurs er flói. Engin ummerki um áveitu eða önnur mannvirki sáust á yfirborði.

Áveitukort Borgarkots. Ekki reyndist unnt að rétta það upp. ©Þjóðskjalasafn Íslands

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 4

ÁR-247:012 Stórbóll álagablettur

422318 386778

“Gamla túnið er norður af gamla bænum, ber hátt yfir landið og er um 2 ha að stærð. Túnið er

á hrauni, miðhæðótt mjög, lágir balar en lautir á milli nema upp úr því standa tveir hólar; Bæjarhóllinn [001] og Stórhóll. [...] Stórhóll: Hár og strýtumyndaður grjóthóll en gróinn og endar í þúfu efst. Hólnum fylgja þau álög að ekki megi slá strýtuna, annars muni það bitna á skepnum, og hefur þessu verið hlýtt,” segir í Örnefnaskrá. Stórhóll er mjög áberandi hóll, um 50 m NNV við bæ 001 og um 40 m NNA við þúst 006. Hóllinn er afar reisulegur og sker sig úr umhverfinu.

Stórhóll er á óræktuðu og smáhæðóttu svæði sem er á kafi í grasi. Klettanibbur standa þó víðsvegar upp úr grasinu.

Stórhóll er náttúrulegur hóll, 24 x 11 m að stærð og snýr hér um bil norður-suður. Hann er um 2,5 m á hæð og er uppmjór, með aflíðandi hlíðar til allra átta nema norðausturs, þar eru hlíðarnar brattar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 4-5

Stórhóll ÁR-247:012, horft til austurs.

ÁR-247:013 garðlag vörslugarður

422467 386731

Um 120 m austan við bæ 001 og 15 m sunnan við Lambhúshóla 016 er hlaðinn vörslugarður. Hann er ekki sýndur á neinum túnakortum.

Svæðið er deiglent og í órækt. Hér og þar standa klettanibbur upp úr grasinu

Vörslugarðurinn er skammt austan við heimatúnið líkt og það var afmarkað árin 1906 og 1920. Mögulega ber það tilraunum til útfæslu túnsins vitni. Hann liggur norður-suður á um 50 m kafla, er 0,8 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð, stæðilegastur til norðurs.

Hættumat: hætta

Garðlag ÁR-247:013, horft til suðurs.

ÁR-247:014 Stöðullinn heimild um kvíar

422401 386747

“Stöðullinn var við Bæjarhólinn [001] að austan,” segir í Örnefnaskrá. Stöðull er rúmum 60 m austan við bæ 001 og rúmum 70 m ANA við Fjósafliót 013.

Smáhæðótt og gróið tún sem komið er í órækt.

Engin ummerki sjást um stöðulinn á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 5

ÁR-247:015 Kvíabali heimild um kvíar

422407 386778

“Kvíabali: Bali í túninu rétt austan við Bæjarhólinn [001] en svo taka Lambhúshólarnir [016] við. Þar voru kvíarnar áður,” segir í Örnefnaskrá. Kvíabali er um 60 m austan við bæ 001 og rúmum 20 m norðaustan við Stöðul 016. Líklega er um sama stað að ræða en ekki er ólíklegt að færiskvíar hafi verið á jörðinni.

Kvíabali er mitt á milli tveggja gróna þústa.

Engin ummerki um kvíar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 5

ÁR-247:016 *Lambhúshólar* heimild um lambhús 422482 386786

“Kvíabali [015]: Bali í túninu rétt austan við Bæjarhólinn [001] en svo taka Lambhúshólarnir við. [...] Lambhúshólar: Balar í túninu austan við Kvíabala,” segir í örnefnaskrá (JE). “Lambhúshólar þar norður af [Kvíabala] og ná upp á móts við bæinn, sem nú er. Þeir eru nú nýgræðsla,” segir í örnefnaskrá (JE eldra). Lambhúshólar eru um 140 m ANA við bæ 001 og tæpum 70 m austan við Kvíabala 015. Engin lambhús sjást lengur á þeim slóðum en þeir eru utan við heimatúnið líkt og það var afmarkað 1906 og 1920.

Smáhæðótt og gróið tún sem komið er í órækt.

Engin ummerki um lambhús sjást á yfirborði í eða við Lambhúshóla og sennilega hefur það horfið vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 5; Ö-Borgarkot JE eldra, 1

ÁR-247:017 *Stóragjá* lind brunnur 422211 386912

Brunnur ÁR-247:017, horft til austurs.

“Stóragjá: Gjáin var í sprungubelti er lá NA-SV um 100 m vestan við íbúðarhúsið. Hún var vatnsból heimilisins um árabli, þangað var lögð vatnsleiðsla og dælt. Vatnið þraut aldrei og var gott. Þar stendur enn brunnur sem hlaðinn hefur verið í gjána en hún og aðrar gjár hafa að öðru leyti verið fylltar upp,” segir í örnefnaskrá. Samkvæmt túnakorti frá 1920 var brunnur fyrir utan heimatúnið og er afar líklega um þennan stað að ræða. Stóragjá er um 210 m NNA við bæ 001 og rúmum 90 m vestan við núverandi íbúðarhús jarðarinnar. Stóragjá er á mörkun ræktað túns og óræktað svæðis.

Sjálf gjáin er lítil og þröng, 7 m á lengd og 0,5 m á breidd og 0,8 m djúp. Ekkert vatn er í gjánni. Austast í henni er steiptur brunnur, 2 x 2 m að stærð, með bárujárnsloki. Hann var fullur af vatni og ekki sást til botns.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 5; Túnakort 1920

ÁR-247:018 náma mógrafir 422586 386999

Á úrvinnslustigi fundust mógrafir um 330 m norðaustan við bæ 001 og um 450 m suðaustan við stekk 008. Þær voru ekki skoðaðar á vettvangi og ástand þeirra er óþekkt. Hér er líklega um svokallaðar Eystri- eða Syðri-Grafir að ræða. Í örnefnaskrá segir: “Grafir-Syðri: Gamlar mógrafir á stóru svæði ofan við veg og á milli hólanna,” Lýsingin passar ekki alveg, enda enginn vegur hér. Svæðið er merkt Ytri-Grafir í Jarðabók Skeiðahrepps.

Mógrafirnar sjást á svæði sem er 210x80 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Vélgrafinn skurður liggur úr suðausturenda þeirra og vatni veitt héðan í áveituskurði í landi Skeiðháholts. Miðað við stærð svæðisins hafa verið fjölmargar mógrafir hér.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Borgarkot JE, 3; Jón Eiríksson 2008, 311

ÁR-247:019 heimild um beitarhús

422299 386875

Beitarhús, er sýnt um 150 m norðan við bæ 001 á herforingjaráðskorti frá 1908. Það var skammt norðan við heimatúnið líkt og það er afmarkað 1906, á milli þess og núverandi bæjarstæðis. Beitarhúsin sjást ekki á loftmynd tekinni um 1946 og búið að gera tún á svæðinu.

Slétt tún, sunnan við núverandi bæjarstæði.

Engin ummerki beitarhúsanna sjást á yfirborði.

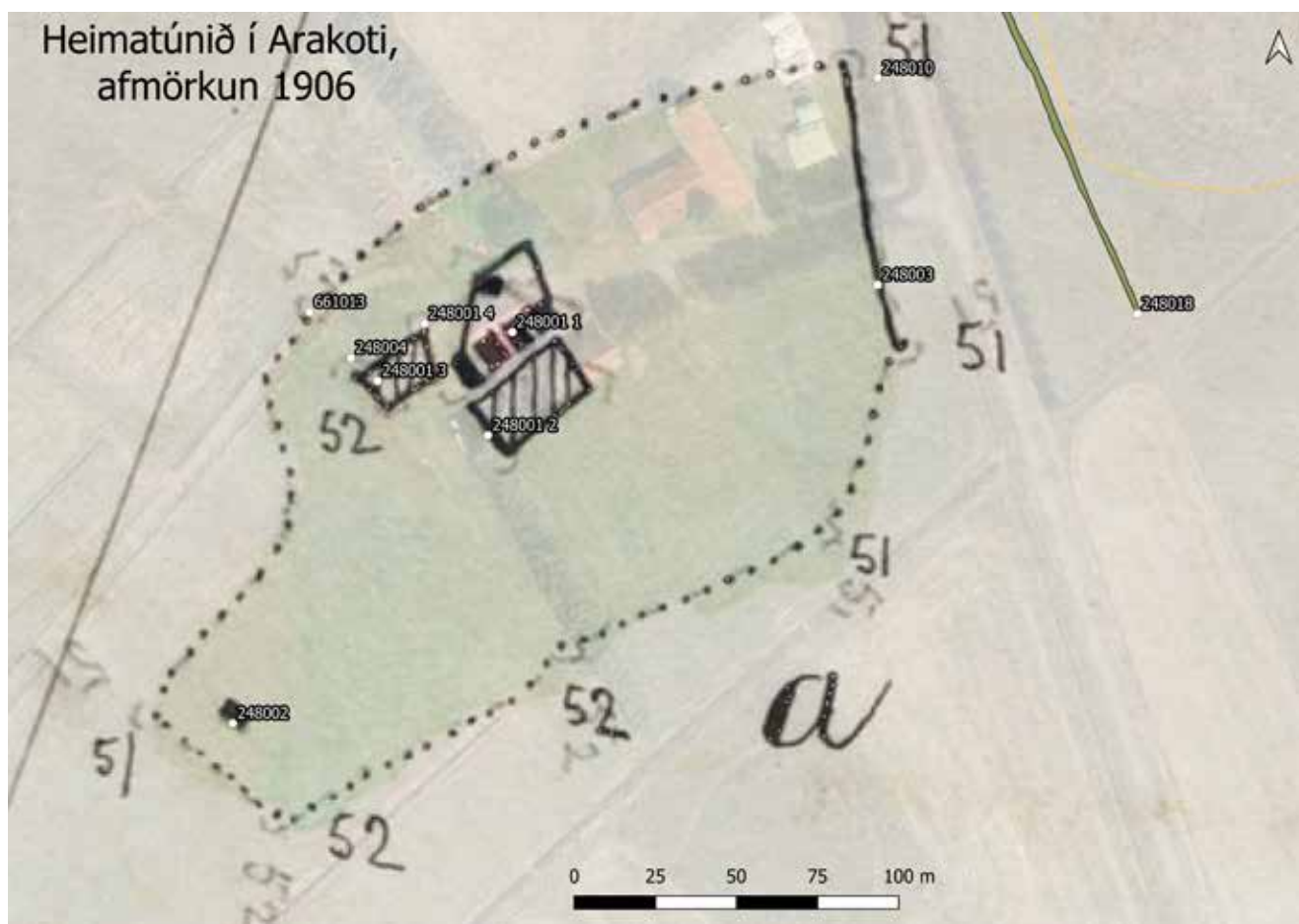
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV 1908

Sögulegar heimildir:

1709: Dýrleiki óviss. Skálholtsstólseign, skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 185.
1847: 6 1/3 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 63. Árið 1896 voru 5 bæjarhús og 5 peningshús í Arakoti. Eftir jarðskjáltana sama ár var 1 peningshús gjörfallið, 3 bæjarhús og 2 peningshús mjög skemmd en 2 bæjarhús og 2 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Þessari jörðu [Löngumýri ÁR-249] er sundur skift í tvo bæi, og skamt millum túna og heitir sá minni bærinn Arakot, og ætla menn þetta hafi hjáleiga verið af Lángamýri, því hjer hefur aldrei fyrirsvar verið, heldur hefur ábúandinn á Lángamýri haldið svari fyrir alla jörðina og svo er enn nú. Túni og engjum er einasta úrskift millum bæjanna, öðrum landsnytjum óskift,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 184.

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúni Borgarkots frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, litaðir flákar og línur. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 2,4 ha, ca. 94% slétt. Matjurtargarðar 8,4 arar.

“Engjunum spillir stórlega vatn, sem jetur úr rótina. [...] Hreppa manna flutningur torsóktur á vetur yfir Merkurhraun,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 185.

“Landið er lítið, en nýtist vel,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 465.

ÁR-248:001_01 Arakot bæjarhóll bústaður

422963 388863

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 eru fimm bæjarhús (01) með kálgörðum (02, 03) sunnan og vestan við bæinn. Bærinn er merktur vestarlega innantúns inn á bæjarteikningunni og snéru stafnar til suðausturs. Bærinn er sömuleiðis merktur inn á túnakort frá 1920. Að sögn Sigmars G. Guðbjörnssonar, heimildamanns, var smiðja (04) rétt við gamla bæinn. Búið er að umturna svæðinu þar sem gamli bærinn stóð, slétta og gera að bakgarði núverandi bæjarstæðis jarðarinnar (b.1947). Enn fremur er búið að reisa útihús á miðjum bæjarhólnum. Ekki sér lengur til bæjarhóls eða tófta þar sem gamli bærinn var.

Bæjarhóll ÁR-248:001_01, horft til vesturs.

Í bakgarði núverandi íbúðarhús jarðarinnar. Til suðurs er garðrækt og til suðaustur er nokkuð um tré.

Enginn bæjarhól sést lengur á þessum stað. Bærinn var byggður ofan á náttúrulegum hól en búið er að slétta allt svæðið í kring og við norðausturenda svæðisins þar sem gamli bærinn stóð er komið útihús. Hugsanlega er einhver mannvist undir sverði, þótt röskuð sé. Vegna rasks er erfitt að segja til um hæð uppsafnaðra mannvistaleifa, þær eru þó a.m.k. 0,5 m. Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna ná bæjarhús Arakots yfir svæði sem er 30 x 25 m að stærð og snýr ANA-VSV.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna frá 1906; Túnakort 1920

ÁR-248:001_02 heimild um kálgarð

422956 388831

Kálgarður 02 er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906, sunnan við bæ 01. Á svipuðum slóðum og kálgarðurinn var er nú lítið gróðurhús, innan núverandi bakgarðs jarðarinnar. Þar vex trjágróður og sléttar grasflatir að auki.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-248:001_03 heimild um kálgarð

422922 388848

Kálgarður 03 var vestan við bæ 01 og er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Engin ummerki um hann sjást á yfirborði, nú er þarna malarslóði sem liggur í átt að suðvesturtúnum jarðarinnar og slétt tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-248:001_04 frásögn smiðja

422936 38886

Að sögn Sigmars G. Guðbjörnssonar, heimildamanns, var smiðja við bæinn en hún fór ofan í sprungu í jarðskjálfta árið 1896. Engin ummerki hennar sjást lengur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-248:002 heimild um lambhús

422877 388742

Útihús var um 150 m suðvestan við bæ 001 samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906, suðvestarlega innan heimatúnsins. Útihúsið er ekki merkt inn á túnakort frá 1920. Í örnefnaskrá segir: “Lambhúsið var á Framtúninu (um 80 m frá bænum (gamla bænum) Þ.E.) og var garðahús með lítilli hlöðu vestan við.” Hér er líklega um sama stað að ræða þrátt fyrir að

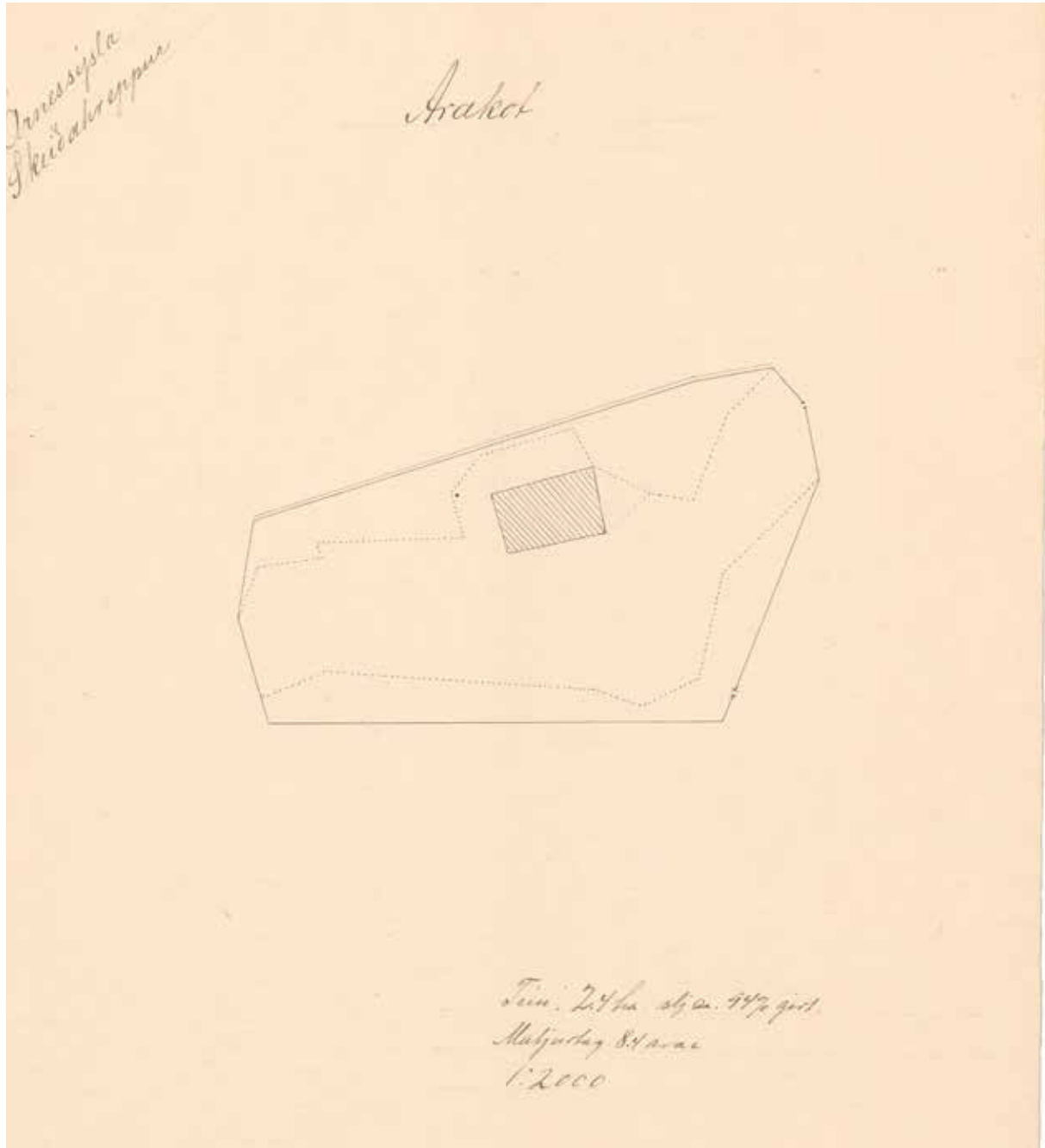
fjarlægðum beri ekki saman.

Á þessum slóðum er ræktað tún.

Engin merki um útihús sjást lengur á yfirborði vegna túnasléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Ö-Arakot JE, 6

Túnakort Arakots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-248:003 heimild um túngarð

423076 388877

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 er túngarður aðeins merktur meðfram NA-hlið heimatúnsins. Árið 1920 afmarkar túngarðurinn allt heimatúnið og tvö hlið eru til austurs. “Norðurhliðið var á túngarðinum norðanverðum. Við hliðið var Réttin [008] og Stöðullinn [010] en hvort tveggja fór undir tún um 1930. [...] Framhliðið var á túngarðinum sunnanverðum og þar suður af var Lambhúsrími. [...] Engjahliðið var vestur af bænum að engjunum,” segir í örnefnaskrá.

Aðeins sér í túngarð til austurs en búið er að slétta önnur svæði og gera að túni. Túngarðurinn er rúmum 115 m austan við bæ 001 og um 100 m vestan við landamerkjagarð 018.

Þar sem garðurinn var eru slétt tún.

Engin ummerki um túngarðinn sjást lengur vegna túnasléttunar. Samkvæmt bæjarteikningunni var túnið 180 x 160 m að stærð og snéri norðaustur-suðvestur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Ö-Arakot JE, 5-6; Túnakort 1920

ÁR-248:004 heimild um brunn 422880 388804

Brunnur er merktur um 30 m vestan við bæ 001 og rúmum 120 m norðan við lambhús 002 inn á túnakort frá 1920.

Brunnurinn var rétt vestan við slóða sem liggur um suðvesturhluta túns jarðarinnar.

Engin merki um brunn sjást lengur á svæðinu. Samkvæmt Sigmarí G. Guðbjörnssyni, heimildamanni, var brunnurinn ekki hlaðinn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-248:005 mannvirki áveita 422589 389323

Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur: “Skeiðaáveitan olli tímamótum í búskap á jörðinni en tveir áveituskurðir liggja yfir landið, efst og fremst. Reiknað áveituland var 56 ha og engjarnar voru grösugar og mest allar véltækar. Þá þornaði landið með skurðum áveitunnar en engaheyskapur er löggu aflagður.”

Enn má sjá báða áveituskurðina sem og nokkra flóðgarða í landi Arakots. Flóðgarðar eru suðaustan við bæ 001 sem og norðan hans.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 317

ÁR-248:006 *Grafir* náma mógrafir 422514 388633

“Grafir. Gamlar mógrafir og ná saman við grafirnar austast í Löngumýrarlandi. Ekki er vitað hvenær mór var tekinn þar síðast en Þ.E. segir að mór hafi verið tekinn síðast í gröfunum í Löngumýrarlandi árið 1923,” segir í ornefnaskrá. Mógrafirnar eru um 480 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 240 m vestan við Grænhól 007.

Mógrafirnar eru í framræstu votlendi. Kjarrgróður er nokkur áberandi og smáþýft.

Ummerki um mótekju má sjá á 150 x 100 m stóru svæði sem snýr nálega norðvestur-suðaustur. Mógrafirnar á svæðinu teljast í tugum. Hin dæmigerða mógröf á svæðinu er 5 x 2 m að stærð og um 0,2 m djúp með vatn í botni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Arakot JE, 4

Grafir ÁR-248:006, horft til suðurs.

ÁR-248:007 *Grænhóll* heimild 422752 388581

“Grænhóll. Þetta var áður stór hóll en upp úr 1930 var byggt þar fjárhús og hlaða inn í hólinn. Þá fundust þar mannvistarleifar, m.a. tveir snældusnúðar úr steini, annar grænn en hinn brúnn.

Áveitukort Fjalls. Engjar eru sýndar með svörtum táknum, holt/tún eru ólituð og flóðgarðar sjást sem ljósbláar línur.
©Þjóðskjalasafn Íslands

Húsið stóð til 1965 að það var rífið, hóllinn jafnaður út og er þar nú sléttur bali í túninu,” segir í örnefnaskrá. Grænhóll er 330 m SSV við bæ 001 og rúmum 250 m austan við Grafir 006.

Grænhóll er í sléttu túni.

Grænhóll er ávalur og grænn hóll í túninu, um 0,3 m á hæð. Hóllinn er 40 x 15 m að stærð og snýr h.u.b. norður-suður. Sigmar Guðbjörnsson, heimildamaður, man eftir fjárhúsinu og hlöðunni en búið er að slétta svæðið út og engin merki þess sjást lengur. Ekki er vitað hvað varð um snældusnúðana.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Arakot JE, 4

ÁR-248:008 *Réttin* heimild um rétt 423019 389049

“Réttin. Fjárrétt, er var skammt austur af bænum,” segir í örnefnaskrá. Réttin var um 210 m NNA við bæ 001 og rúmum 50 m norðvestan við Stöðul 010, skammt norðan við heimatúnið.

Réttin var fast sunnan við framræsluskurð. Búið er að slétta yfir svæðið og gera að túni.

Engin merki um rétt sjást lengur á yfirborði vegna túnasléttunar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Arakot JE, 5

ÁR-248:009 *Stekkatún* heimild um stekk 423165 388609

“Stekkatún. Garður var áður kringum túnið og nafnið bendir til þess að þar hafi verið Stekkur en engar heimildir eru um það. Lengi hefur verið fjárhús í Stekkatúninu og er enn,” segir í örnefnaskrá (JE). “Í bithaga, austur frá bænum, var Stekkatúnið. Þar eru ærhús og var hlaðinn garður í kring,” segir í örnefnaskrá (ÞE). Stekkurinn er merktur inn á herforingjaráðskort frá 1908, um 290 m suðaustan við bæ 001 og tæpum 300 m austan við útihús 002.

Í sléttu túni sem er rétt sunnan við núverandi heimreið að bænum.

Engin ummerki um stekk sjást lengur á yfirborði. Á þessum stað er uppistandandi fjárhús og hlaða sem byggð var 1964. Eldra fjárhús var á sama stað og sést það á loftmyndum teknum um 1946.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Arakot JE, 5; Ö-Arakot ÞE, 1; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-248:010 *Stöðull* heimild um kvíar 423076 389042

“Stöðull. Stöðullinn var skammt austur af bænum rétt hjá þar sem nú er Ólafsvallavegur. Hann var lagður undir tún um 1930 (Þ.E.),” segir í örnefnaskrá. Stöðull var um 130 m norðaustan við bæ 001, fast vestan við Ólafsvallaveg og utan heimatúnsins.

Á þessum slóðum er sléttað tún.

Engin merki um kvíar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Arakot JE, 5

ÁR-248:011 *náma* mógrafir 422622 389222

Grónar mógrafir eru í Arakotsflóði (stundum stytt í Flóð), rétt norðvestan við Bláberjamýri, um 510 m NNV við bæ 001 og rúmum 440 m VNV við Rétt 008.

Grafirnar eru á deiglendu og mjög grónu svæði, á vesturbakka Arakotsflóðs. Til norðvesturs er framræsluskurður á landamerkjum við Andrésfjós.

Ummerki um mótekju sjást á svæði sem er 260 x 160 m að stærð og snýr h.u.b. NNA-SSV. Hugsanlega hefur mór verið tekinn lengra til vesturs en þau ummerki eru orðin afar óskýr. Grafirnar eru margar hverjar byrjaðar að renna saman, þær eru rakar en vatn stendur þó ekki í þeim. Margar þeirra eru mjög grónar. Dýpt grafanna er nokkuð jöfn, iðulega um 0,5 m.

Hættumat: engin hættu

Mógrafir ÁR-248:011, horft til suðurs.

Garður ÁR-248:012, horft til norðurs.

ÁR-248:012 garðlag vörslugarður

422706 388885

Í Bláberjamýri, um 210 m vestan við bæ 001, er bogadreginn vörslugarður. Hann er NNV við heimatúnið og virðist afmarka mýrina til vesturs og norðurs allt að rímanum sem bærinn er á. Engar heimildir geta garðsins sem mögulega afmarkaði engjar, heystæði 014-015 benda til þess.

Garðurinn er í mýrlendi sem er notað er til beitar. Virgirding liggur NV-SA þvert í gegnum Bláberjamýri, sá hluti garðsins sem er norðaustan við girðinguna er meira raskaður.

Garðurinn var rakinn á tæplega 400 m löngum kafla. Hann sést vestan við heimatúnið og liggur þar til norðvesturs á um 200 m löngum kafla. Hann sveigir til norðausturs skammt sunnan við heystæði 014 og fjarar út við skjólbelti. Hann afmarkaði líklega stærra svæði en þeir hlutar eru horfnir í tún. Garðurinn er algróinn sinu og mosa auk þess sem hann er víða rofinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-248:013 náma mógrafir

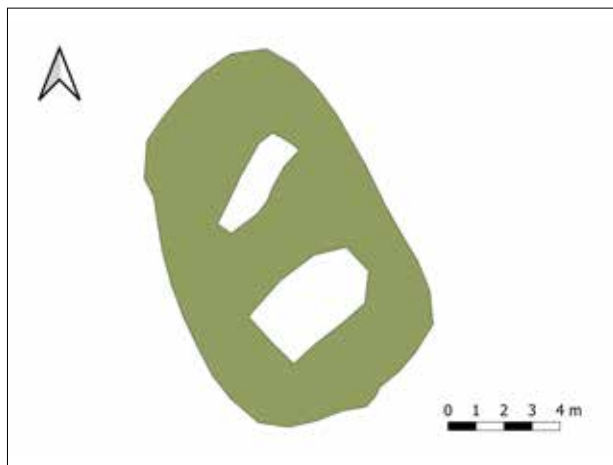
423295 388569

Á úrvinnslustigi fundust mógrafir suðaustarlega í landi Arakots, austan við Ólafsvallaveg. Þær eru um 430 m suðaustan við bæ 001 og ná allt að Blikhellu og áfram til suðausturs yfir í land Blesastaða. Mógrafirnar sjást vel á loftmynd frá 1946 og virðast vera um 200x50 m að stærð. Þarna er nú grasi vaxið og þýft svæði og mógrafirnar sjást lítið.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-248:14, horft til norðvesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-248:014.

ÁR-248:014 tóft heystæði

422630 389012

Tóft er um 340 m norðvestan við bæ 001 og rúnum 120 m norðan við tóft 016, nánast ofan í Arakotsdæl. Vörslugarður 012 er skammt austan við tóftina.

Tóftin er í mýrlendi en til austurs er sina og þúfur allsráðandi.

Tóftin er 13x7 m að stærð snýr nánast norður-suður. Veggirnir eru þýfðir, algrónir sinu og mosa, hæstir 0,6 m, en skera sig ekki úr sökum grænku. Tóftin skiptist í tvö hólfi en ekkert op inn í þau sést á yfirborði. Syðra hólfið lætur aðeins minna yfir sér en lögunin er þó skýrari en í því nyrðra. Sé horft til staðsetningar er um heystæði að ræða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

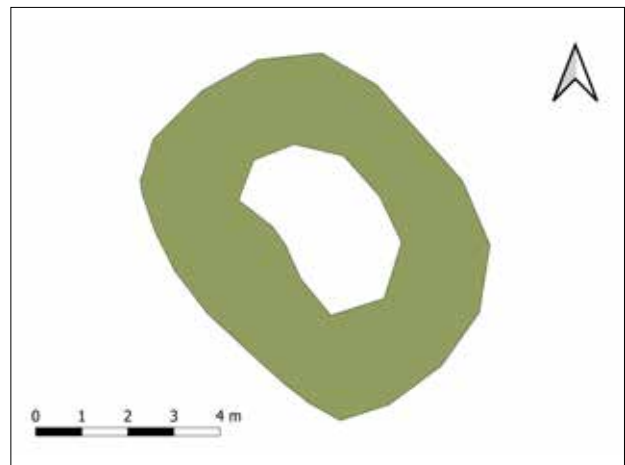
ÁR-248:015 tóft heystæði

422726 389053

Tæpum 300 m norðvestan við bæ 001 og 100 m austan við tóft 014 er lítil tóft. Hún er austan við garðlag 012 og innan þess svæðis sem það afmarkaði. Vírgirðing er skammt austar.

Tóft ÁR-248:015, hofn til suðvesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-248:016.

Gróið, mýrlent tún. Vegslóði liggur frá norðri til suðurs, á milli hennar og vírgirðingarinnar.

Tóftin er 7,7x6 m að stærð, algróin og mikið röskuð. Ekkert grjót er sjáanlegt á yfirborði og líklega er hún torfhlaðin. Hún er gróin og sker sig úr annars sinuvöxnu umhverfi sökum grænku. Tóftin snýr norðvestur-suðaustur og er einföld. Innra byrði veggja er hæst í vestasta hluta hennar. Sé horft til staðsetningar er um heystæði að ræða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

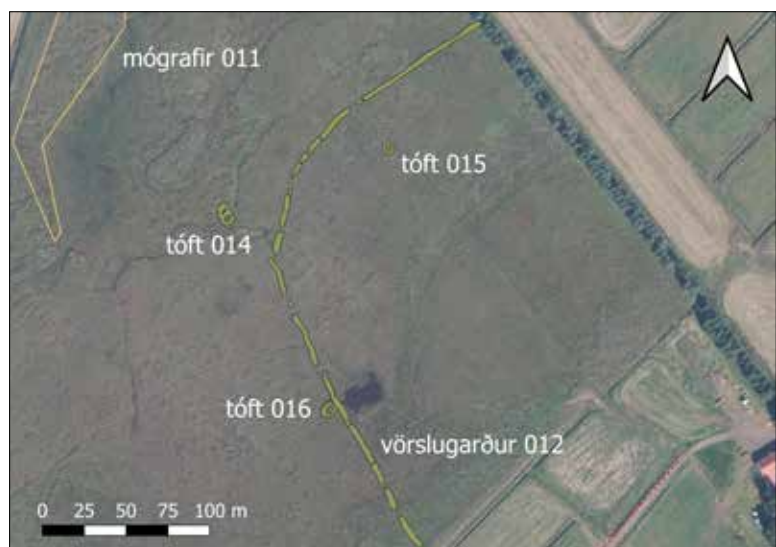
ÁR-248:016 tóft heystæði

422692 388897

Um 250 m VNV við bæ 001 og fast vestan við garð 012 er tóft. Hún er líklega byggð upp við garðinn en það er óljóst og af þeim sökum er hún skráð stök. Þetta er heystæði sé horft til lögunar og staðsetningar.

Tóftin er í þýfðum móa, er lítil tjörn eða pollur er fast austar. Til suðausturs eru tveir hólar með grjóti, annar mjög grænn og sker sig úr umhverfinu.

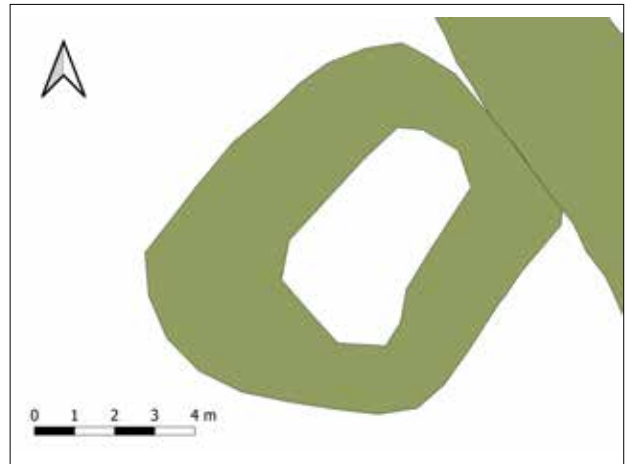
Tóftin vísar austur-vestur og er

Uppmæling af minjum NNV við heimatúnið.

Tóft ÁR-248:016, horft til norðvesturs.

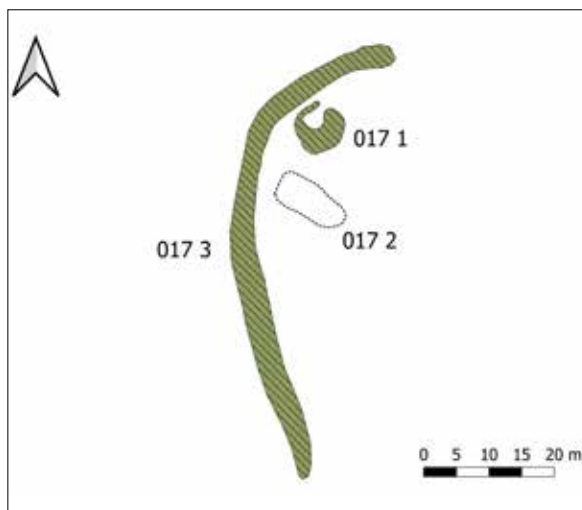
Uppmæling af tóft ÁR-248:016.

9,5x8 m stór. Veggir eru stórhýfðir og ytra byrði þeirra sést best. Ekkert op sést á yfirborði. Veggirnir eru algrónir sinu og eru um 0,4 m hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-248:017_01 tóft beitarhús

422798 389388

Uppmæling af minjum ÁR-248:017.

Tóft 01, þúst 02 og túngarður 03 eru rúmum 550 m NNV við bæ 001 og 230 m norðaustan við mógrafir 011. Þessar fornleifar eru á svæði sem er 65 x 35 m að stærð og snýr norður-suður.

Á þessum stað er gróið og þýft votlendi. Til norðvesturs er framræsluskurður á merkjum við Andrésfjós. Svæðið var á kafi í grasi þegar skrásetjari var þar sumarið 2021.

Tóft 01 er norðarlega á svæðinu. Hún er á grasi grónum hól, er smáþýfð og óljós. Hún er 7 x 5,5 m á stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir en vegna gróðurs sér ekki í umför. Vegghæð er 0,4 m. Op er á tóftinni í NNA-horni hennar. Óvíst er með hlutverk tóftarinnar, annað en þetta er líklega beitarhús.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-248:017_01, horft til vesturs.

Þúst ÁR-248:017_02, horft til suðausturs.

ÁR248:017_02 þúst heystæði

422794 389375

Þúst 02 er rúmum 11 m sunnan við tóft 01. Þústin er 11,5 x 4,5 m að stærð og snýr VNV-ASA. Hún rís 0,7 m frá jörðu og er með skýrar ytri brúnir en innra lag hennar er alveg hlaupið í þúfur. Sennilega er hér nokkur mannvist undir sverði. Líklega er um heystæði að ræða.

Hættumat: engin hætta

ÁR-248:017_03 garðlag túngarður

422784 389375

Garðlag 03 er um 5 m vestan við tóft 01. Garðurinn hefur líklega afmarkað svæði umhverfis tóftirnar en aðrir hlutar eru horfnir. Hann er greinilegur á um 75 m löngum kafla og er L-laga. Hann liggur ANA-VSV á rúmum 30 m löngum kafla og norður-suður á um 45 m löngum kafla. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn en vegna mikils gróðurs sér ekki í umför. Hann er 0,5 m á hæð og rúmlega 1 m á breidd. Til suðurs hefur mýrardæl afmarkað svæðið og til norðvesturs er ræktað tún og er garðurinn sennilega horfinn þar vegna sléttunar en á loftmynd frá um 1946 nær hann allt að landamerkjagarði 018.

Garður ÁR-248:017_03, horft til VSV.

Hættumat: engin hætta

ÁR-248:018 garðlag landamerki

422909 389431

Gamall landamerkjagarður er rúmum 580 m norðan við bæ 001 og um 120 m ANA við tóft 017_01, á merkjum Arakots og Brjánsstaða. Breytingar hafa orðið á merkjum á þessu svæði, Arakot á nú land allt að Ólafsvallavegi en áður tilheyrði það Brjánsstöðum samkvæmt örnefnakorti í Jarðabók Skeiðahrepps. Þessi garður sést líka um 45 m austan við túngarð 003, austan við Ólafsvallaveg. Garðurinn liggur gegnum smáþýft og framræst votlendi, rétt sunnan við sléttuð tún. Svæðið var á kafi í grasi þegar skrásetjari var þar 2021.

Fyrir norðan heimatúnið er garðurinn er greinilegur á um 60 m löngum kafla og liggur NNV-SSA. Hann náði lengra til NNV, allt að Stelpuþúfu, en þar er búið að slétta svæðið og rækta tún. Garðurinn er torfhlaðinn, NNV-hlutinn er nokkuð siginn, 0,5 m á hæð, en SSA- hlutinn er nær því að vera útflattur, 0,2 m á hæð. Sums staðar er garðurinn byrjaður að hlaupa í þúfur. Fyrir austan heimatúnið sést garðurinn aftur á um 130 m löngum kafla. Hæðin er 0,5-0,7 m, mest 1 m á breidd

Garður ÁR-248:018, horft til norðurs.

Garður ÁR-248:019, horft til suðvesturs.

og mjókkar upp. Víða er rof, einkum fyrir miðju hans.

Hættumat: engin hættu

ÁR-248:019 garðlag vörslugarður

422839 389252

Torfhlaðið garðlag er rúmum 410 m NNV við bæ 001 og um 200 m suðvestan við landamerkjagarð 018. Hann er ekki í mýri og ólíklegt að um áveitumannvirki sé að ræða.

Garðurinn liggur gengum smápýft framræst votlendi. Svæðið var kafloðið þegar skrásetjari var þar sumarið 2021. Austan, sunnan og vestan við garðinn eru ræktuð tún.

Garðurinn er um 45 m á lengd, 0,5 m á breidd og liggur nálæga ANA-VSV. Hann er hæstur til austurs, 0,4 m á hæð en lækkar lítillega því vestar sem dregið er.

Hættumat: engin hættu

ÁR-249 Langamýri

Sögulegar heimildir:

1686 & 1695: 10 hdr. Skálholtsstólseign, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

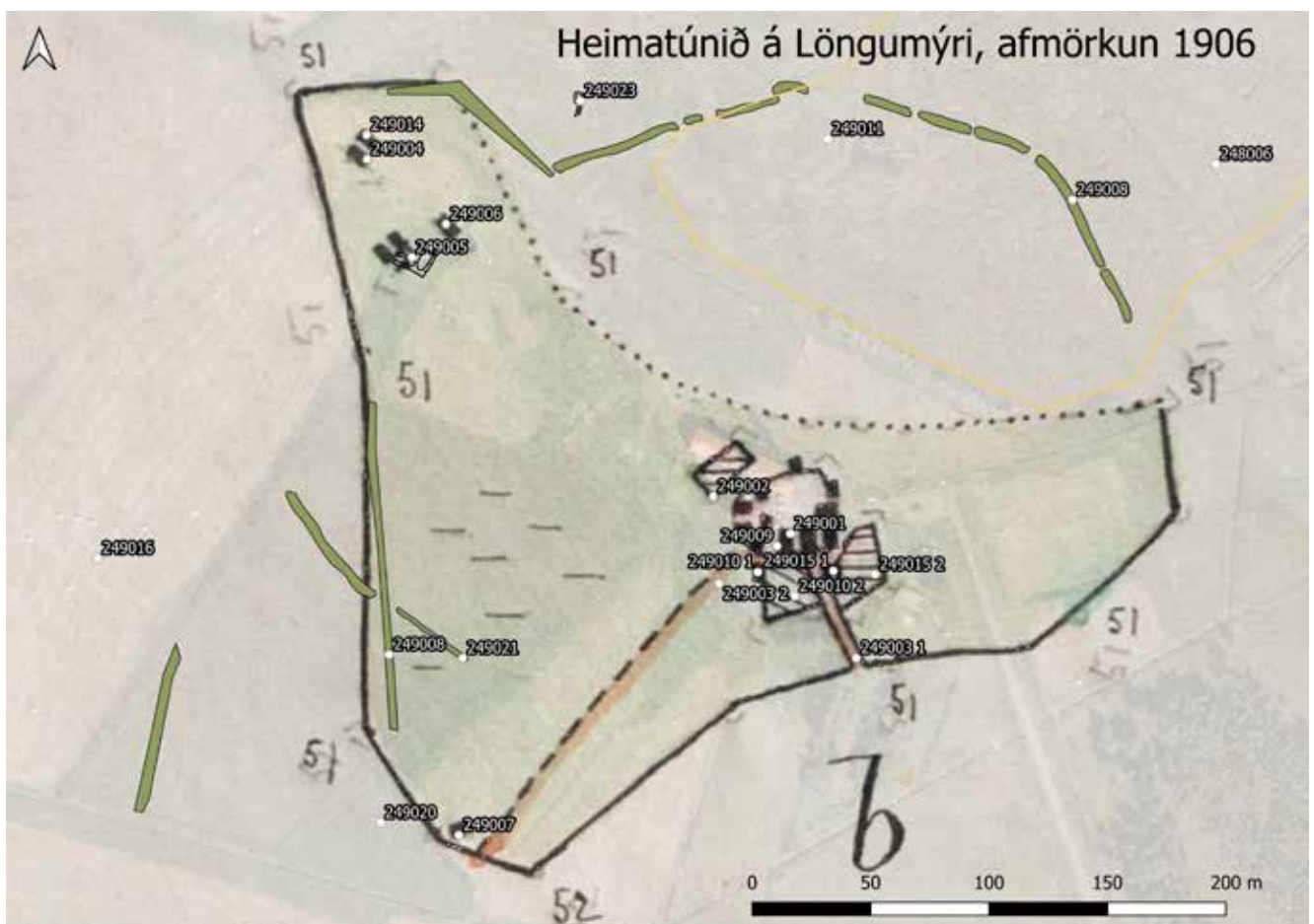
1709: Dýrleiki óviss. Skálholtsstólseign, skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 185.

1847: 11 1/3 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 63.

Árið 1896 voru 12 bæjarhús og 18 peningshús samtals á báðum býlum Löngumýrar. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 2 bæjarhús og 3 peningshús gjörfallin, 10 bæjarhús og 12 peningshús mjög skemmd en 3 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177. Nefnd Löngumýri í Sunnlenskum byggðum I, 466-467.

“Þessari jörðu er sundur skift í tvo bæi, og skamt millum túna og heitir sá minni bærinn Arakot [ÁR-248], og ætla menn þetta hafi hjáleiga verið af Långamýri, því hjer hefur aldrei fyrirsva verið, heldur hefur ábúandinn á Långamýri haldið svari fyrir alla jörðina og svo er enn nú. Túni og engjum er einasta úrskift millum bæjanna, öðrum landsnytjum óskift,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 184.

“Um 1830 verður tvíbýli á jörðinni [...]. Einbýli verður svo aftur á jörðinni 1921,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 466. Nýbýlið Löngumýri var síðan byggt á hálfri jörðinni árið 1949, skv. Sunnlenskum byggðum I, 467.

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúni Löngumýrar frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, litaðir flákar og línur. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

Landkostir:

Vesturbær - Túnakort 1920: Tún 1,8 ha, slétt. Matjurtargarðar 13 arar.

Austurbær - Túnakort 1920: Tún 1,2 ha, ca. 2/3 slétt. Matjurtargarðar 5,9 arar.

“Engjunum spillir stórlega vatn, sem jetur úr rótina. Vatnsból á Långumýri þrýtur sumar og vetur, og verður þá að þíða snjó fyrir menn og fjenað, ella að flytja til ánga vegu á hestum. Hreppamanna flutningur torsóktur á vetur yfir Merkurhraun,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 185.

Löngumýri I: “Mestur hluti landsins er mýrlendur. Löngumýri þótti góð heyskaparjörð. Þótti áveitan gefa þar sérstaklega góða raun,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 466.

Löngumýri II: “Land jarðarinnar er allt jafnlent, og í rigningatið voru engjarnar mjög blautlendar, en fljótar að þorna eins og alls staðar á Skeiðunum, þar sem hraunið er undir. Þegar farið var að rækta í stærri stíl, varð að byrja á að ræsa landið. Olli það erfiðleikum við gröft frá rennisskurða, hvað grunnt er víða á hrauninu,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 467.

ÁR-249:001 *Långumýri* bæjarhóll bústaður

422334 388477

Bæjarhóll ÁR-249:001.

Ellefu bæjarhús eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Samkvæmt teikningunni var bærinn rétt austan við miðju heimatúnsins og snéru stafnar bæjarins til suðurs. Samkvæmt Sunnlenskum byggðum var tvíbýli á jörðinni, a.m.k. frá 1830 og til 1921 og á túnakorti frá 1920 eru austur- og vesturbær sambyggðir. Tvíbýli var aftur tekið upp 1949 (Löngumýri II) og íbúðarhús (b. 1954) er austast á bæjarhólnum. Íbúðarhúsið á Löngumýri I (vesturbær) var byggt 1943, vestast á bæjarhólnum og líklega var gamla bænum raskað við þá framkvæmd. Svæðið þar sem gamli bærinn stóð var umturnað vegna framkvæmda, þar er nú malarplan og útihús

rétt vestan við það. Lítil merki sjást nú um bæjarhóll og engin ummerki sjást um tóftir eða þústir á hólnum.

Á suðurhluta bæjarhólsins er ræktaður rabarbari. Til norðurs og norðvesturs eru útihús og til suðausturs er bakgarður núverandi íbúðarhúsa jarðarinnar.

Enginn eiginlegur bæjarhóll sést lengur á Löngumýri. Gamli bærinn var reistur á náttúrulegum hól og vegna mikils raks á svæðinu er erfitt að greina uppsafnaðar mannvistaleifar á yfirborði. Líklega eru einhver mannvistarlög sé undir sverði, þrátt fyrir raskið. Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 náðu bæirnir á Löngumýri yfir svæði sem var 42 x 32 m að stærð og mynduðu þeir nánast hring með einhvers konar athafnasvæði í miðjunni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-249:002 heimild um kálgarð

422329 388486

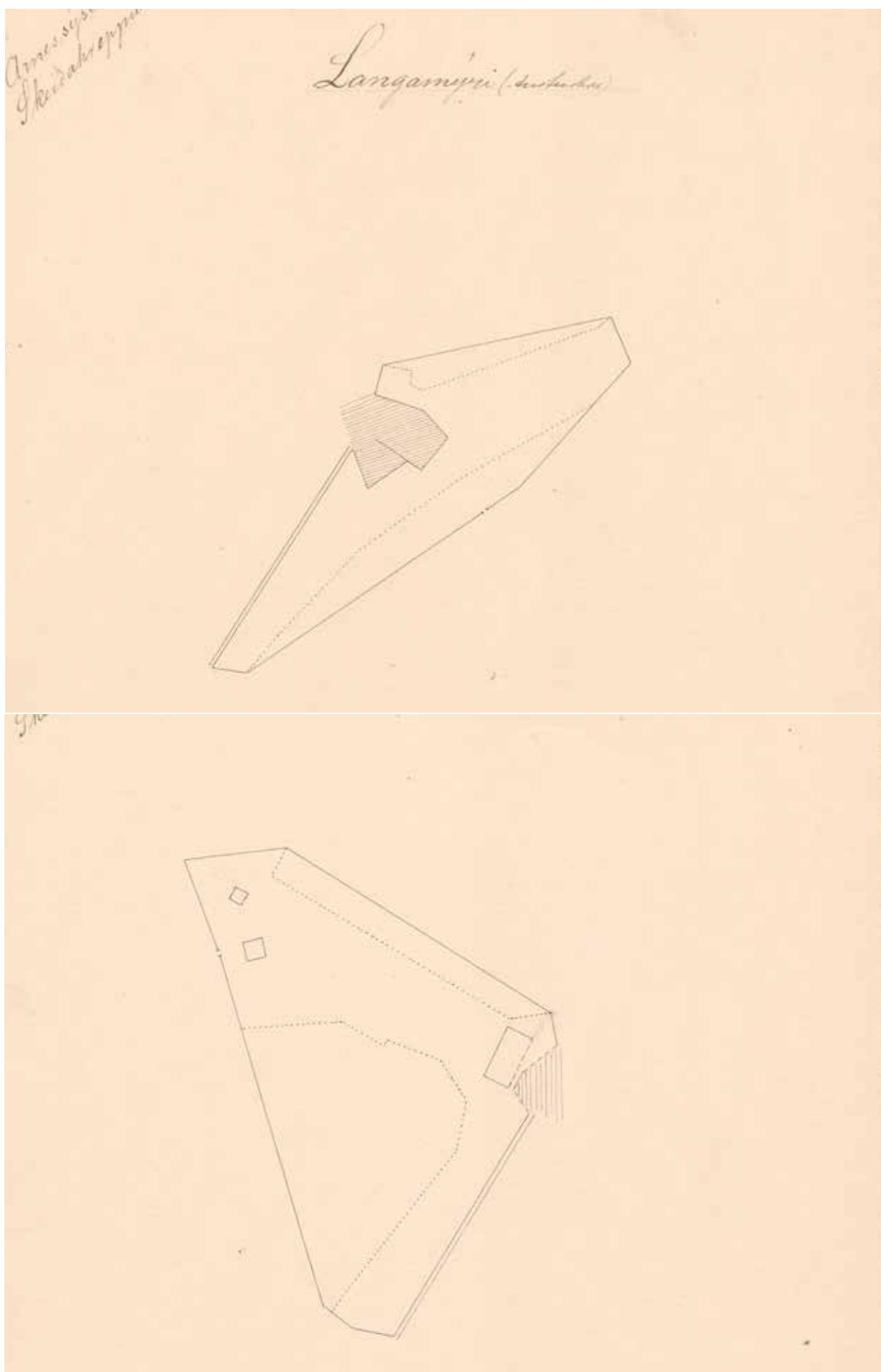
Stakstæður kálgarður er sýndur á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920, rúmm 5 m norðvestan við bæ 001. Kálgarðurinn var nyrst fyrir miðju heimatúnsins, nánast á á bakka Grafardælar.

Þar sem kálgarðurinn var eru núverandi útihús með tilheyrandi jarðraski.

Engin merki um kálgarð sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

Túnakort austur- og vesturbæjanna á Långumýri frá 1920. Bæirnir eru sýndir sem skyggðir kassar og voru sambyggðir. Kort austurbæjarins er ofar en vesturbæjarins neðar. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-249:003_01 heimild um traðir

422362 388425

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 lágu traðir 003_01 til suðausturs frá bæ 001 og leið 003_02 til suðvesturs frá bænum. Þegar túnakortið er gert 1920 hafa orðið breytingar á aðkomu að bæjunum. Traðir 01 sjást ekki lengur, einungis op á túngarði 008 ber þeim vitni, en leið 02 virðist hafa tekið við sem helsta aðkomuleiðin. “Traðirnar voru milli tveggja lágra garða frá bæjarhlaðinu og suður að Stöðlinum og skiptu Framtúninu nokkurn vegin í tvo jafna hluta. Framhlið var kallað hlið á túngarðinum gjá Stöðlinum.” stendur í Jarðabók Skeiðahrepps. Þar sem traðir 01 lágu er nú bakgarður núverandi íbúðarhús jarðarinnar. Þar eru tré og slétt tún. Engin ummerki um traðir sjást lengur vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Jón Eiríksson 2008, 328**ÁR-249:003_02** heimild um traðir

422304 388456

Traðir 02 lágu til suðvesturs frá bæ 001. Engin merki um leið sjást á yfirborði vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**ÁR-249:004** heimild um hesthús

422055 388637

“Tóftir. Skammt norður frá lambhúsinu (á Vesturtúninu) [005] að hluta voru tættur af hesthúsi. Þessar tættur voru jafnaðar út 1932 og fannst þar í vegg þýsk hermannaflauta merkt D R G M og er hún í minni eigu (Þ.E.),” segir í örnefnaskrá. Hesthúsið er merkt um 250 m norðvestan við bæ 001 og rúmum 40 m norðan við Lambhús 005 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920.

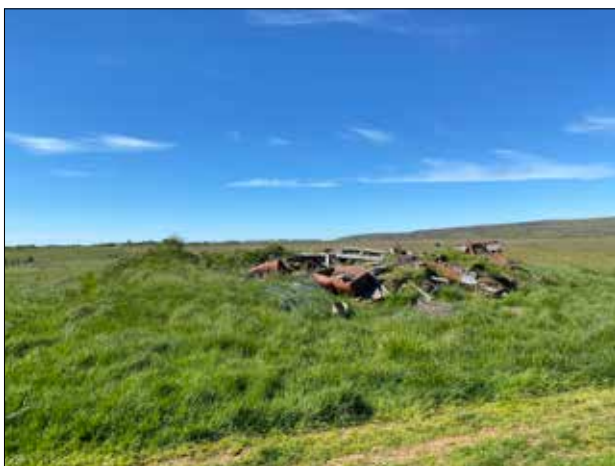
Þar sem hesthúsið stóð er búið að slétta og rækta upp tún.

Engin merki um fornleifar sjást lengur á yfirborði.

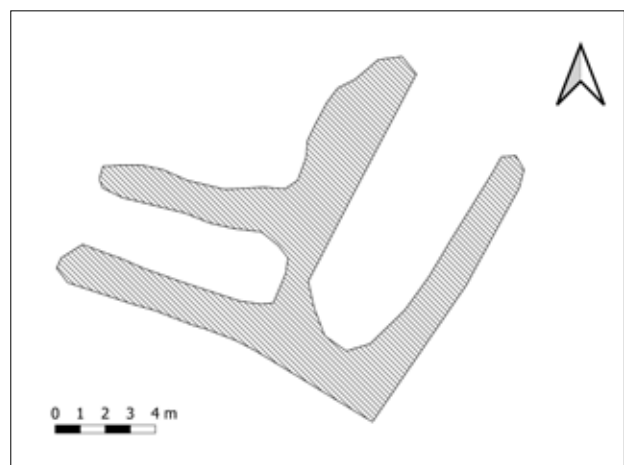
Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Langamýri JE, 6; Túnakort 1920; Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906**ÁR-249:005** *Lambhúsrimi* tóft lambhús

422175 388595

Útihús var um 200 m VNV við bæ 001 og um 40 m sunnan við hesthús 004 samkvæmt túnakorti frá 1920 og bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Í örnefnaskrá Löngumýrar segir: “Lambhús. Lambhúsið var áður vestast á Vesturtúninu, garðahús með hlöðu þvert fyrir (Þ.E.). Tóftir hússins standa en.” Í örnefnaskrá Ólafsvallatorfu stendur: “Lambhúsrimi. Stórþýfður flagrimi austan Löngudælar og nær heim á tún á Löngumýri. Mun nafnið dregið af lambhúsinu sem stóð þar á túninu. Löngulágargata [ÁR-661:022] lá eftir rimanum. Riminn er nú kominn í tún Ólafsvallabænda vestast.” Hér er um sama stað að ræða.

Tóft ÁR-249:005, horft til suðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-249:005.

Lambhústóftin er á litlum óræktuðum bletti sem afmarkast af ræktuðum túnum. Rétt norðan við tóftina liggur vegslóði frá bænum að vesturtúnum jarðarinnar.

Tóftin er 15 x 11 m að stærð, tvískipt og snýr nálega austur-vestur. Veggir eru grjóthlaðnir en mikið er gróið yfir hleðslur og ekki er því hægt að telja umför. Víða, einkum á suðurhluta tóftarinnar, glittir þó í stórt hleðslugrót. Veggir eru hæstir til vesturs, 1,5 m á hæð en er víða annars staðar aðeins 0,4-0,6 m á hæð. Hólf A er vestast. Það er 8 x 2,5 m að innanmál og snýr eins og tóftin. Ekki er hlaðinn veggur á vesturhlið hólfins. Hólf B er ANA við hól A. Það er 9,5 x 4 að innanmáli og snýr nálega norður-suður. Ekki er hlaðinn veggur á norðurhlið hólfins. Mikið rusl, einkum papp- og timburleifar, er í þessu hólfi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Langamýri JE, 5; Ö-Ólafsvallatorfan, 32

ÁR-249:006 *Lambhúshóll* heimild um lambhús 422189 3885608

Útihús er merkt um 200 m norðvestan við 001 og tæpum 10 m norðaustan við lambhús 005 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. “Lambhúsið [sjá 005] var áður vestast á Vesturtúninu, [...] Lambhúshóll var áður norðaustur af lambhúsinu en er nú horfinn. Mótaði þar áður fyrir tveimur tóftum. Ullin var þurrkuð á hólnum (Þ.E.),” segir í örnefnaskrá. Lambhúshóll var um 150 norðvestan við bæ 001 og um 80 m ANA við útihús 005. Ekki er ólíklegt að þessi tóft hafi verið sléttuð á svipuðum tíma og hesthús 004, fljótlega eftir 1930.

Á þessum stað er sléttuð tún

Engin ummerki um útihús sjást á yfirborði vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Ö-Langamýri JE, 5

ÁR-249:007 heimild um útihús 422201 388400

Útihús var um 190 m suðvestan við bæ 001 og fast norðan við túngarð 008 samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906.

Þar sem útihúsið stóð er nú ræktað tún.

Engin merki útihúss sjást lengur á yfirborði vegna túnasléttunar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906

ÁR-249:008 garðlag túngarður 422165 388327

Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur: „Túnið á Löngumýri lá í þrjár áttir frá bænum og voru hlaðnir túngarðar umhverfis það.“ Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 afmarkar túngarður allar hliðar túnsins nema til norðurs, þar réði Grafardæl. Á túnakorti frá 1920 er afmörkun túnsins sú sama. Í örnefnaskrá stendur samt: “Grafadæl, slétt aflöng dæl, sunnan við Grafirnar og áður innan túngarðs. [...] Austurtúnið lá til norðausturs frá bænum að mörkum Arakots. Austurhlið eða Arakotshlið var kallað hlið í túngarðinum þar. [...] Framhlið var kallað hlið á túngarðinum hjá Stöðlinum [020]. [...] Vesturhliðið. Hlið var í túngarðinum vestur af Lambhúsinu [014], kallað Vesturhliðið. [...]

Túngarður ÁR-249:008, horft til suðurs.

Grafarhliðið var hlið í túngarðinum út að Gröfunum [011 og 012]. [...] Blautahlið (71). Efst á Teignum var hlið á túngarðinum og kallað Blautahlið. Hlið þetta var aðeins notað um sláttinn sem heimreið af engjum, enda varla fært nema í þurrkatíð.” Túngarðurinn sést enn í miðri Grafardæl og að hluta meðfram vesturhlið heimatúnsins.

Túngarðurinn sést enn í Grafardæl og Brunndæl, Til annarra átta er hann kominn undir slétt tún og skurði.

Í Grafardæl, innan mógrafasvæðis 011, má rekja túngarðinn á um 300 m löngum kafla. Hann liggur í sveig á milli mógrafanna en víða er rof í garðinum. Hann er 0,1-0,3 m á hæð og 2-2,6 m á breidd. Hann er bogadreginn og algróinn. Vírgirðing liggur NA-SV þvert í gegnum hann miðjan og rask varð á honum við þá framkvæmd. Suðaustan við girðinguna er túngarðurinn mun sléttari og líkist vegi en norðan hennar er hann stórpýfður. Túngarðurinn sést líka í Brunndæl vestan við heimatúnið en líkist helst áveitugarði þar og mun umfangsminni. Þar var hann rakinn á 135 m löngum kafla og liggur N-S.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-249:009 brunnur brunnur

422329 388472

Brunnur ÁR-249:009, horft til norðausturs.

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var brunnur heima við Vesturbæ 001. Brunnurinn er vestarlega á bæjarhólnum, nánast í bæjaröndinni og fast sunnan við gamla bæinn.

Grasi gróin brekka sem er rétt sunnan við malarplan.

Búið er að setja stórt járnlok yfir brunninn og gat skrásetjari því ekki séð hversu djúpur hann var. Samkvæmt Kjartani H. Ágústssyni, heimildamanni, er brunnurinn hlaðinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-249:010 heimild um útihús

422321 388461

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 var kálgarður 010_02 með sambyggðu útihúsi 010_01 fyrir sunnan vesturbæ 001. Traðir 003 liggja þvert N-S, fast austar. Kálgarðurinn sem og útihúsið voru í aflíðandi brekku til suðurs, niður bæjarhólinn. Þarna er nú mikil rabarbararæktun.

Útihús 01 var við norðvesturhorni kálgarðs 02 en engin ummerki þess eru varðveitt á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-249:010 heimild um kálgarð

422337 388451

Engin ummerki um kálgarð 02 sjást lengur á þessum stað en þarna er bakgarður núverandi íbúðarhúss jarðarinnar. Á bæjarteikningunni er kálgarðurinn um 25x16 m að stærð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-249:011 Efri-Grafir náma mógrafir

422351 388645

“Grafir, Efri-. Gamlar mógrafir, nú grónar, áður fergini og störr. Þar hefur ekki verið tekinn mór síðan 1923 (Þ.E.),” segir í örnefnaskrá. Ummerki um mótekju sjást rúmum 180 m norðan við bæ 001 og um 130 m austan við lambhús 005. Mógrafir ÁR-248:006 í landi Arakots eru einnig hluti

af þessu mógrafarsvæði en landamerki milli þessara tveggja jarða liggja um mógrafarsvæðið. Túngarður 008 liggur í gegnum mitt svæðið en það var áður innan heimatúnsins.

Grafirnar eru á deiglendu og smápýfðu svæði. Framræsluskurður liggur norðvestur-suðaustur og fer þvert í gegnum mógrafarsvæðið á merkjum jarðanna. Við skurðina eru nokkur tré.

Mógrafarsvæðið er 300 x 280 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Grafir sem eru á eystri hluta svæðisins sjást betur og eru rakari en þær sem eru á vesturhluta svæðisins. Allflestar grafirnar eru rúmum 5 x 5 m að stærð og snúa eins og svæðið. Þær eru 0,2-0,6 m djúpar og eru þær dýpstar til austurs. Sumar hverjar, einkum þær á vesturhlutanum, hafa gróinn og þurran botn.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 4

Efri-Grafir ÁR-249:011, horft til norðurs.

ÁR-249:012 *Fremri-Grafir* náma mógrafir

421741 387218

“Grafir, Fremri-. Víðáttumiklar grafir eða flóð syðst í landinu,” segir í örnefnaskrá. Fremri-Grafir eru um 1,3 km SSV við bæ 001 og um 300 m norðan við Skeiða- og Hrunamannaveg 030. Þær sjást beggja vegna við áveitugarðlag 014 á gömlum loftmyndum, nú sjást þær eingöngu vestan þess.

Mór var tekinn á fremur deiglendu og þýfðu svæði. Starir eru þar en mosi er sömuleiðis áberandi, sérstaklega á þúfum.

Ummerki um mótekju sjást á 280 x 220 m stóru svæði sem snýr h.u.b. norður-suður. Þær eru misstórar, flestar um 5 x 5 m að stærð og 0,4 m djúpar. Allar eða flestar eru þær grónar í botninn og ekki er vatn í þeim

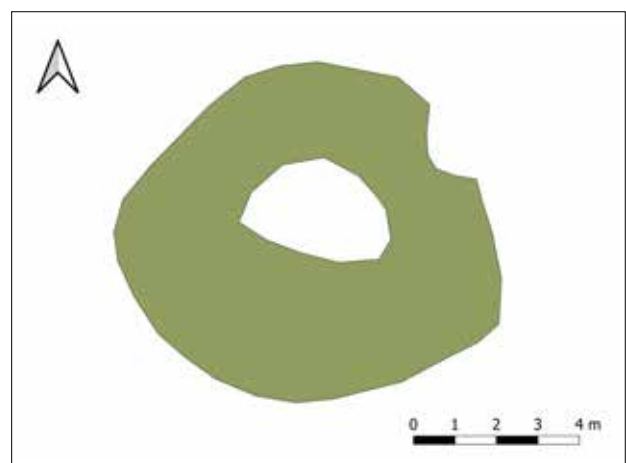
Hættumat: engin hættu

Fremri-Grafir ÁR-249:012, horft til suðurs.

Tóft ÁR-249:013, horft til suðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-249:013.

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 4

ÁR-249:013 *Grænaborg* tóft fjárskýli 421149 387689
“Grænaborg. Fallin fjárborg syðst á Langarima og er túngróður í tóftinni allri,” segir í örnefnaskrá. Grænaborg er rétt suðaustan við Langarima, um 1,4 km suðvestan við bæ 001 og tæpum 900 m suðvestan við Stekk 019.

Tóftin er syðst á mosavöxnum bala. Umhverfis er grasi gróið deiglendi og smápýft. Meiri grænka er til suðurs.

Tóftin er um 10 m í þvermál og er einföld. Hún er grjóthlaðin en vegna gróðurs sést ekki í nein umför. Veggir eru 0,3-0,5 m á hæð, veglegastir til norðurs. Ekki sést skýrt hvar gengið hefur verið inn í tóftina en sennilegast er að það hafi verið á miðri suðurhlið.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 4

ÁR-249:014 heimild um útihús 422156 388646
Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 var útihús fast norðan við hesthús 004 og um 230 m norðvestan við bæ 001. Líklega var það sléttað á sama tíma og hesthúsið um 1930.

Slétt, grasi vaxið tún.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-249:015 heimild um útihús 422352 388462
Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 var kálgarður 015_02 með sambyggðu útihúsi 015_01 fyrir sunnan austurbæ 001. Traðir 003 liggja þvert N-S, fast vestar. Útihús 01 var í norðvesturhorni kálgarðsins.

Gróin bakgarður yngra íbúðarhússins er nú þar sem útihúsið var.

Engin ummerki útihússins eru varðveitt.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-249:015 heimild um kálgarð 422371 386461
Kálgarður 02 var fyrir sunnan og suðaustan bæinn, í afliðandi brekku niður til suðurs. Þar eru nú grasi vaxin svæði, gróðurhús og mikið jarðrask. Engin ummerki kálgarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

ÁR-249:016 *Nátthagi* garðlag nátthagi 422043 388468

“Nátthagi var við Vesturtúnið, vestast, en er nú horfinn í tún. Þar fyrir utan var Vesturstöðullinn [025] í krika túngarðs og Nátthagans. Í Nátthaginum var fjárrétt, hlaðin úr torfi og grjóti. Nátthaginn var ekki notaður sem nátthagi eftir 1916,” segir í örnefnaskrá. Nátthagi var um 290 m vestan við bæ 001 og um 175 m ASA við Sauðahús 018.

Á þessu svæði er sléttað tún.

Á vesturbrún Brunndælar sést hlaðinn garður, um 60x2 m að stærð. Garðurinn liggur norður-suður, milli tveggja vélgrafinna skurða, og er

Garðlag ÁR-249:016, horft til suðurs.

illgreinilegur á vettvangi. Mögulega er þetta hluti af einni hlið náttugans sem annars er komin í tún til annarra átta.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 5

ÁR-249:017 *Sandhóll* heimild

422050 388063

“Sandhóll var skammt fyrir heiman Stekkatúnið. Þar var tekinn sandur til ofaníbúðar í hlað og traðir,” segir í örnefnaskrá. Sandhóll var um 470 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 50 m vestan við Flagið 010.

Sandhóll er suðvestarlega innan ræktað túns.

Enn sést gróin og ávöl hæð þar sem Sandhóll var en búið er að slétta yfir hólinn og gera tún.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 5

ÁR-249:018 *Sauðahús* tóft beitarhús

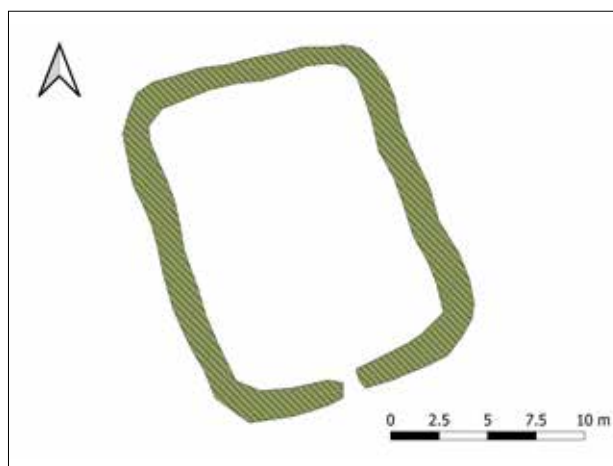
421912 388602

“Sauðahús voru vestast á Lambhúsríma, aflögð um 1920. Tóftirnar standa enn í túninu,” segir í örnefnaskrá. Sauðahús eru rétt austan við Lambhúsríma, tæpum 440 m vestan við bæ 001 og rúmum 175 m norðvestan við Náttuga 016. Sauðahús eru einnig merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908.

Tóftin er vestarlega innan sléttað túns, á lágum hól sem er ósleginn. Til vesturs, norðurs og suðurs, eru framræsluskurðir.

Tóft ÁR-249:018, horft til VSV.

Uppmæling af tóft ÁR-249:018.

Tóftin af Sauðahúsi er einföld, 18 x 14 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir en vegna gróðurs sér ekki í umför. Á austurhlið tóftarinnar sést þá hér og þar í veglegt hleðslugrjót. Veggir eru 0,2-0,3 m á hæð. Ekkert skýrt op sést á tóftinni. Hugsanlega hefur það verið á miðri suðausturhlið tóftarinnar en það er ekki greinilegt og gæti verið rof.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 5; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-249:019 *Stekkatún* heimild um stekk

“Stekkatún. Það er á bala suður við Grænudælarskurð. Þar var allstórt ærhús [02] áður með hlöðu austast á nokkuð háum túnhóli, girtum torfgarði [03] og gaddavír (P.E.),” segir í örnefnaskrá (JE). “Stekkatún var 700-800 metra S-SV af bænum á Löngumýri,” segir í örnefnaskrá (PE). Stekkur var um 600 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 100 m sunnan við Sandhól 017, að öllum líkindum á svipuðum stað og beitarhús 02. Ekki er vitað með vissu hvar stekkurinn var staðsettur og ekki var

tekið hnit.

Á þessum slóðum er búið að byggja sumarhús (b. 1993). Enn fremur er búið að rækta tré og gera bakgarð við húsið.

Engin merki stekkjara sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 6; Ö-Langamýri ÞE, 4; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-249:019 heimild um beitarhús 422013 387968

Beitarhúsið sést á loftmynd tekinni um 1946, nánast á sama stað og sumarhúsið er nú. Á loftmynd tekinni skömmu eftir 1960 er búið að rífa húsið og byggja annað yfir hesthúsi 028.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-249:019 heimild um túngarð 419963 387969

Túngarðurinn sést á loftmyndum frá árunum 1946 og um 1960. Hann afmarkaði svæði sem er um 0,5 ha, vírgirðing umhverfis sumarhús er gerð á sama stað. Mikill trjágróður er á þessu svæði og án efa verið plantað í eða meðfram garðinum. Skrásetjarar urðu hans ekki varir en þó er líklegt að einhverjar leifar séu inn á milli trjáanna.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

ÁR-249:020 *Vesturstöðullinn* heimild um kvíar 422161 388356

“Nátthaginn var ekki notaður sem nátthagi eftir 1916 en kýr voru mjólkaðar á stöðli framundir 1940. .. Stöðullinn var við Framtúnið að sunnan og suður af bænum ... Vesturstöðullinn var fyrir utan Vesturhliðið í krika túngarðs [008] og Nátthaga [016],” segir í örnefnaskrá. Kýr voru mjólkaðar rúmum 200 m SSV við bæ og rúmum 30 m vestan við útihús 007, utan heimatúnsins.

Stöðullinn var suðaustarlega í sléttu túni. Til austurs og suðurs eru framræsluskurðir.

Engin ummerki stöðuls eða kvía sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 5-7

ÁR-249:021 garðlag túngarður 422197 388425

Túngarður ÁR-249:021, horft til norðurs.

Garðlag er hlaðið þvert NV-SA yfir miðja Brunndæl, sunnarlega í heimatúninu. Garðlagið er um 160 m vestan við bæ 001 og hefur aðra stefnu en túngarður 008 sem virðist raska þessu garðlagi sem hér er skráð. Garðlagið sést bæði vestarlega innan heimatúnsins sem og utan þess, í átt að nátthaga 016. Ekki er vitað hvenær hann er hlaðinn, hvort hann tilheyrði nátthaginum eða ber breytingum á túninu vitni og af þeim sökum er hann skráður stakur. Brunndæl er slétt og gróin. Hún hefur verið ræst fram.

Garðurinn er torfhlaðinn og er siginn, 0,2-0,4 m á hæð og 1,5 m á breidd. Hann liggur nálæga VNV-ASA á um 105 m löngum kafla. Víða,

einkum á norðurhluta hans er garðurinn byrjaður að hlaupa í þúfur. Rof er á garðinum, fyrir miðju hans, þar sem túngarður 008 liggur í gegn.

Hættumat: engin hætta

ÁR-249:022 *Tóftir* örnefni óþekkt

421650 387467

Örnefnið *Tóftir* er að finna í Jarðabók Skeiðahrepps, merkt nokkru sunnar en Stekkjartún 019, rúmum 990 m SSV við bæ 001 og sléttum 270 norðan við forngarð 661:027. Þetta örnefni er ekki að finna í örnefnaskrá. Svæðið var allt gengið en þar er framræst mýrlendi og þurrir rimar. Engin fornleif eða þúst fundust á þessum stað og mögulega vísar örnefnið á Grænuborg 013 eða þúst 033. Frekari heimildir þarf hins vegar til þess að staðfesta það.

Hættumat: engin hættu**Heimildir:** Ö-Langamýri JE, 6**ÁR-249:023** *tóft* leikvöllur

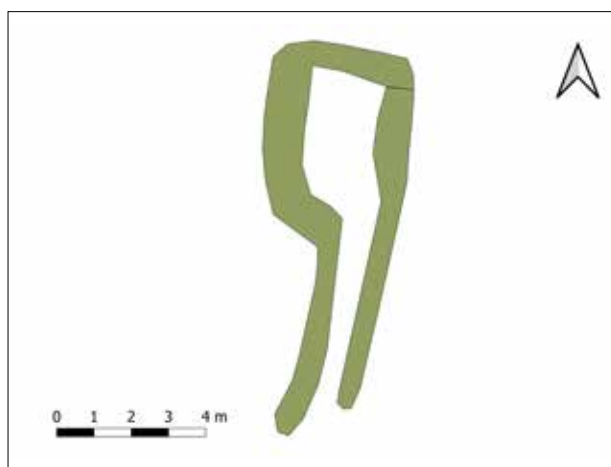
422246 388661

“Tangi. Hann er mýrlendur rimi sem skagar inn í Flóðið að sunnanverðu. Þar höfðu börnin bú á sumrin, horn, leggi og kjálka (Þ.E.),” segir í örnefnaskrá. Torfhlaðin og umfangslítill tóft er á Tanga, um 210 m norðvestan við bæ 001 og rúmum 110 m austan við Efri-Grafir 011. Hér er líklega um leiksvæðið að ræða sökum lítills umfangs tóftarinnar.

Tóftin er á smápýfðu svæði, rétt norðan við framræsluskurð.

Tóft ÁR-249:023, horft til norðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-249:023.

Tóftin er 9 x 4,5 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir eru 0,3-0,4 m á hæð og eru mikið mosagrónir. Op, og hlaðin renna, er á miðri suðurhlíðinni.

Hættumat: engin hættu**Heimildir:** Ö-Langamýri JE, 7**ÁR-249:024** *Lambhúsbrunnur* heimild um brunn

“Lambhúsbrunnur. Í norðvesturhorni túnsins var brunnur, kallaður Lambhúsbrunnur,” segir í örnefnaskrá. Kjartan H. Ágústsson, heimildamaður, mundi ekki eftir þessum brunni. Án frekari heimilda er ekki hægt að staðsetja staðinn innan 50 m skekkju.

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 7**ÁR-249:025** heimild um þvottastað

“Lambhúshóll [006] ... Ullin var þurrkuð á hólnum (Þ.E.),” segir í örnefnaskrá. Ekki er vitað hvar ullinn var þvegin en líklega var það í Flóðinu, mögulega í Sökkagröf 026. Frekari heimildir þarf til að staðfesta það.

Hættumat: engin hættu**Heimildir:** Ö-Langamýri JE, 5**ÁR-249:026** *Sökkagröf* heimild um þvottastað

“Sökkagröf. Nokkuð djúp, gróðurlítill mógröf austan til við miðjar Grafir [011]. Gröfin var notuð

til sokkavotta, einkum þegar jarðvatn var lágt að sumarlagi,” segir í örnefnaskrá. Kjartan H. Ágústson kannaðist ekki við þennan þvottastað og ekki er unnt að staðsetja staðinn innan 50 m skekkju án frekari heimilda. Hann var þó innan mógrafa 011, skammt norðan við bæinn.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 7

ÁR-249:027 *Brunnur* heimild um brunn

“Brunnur. Heiman við Brunndæl var brunnur sem notaður var til þvotta og til að vatna kúm og hrossum þegar vatnslítið var á sumrum,” segir í örnefnaskrá (JE). “Síðari ár var farið að kalla þessa dæl Túndæl og mun það hafa orðið eftir að brunnurinn var aflagður nokkru eftir 1930,” segir í örnefnaskrá (ÞE). Brunndæl er suðvestan við bæ 001, túngarður 008 liggur í gegnum hana miðja. Ekki er vitað með vissu hvar brunnurinn var staðsettur en líklega var það til norðausturs, næst bænum. Frekari heimildir þarf til þess að staðsetja brunninn.

Brunndæl er framræst og gróin.

Engin ummerki um brunn sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 7; Ö-Langamýri ÞE, 3

ÁR-249:028 *Strýta* heimild um hesthús

421981 387988

“Strýta var lítið hesthús “tryppakofi” vestast í Stekkatúninu [019] en norðan við túnið,” segir í örnefnaskrá. Hesthúsið er einnig merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Strýta var á milli Stekkatúnsdælar og Stekkatúns, um 630 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 80 m vestan við beitarhús 019_02. Lýsing í örnefnaskrá er svolítið á reiki, hesthúsið var vestan við beitarhús 019_02 en norðan við túngarð 19_03. Ákveðið var að um sama stað og vestara húsið á herforingjaráðskorti frá 1908 að ræða.

Rétt austan við sumarbústaðalóð. Búið er að rækta tré á þessu svæði og grafa framræsluskurði.

Engin merki um Strýtu sjást lengur en búið er að umbreyta svæðinu með trjárækt og byggingu sumarhúss (b. 1993).

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 8; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-249:029 *Flóðgarðar* heimild um landamerki

422343 388846

“Flóðgarðar. Mörkin milli Löngumýrar og Arakots [ÁR-248],” segir í örnefnaskrá. Flóðgarðar voru um 370 m norðan við bæ 001 og rúmum 180 m norðan við Efri-Grafir 011.

Á þessum slóðum eru ræktuð tún sem skorin eru í sundur af framræsluskurðum sem liggja norðvestur-suðaustur.

Engin merki um landamerkjagarð sjást á yfirborði en búið er að ræsa landið fram með djúpum skurðum á landamerkjum, slétta tún og planta skjólbeltum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 8

ÁR-249:030_01 *tóft* heystæði

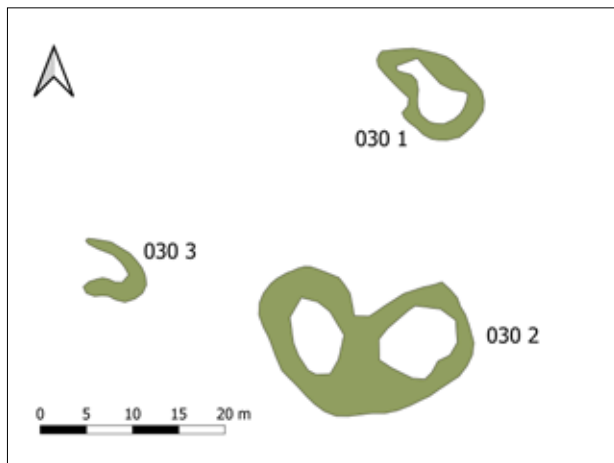
422135 387904

Þrjár tóftir eru um 630 m sunnan við bæ 001 og 240 m suðvestan við tóft 034. Tóftirnar eru á svokölluðum Teigarrima, norðvestan við Gunnarsdæl og er í engjum Votumýrar. Tóftirnar eru á svæði sem 38x38 m stórt og líklega er um heystæði að ræða. Allar eru tóftirnar signar og stórþýfðir bakkar gefa vegg einna helst til kynna. Veggir eru 0,2-0,4 m á hæð og skera sig ekki úr nánasta umhverfi,

Stórþýfður mói, inn á milli eru dælar og rimar. Svæðið er nýtt til hrossabeitar.

Tóft 01 er nyrst af heystæðunum. Hún er 12,6x8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir eru um 1 m á breidd, 0,2-0,3 m á hæð og algrónir. Þúfur gefa þá einna helst til kynna og ekkert op

sést á yfirborði.

Uppmæling af tóftum ÁR-249:030.

Tóft ÁR-249:030_01, horft til suðausturs.

Hættumat: engin hætta

ÁR-249:030_02 tóft heystæði

422125 387879

Tóft 02 er syðst og 18 m sunnan við tóft 01. Hún er nánast L-laga, 19x19 m að stærð og skiptist í tvö hólf. Nyrðra hólfíð snýr norður-suður en hitt hólfíð er suðaustur og snýr norðaustur-suðvestur. Ekkert op sést inn í hólfín á yfirborði. Engin grænka er í tóftinni og hún rís ekkert upp úr nánasta umhverfi.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-249:030_02, horft til suðausturs.

Tóft ÁR-249:030_03, horft til norðurs.

ÁR-249:030_03 tóft heystæði

422103 387882

Heystæði 03 er 12 m vestan við heystæði 02 og er á bakka Gunnarsdælar. Það er illa varðveitt og illgreinilegt. Tóftin er 8,6x5,3 m og snýr nánast austur-vestur. Veggir eru 0,2 m á hæð og 1 m á breidd. Vesturhluti tóftarinnar er raskaður.

Hættumat: engin hætta

ÁR-249:031 mannvirki áveita

422374 388165

Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur: “Með Skeiðaáveitunni urðu tímamót í búskap á jörðinni. Áveitan var talin ná til 159 ha lands og voru engjarnar grasgefnar og meirihluti þeirra véltækur. Löngumýrin

Einn af flóðgörðum Skeiðaáveitu í landi Löngumýrar.

var talin ein besta heyskaparjörð sveitarinnar á áveitutímanum. Áveituskurður lá yfir engjarnar til vesturs um landið mitt.” Áveitugarðlag er um 300 m sunnan við bæ 001 og rúmum 280 m austan við tóft 032.

Garðurinn liggur gegnum sléttað svæði, rétt austan við ræktað tún.

Enn má sjá áveitumannvirki fyrir sunnan bæinn og um leið áveituskurðinn sem kallaðist Grænudælarskurður. Þar er m.a. Áveitugarður sem er greinilegur á um 125 m löngum kafla og liggur hann NNV-SSA. Til NNV hverfur hann undir framræsluskurð og til SSA enda garðurinn við akveg að sumarhúsi. Garðurinn er torfhlaðinn og mikið siginn, 0,3 m á hæð. Fyrir norðan bæinn eru líka flóðgarðar. Ekki

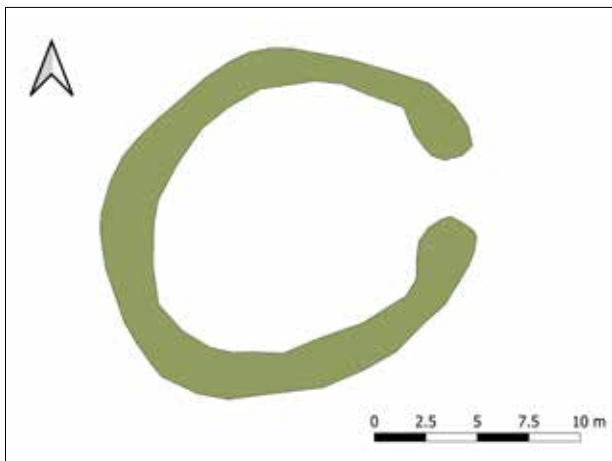
er vitað hvort eldri áveitumannvirki séu á jörðinni.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 323

ÁR-249:032 tóft heystæði

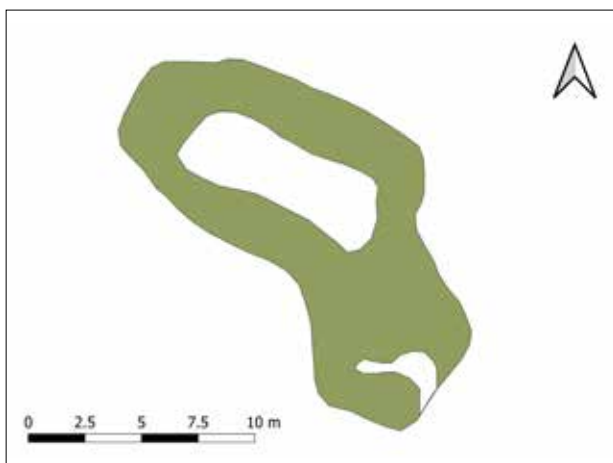
422644 388221

Uppmæling af tóft ÁR-249:032.

Tóft ÁR-249:032, horft til vesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-249:033.

Tóft ÁR-249:033, horft til austurs.

Áveitukort Lögumýrar. Enn má sjá skurði sem tilheyra Skeiðaáveitu sem og flóðgarða sunnan við bæinn.
©Þjóðskjalasafn Íslands

Heystæði er nokkru norðar en Engjadæl, um 400 m suðaustan við bæ 001 og rúmum 270 m vestan við garðlag 031.

Á þessum stað er slétt deiglendi sem er þakið grasi. Mosi er talsverður í sverði.

Tóftin er einföld, 17 m í þvermál og torfhlaðin. Veggir eru 0,7 m á hæð en víða, einkum á suðurhluta tóftarinnar, hlaupnir í þúfur. Lítið rof er greinilegt norðarlega í austurhluta tóftarinnar.

Hættumat: engin hætta

ÁR-249:033 tóft heystæði

421973 387720

Heystæði er um 830 m SSV við bæ 001 og rúmum 210 m suðvestan við heystæði 030, suðvestan við Gunnarsdæl. Vélgráfin skurður er skammt vestan við tóftina sem er á þurru rima.

Stórþýfður mói, inn á milli eru dælar og rimar. Svæðið er nýtt til hrossabeitar.

Tóftin er 18x9 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er sigrin, algróin og veggir mjög þýfðir. Tóftinni er skipt í tvö hólfi, líklega eru þetta sambyggð heystæði. Nyrðra hólfið er 14x7 m að stærð og snýr VNV-ASA. Ekkert op sést inn í það á yfirborði. Veggir eru sporöskjulaga, 0,1-0,4 m á hæð að innan en ytra byrði er 0,3-0,5 m. Þeir eru 1,5 m á breidd og sjást best sem þúfur. Minna hólfið er suðaustar. Það er nánast ferhyrnt, 6,3x5,3 og op er á miðri suðurhlíð. Innra byrði veggja er 0,1-0,4 m en að utan eru þeir 0,1-0,3 m. Þeir eru um 1 m á breidd og þýfðir.

Hættumat: engin hætta

ÁR-249:034 þúst fjárskýli

422375 387968

Tóft ÁR-249:034, horft til NNA.

Áberandi og gróinn rústahóll er um 510 m sunnan við bæ 001 og 195 m sunnan við áveitu 031.

Framræst og slétt mýri. Inn á milli dæla og flóða eru þurrir rimar. Fast vestan og suðvestan við rústahólinn eru litlar tjarnir og rétt austan og suðaustan við hólinn eru greinileg hjólför á sama rima og tóftin er á.

Rústahólinn er 22 x 15 m að stærð og snýr NNV-SSV. Gróður er þéttur á hólnum og er hann mjög greinilegur í flötu landslaginu, Hann er 0,8 m á hæð og dæld er á norðurhlutanum. Ytri brúnir hólans eru mjög skýrar en ekkert innra lag eru þó greinilegt. Þarna leynist án efa mannvist undir sverði, mögulega fjárskýli út frá staðsetningu hólans.

Hættumat: engin hætta

ÁR-249:035 vegur leið

421401 388060

Á örnefnakorti í Jarðabók Skeiðahrepps sést leið liggja til suðvesturs frá bæ 001, eftir Langarima. Leiðarinnar er ekki getið í örnefnaskránné né er hún sýnd á herforingjaráðskortum. Leiðin hlykkjast eftir Langarima og sameinaðist leið ÁR-661:027 nærri Hrúthól sem er á merkjum við Ólafsvelli. Hér er um engjaveg innan jarðarinnar að ræða.

Til norðurs eru slétt tún en framræst mýri með dælum til suðurs.

Á loftmynd tekinni árið 1946 eru reiðgötur á Langarima sem hlykkjast á milli fjölmargra dæla sem voru slegnar. Á loftmynd frá árinu 1960 eða svo er komin vegslóði á sama stað og sést hvernig farið var að dælunum og þær slegnar. Leiðin sést enn sunnan við Siggudæl, norðan við Grænuþorg 013 og fjarar út við framræsluskurð á merkjum. Alls var hún rakin á rúmlega 1 km löngum kafla en á loftmynd fjarar hún úr sunnan við heimatúnið og því búið að slétta um 300 m, alls var hún um 1,4 km að lengd. Vegslóðin sést enn auk þess sem paldrar sjást meðfram honum. Lausagönguhross hlaupa enn eftir Langarima og halda þessari leið við.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 324-325

Garðlag ÁR-249:036

ÁR-249:036 garðlag vörslugarður

422726 388200

Garðlag er um 300 m suðaustan við bæ 001 og fast norðaustan tóftar 032.

Á þessum stað er grasi gróið en slétt deiglendi. Smáþýft er á köflum.

Garðlagið snýr í VNV-ASA og er um 180 m á lengd og um 1 m á breidd. Á ASA hlið er það fremur útflatt, aðeins um 0,2 m á hæð en fer hækkandi til VNV. Við tóft 032 er það um 0,6 m á hæð en á sama tíma mjög ógreinilegt vegna þúfnamyndurnar. VNV-endi er um 0,4 m á hæð og skorinn af skurði. Þetta er að öllum líkindum vörslugarður.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúninu í Árhrauni frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, litaðir flákar og svartar punktalínur. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

ÁR-250 Árhraun

Sögulegar heimildir:

1686: 16 hdr 160 ál. Skálholtsstólseign, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

1695: 15 hdr, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

1709: Dýrleiki óviss. Skálholtsstólseign, skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 188.

1847: 24 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 63.

Árið 1896 voru 7 bæjarhús og 8 peningshús í Árhrauni. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 4 bæjarhús og 6 peningshús gjörfallin, 2 bæjarhús og 1 peningshús mjög skemmd en 1 bæjarhús og 1 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Samkvæmt ábúendaskrá Skeiðahrepps er einbýli á jörðinni frá 1703 þar til um aldamótin 1900 að tvíbýli virðist á jörðinni. Einbýli er á jörðinni frá 1909-1946 að hún fer í eyði og lítt verið nýttuð síðan,” segir í örnefnaskrá, 2.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 4,8 ha, allt slétt og greiðfært. Matjurtargarðar 14 arar.

“Berjalestur nægur fyrir heimilið. [...] Túninu grandar grjótsuppgangur og fyrir því mjög torsókt og lítt vinnandi. Enginu grandar Hvítá með grjóts og sandsáburði. Vatnsból erfitt á vetur í Hvítá. Ekki er bænum óhætt fyrir Hvítá í leysingum á vetur, hefur það og viðborið, að hún hefur runnið alt í kringum bæinn, so hvergi hafa menn burt komist, þegar so hefur til fallið,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 188.

“Bærinn í Árhrauni stóð á lágum hól á bakka Hvítár. Vatnsból var þar ekki nema áin. [...] Á miklum hluta landsins er Þjorsárhraunið upp úr eða yfir því þunnt jarðvegslag. Við Bauluós á jörðin stórt engjastykki, enda var Árhraun talin góð heyskaparjörð. Erfitt er að rækta tún í stórum stíl heima við bæinn, en við Bauluós á jörðin 20 hektara af landi, sem er ágætt túnefni. Skammt fyrir neðan túnið eru þrengslin í farvegi Hvítár, sem valda árflóðunum, er stórfell úrfelli gerir með hlýindum að vetrinum. Jörðinni fylgir laxveiði í Hvítá,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 468.

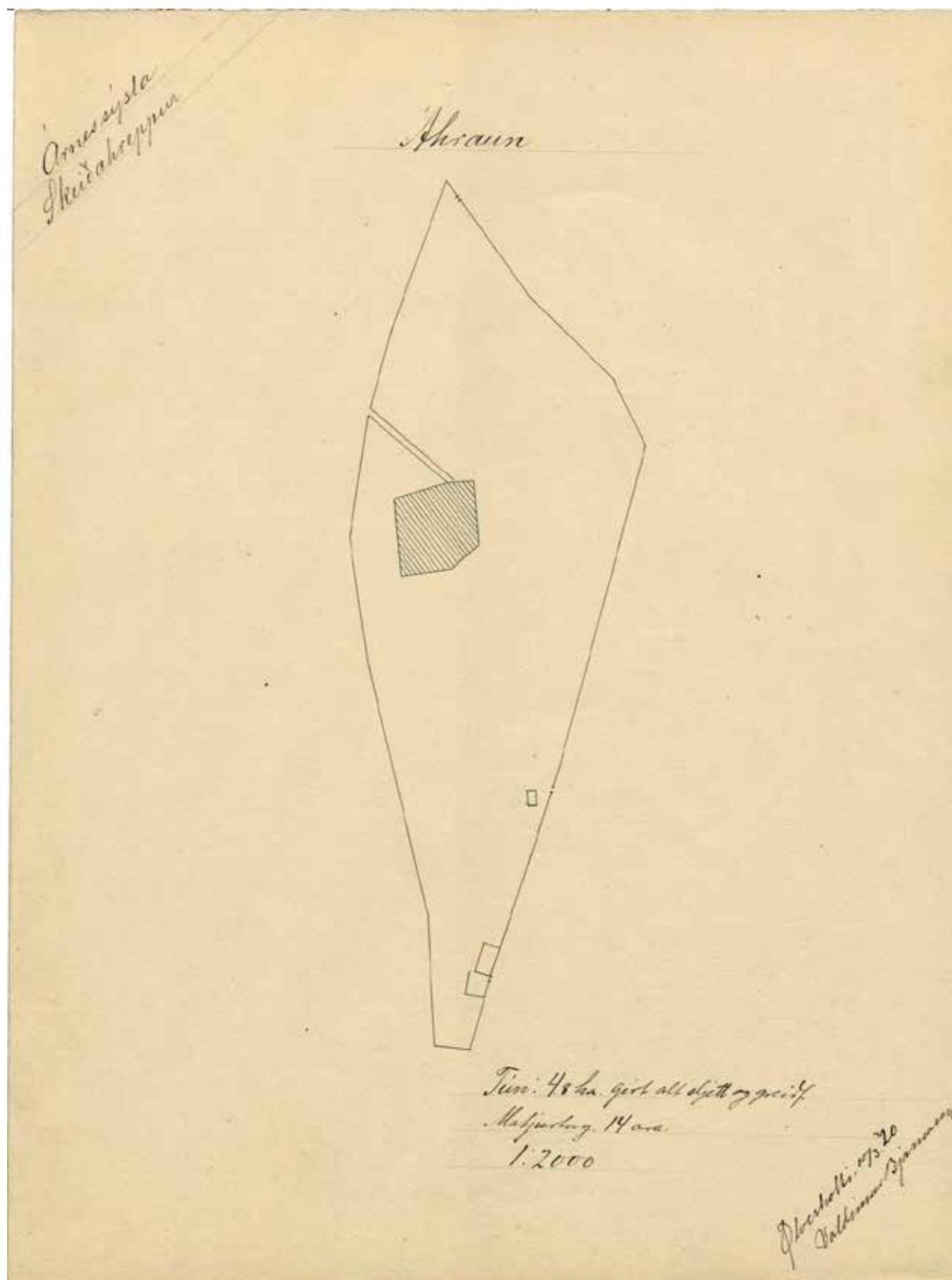
ÁR-250:001_01 Árhraun bæjarhóll bústaður

419492 389261

Fimm bæjarhús með þremur kálgörðum til suðurs (02), vesturs (03) og norðvesturs (04) eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bærinn er merktur rétt austan fyrir miðju heimatúnsins á bæjarteikningunni sem og túnakorti frá 1920. Samkvæmt bæjarteikningunni snéru stafnar bæjarhúsanna til suðausturs. Í fasteingamati 1916 stendur: „Hús: Torfbær með járnpökum að nokkru leyti; baðstofa þiljuð, 6,3x3,8 m. Skemma. Hús fyrir 8 nautgripi, 8 hross, 180 kindur, Heyhlöður 3 f. 600 h.“ Í Sunnlenskum byggðum I er mynd af síðasta íbúðarhúsinu í Árhrauni og ljóst að ekki er um sama bæ og árið 1916. “Hóllinn þar sem bærinn stóð áður hefur verið sléttaður og engar minjar sjást lengur um hin fornu bæjarhús. Sumarhús eigenda jarðarinnar stendur nú á hólnum og er mikil

Bæjarhóll ÁR-250:001_01, horft til suðausturs.

Túnakort Árhrauns frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

gróska á bæjarhólnum gamla og túninu í kring, gras og trjágróður,” segir í örnefnaskrá. Yngra íbúðarhúsið hefur líklega verið sunnan við gamla bæinn, á sama stað og sumarhúsið. Það hús má sjá á loftmyndum teknum um 1946 og sem og ummerki um eldri bæjarhús. Þar sem íbúðarhúsið í Árhrauni stóð er komið sumarhús (b. 1981) og engin merki sjást um að bæjarhól eða tóftir á staðnum.

Búið er að girða svæðið umhverfis sumarhúsið og innan þess er mikil trjárækt.

Á þessum stað er sumarbústaður og ekki er hægt að tala um bæjarhól í hefðbundum skilningi. Sumarbústaðurinn er þó reistur á 0,7 m hárri upphækkun og vel má vera að einhver mannvist sé þar undir, þó bygging sumarhússins hafi án efa raskað henni að stórum, eða allmiklum, hluta. Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna náði bæjarsamstæðan á jörðinni yfir svæði sem var 40 x 20 m að stærð og sneri norðaustur-suðvestur.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Árhraun, 2; <http://jardir.skjalasafn.is/baer/2006>

ÁR-250:001_02 heimild um kálgarð 419496 389231

Kálgarður 02 er merktur rétt sunnan við bæ 01 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Engin merki um hann sjást lengur á yfirborði en allt svæði er mikið breytt vegna byggingar sumarhúss (b. 1981).

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

ÁR-250:001_03 heimild um kálgarð 419525 389253

Kálgarður 03 var rétt vestan við bæ 01 samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Ekki sér lengur til kálgarðs á yfirborði á þessum slóðum vegna mikils rasks við sumarhúsið.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

ÁR-250:001_04 heimild um kálgarð 419518 389282

Kálgarður 04 var norðvestan við bæ 01 samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Engin ummerki um kálgarð sjást lengur á yfirborði á þessum stað enda hefur svæðið tekið stakkaskiptum eftir að sumarhús (b. 1981) var reist þar.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

ÁR-250:002 heimild um traðir 419481 389297

Upphlaðnar traðir lágu til norðvesturs frá bæ 001 samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920, í átt að Hvítá. Traðirnar fóru austan við gamla bæinn, á milli kálgarða 001_02 og 001_03 en þar var leið til norðausturs, út heimatúnið. Þessi leið er ekki merkt inn á túnakort frá 1920. Traðirnar voru 20 m norðan við bæ 001 og tæpum 110 m norðvestan við túngarð 008.

Fyrir norðan bæ 001 er bakgarður sumarhúss (b. 1981). Mikið er um trjárækt í garðinum og svæðið er á kafi í gróðri. Þar sem leiðin var suðaustan við bæinn er tún sem komið er í mikla órækt.

Engin ummerki um traðir né leið sjást lengur á þessum stað enda hefur svæðið tekið miklum breytingum eftir að bærinn féll úr ábúð.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-250:003 heimild um útihús 419602 388998

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920 var útihús fast sunnan við fjárhús 004 og um 280 m SSA við bæ 001. Það er ljóst að breytingar verða hér eftir að kortin eru gerð og fjárhús 004 verið stækkað og hvarf þetta útihús líklega við þá framkvæmd.

Hér er trjálundur rétt vestan við vegslóða sem liggur að sumarhúsi þar sem gamli bærinn stóð.

Vallelfting og mosi eru einkum áberandi á þessum slóðum.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

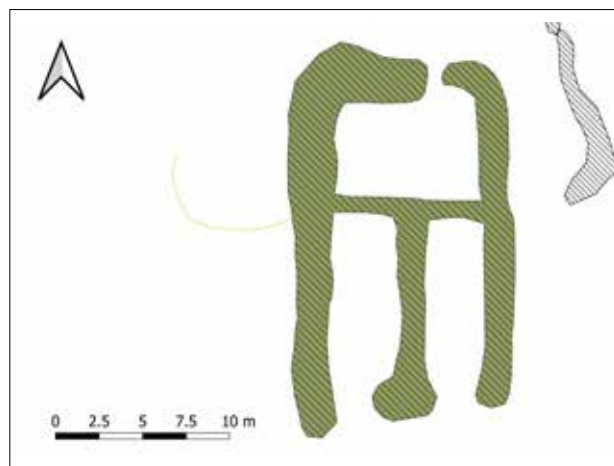
ÁR-250:004 tóft fjárhús

419608 389010

Fjárhús er merkt um 260 m SSA við bæ 001 og rúmum 90 m sunnan við útihús 005 á túnakorti frá

Tóft ÁR-250:004, horft til SSV.

Uppmæling af tóft ÁR-250:004.

1920 og bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Tóftin er enn varðveitt og var undir þaki þegar loftmynd árið 1946 var tekin.

Fjárhúsið er í miðjum trjálundi rétt vestan við vegslóða sem liggur að sumarhúsi þar sem gamli bærinn stóð. Vallelfting og mosi eru einkum áberandi á þessum slóðum.

Tóftin er 20 x 12 m að stærð og snýr norður-suður. Hún skiptist í þrjú hólf og eru veggir torf- og grjóthlaðnar. Veggir standa grónir, eru 0,9-1,2 m á hæð og veglegastir til norðurs og vesturs. Veggir eru mikið mosagrónir en þó má sjá 1-4 umför af staðilegu hleðslugrjóti. Nokkuð grjóthrun er greinilegt í austurhluta tóftarinnar. Sjálf fjárhúsið er syðst í tóftinni. Það er 11 x 8 m að innamáli, snýr norður-suður og er veggur í miðju þess sem skiptir fjárhúsinu í tvö 11 x 3 m stór hólf. Ekki er hlaðinn veggur á suðurhlíð fjárhússins. Að baki er hlaðan. Hún er 0,5 m dýpri en fjárhúsið og hafa veggir hrúnið inn í hana og gróið yfir. Hlaðan er 8 x 5 m að innamáli og snýr þvert á fjárhúsið. Vestan við hlöðuna eru óljós ummerki um annað hólf. Þar má greina dæld sem er 10 x 4 m að stærð og snýr norður-suður. Dældin er 0,2 m djúp. Mögulega er þetta ummerki um fjórða hólf í tóftinni en gæti einnig verið ummerki eftir efnistöku.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-250:005 tóft útihús

419603 389103

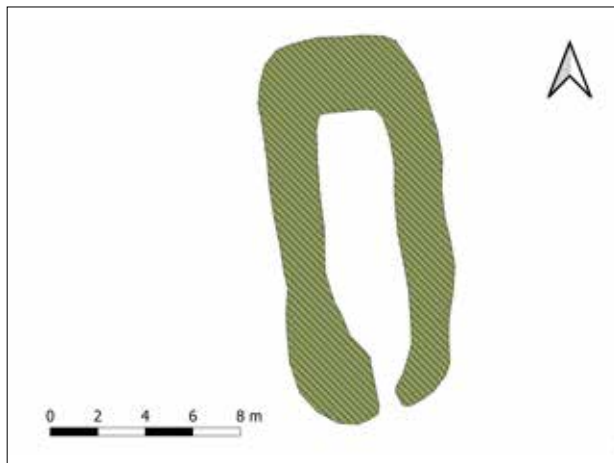
Útihús um 180 m suðaustan við bæ 001 og rúmum 90 m norðan við fjárhús 004 er merkt inn á túnakort frá 1920. Þetta útihús er ekki að finna á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og hefur því mögulega verið ygt á milli árána 1906 og 1920. Eins er líklegt að útihúsið hafi ekki verið í notkun þegar bæjarteikningin er gerð.

Útihúsið er ofarlega á grónum bala. Umhverfis er tún sem komið er í órákt og er á kafi í grasi. Til suðausturs er nokkuð um trjágróður.

Útihústóftin er einföld, 15 x 5,5 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin er torf- og grjóthlaðin en veggir eru að hverfa undir vallelftingu. Þó má sjá 1-2 umför af staðilegu hraungrýti í hleðslum sem eru 1 m á hæð. Í norðurenda tóftarinnar er mikið um rusl, einkum timbur en sömuleiðis bárujárn,

Tóft ÁR-250:005, horft til VNV.

Uppmæling af tóft ÁR-250:005.

eins og tunnur og leifar af þakplötum. Gengið er inn í tóftina á miðri suðurhlið hennar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-250:006 heimild um útihús

419565 389182

Útihús er merkt um 100 m suðaustan við bæ 001 og rúmum 20 m SSA við leið 003 inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Ekkert útihús er merkt á þessum slóðum inn á túnakort frá 1920 og hefur húsið sennilega verið aflagt fyrir þann tíma.

Útihúsartóftin var ofan á grónum hól. Austurhluti hólsins hefur verið sléttaður niður og þar liggur vegslóði í átt að sumarbústað (b. 1981) sem reistur er á sama stað og gamli bærinn stóð áður.

Engin merki um útihús sjást lengur á yfirborði. Mögulega hefur það horfið vegna vegagerðar. Ekki er útilokað að einhver mannvist leynist í hólnum sem útihúsið var reist á.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-250:007 heimild um útihús

419601 389223

Útihús er merkt rúmum 110 m ASA við bæ 001 og um 50 m norðaustan við útihús 006 inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Ekkert útihús er merkt á þessum stað inn á túnakort frá 1920 og hefur sennilega húsið verið aflagt fyrir gerð túnakortsins.

Þar sem útihúsið stóð er gróinn klettahóll. Á hólnum er mikið um trjágróður og er allt svæðið á kafi í grasi.

Engin ummerki um útihús sjást lengur á þessum stað og óvíst er af hverju svo sé. Mögulega gæti leynst mannvist undir sverði.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

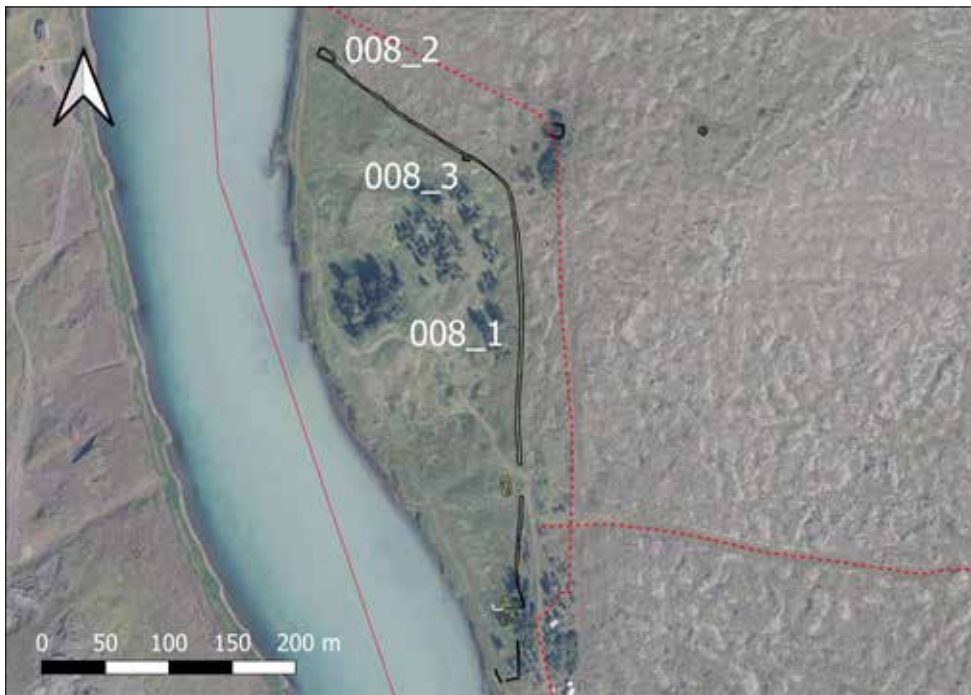
ÁR-250:008_01 garðlag túngarður

419595 389354

Túngarður 008_01 umhverfis tún jarðarinnar er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og inn á túnakort frá 1920. Ekki er hlaðinn garður til vesturs en þar hefur árbakki Hvítár afmarkað túnið. Þrjú hlið eða op á garðinum eru merkt inn á túnakort frá 1920: eitt NNV við bæinn,

Túngarður ÁR-250:008_01 og kvíar 02, horft til norðvesturs.

Túngarður ÁR-250:008_01 sést enn afmarka túnið til allra átta, Hvítá ræður til vesturs.

annað rétt suðaustan við bæinn, við útihús 005 og það þriðja SSA við bænum, við útihús 003. Túngarðurinn er enn greinilegur á öllum hliðum túnsins þar sem garður var hlaðinn. Við norðurhluta garðsins eru sambyggð rétt 02 og útihús 03.

Garðurinn liggur gegnum mosagróið hraun. Innan garðsins er gróið tún sem komið er í órækt. Mikil trjárækt er á þessum slóðum, sérstaklega við norðausturhluta garðsins og suðuhluta hans.

Túngarður 01

afmarkaði svæði sem er 480 x 190 m að stærð og snýr h.u.b. NNV-SSA. Garðurinn er grjóthlaðinn og er víðast hvar í sæmilegu ástandi. Telja má 1-3 umför af hraungrýti vöxnum skófum í hleðslum sem eru 0,2-0,6 m á hæð. Garðurinn er stæðilegastur til norðurs en til suðurs er hann að hverfa undir gróður. Til austurs er hann víða kominn undir gróður og á miðri austurhlið hans er rof í garðinum þar sem vegslóði liggur að sumarbústað (b. 1981).

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-250:008_02 tóft kvíar

419460 389448

Tóft 02 er sambyggð norðvesturhluta túngarðs 01, utan heimatúnsins, og líklega er um kvíar að ræða.

Tóft ÁR-250:008_03, horft til suðvesturs.

Þær eru ekki merktar inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 né á túnakort frá 1920. Tóftin er 11,5 x 8 m að stærð og snýr VNV-ASA. Veggir er hlaðnir úr hraungrýti og má sjá 1-2 umför í hleðslum sem eru 0,4 m á hæð. Op er í suðausturhorni kvíanna, inn í heimatúnið.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

ÁR-250:008_03 tóft útihús

419571 389367

Lítill, grjóthlaðin tóft er sambyggð norðurhluta túngarðs 01, innan heimatúnsins. Tóftin er einföld, 5,5 x 5 m að stærð og snýr austur-vestur. Vegghæð er 0,3 m og sjást 1-2 umför af hraungrýti í hleðslum. Op er á miðjum

austurgaffli. Sé horft til staðsetningar er um útihús að ræða.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

ÁR-250:009 heimild um ferju

419463 389487

Ferjustaður er merktur um 220 m norðan við bæ 001 og tæpum 30 m norðan við kvíar 008_02 inn á herforingjaráðskort frá 1908 og bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. “Ferjustaður var á ánni ofan við bæinn og lögferja áður fyrr, fjölfarin. Fóru þar um menn úr Grímsnesi og Laugardal á leið sinni niður á Eyrarbakka og jafnvel Skeiðamenn í lestaferðum til Reykjavíkur,” segir í örnefnaskrá. “Áðurnefndur ferjustaður á Hvítá er norðvestan við Merkurhraun beint undan Hestfjalli, sem er handan árinna (í Grímsnesi). Hvítá er þar 100-200 álna breið og lygn,” segir í Íslenskum sögustöðum I.

Árbakki Hvítár er nokkuð gróinn á þessum slóðum. Til austurs er vegslóði sem liggur frá sumarhúsi (b. 1981) og til norðurhluta jarðarinnar.

Engin merki um ferju sjást lengur á þessum stað né leiða, hvorki á vettvangi eða á loftmyndum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Ö-Árhraun, 1; KK I, 133; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-250:010 *Drengjakálgarður* örnefni kálgarður

“Drengjakálgarður. Þetta örnefni er nefnt í örnefnaskrá Brynjólfs Jónssonar frá Minna-Núpi en enginn veit lengur hvar hann var,” segir í örnefnaskrá. Valgerður Gísladóttir, heimildamaður, kannaðist ekki við þetta örnefni. Án frekari heimilda er ekki hægt að staðsetja staðinn innan 50 m skekkju.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Árhraun, 8

ÁR-250:011_01 tóft beitarhús

419300 387373

Á herforingjaráðskorti 47 SV frá 1908 eru beitarhús sýnd syðst í landi Árhrauns. Á austurbakka Hvítár eru fjórar tóftir, tvö beitarhús og tvö heystæði. Tóftirnar eru um 1,9 km sunnan við bæ 001

Uppmæling af tóftum ÁR-250:011.

Tóft ÁR-250:011_01, horft til vesturs.

og 880 m SSV við Kríusker 016 og

Tóftirnar eru á litlum afmörkuðum gróðurbletti við árbakka Hvítár. Umhverfis blettinn er mosagróið hraunlendi.

Beitarhús 01 er vestast á svæðinu. Tóftin er tvískipt, 16,5 x 7 m að stærð og snýr VNV-ASA. Veggir eru grjóthlaðnir, mikið grónir og telja má mest sjá 6 umför í hleðslum sem eru 0,2-1,1 m á hæð. Fjánhúsið er austar. Það er 10 x 3 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Op er á miðjum austurgaffli. Hlaðan er að baki, þ.e. vestar. Hún er 3,5 x 3 m að stærð og snýr þvert á fjánhúsið. Hún er 0,4-0,6

m dýpri en fjárhúsið og lítillaga hefur hrunið úr veggjum, inn í hlöðuna og síðan gróið yfir. Tóftin er ofan á hól sem er að hluta til náttúrulegur en líklega er einhver uppsöfnuð mannvist þar undir.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herföngjaráðskort 47 Skálholt SV 1908

ÁR-250:011_02 tóft heystæði

419315 387373

Heystæði 02 er um 10 m austan við beitarhús 01. Heystæðið er nálega ferhyrnt, 6,5 x 5,5 m að stærð og snýr h.u.b. norður-suður. Veggir eru grjóthlaðnir og eru víða við það að hverfa undir gróður. Sjá

Tóft ÁR-250:011_02, horft til suðurs.

Tóft ÁR-250:011_03, horft til norðausturs.

má 3-4 umför af stæðilegu hraungrýti í hleðslum sem eru 0,5 m á hæð. Talsvert grjót hefur hrunið úr norðvesturhorni heystæðisins. Ekkert op er greinilegt á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

ÁR-250:011_03 tóft heystæði

419316 387373

Heystæði 0,3 er um 20 m ANA við beitarhús 01. Tóftin er einföld, 7 x 3,5 m að stærð og snýr h.u.b. vestur-vestur. Hún er hlaðin úr hraungrýti en ekki sér í umför vegna þess hve gróið er mikið yfir hleðslur. Þó sést víða glitta í stæðilegt og ferhyrnt hleðslugrjót. Veggihæð er 0,4 m en vesturhlið tóftarinnar er mjög útfloft, 0,1-0,2 m á hæð. Ekkert op er greinilegt á tóftinni.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-250:011_04, horft til vesturs.

ÁR-250:011_04 tóft beitarhús

419296 387351

Gróin heystæðistöft er um 20 m SSA við beitarhús 01. Tóftin er einföld og 10 x 5 m að stærð og snýr VNV-ASA. Veggir eru grjóthlaðnir en mikið grónir og því sér ekki í umför. Á suðausturhlið tóftarinnar sést þó glitta í stæðilegt hraungrýti í hleðslum. Veggir eru 0,5 m á hæð. Lítið rof er á miðri vesturhlið tóftarinnar og mikið grjót hefur hrunið úr suðausturvegg.

Hættumat: engin hætta

ÁR-250:012 heimild um landamerki

420382 390172

Landamerkjabréf, þinglýst 13. júní 1885: “svo ræður bein stefna úr Helghól [019] og í vörðu sem er

fyrir utan Sveltishóla svonefnda og úr þeirri vörðu og beint í Þverós, samt svo að Útverkabæ beri í hæsta hnúk á Högnhöfða, sem er við Úthlíðarhraun,” segir í Landamerkjabréfi nr. 74. Varðan var rétt vestan við Hrauntögl, um 1,2 km norðaustan við bæ 001 og rúmum 380 m austan við tóft 020. Virgirðing og vegslóði austan hennar er nú á merkjum og varðan sést ekki.

Á þessum slóðum er gróið moslendi. Sums staðar standa þó berar klettanibbur upp úr mosanum. Engin ummerki um vörðu sjást lengur á þessum stað.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Landamerkjabréf nr. 74

ÁR-250:013 tóft fjárskýli

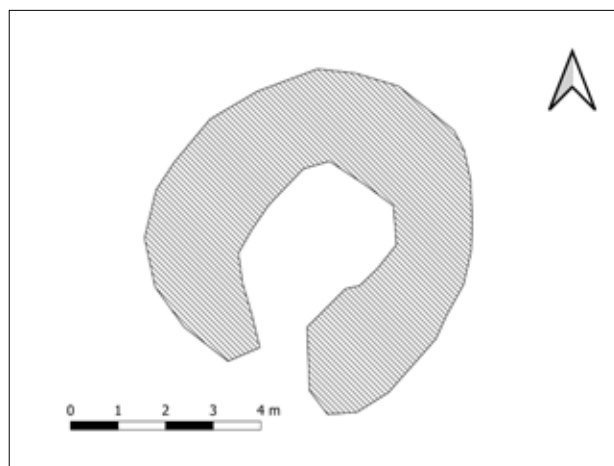
419758 389387

Gróin tóft er sunnan við Bakka, um 310 m norðaustan við bæ 001 og rúmum 115 m austan við garðlag 021.

Tóftin er efst á grónum hól. Umhverfis er gróið hraun þar sem hraungrýti stendur víðsvegar upp úr mosanum.

Tóft ÁR-250:013, horft til suðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-250:013.

Tóftin er einföld og er um 7 m í þvermál. Veggir eru grjóthlaðnir, 0,4 m á hæð en vegna þess hve gróið er mikið yfir hleðslur er ekki unnt að greina umför. Op er á tóftinni á miðri suðurhlið. Tóftin er skeifulega en innanmáls eru skýr horn í henni og er hún því nær að vera ferköntuð. Óvíst er með hlutverk tóftarinnar, mögulega einhvers konar aðhald fyrir skepnur.

Hættumat: engin hætta

Uppmæling af tóft ÁR-250:014.

Tóft ÁR-250:014, horft til norðurs.

ÁR-250:014 *Fjánhústóftir* tóft beitarhús

419904 388329

“Fjánhústóftir. Þar við Árhraunsbrautina [sjá 661:041], skammt fyrir ofan Helghól, [019] eru tættur margra húsa. Hætt var að nota húsin þegar Þorleifur Halldórsson kom að Árhrauni árið 1909 en hann hafði fjárhúsin í Stekkatúninu [014],” segir í örnefnaskrá. Fjánhústóftir eru tæpum 1 km SSA við bæ 001 og um 10 m norðan við Árhraunbraut 013.

Tóftin er neðarlega í mosagrónum kletthól. Umhverfis er mosavaxið hraun þótt víða megi sjá bert hraungrýti.

Tóftin er þrískipt og er 10 x 10 m að stærð. Hún er grjóthlaðin en aðeins sést glitta í 1-2 umför af hraungrýti en mjög er gróið yfir hleðslur. Veggir eru 0,3-0,5 m á hæð, greinilegastir til vesturs. Fjárhúsið er suðaustast í tóftinni. Það er 5 x 2 m að stærð, snýr NNV-SSA og op er á suðausturgaffli. Hlaða er að baki. Hún er 2 x 2 m að stærð og er aðeins 0,2 m dýpri en fjárhúsin. Mikið af grjóti hefur hrunið í hana úr veggjum og gróið yfir. Sambyggt aðhald er suðvestast í tóftinni. Það er 6 x 3 m að stærð og snýr NNV-SSA. Op er á miðri suðvesturhlíð þess.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Árhraun, 6

ÁR-250:015 *Grafir* heimild um mógrafir

420335 390952

“Grafir. Mógrafir voru og eru í Grafardalinni og þar var tekinn mór fram yfir 1930. Ég man að ég tók þar á móti móstungunni sem unglingsstelpa.(S.Þ.) [S.Þ. er Sólveig Þorleifsdóttir (1915-2015), fædd og uppalin í Árhrauni],” segir í örnefnaskrá. Grafir voru teknar rúmum 1,9 km NNA við bæ 001 og tæpum 870 m NNA við Sveltihóla 020.

Á þessum slóðum er framræst votlendi, og er það nokkuð þýft. Til austurs er framræsluskurður.

Engar mógrafir sást á svæðinu en það er mjög gróið og þurrt. Líklega hefur gróið yfir mógrafirnar með tíð og tíma. Á eldri loftmyndum sér þó móta óljóst fyrir þeim.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Árhraun, 6

ÁR-250:016 *Kríusker* heimild um lögn

419642 388206

“Kríusker. Stór, flatur klettur í ánni við bakkann, Árhraunsmegin. Þar var áður netalögn en lítill fiskur fékkst (S.Þ. - Sólveig Þorleifsdóttir, 1915-2015). Nafnið bendir til þess að Kría hafi verpt þar áður fyrr,” segir í örnefnaskrá. Kríusker er um 1 km sunnan við bæ 001 og rúmum 290 m VSV við Fjánhústóftir 014.

Árbakkar Hvítár eru nokkur háir en grónir á þessum slóðum. Víða má þó sjá gróðursnauda bletti.

Gróður þéttist mikið þegar komið er fjær vatni.

Hvítá er fremur lygn á þessum slóðum en ekki er lengur veitt við Kríusker.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Árhraun, 7

Uppmæling af tóftum ÁR-250:017.

ÁR-250:017_01 *Stekkatúnshóll* tóft beitarhús

419705 388698

“Stekkatúnshóll. Þar voru fjárhús Árhraunsbóndans og stóðu upp úr flóðum. Tóftir húsanna eru óhreyfðar, hlaðnar úr grjóti og lýsa húsunum vel. Stekkatún. Það var kringum hólinn, lítill graskragi,” segir í örnefnaskrá. Tvö mannvirki (01 og 02) um 650 m sunnan við bæ 001, eru merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908 og er hér um sama stað að ræða. Stekkatúnshóll er 600 m SSA við bæ 001 og rúmum 410 m NNV við

beitarhús 014. Á staðnum er fjárhús 01, gerði 02 og stekkur 03.

Tóftin er rétt austan við gróinn árbakka Hvítár. Til suðurs er vísir að trjárækt.

Tóft ÁR-250:017_01, horft til norðurs.

Rétt ÁR-250:017_02, horft til norðurs.

Beitarhús 01 eru nyrst og á loftmynd tekinni árið 1946 eru þau undir þaki. Tóftin er þrískipt, 22 x 10 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir eru grjóthlaðnir og sjá má 2-3 umför af stæðilegu grjóti í hleðslum sem eru veglegastir til norðurs, 0,9 m. Sjálft fjárhúsið er til suðurs. Það er 13,5 x 4 m að innamáli og snýr eins og tóftin. Gengið er inn í fjárhúsið fyrir miðju suðurhluta þess. Í miðju fjárhúsinu er grjóthlaðinn 0,3 m hár garði. Hlaðan er að baki. Hún er 6 x 3 m að innamáli og snýr eins og tóftin. Hún er niðurgrafin um 0,6 m og er grafin inn í hólinn að hluta til. Vestan við hana er sambyggt aðhald. Það er 10 x 8 m að stærð og snýr norður-suður. Ekki er greinilegur veggur á suðurhlið. Veggir á aðhaldinu er áberandi lægri en annars staðar í tóftinni, 0,1-0,2 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Árhraun, 7; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-250:017_02 gerði rétt

419707 388670

Grjóthlaðin rétt 02 er um 15 m sunnan við beitarhús 01. Hún er 13 x 10 m að stærð og snýr h.u.b. austur-vestur. Veggir eru signir, 0,1-0,2 m á hæð og eru grjóthlaðnir. Ekki sér í umför vegna gróðurs. Réttin er opin til vesturs, að bakka Hvítár.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

ÁR-250:017_03 heimild um stekk

Stekkur 03 var líklega í Stekkatúni, ekki er vitað með vissu hvar. Ekki reyndist unnt að staðsetja hann.

Hættumat: engin hætta

ÁR-250:018 mannvirki áveita

420438 391468

Í Jarðabók Skeiðahrepps segir: “Efst í landinu voru góðar engjar, að talið var, rennisléttar dælar og grösugar og rimar á milli en heybandsvegur langur. ... Skeiðaáveitan var talin ná til 56 ha lands og jörðin talin góð heyskaparjörð.” Enn má sjá áveitugarðlög og skurð rúmum 2,4 km NNA við bæ 001 og tæpum 500 m norðan við Grafir 012.

Á þessum stað er þýft mólendi. Nokkuð er um

Skurður sem tilheyrir Skeiðaáveitu sést enn nyrst í Árhrauni.

Áveitukort Árhrauns. Enn má sjá skurði sem tilheyra Skeiðaáveitu sem og flóðgarða nyrst í landi jarðarinnar.
©Þjóðskjalasafn Íslands

kjarrgróður og hér og þar eru sinublettir greinilegir.

Eitt garðlagið liggur NNA-SSV, norðan við Hverfisskurð. Það er torfhlaðið og sigið, um 0,2 m á hæð og er 130 m á lengd. Annar flóðgarður er sunnan við Hverfisskurð og endar við Mjóudæl. Hann um 270 m á lengd og liggur NNA-SSV. Hann er torfhlaðinn og siginn, 0,2-0,3 m á hæð og 0,5-1 m breiður. Þriðji garðurinn er rétt austan við gróinn bakka Bauluóss. Garðurinn er um 450 m á lengd og liggur nálega norðaustur-suðvestur. Hann er torfhlaðinn og siginn, 0,2-0,3 m á hæð og um 1 m á breidd.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 331

ÁR-250:019 *Helghóll* sögustaður legstaður

420068 388154

“Haugar, edur Fornmannaleidi, vita menn ei að séu innan Sóknar þessarar takmarka, utan Helgahóll, við utjaadar Olafsvalla landeignar, er Landnámabók Islendinga í Vta Parti X Cap: umgjetur, og Ashildarhóll a Ashildarmyri...” segir í fornleifaskýrslu Ingimundar Gunnarssonar frá 1817. “Helghóll. Hár og mikill, gróinn grjóthóll og er millimark milli við Ólafsvelli. Hóllinn dregur nafn sitt af þeim atburðum að þar hafi Helgi Traust, sonur Ólafs tvennumbrúna og Áshildar á Öllafsvöllum verið drepinn, eins og lýst er í Flóamannasögu og Landnámubók. Helgi hafði drepit Þorgrím errubein, ástmann Áshildar, en Hæringur, sonur hjans og Teitur

Helghóll ÁR-250:019, horft til suðausturs.

Ketilbjarnason, frændi hans í Höfða í Biskupstungum, sátu fyrir Helga þegar hann var á heimleið af Eyrum, fjölmennir. Helgi komst á hólinn en féll þar,” segir í örnefnaskrá. Helghóll er um 1,2 km suðaustan við bæ 001 og rúmum 250 m suðvestan við Fjánhústóftir 014.

Umhverfis Helghól er mosavaxið hraun.

Helghóll er stór, gróinn og mjög áberandi hól í annars fremur flötu landslagi. Hann er 15 m í þvermál, minnst 5 m á hæð og er strýtulaga. Engin merki um fornleifar sjást við hólinn.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: FF, 201-2: Ö-Árhraun JE, 6

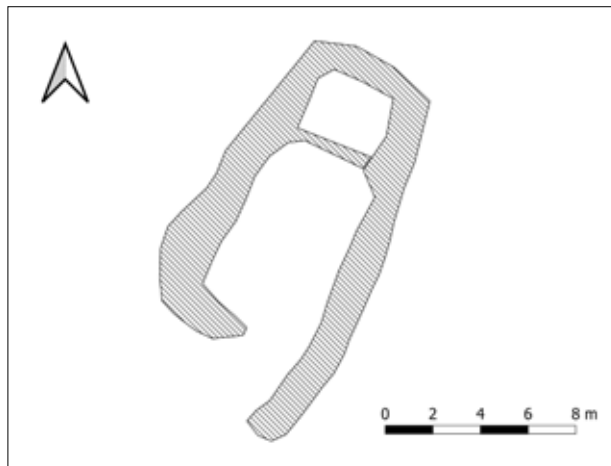
ÁR-250:020 tóft beitarhús

420002 390197

“Sveltihólar. Þrír vel grónir grjóthólar. Tveir stærri hólanna eru hvor fram af öðrum og eru í þeim grónar lautir sem benda til þess að þar hafi í eina tíð verið fjárhús, enda stóðu þeir upp úr flóðum. Þriðji hólinn er minni og austar. Nafnið bendir til þess að þar hafi fé verið í svelt í flóðum,” segir í örnefnaskrá. Beitarhúsatóft er á nyrsta hólnum, rúmum 1 km norðaustan við bæ 001 og um 310 m vestan við landamerki 012.

Tóft ÁR-250:020, horft til suðvesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-250:020.

Tóftin er ofarlega á grónum klettahól. Til vesturs rennur Hvítá og til austurs er mosagróið hraunlendi. Tóftin er tvöföld, 14 x 8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Veggir eru grjóthlaðnir en vegna mikils gróðurs sér ekki í umför. Veggahæð er 0,2-0,4 m og eru þeir hæstir til suðurs. Austurveggur nær lengra til suðurs en sá vestari. Fjánhúsið er syðst. Það er 7 x 5 m að stærð og snýr eins og

tóftin. Op er austarlega á suðurgafli hólfsins. Norðaustan við fjárhúsið er hlaða. Hún er 4 x 3 m að innanmáli og snýr þvert á fjárhúsið. Hún er mjög grunn, aðeins 0,2 m dýpri en fjárhúsið og hafa veggir hrunið í hlöðuna og síðan gróið yfir.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Arhraun, 7

ÁR-250:021 hleðsla kálgarður

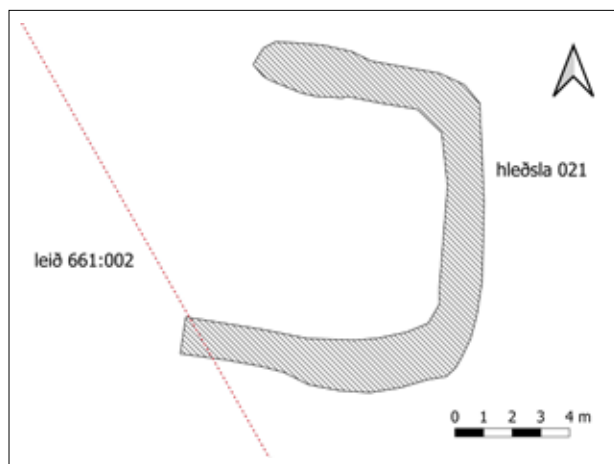
419641 389393

Mjög gróin hleðsla er um 210 m norðaustan við bæ 001 og um 115 m vestan við tóft 020.

Hleðslan er ofan á grónum hól. Á hólum er mikið um trjágróður.

Hleðsla ÁR-250:021, horft til austurs.

Hleðsla ÁR-250:021.

Hleðslan er U-laga, 11 x 8 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er grjóthlaðin og aðeins neðsta umfarið af hraungrýti sést, 0,3 m á hæð. Ekki er lengur greinilegur veggur á vesturhlið. Óvíst er með hlutverk en mögulega er þetta kálgarður.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

ÁR-250:022 náma mógrafir

420517 391708

Á úrvinnslustigi fundust mógrafir um 2,6 km norðan við bæ 001 og fast norðan við áveitu 018, vestan við Þverós sem er á merkjum við Útverk ÁR-262.

Framræst og gróin mýri.

Mógrafirnar eru á svæði sem er 83x24 m að stærð og snýr NNV-SSA. Það sér móta fyrir beinum og blautum flákum á loftmyndinni en ekki er hægt að lýsa ástandi og fjölda án þess að fara á vettvang.

Hættumat: engin hætta

Sögulegar heimildir:

1695: 16 hdr. Beneficium, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

1709: Dýrleiki óviss. Kirkjustaður og beneficium, skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 188.

Jarðarinnar er getið í Landnámabók: “Óláfr tvennumbrúni hét maðr; hann fór af Lófót til Íslands; hann nam Skeið öll milli Þjórsár <ok Hvítár ok> til Sandlækjar; hann var hamrammr mjök. Óláfr bjó á Ólafsvöllum; hann liggr í Brúnahaugi undir Vörðufelli.” ÍF I, 376-377.

Í Flóamanna sögu segir: “Óláfr bjó á Ólafsvöllum; hann liggr í Brúnahaugi undir Vörðufelli. [...] Þorgrímr gistir á Ólafsvöllum.” ÍF XIII, 265-266.

Um 1200: Kirknaskrá Páls biskups Jónssonar: “Á Ólafsvöllum,” DI XII, 7.

1356: “Andreskirkia a olafsvollum ä heimalannd allt med gognnum oc giædum,” DI III, 115.

1397: “Andreskirkia aa Olafsvollum a heimaland allt med gognum oc giædum. [...] Skogarteig aa Bvrfellshäls.” DI IV, 50.

30.10.1541: “Þessir voru menn j domi Hallvardz. [...] a Olafsvollum a skeidum,” DI X, 671.

25.6.1546: “Dómr [...] um ákæru síra Jóns Pétrssonar til síra Höskulds Kollgrímssonar, að hann héldi hesti og kú fyrir Ólafsvallakirkju og friðri mörk í tvö ár í eingu sínu leyfi,” DI XI, 470.

26.5.1567: “Dömur og samþykkt vmm allann Floa og Skeid. Vmm fiallrekstur edur fiallskil Anno 1567. [...] J þridiu grein vmm þa stade sem nordurleit hefur vered tilskickud [dæmdum vier ad þeir menn aller sem þessa stade hallda] [...] Olafzvelle [a Skeidum] [skyllduga þessare Nordurleit vppe ad hallda. so] sem ad fornnu heffur vered,” DI XIV, 627.

Um 1570 og síðar: “Kirkian ad Ölaßfvöllum. ä heimaland alltt med öllum giædum. Skög i Hrossatungum. Skögarteig [ad Burfellshälz,” DI XV, 653.

Smásögur og smágreinar um Ögmund biskup, ritaðar með hendi Árna Magnússonar: “Sira Sæmundur s(eger) ad Øgmundur biskup Palsson hafe eitt sinn rided um Skeid á milli Olafzvalle og Brunavalle og á veige hastarlega blindur ordid i solskinsvedre. og strax hafe hann sagt fardu vel Veröld,” DI VIII, 708-709.

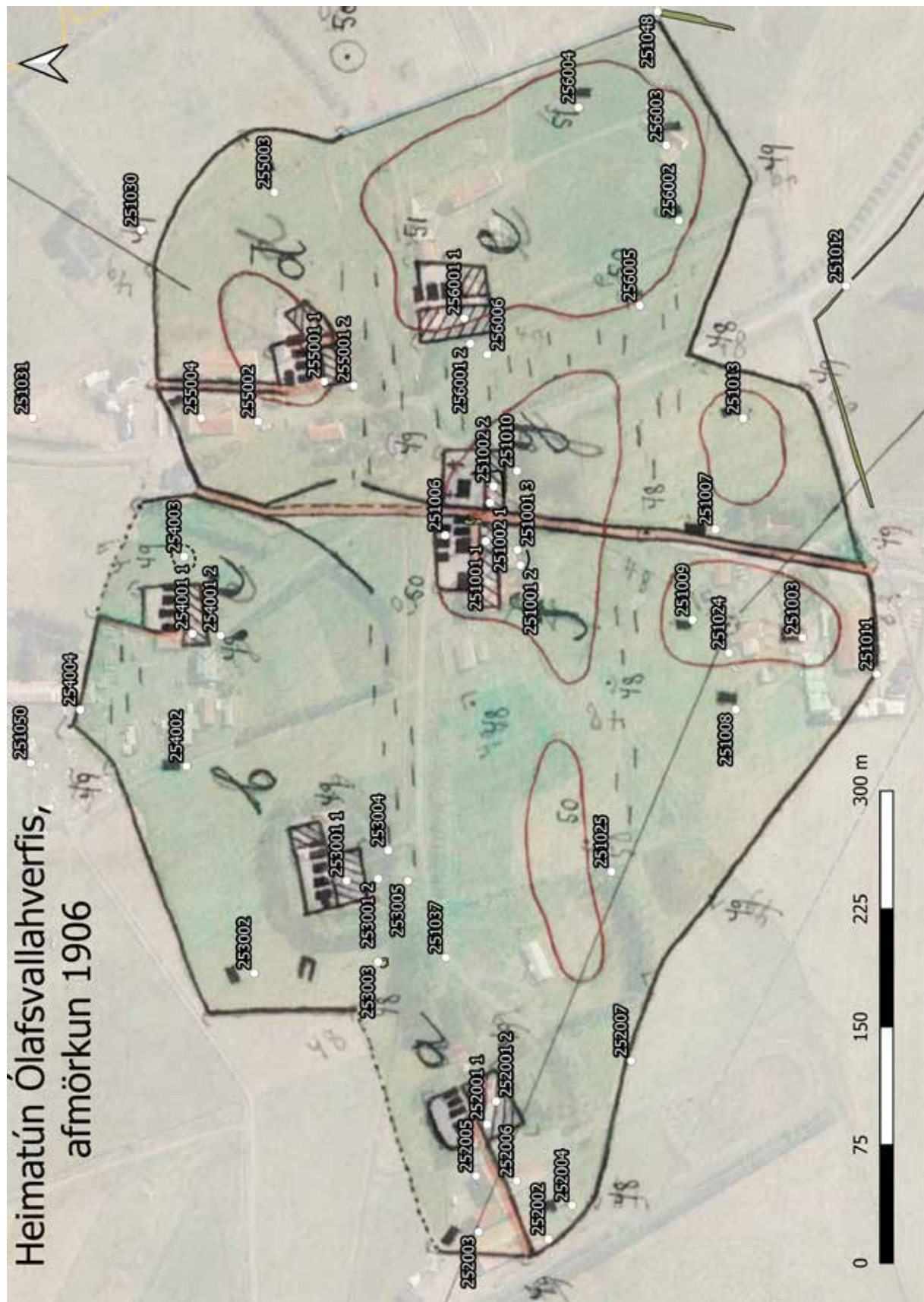
Árið 1896 voru 10 bæjarhús og 8 peningshús á Ólafsvöllum. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 3 bæjarhús gjörfallin, 6 bæjarhús og 7 peningshús mjög skemmd en 1 bæjarhús og 1 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Nordurgardur [ÁR-255]. Hjáleiga, bygð fyrir manna minni við heimatúnið. [...] Vesturhiáleiga [ÁR-252]. Önnur hjáleiga bygð við heimatúnið fyrir manna minni. [...] Ólafsveller Minne [ÁR-253]. Þriðja hjáleiga, bygð við heimatúnið fyrir manna minni. [...] Nordurkot [ÁR-254]. Fjórhá hjáleiga, bygð við heimatúnið fyrir manna minni. [...] Andresfiós eður Andresvöllur [ÁR-256]. Fimta hjáleiga, í eyði nú í næstu 7 ár. Bygð í fyrstu við heimatúnið fyrir manna minni. [...] Gata. Sjötta hjáleiga, í eyði næstu 2 ár, bygð fyrir manna minni skamt frá heimatúninu. [...] Brenna. Sjöunda hjáleiga, í eyði næstu 3 ár. Bygð í fyrstu fyrir manna minni við heimatúnið,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 189-190.

Til Ólafsvallahverfis teljast; Ólafsvellir (ÁR-251), Vesturkot (ÁR-252), Minni-Ólafsvellir (ÁR-253), Bjarnarkot (ÁR-254), Nordurgardur (ÁR-255) og Andrésfiós (ÁR-256). Jarðir innan hverfisins hafa sameiginlega örnefnaskrá og voru allar fornleifar sem ekki var ljós hvaða jörð tilheyrðu skráðar hjá Ólafsvöllum.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 6,2 ha, slétt ca. 1/4, hitt mjög illa þýft í vondri rækt. Matjurtargarðar 11,4 arar. “Enginu grandar Hvítá með grjóts- og sands áburði. Ekki er kvikfje óhætt á vetur fyrir Hvítá, þegar ísalög eru mikil og bráðahlákur koma þar á ofan, hleypur þá áin yfir hagann og hefur stundum

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúni Ólafsvallahverfis frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, litaðir flákar og svartar punktalínur. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

að því mein orðið, þegar fjeð hefur verið á þeim parti hagans, sem áin gengur yfir. Vatnsból, sem staðurinn hefur áður brúkað er þrotið fyrir mörgum árum, og síðan gjörður nýr brunnur, sem þrýtur bæði sumar og vetur, og er þá sókt neytsluvatn og brynt kvikfje í Litlu Ólafsvallna brunni, sem er hjáleiga hjer við heimatúnið,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 188. “Jörðinni fylgir víðáttumikið heiðlendi til suðurs frá bænum og nafntogað engjastykki fyrir sunnan Bauluós, sem kallað er Ólafsvallakrókar. Þar brást varla gras og voru dæmi til þess, að afburðasláttumenn slægju þar yfir 40 hestburði á einum degi. Í grasleysisárum sóttu menn þangað oft heyskap um langan veg. Síðast mun það hafa verið sumarið 1951. Þar er enn mikið af ónýttu ræktunarlandi. Þegar stórflóð koma í Hvítá að vetrinum, fer að heita má allt land jarðarinnar undir vatn,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 469.

ÁR-251:001_01 Ólafsvellir bæjarhóll bústaður

422015 390368

Sjö bæjarhús með kálgarði sunnan við eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Núverandi íbúðarhús er byggt skömmu fyrir 1955. Það er 17 m V við sáluhlið og er sennilega á suðurhluta bæjarhólsins eins og það er sýnt 1906. Árið 1955 stóð enn gamalt timburhús (byggt eftir 1896?) á hólnum, norðaustan við yngra íbúðarhúsið, líklega þó í bæjarröndinni sem var norðarlega á hólnum. Norðaustan við NA-horn núverandi íbúðarhús er opið svæði milli þess og kirkjugarðs 002. S við steinhúsið er grasflöt og vaxa á henni nokkur tré, einkum austast. N við er malarhlað milli íbúðarhúss (S), fjóss (N) og kirkju (A).

Bæjarhóll ÁR-251:001_01, horft til suðurs.

Bær og kirkja eru á náttúrulegri hólbungu en engin bæjarhólsmyndun er greinileg. Kjallari er undir íbúðarhúsinu en ekki djúpt grafinn (< 7m). Jarðvegsskipti, niður á 1,5 m hafa verið gerð á öllu hlaðinu. N við íbúðarhúsið hefur þar væntanlega farið stór hluti bæjarhólsins en engar hleðslur komu í ljós og ekki tóku menn eftir neinum mannvistarleifum. Engar hleðslur aðrar heldur við jarðrask annað í tíð Kjartans.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-251:001_02 kantur kálgarður

422000 390347

Kálgarður 02 er sýndur á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906, sunnan við bæ 01 og kálgarður 010 var að auki sunnan við kirkjugarð 002. Kálgarðar eru ekki skýrt merktir inn á túnakort frá 1920 en 11,4 arar matjurtagarða voru þá innan túns (1 ari = 100 m²). Kálgarðurinn var í halla til suðurs, niður holtið sem bærinn er á. Parna er nú bakgarður íbúðarhússins og greina má kant norðarlega fyrir miðju. Ekki er ljóst hvort að hann var hluti kálgarðsins eða vegna annarra framkvæmda. Kanturinn er 13 m að lengd, örlítið sveigður og fjarar út til beggja átta.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-251:001_03 brunnur brunnur

422010 390349

Brunnur 03 er innan kálgarðs 02, hulin timburplötu. Hann var um 15 m frá bæjarhúsunum samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Hann er líklega hlaðinn en það glittir samt í steypu undan plötunni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Kantur ÁR-251:001_02, horft til vesturs.

Brunnur ÁR-251:001_03, horft til austurs.

ÁR-251:002_01 hús kirkja

Ólafsvallakirkja ÁR-251:002, horft til norðurs.

422040 390366

ÓLAFSVELLIR Á SKEIÐUM (Á) -Andrési
c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 7

1356: Olafsveller. Andreskirkia a olafsvollum
ä heimalannd allt med gognum oc giædum. x.
kyr. vj ær oc xx. hest oc hross. mork j metfee
oc tuær merkur fridar. ein messuklæde. Jtem
v aurar hefur gefist til kirkiunnar sijdan sijra
Oddur hefur halldid. eitt hundrad oc hestur oc
eiga ad lukast fyrir hann xv älnnar fätækum.
Jtem a kirkian hunndrad j vadmalum. Máld DI
III 115

1382-91: a heimaland allt med gognum oc
giædum [+skógur] portio Ecclesiæ. xiiij. aurar.

1397: Þetta hefur til aukist sydann Maldagi
Herra Michels var gior [kirkjutjald,

skógarteigur] portio Ecclesiæ .vc. oc .x. aurar vmm fyrerfarandi .x. ár. var metid sira Bessa fyrer
vppgiord oc bot aa kirkiunne vijc; Máld DI IV 50-51

1575: Máld DI XV 653-654

1592: ... jtem j samri [Ólafsvalla] sokn sogd og halldin ij bænhus. sem er ä nedri reykium og j
skalmholtti. enn um þeirra kuijlde veit ec eckj. AM 2624to bl. 9b.

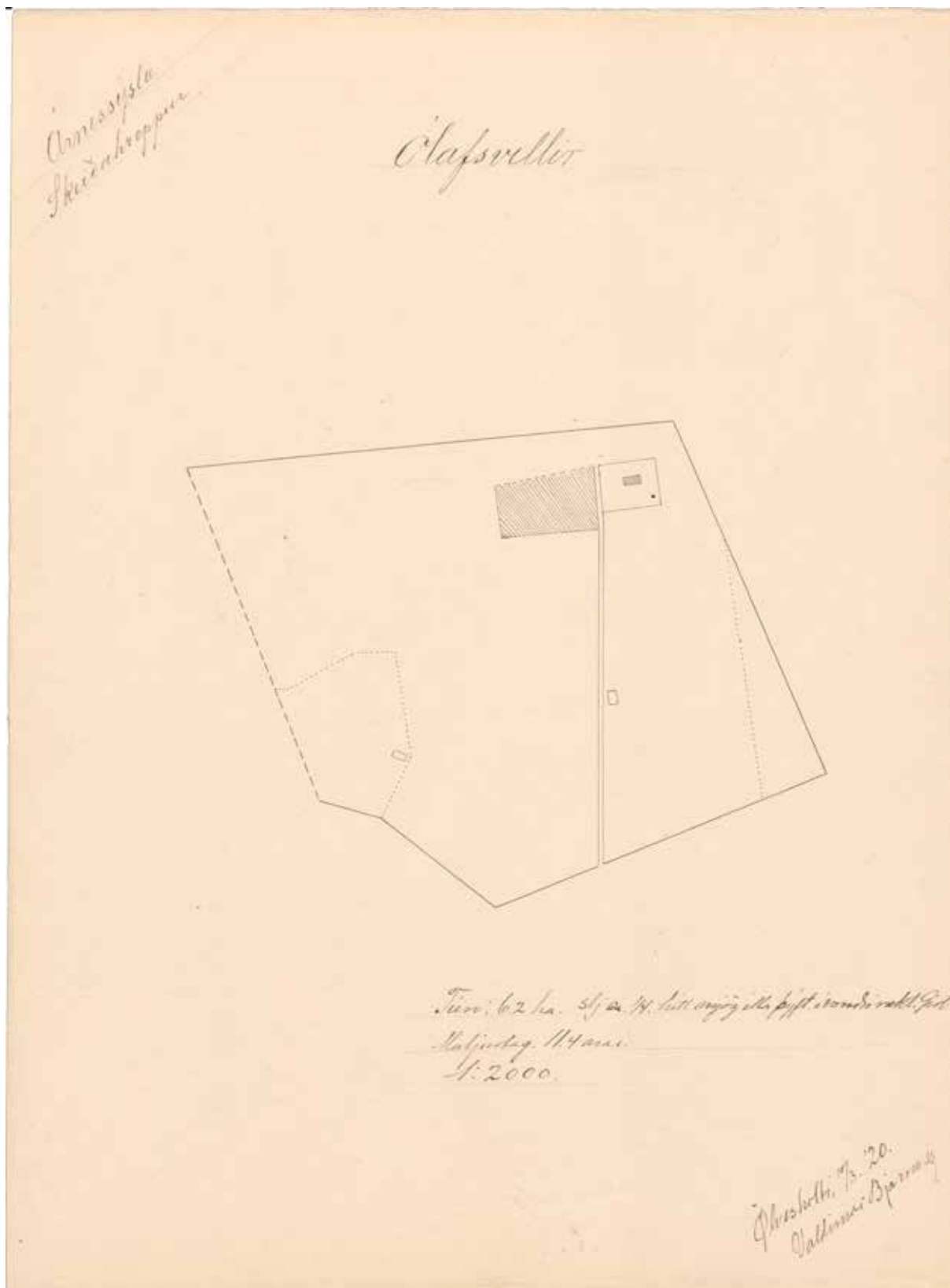
um 1600: Olafzvala sokn. 1. Efre Reyker. 2. Nedre Reyker. 3. Husatotter. 4. Hlemmeskeide 5.
Wotamijre. 6. kalfholl. 7. Blesastader. 8. Hafholltt. 9. Borgarkot er hialeiga þadan. 10. kilhraun. 11
Langamjre. 12. ärhraun. 13. olafsveller Jtem eru þar med 4 hialeigur kringum staden. 14. Nedre
Brunaveller. 15. Efre Brunaveller 16. ossabær. 17. Birnestader 18. Alfstader. 19. Midbæle. 20.
Skalmholltt. 21. Skalmholltzhraun

27.2.1880: Skálholtssókn lögð undir Ólafsvelli; (PP, 80) [lög]

16.11.1907: Ólafsvallaprestakall lagt niður og Ólafsvallasókn lögð undir Stóra-Núp en Skálholtssókn
aftur undir Torfastaði; (PP, 80) [lög]. Kirkja og kirkjugarður um 45 m frá bæ eru merkt inn á
bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Kirkjan stendur um
25 m vestan við núverandi íbúðarhús á Ólafsvöllum. Heimreiðin er nú austan við kirkjuna en var
samkvæmt túnakortum voru traðir 006 áður upp á milli kirkju og bæjarstæðis að sunnan.

Kirkjan er enn á bæjarhlaði Ólafsvalla.

“Engar heimildir eru um hvernig kirkjur voru á Ólafsvöllum fyrr á öldum en árið 1842 er rífin þar
torfkirkja og reist timburkirkja í staðinn. Kirkjan var á sex stafngólfum, öll undir súð, 6 5/8 álnir á

Túnakort Ólafsvalla frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi og kirkjan er fast austan hans. ©Þjóðskjalasafn Íslands

breidd og 18 álnir á lengd. Sú kirkja entist illa því árið 1897 er reist ný kirkja á Ólafsvöllum. Kirkjan var 10x16 álnir, klædd bárujárni og á vesturenda kirkjunnar var turn með krossi efst. [...] Gamli kirkjugarðurinn [002_02] liggur kringum kirkjuna og eru leiðin upphlaðin en mörg þeirra eru

ómerkt. Þó er til skrá yfir þekkt leiði frá 1943,” segir í örnefnaskrá. Kirkjan er timburhús á steypum grunni, byggð 1897. Hún var upphaflega á hlöðnum grunni en var endurbyggð 1967 og þá hafði verið settur undir hana steypur grunnur (grafið niður 1-1,5 m niður á “fasta mold”) og bætt við hana kór (2 m langur). Engir gamlir legsteinar eru í garðinum (elsti frá 1896). Kirkjan var 10x6 fyrir stækkun, 12x6 m eftir að kórnum var bætt við.

Hættumat: hætta, vegna líkagraftar

Heimildir: DI III, 115; DI IV, 50-51; DI XV, 653-654; AM 2624to bl. 9b; PP, 80; Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Ólafsvallatorfan, 15-16

ÁR-251:002_02 kirkjugarður legstaður 422050 390363

Kirkjugarður 02 var c. 37-35 m áður en hann var stækkaður til suðurs. Á svæði sem er 32 x 28 er mikið af fornlegum upphlöðnum leiðum. Tré (mest birki) vaxa meðfram kirkjugarðsgirðingunni að innanverðu en örfá inni í garðinum sjálfum. Trégirðing er um garðinn nema nýlega hlaðinn garður í NV horni. Þegar Kjartan kom 1959 var vírgirðing um garðinn. Aldrei hefur verið komið niður á hleðslur- ekki heldur þegar steyp var undir kirkjuna - þá komu heldur ekki upp mannabein (!?). Kjartan segir að það sé enn síður að fara með kistur norður fyrir kirkjuna, jafnvel þó flestar nýjar grafir séu í sunnanverðum garðinum og þangað liggi hellulögð stétt suður frá kirkjunni. Fólk kys frekar að klöngrast yfir upphlöðnu leiðin.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:003 heimild um rétt 421954 390167

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 sést rétt um 200 m sunnan við bæ 001 og rúmum 50 m sunnan við útihús 009. Réttin var á lágu holti, sunnan við Mjóudæl. Þarna eru nú hesthús og malarplan sunnan þess.

Engin ummerki um réttina sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-251:004 heimild um brunn

“Vatnsból, sem staðurinn hefur áður brúkað er þrotið fyrir mörgum árum, og síðan gjörður nýr brunnur, sem þrýtur bæði sumar og vetur, og er þá sókt neytsluvatn og brynt kvikfje í Litlu Ólafsvallna brunni [ÁR-253:008], sem er hjáleiga hjer við heimatúnið,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Ekki er vitað hvar vatnsból og brunnur bæjarins var undir lok 17. aldar og ekki hægt að staðsetja minjastaðinn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JÁM II, 188

ÁR-251:005 Grafardæl náma mógrafir 390594 421004

Mógrafir ÁR-251:005, horft til suðvesturs.

“Grafardæl. Dælin á upptök sín í Stöðulmýrinni og liggur á milli bæjanna Andrésfjósá og Norðurgarðs norðan Ólafsvella en sunnan við Minni-Ólafsvelli og liggur þaðan til vesturs norðan við Vesturkot. Dælin liggur svo meðfram Kringlumýrinni í vesturkotslandi, yfir Árhraunsland og endar í Hvítá,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar eru í um 1 km austan við bæ 001 og sunnan við Minnavallastekk 044. Vélgrafinn framræsluskurður liggur eftir dælinni endilangri en þó mótast enn fyrir mógröfum á yfirborði. Framhald þeirra er í landi Árhrauns,

sjá ÁR-250:015.

Votlundur, mosa- og grasi vaxinn hagi. Þó nokkuð uppblásinn á köflum. Ræktað tún er fast N við haganna og í S eru frekari beitarhagar.

Mógrafir sjást enn vel þrátt fyrir mikið rask. Þær eru ílangar, um 1-10m á breidd, 4,0-20m á lengd en áttahorf er misjafnt. Mógrafirnar eru þurrar, deiglendar og blautar en flestar um 0,4-0,5 m á dýpt. Allar eru þær grónar. Það er ljóst að mikill fjöldi mógrafa var á þessu svæði sem var um 900x90 m að stærð. Austurhlutinn er horfinn í tún en sést vel á loftmynd tekinni um 1961.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 28

ÁR-251:006 heimild um traðir

422019 390394

“Heimreiðin að Ólafsvöllum lá af þjóðleiðinni [661:023] sem bændur og búalið úr Ólafsvallahverfi hefur farið þar til nýi vegurinn kom í gagnið,” segir í örnefnaskrá. Traðir sem lágu N-S í gegnum Ólafsvallahverfið eru merktar inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Traðirnar lágu milli bæjar og kirkjugarðs, þvert í gegnum hverfið. Malarvegur er enn á milli bæjar og kirkju, á sama stað og traðirnar lágu næst bænum að sunnan.

Traðirnar eru horfnar. Tún eru til allra átta, vegir, útihús og aðrar byggingar.

Engin ummerki traðanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Ólafsvallatorfan, 11

ÁR-251:007 heimild um útihús

422023 390222

Útihús er sýnt um 130-140 m sunnan við bæ 001, fast austan við traðir 006 á túnakortum frá 1906 og 1920. Það var skammt norðan við íbúðarhúsið á Ólafsvöllum II.

Slétt, ræktað tún. Enn má sjá útihúsið á loftmynd tekinni árið 1946.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-251:008 heimild um útihús

421908 390209

Um 170-180 m SSV af bæ 001 og rúmunum 100 m VSV við útihús 007 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Það var fast vestan við holt eða hrygg sem þarna er. Núverandi fjós er á þessu holti með tilheyrandi raski en slétt tún vestan þess og þar var útihúsið. Útihúsið sést enn á loftmyndum teknum árin 1946 og 1961.

Gróið svæði þar sem rúllur og vélar eru geymdar eru skammt austan við túnið þar sem útihúsið var.

Vírgirðing liggur N-S á milli þess svæðis og túnsins.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-251:009 heimild um útihús

421965 390237

Rúmunum 140 m sunnan við bæ 001, mitt á milli útihúsa 007 til austurs og 008 til vesturs, er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Það var nyrst á lágu holti.

Slétt, malarplan og byggingar eru skammt sunnan við áætlaða staðsetningu útihússins. Slétt tún er þar sem útihúsið var.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-251:010 heimild um kálgarð

422060 390347

Um 40 m suðaustan við bæ 001 er kálgarður upp við suðurhlíð kirkjugarðs 002_02 merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Kirkjugarðurinn var stækkaður til suðurs, kálgarðurinn er innan hans nú að fullu. Innan kirkjugarðsins eru sléttar, flatir, göngustígar og leiði. Fáar grafir eru innan þessa hluta kálgarðsins enn sem komið er.

Engin ummerki kálgarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna líkagraftar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-251:011 heimild um túngarð

421930 390120

Túngarður, umhverfis stærstan hluta Ólafsvallahverfis sitt hvoru megin út frá tröðum 006, er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Op er á garðinum NA við Björnskot (ÁR-254) og N við Vesturkot (ÁR-252). Túngarður er merktur inn á túnakort frá 1920 en einungis sá hluti sem tilheyrði Ólafsvöllum. Ólafsvallahverfi samanstendur af bæjunum Ólafsvöllum, Vesturkoti (ÁR-252), Minni-Ólafsvöllum (ÁR-253), Björnskoti (ÁR-254), Norðurgarði (ÁR-255) og Andrésfjósnum (ÁR-256). Túngarðurinn sést enn á loftmynd tekinni árið 1946 og sléttaður út eftir það.

Slétt tún, byggingar, trjágróður og vegir eru nú umhverfis allt Ólafsvallahverfi. Hvergi sér móta fyrir hrygg í túni eða öðru sem ber túngarðinum vitni.

Öll ummerki túngarðsins eru horfin af yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906: Túnakort 1920

ÁR-251:012 garðlag vörslugarður

422178 390139

Garðlag ÁR-251:012, horft til suðausturs.

Um 280 m suðaustan við bæ 001 er hlaðinn garður sunnan og vestan við Ólafsvallaveg. Líklega er um undirhleðslu að ræða, mögulega frá 1920, og þá um hluta af Ólafsvallagörðum 014 að ræða en ekki reyndist unnt að staðfesta það. Á loftmynd tekinni árið 1946 sést að þetta garðlag náði mun lengra til vesturs, allt að Grafardæl 005. Ólafsvallagarðar 014 eru um 150 m sunnar sé horft til uppdráttar af jörðinni sem fylgir örnefnaskrá en hann er ekki í réttum hlutföllum.

Svæðið við bæinn er mikið raskað vegna sléttunar, bygginga og breyttrar landnýtingar.

Garðurinn myndar „hálfan fering“ til vesturs en nyrsti hlutinn var sléttaður á síðustu árum.

Það er um 230 m að lengd (NNV-SSA) og 125 m á breidd (VSV-ASA). Sjálfur garðurinn er 1 m á breidd, 0,5 m á hæð og rofinn víða, m.a. vegna vegagerðar og skurðgraftar. Garðurinn algróinn elftingu og sinu. Þessi hluti er nú horfinn vegna sléttunar og annars jarðrasks.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-251:013 heimild um útihús

422093 390204

Um 180 m suðaustur af bæ 001 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906, á stakstæðu holti. Lágur og ávalur hóll er í túninu þar sem útihúsið var, um 2 m í þvermál. Hann er um 1 m á hæð til norðurs en hafa ber í huga að mikið jarðrask er á þessu svæði.

Slétt og ræktað tún, milli vegar að Ólafsvöllum II til suðurs og Ólafsvallavegar til austurs. Holtið sem útihúsið var á sést lítið sem ekkert.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-251:014 *Ólafsvallagarðar* heimild um vörslugarð 421657 389999

“Ólafsvallagarðar, í daglegu tali kallaðir Garðar, voru hlaðnir um 1920. Þeir voru girðing milli bithaga og túna í Ólafsvallahverfi,” segir í örnefnaskrá Ólafsvalla. “Hér mun átt við undirhleðslu túngirðingar og stendur hleðslan að nokkru enn (K.G.),” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. Staðsetning Ólafsvallagarða er sýnd á uppdrætti sem fylgir örnefnaská Ólafsvalla. Vörslugarðarnir lágu til norðvesturs frá Stelpuþúfu, sveigðu til vesturs ofan við Hansahús015 og náðu allt að landamerkjum Árhrauns ÁR-250. Garðurinn var um 440 m sunnan við bæ 001.

Mikið jarðrask er þar sem Ólafsvallagarðar eru eða voru. Þar eru nú tún sem búið er að slétta að stórum hluta.

Á loftmyndum frá árunum 1998 og 2022 er hægt að rekja Ólafsvallagarða á 1,4 km kafla, sunnan og suðvestan við heimatúnin. Enn eru girðingar á þessu svæði en garðarnir eru horfnir. Vírgirðingar og tún eru þarna nú.

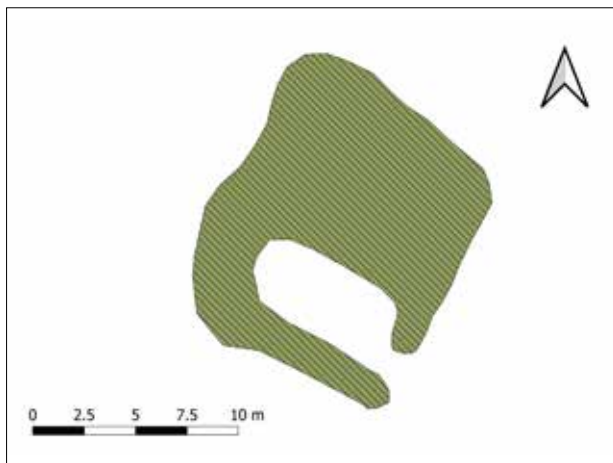
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvellir, 1; Ö-Ólafsvallatorfan, 35

ÁR-251:015 *Hansahús* tóft beitarhús 421761 389692

“Hansahúsvoru ærhús frá Ólafsvöllum. Þessi hús stóðu við Gamla veg [ÁR-661:026] um hálfs kílómetra leið frá Ólafsvöllum,” segir í örnefnaskrá Ólafsvalla. “Hansahús. Þar byggði Hans Ögmundsson, bóndi á Ólafsvöllum 1862-1863, fjárhús, að sagt er. Húsin stóðu á lágum hólum og standa tóftirnar enn. Þar var leiksvæði barnanna á Ólafsvöllum,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. Hansahús eru einnig merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hansahús eru um 720 m SSA við bæ 001 og 310 m SSA við Ólafsvallagarð 014.

Hansahús eru á óræktuðu svæði, ræktuð tún eru til suðurs og vesturs. Vegslóðar eru enn fremur skammt norðar og suðaustan við tóftina.

Uppmæling af tóft ÁR-251:015.

Tóft ÁR-251:015, horft til norðurs.

Tóftin er tvískipt, 15 x 13 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir, mjög vallgrónir og eru 0,5-0,8 m á hæð. Það glittir aðeins í 3 umför af stæðilegu grjóti á norðurhlið tóftarinnar en annars er ekki hægt að sjá umför. Hólf 1 er sunnar og er það fjárhúsið. Það er 9,5 x 3 m að innanmáli með opi til syðst á austurhlið. Engin jata eða garði sjást í fjárhúsinu. Hólf 2 er norðar og er hlaða. Hún er 8 x 4 m að innanmáli og snýr eins og fjárhúsið. Hlaðan er enn nokkuð djúp, 0,5 m en greinilega hafa veggir hlöðunnar hrunið að hluta inn í hana og síðan gróíð yfir.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvellir, 1; Ö-Ólafsvallatorfan, 30; H-kort 47 SV

ÁR-251:016 *Götudælarhóll* heimild um beitarhús

422129 389425

“Götudælarhóll er sunnan við samnefndar dælar. Þar á eru vallgrónar tættur, fjárhús?” segir í örnefnaskrá Ólafsvalla. “Götudælar. Smápýfðar dælar og liggja meðfram Arakotslandi en milli þeirra eru rimar. Ofan dælanna var stórpýfður mói sem er nú tún Andrésfjósabóndans. Um móann lá áður þjóðleiðin forna. Dælarnar eru kenndar við eyðibýlið Götu. Götudælarhóll. Þetta var stór og gróinn hóll og lá Þjóðleiðin forna [ÁR-661:015] rétt fyrir norðan hólinn. Gamlar tóftir voru í hólnum en honum var ýtt út og er nú bali í túninu,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. Götudælarhóll var um 940 m sunnan við bæ 001 og 430 m ASA við Hansahús 015.

Á þessu svæði er slétt tún.

Engin ummerki sjást lengur um beitarhúsið á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvellir, 1; Ö-Ólafsvallatorfan, 29;

ÁR-251:017 *Gvendartóft* tóft beitarhús

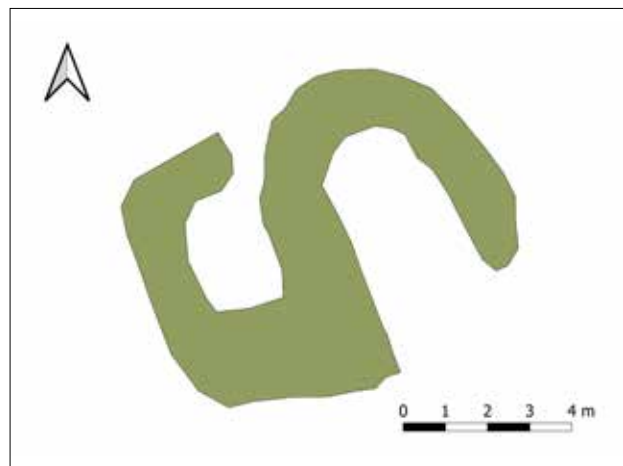
421149 389037

“Gvendartóft er fjárhústóft suður á miðri Heiði milli Gamla vegar [661:015] og Löngudælar. Þar byggði Guðmundur Jónsson frá Útverkum fjárhús þegar hann bjó á Ólafsvöllum í tíð sr. Brynjólfs Jónssonar,” segir í örnefnaskrá Ólafsvalla. “Gvendarhús. Þar byggði Guðmundur Jónsson frá Útverkum sauðahús þegar hann bjó á Ólafsvöllum 1905-1906 ásamt Jóni Brynjólfssyni er tók við búi af föður sínum, Brynjólfi Jónssyni og bjó þar til 1948. Húsin stóðu á stökum hól í miðri heiðinni sunnanverðri. Þar sjást tóftir af litlu fjárhúsi og líklega smá hlöðutóft við hliðina. Ekki er getið um fjárskada í húsi þessu í stórflóðinu 1930,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. Á herforingjaráðskorti frá 1908 er sýnd rétt á sama stað. Gvendartóft er tæpum 420 m norðan við Heiðarhús 034 og tæpum 1,6 km suðvestan við bæ 001. Tóftin er suðaustarlega á hól sem er áberandi í flatlendinu.

Tóftin er suðaustarlega á áberandi hól í sléttu túni.

Gvendartóft ÁR-251:017, horft til norðvesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-251:017.

Hóllinn er 27x25 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hann er 2-2,5 m á hæð, hliðar hans eru aflíðandi og stórpýfðar. Hóllinn er flatur að ofan en tóftin er í halla niður til suðvesturs og er óskýr sökum þess. Hún er 8,5x7,2 m að stærð og skiptist í tvö hól: fjárhúsin eru norðaustar og hlaðan suðvestar. Veggir eru 2 m á breidd, 0,3-0,5 m á hæð en þeir sjást illa sökum þúfna. Þeir eru að öllum líkindum torfhlaðnir þar sem ekkert grjót sést í veggjum né á hólnum sjálfum. Innanmál hólanna sést einna best, fjárhúsin eru opin til suðausturs og hlaðan til norðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvellir, 2; Ö-Ólafsvallatorfan, 32; Herforingjaráðskort 47 SV 1908

ÁR-251:018 gata leið

420187 387038

Á úrvinnslustigi sást leið liggja til norðausturs frá Ólafsvallaseli 020 og sameinast leið ÁR-661:015, rétt við landamerki Kílhrauns ÁR-246. Það er ljóst að leiðin er töluvert röskuð, til vesturs eru sumarhús og yfir austurhluta er búið að gera vegslóða í tengslum við skógrækt.

Leiðin var rakin á rúmlega 400 m löngum kafla á loftmynd. Hún liggur ANA-VSV en leiðinni var ekki lýst nánar enda ekki heimsótt á vettvangi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-251:019_01 Háistekkur tóft beitarhús

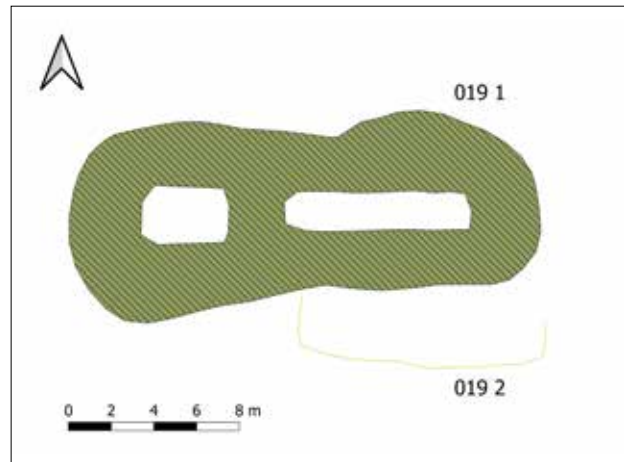
388968 420646

“Háistekkur er ekki á Svínahrauni; hann er miklu innar, inni í heiðinni,” segir í athugasemdum við örnefnaskrá. “Háistekkur. Þar voru sauðahús frá Ólafsvöllum og stóðu á stórum, háum og ílögum hól í hraunjaðrinum sem staðið hafa upp úr flóðum. Á hólum eru gamlar tóftir og standa hleðslurnar enn. Aðaltóftin er um 10 m á lengd og um 2 m á breidd að innanmáli og er greinilega fjárhúsið. Fyrir vesturenda þess hefur sennilega verið hlaða um 2x3 m að innanmáli og vottar þar fyrir hleðslu. Við hlið aðaltóftarinnar er laut, greinilega tóft af litlu húsi en hleðslur eru horfnar. Enginn veit lengur hver hafði þar sauði síðast,” segir í örnefnaskrá. Tóftin er um 2 km SSV við bæ 001 og Löngulágargata ÁR-661:022 liggur fast sunnan og norðan hennar.

Þýfð heiði. Svæðið nærri tóftinni er vaxið grasi og mosa en hún sker sig engu að síður úr vegna mikillar grænku.

Háistekkur ÁR-251:019, horft til norðvesturs.

Uppmæling af stekk ÁR-251:019.

Tóft 01 er 22x7,1 m að stærð og snýr VSV-ASA. Hún skiptist í tvö hólf, fjárhús til austurs og hlöðu til vesturs. Veggir eru úr torfi og grjóti og sést víða glitta í grjót þrátt fyrir mikinn gróður. Fjárhúsin eru 8,1x7,1 m að innanmáli og ekkert op sést á yfirborði. Innra byrði veggja í fjárhúsinu er 0,5-1,5 m en ytra byrði 0,2-1 m. Hlaðan er 3,5x1,7 m að stærð og hér er ekkert op á yfirborði. Innra byrði veggja 0,7-1,3 m en að utan 0,1-0,5 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvellir Aths, 1; Ö-Ólafsvallatorfan, 31

ÁR-251:019_02 gryfja stekkur

420651 388960

Gryfja 02 er fast sunnan við beitarhús 01, hér túlkað sem ummerki um stekk. Hún er 11x2,6 m að stærð og snýr A-V. Norðurhluta virðist hafa verið raskað þegar beitarhús 01 voru gerð. Hún er 0,1-0,5 m á dýpt. Um 2 m vestar er lág þúst, líklega veggjahrun úr beitarhúsinu.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:020_01 Ólafsvallasel tóft sel

419853 387011

Uppmæling af Ólafsvallaseli ÁR-251:020.

vaxi. Og það hefur nú án efa verið. En orð Landn. “upp frá Mörk” sýna, að Mörk hefur heitið sérstakur staður á hrauninu. Og þau miða, meira að segja við hann sem alkunna. Liggur þar næst að ætla að það hafi einmitt verið bær. Um það, hvar sá bær hefur verið, getur leikið á tvennu. Niður með Merkurlaut, góðum kipp fyrir neðan Axarhól, hafa lengi verið beitarhús frá Hjálmholti og eru þar rústir miklar og sumar fornlegar. Þar halda margir að Mörk hafi verið og þá hefði legið beint við að kenna Merkurhraun við þann bæ. En ofarlega í hrauninu norðan til eru grænir hólar og mýrardælur og þar eru all miklar rústir. Þar heitir Ólafsvallasel og sýnir nafnið að þar hefur verið sel á sínum tíma. En bær gat vel verið þar áður. Og Helgahóll, sem víst er talið að sé Helgahváll, er þar skammt norðar, svo að orð Landn. “upp frá Mörk við Helgahváll”, sýnast benda til á Ólafsvallaselið sem þann stað er bærinn Mörk hafi verið.” Í Íslenskum sögustöðum segir neðanmáls: “Landnáma segir að Helgahváll hafi verið fyrir ofan Mörk. Er talið að þar sé átt við bæ, en harla litlar heimildir eru um hann, og ekki er víst, hvar hann hefur staðið. Hefur verið bent á tóftir nokkuð fyrir neðan Axarhól, sumar fornlegar. Þar hefur víst verið fjárhús frá Hjálmholti enn fremur rústir ofarlega í hrauninu, allmiklar. Það heitir Ólafsvallasel.

Tóft ÁR-251:020_01, horft til vesturs.

Minnst er á eyðijörð þessa í Jarðabók Á. M. og P. V. Þar er talið vafasamt hvort hún hafi fylgt með Skeiðum eða Hraungerðishreppi.”

“Ólafsvallasel. Þar mun sr. Guðni prestur á Ólafsvöllum hafa síðastur haft í seli. Selið stendur á grónum hraunrima sem kallaður er Selhóll. Allstór hringmynduð laut er sunnan hólans. Þar er vallendisgróður og í miðið er tjörn sem aldrei þrýtur vatn í og kölluð Seltjörn [021],” segir í örnefnaskrá Ólafsvalla. “Ólafsvallasel er skammt fyrir utan Sprengi. Valdimar hefur heyrt, að sr. Pétur Stephensen, er var prestur á Ólafsvöllum um miðja 19. öldina, hafi haft þar í seli. Sjást enn tættur af

þremur kofum,” segir í athugasemdum við örnefnaskrá. “Ólafsvallasel er gróðurvin í Merkurhrauni, skammt vestan þjóðleiðarinnar og er fornt sel frá Ólafsvöllum. [...] Selíð hefur staðið á allstórum, grónum hraunrima og stendur Selhóllinn upp úr honum. Þar eru tóftir af þremur kofum,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. Ólafsvallasel er um 4,1 km SSV við bæ 001 og 540 m VNV við Áshildarhóll ÁR-246:045. Á staðnum eru þrjár tóftir á svæði sem er 18,5 x 12 m að stærð og snýr norður-suður.

Sjálfar tóftirnar eru á grónum melhól, og fast sunnan þeirra er Seltjörn. Seltóft 01 er efst á hólnum en hinar tvær (02 og 03) eru í suðurhlið hólsins. Melhólinn er á suðurmörkum lítillar sumarhúsbyggðar og við norður- og austurenda hólsins er bakgarður sumarhúsa. Minjarnar eru í mikilli hættu vegna þessarar nálægðar.

Tóft 01 er nyrst á svæðinu. Hún er einföld, 12,5 x 6 m að stærð og snýr ASA-VNV. Veggir eru mjög vallgrónir en þó glittir í stæðilegt hleðslugrjót við inngang tóftarinnar sem er miðjum austurgaffli. Veggir eru greinilegastir til norðurs og suðurs, 0,6 m á hæð.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Árbók 1905, 29; KK I, 132; Ö-Ólafsvellir, 2; Ö-Ólafsvellir Aths, 1; Ö-Ólafsvallatorfan, 9, 34

ÁR-251:020_02 tóft kvíar

419847 386999

Einföld og ógreinileg tóft 02 er um 10 m SSV við seltóft 01. Þetta eru sennilega kvíar en erfitt er að átta sig á lögun tóftarinnar vegna mikils gróðurs sem var á svæðinu þegar skrásetjari var þar sumarið 2021. Tóftin er skeifulaga, 3,7 m í þvermál og sennilega var op á henni til norðausturs. Veggir eru úr torfi og grjóti en engin umför sjást vegna gróðurs. Veggirnir eru signir, 0,4 m á hæð.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Tóft ÁR-251:020_02, horft til SSV.

Tóft ÁR-251:020_03, horft til austurs.

ÁR-251:020_03 tóft útihús

419854 386999

Tóft 03 er um 12 m SSA við tóft 01. Hún er mjög sambærileg að lögun og tóft 01 en er þó mjög röskuð og gæti verið ummerki um eldra stig á selinu. Tóftin er 10 x 4,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er grjóthlaðin en veggir eru aðeins 0,1-0,3 m á hæð og ekki sér í umför vegna mikils gróðurs. Op er á tóftinni til suðausturs. Erfitt er að sjá innra- eða ytra lag tóftarinnar til norðvesturs vegna gróðurs og hve veggir þar eru orðnir útflattir.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

ÁR-251:021 Seltjörn þjóðsaga

419832 386937

“Allstór hringmynduð laut er sunnan hólsins [Selhóls]. Þar er valllendisgróður og í miðið er tjörn sem aldrei þrýtur vatn í og kölluð Seltjörn. Þangað leitaði búsmali oft í þurrkasumrum þegar

Seltjörn ÁR-251:021, horft til SSV.

vatn var þrotið annars staðar. Útburðarvæl er sagt að heyrir frá Seltjörn undan vondum veðrum enda er sagt að selstúlka hafi komið þar fyrir óvelkomnu barni sínu,” segir í örnefnaskrá Ólafsvalla. “Einnig átti slæðingur að hafa sést í hrauninu,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. Seltjörn er 4,1 km SSV við bæ 001 og 65 m sunnan við sel 020.

Umhverfis Seltjörn er vel gróið svæði en sums staðar standa þó klettanibbur upp úr gróðrinum.

Seltjörn er nokkuð votlend og vaxin störum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvellir, 2;
Ö-Ólafsvallatorfan, 34

ÁR-251:022_01 tóft beitarhús

420627 387789

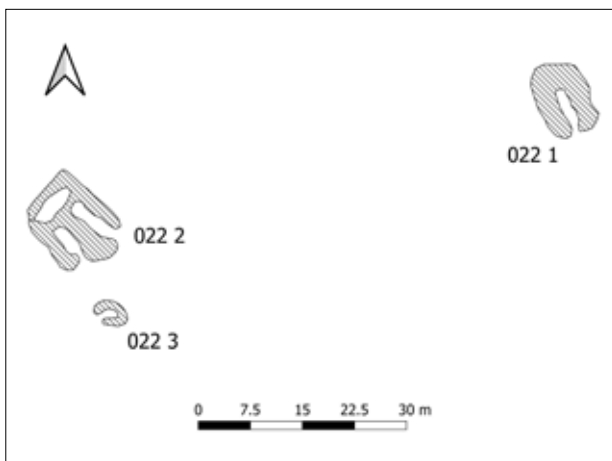
“Svínahraun er hraunkargi og valllendi í kring. Þar voru fjárhús frá Ólafsvöllum, og eru þar tóftir. Sr. Stefán Stephensen hafði þar 100 sauði í húsi; var til u.þ.b. 1885,” segir í athugasemdum við örnefnaskrá. “Beit þótti rýr í Merkurhrauni áður fyrr en hefur þó verið nýtt, því syðst í hrauninu þar sem heitir Svínahraun eru miklar húsarústir. Munu það hafa verið sauðahús en þar hefur verið mikið undanfæri og snjólétt fyrir sauðina að bjarga sér. Svínahraunið stóð líka upp úr stórflóðunum. [...] Svínahraunstóftir. Þar efst í Svínahrauninu er grjóthóll mikill og miklar tóftir sauðahúsa,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. Tóftirnar í Svínahrauni eru um 3 km suðvestan við bæ 001 og 1,1 km NNA við Ólafsvallasel 020. Á þessum stað eru tvö beitarhús (01 og 02) og heystæði (03) á svæði sem er 85 x 45 m að stærð og snýr ANA-VSV.

Tóftirnar eru norðaustarlega á grónum hraunhól. Umhverfis þær er óræktað og vel gróið svæði.

Tóft 01 er norðaustast á svæðinu. Hún er einföld, 11 x 6 m að stærð og snýr NNV-SSA. Veggir eru grjóthlaðnir, og sjást 1-2 umför af hraungrýti í hleðslum sem eru allt að 0,7 m háar, hæstar á NNV-hlið. Op er á miðri SSA-hlið tóftarinnar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvellir Aths, 2; Ö-Ólafsvallatorfan, 18, 33

Uppmæling af tóftum ÁR-251:022.

Tóft ÁR-251:022_01, horft til vesturs.

ÁR-251:022_02 tóft beitarhús

420555 387771

Beitarhústóft 02 er um 70 m VSV við tóft 01. Þetta er greinilegasta og mögulega yngsta tóftin á

svæðinu og skiptist hún í þrjú hólfi. Hún er 13,5 x 10,5 m að stærð og snýr VNV-ASA. Tóftin er grjóthlaðin, veggir eru allt að 0,9 m á hæð og hægt að telja 1-4 umför af hraungrýti í hleðslum. Fjárhúsin eru tvöföld og eru þau hólfi í suðausturhluta tóftarinnar. Bæði hólfin eru eins að gerð: 6 x 2,5 m að innanmáli, snúa VNV-ASA og op er á báðum göflum til ASA. Ekki sér til jötu eða garða í fjárhúsunum. Hlaðan er að baki. Hún er 6,5 x 2,5 m að innanmáli og snýr þvert á fjárhúsin. Hún er 0,4 m dýpri og ekkert op sést á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-251:022_02, horft til SSA.

Tóft ÁR-251:022_03, horft til austurs.

ÁR251:022_03 tóft heystæði

420554 387700

Tóft 03 er 6 m suðaustan við beitarhús 02 og líklega er um heystæði að ræða. Tóftin er 4,7x3,3 m að stærð, er einföld og opin til vesturs. Tóftin að mestu algróin, vaxin mosa og sinu. Norðausturhlutinn er hlaðinn upp við hraunklöpp en grjót hrúnið hefur úr klöppinni og inn í tóftina. Stök hraunbjörg standa úr norðausturvegg. Suður- og suðvesturhluti veggjanna er líklega torfhlaðinn en veggir eru allir um 0,4 m á hæð. Girðing liggur fast við suðurhluta tóftarinnar.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:023 gata leið

420567 387799

Um 3 km SSV við bæ 001, í Svínahrauni, sést leið liggja til austurs frá þjóðleið ÁR-661:023 allt að tóftum 022. Hún er ekki sýnd á neinum kortum,

Leiðin liggur gegnum vel gróið hraunlendi.

Leiðin liggur nálega austur-vestur og er greinileg á um 165 m löngum kafla. Hún er um 0,5 djúp og með nokkuð gróinn botn þótt víða sjáist í mold. Leiðin er allt að 1,5 m á breidd. Vesturhluti hennar er greinilegri en eystri hluti hennar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 11

Leið ÁR-251:023, horft til vesturs.

ÁR-251:024 Gata heimild um býli

421944 390214

“Gata. Sjötta hjáleiga, í eyði næstu 2 ár, byggð fyrir manna minni skamt frá heimatúninu. [...] Aftur má hjer byggja, ef fólk til fengist,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. “Tvær hjáleigur eru nefndar í Jarðabókinni frá 1709 en þá komnar í eyði. Eru það Gata sem lá rétt

sunnan Ólafsvallabæjarins og Brenna [025], þar rétt vestar. [...] Bærinn hefur staðið á bala um 200 metra suður af bænum á Ólafsvöllum og við Mjóudælina að sunnan. Þar voru áður fjárhús [009] Ólafsvallabóndans og Jón Brynjólfsson, bóndi á Ólafsvöllum, sundreið Mjóudæl í stórflóðinu 1930 til þess að bjarga fé sínu. Nú eru þar hesthús og hlaða og urðu bændur varir við hleðslu þegar grafið var fyrir húsum,” segir í örnefnaskrá. Gata var um 160-200 m sunnan við bæ 001, á sama lága holti og fjárhús 009 og rétt 003. Gata gæti allt eins hafa verið þar sem rétt 003 er, hér ráða hleðslur sem komu í ljós við framkvæmdir þó staðsetningunni.

Mjóadæl er framæst og komin í slétt tún norðan við hesthúsið. Við plægingu á því svæði kemur upp grjót, vestan við skemmu sem þarna er að sögn Georgs Kjartanssonar, heimildamanns. Grjótið finnst á grónu svæði suðaustarlega í túnhorninu. Samkvæmt þessu er enn mannvist undir sverði á þessu svæði þrátt fyrir mikið rask.

Engin ummerki Götu sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM II, 190; Ö-Ólafsvallatorfan, 17, 23

ÁR-251:025 Brenna bæjarstæði býli

421805 390289

Brennuhóll ÁR-251:025 er fyrir miðri mynd, þakin trjám.
Horft er til VSV.

“Brenna. Sjöunda hjáleiga, í eyði næstu 3 ár. Bygð í fyrstu fyrir manna minni við heimatúnið. [...] Aftur má hjer ekki byggja fyrir heyskaparleysi,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. “Tvær hjáleigur eru nefndar í Jarðabókinni frá 1709 en þá komnar í eyði. Eru það Gata [024] sem lá rétt sunnan Ólafsvallabæjarins og Brenna, þar rétt vestar. [...] Bærinn hefur staðið um 200 metra vestur af Ólafsvallabænum og í jaðri Vesturkotstúnsins. Engin merki sjást nú bæjarins, annað en smá hólbarð,” segir í örnefnaskrá. “Í túninu á Ólafsvöllum: Brenna, hóll ca. 200m í vestur frá Ólafsvöllum. Það er hóll, en var í byggð eftir 1800, fyrrum hjáleiga frá Ólafsvöllum,” segir í örnefnaskrá (eldri).

Brenna er tæpum 220 m vestan við bæ 001 og 160 m norðvestan við Götu 024. Skammt norðan við bæjarhólinn er nýtt íbúðarhús í byggingu, það kallast Brenna.

Bæjarhóll Brennu er nú á merkjum Vesturkots ÁR-252 og Ólafsvalla. Virgirðing liggur þvert N-S yfir hólinn og skjólbelti er innan landamerka Vesturkots.

Bærinn var sunnarlega á lágu holti. Virgirðing á merkjum raskaði hólum sem og skógrækt á vesturhluta hans. Þar eru aðallega víði- og barrtré. Hóllinn er um 20m í þvermál og hliðarnar aflíðandi. Hann er hæstur til suðausturs, þar nudda kýr höfði í hólinn með tilheyrandi jarðraski. Engin mannvist sést þó í rofinu. Hóllinn er um 1 m á hæð og grasi vaxinn,

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: JÁM II, 190; Ö-Ólafsvallatorfan, 17, 23; Ö-Ólafsvallatorfan eldra, 2

ÁR-251:026 Staðarstekkur örnefni stekkur

421388 391242

“Staðarstekkur. Lítill og lágur hóll með grjóti efst. Engar sjást þar tóftir en nafnið bendir til þess að þar hafi verið stekkur Ólafsvallabóndans. Engar heimildir eru um nafnið,” segir í örnefnaskrá. Staðarstekkur var rúnum 1 km norðvestan við bæ 001 og fast vestan við Engjagötu 033.

Framræst mýri. Hún er nýtt til beitar en hóllinn sést ekki.

Engin ummerki sjást lengur um stekk á þessum slóðum, eins og segir í örnefnaskrá.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:027 *Prestsskurðurinn* heimild um áveitu

422009 391078

“Vatnsstæðin, Vestri-. Þar er skál í landinu, áður forardammur, en börð stóðu upp úr. Þar verpti álf og fleiri fuglar og á áveitutímanum var þar mikið kríuvarp. Enn verpir þar kría en börðin eru orðin vallendi eftir að landið þornaði. Prestsskurðurinn svonefndi liggur úr Vatnsstæðunum norður í Bauluósbotna. Sr. Stefán Stephensen, prestur á Ólafsvöllum 1865-1885, lét grafa skurðinn til þess að veita vatni af landinu. Nú hefur Prestsskurðurinn verið grafinn upp og Vatnsstæðin gróið upp,” segir í örnefnaskrá. Prestsskurðurinn er um 610 m frá bæ 001 og rúmum 680 m norðan við traðir 006.

Prestsskurður ÁR-251:027, horft til norðurs.

Rétt austan, norðaustan og sunnan við þar

sem skurðurinn lág er sléttað tún. Til vesturs er óræktað en framræst svæði.

Enginn ummerki um gamla Prestsskurðinn sjást lengur en á sama stað er búið að gera nýjan vélgrafinn skurð.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 25

ÁR-251:028 *Flóðgarðar* mannvirki áveita

422705 391716

“Flóðgarðar lágu meðfram Bauluósunum, hlaðnir á áveitutímanum af bændum. Viðar voru hlaðnir flóðgarðar sem ekki er rakið hér, enda bera þeir ekki nöfn” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfan. Síðar segir; “Flóðgarður, Fremri-. Flóðgarðurinn lá frá bænum í Norðurgarði [ÁR-255] alla leið upp í mörk. Gengið var eftir garðinum, þegar gengið var á húsin í Húshóli [051] og stóð hann lengi upp úr flóðum (S.E.).” Flóðgarðar voru um 1,4 km NNA við bæ 001 og 250 m NNA við Hólshús 051. Í Jarðabók Skeiðahrepps segir: “Skeiðaáveitan náði til 542 ha lands og jók mjög graasxóxt þegar hún komst í gagnið 1923. Sérstaklega voru Ólafsvallakrókar nafntogaðir fyrir mikla sprettu. Þá var mikið af engjunum sléttar og véltækar dælar.” Enn má sjá töluvert af flóðgörðum norðarlega í landi Ólafsvallahverfis sem tengjast Skeiðaáveitunni.

Einn af flóðgörðum Skeiðaáveitu í landi Ólafsvallahverfis.

Áveitumannnvirkin eru í framræstu mýrlendi.

Einn flóðgarðurinn liggur nálega norður-suður á um 630 m löngum kafla. Rétt sunnan við Hólshús breytir garðurinn um stefnu og liggur þá norðaustur-suðvestur á um 300 m löngum kafla. Garðurinn er mjög heill en rofinn lítilega á nokkrum stöðum. Garðurinn er hlaðinn, nokkuð stæðilegur og allt að 0,7 m á hæð og 2,5 m á breidd. Annar garður er tæpum 750 m vestar. Garðurinn er um 75 m langur og liggur nálega austur-vestur. Hann er torfhlaðinn, 0-1-0,5 m á hár og er hann víða nokkuð útflattur, sérstaklega vesturhluti hans. Þæla sést sitt hvoru megin við garðinn.

Áveitukort Ólafsvallahverfis. Enn má sjá skurði og flóðgarða sem tilheyra Skeiðaáveitu víða. Ef kortið prentast vel má sjá hvaða bæir nýttu hverja skák. ©Þjóðskjalasafn Íslands

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 26, 27; Jón Eiríksson 2008, 364

ÁR-251:029 tóft rétt

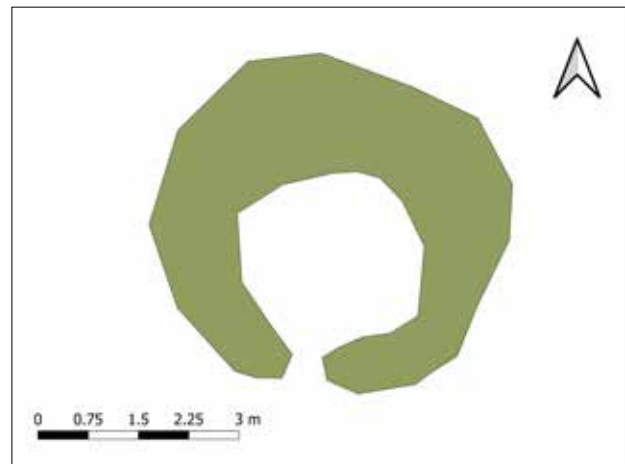
421345 392412

Rétt eða kvíar, um 2 km NNV af bæ 001, er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908, í svokölluðum Björnskotskrókum. Réttin var norðarlega í landi Ólafsvallahverfisins, nærri merkjum við Útverk ÁR-262.

Tóftin er á fremur deiglendu svæði og þar er kjarrgróður að ná sér á strik. Mosi er talsverður í sverði.

Tóft ÁR-251:029, horft til austurs.

Uppmæling af tóft ÁR-251:029.

Tóftin er 5,5 m í þvermál, er skeifulega og op er á miðri suðurhlið. Hún er torfhlaðinn og eru veggir mjög signir, 0,2-0,3 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-251:030 Ærhúshóll örnefni fjárhús

422213 390588

“Ærhúshóll. Allstór hóll áður en var ýtt út þegar landið í kring var tekið til ræktunar og er nú bali í [...] [svo],” segir í örnefnaskrá. Ærhúshóll var um 300m NNA við bæ 001 og tæpum 120 m suðvestan við mógrafir 030. Fjárhúsið var rétt utan við heimatúnið, norðaustan við Norðurgarð ÁR-255.

Slétt tún sem enn er slegið. Skjólbelti er skammt sunnar og vestar.

Engin ummerki fjárhúsanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 27

ÁR-251:031 heimild um fjárhús

422094 390656

Skammt norðan við heimatún Ólafsvallahverfis sést tóft á loftmynd tekinni árið 1946. Hún er um 300 m norðan við bæ 001 og 130 m ANA við Ærhúshól 030. Hér er hún túlkuð sem fjárhús. Á loftmyndinni er tóftin um 11x7 m að stærð og snýr A-V.

Þar sem tóftin var er gróið tún, norðan við Norðurgarð ÁR-255. Skjólbelti er fast vestar.

Engin ummerki tóftarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: AMS39_1-1_110

ÁR-251:032 *Grafir* náma mógrafir

422488 390730

Grafir ÁR-251:032, horft til suðurs.

“Hólar. Þeir eru þrír í röð í mýrinni [Stöðumýri]. Er sá austasti stærstur og samhangandi öðrum hól. Hólarnir eru þýfðir með heiðargróðri en þar sjást engar tóftir. Grafir. Gamlar mógrafir eru þar á nokkru svæði upp af hólunum, nú uppgrónar,” segir í örnefnaskrá. Mógrafir eru á fjórum aðskildum svæðum í Stöðumýri, um 600m norðaustan við bæ 001 og 170 m vestan við tóft 039.

Stöðumýri er stórhýfð og gróin. Mýrin er flöt og vatn að mestu horfið vegna framræslu.

Alls sjást mógrafir á fjórum aðskildum svæðum sem eru samanlagt 375x190 m að stærð og snúa norðaustur-suðvestur. Nyrst sjást mógrafir á svæði sem er 110x40 m að

stærð og snýr austur-vestur. Þar eru tugir mógrafa sem enn sjást. Sunnan þeirra eru Hólar og riminn sem þeir eru á liggur A-V og þar er vegslóði. Sunnan hans er stærsta mógrafasvæðið, 310x100 m stórt og snýr NA-SV. Mógrafirnar skipta eflaust hundruðum hér. Sunnan þess svæðis eru tvö minni og aðskilin mótekjussvæði, bæði um 70x30 m að stærð og snúa NV-SA. Í þeim báðum má greina fjölmargar mógrafir á yfirborði. Á öllum svæðunum má greina mógrafirnar sem ferhyrnda, flata og grunna fláka sem allir eru þurrir. Grasið þar er mun grænna en nánasta umhverfi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 28

ÁR-251:033 *Engjagata* gata leið

421325 391381

Engjagata ÁR-251:033, horft til norðvesturs.

“Engjagatan lá frá Ólafsvöllum og út á Ólafsvallakrókana,” segir í örnefnaskrá. Engjagata er merkt inn á kort nr. 2 sem fylgir Ólafsvallatorfunni í Jarðabók Skeiðahrepps. Samkvæmt kortinu lá Engjagata frá Björnskoti og til norðvesturs út á engjar. Engjagata sést enn sunnan við Ólafsvallakróka, um 1,2 km norðan við bæ 001 og fast norðan við Staðarstekk 026. Á loftmyndum teknum árin 1946 og 1961 mótast fyrir götunni og virðist hún klofna í nokkra hluta í Ólafsvallakrökum. Hún liggur eftir rimum í mýrinni og hlutar voru akfærir árið 1961. Enn er ekið eftir leiðinni allt að Staðarstekk 026.

Leiðin er greinileg á um 930 m löngum kafla NNV við heimatún Ólafsvallahverfis. Nýleg

hjólför eru á leiðinni á stórum hluta. Á suðaustur- og norðvesturhluta hennar er mikið rask tengt búskapi á jörðinni og þar sést leiðin mjög ógreinilega. Hún er 0,2-0,4 m breið þar sem hún er greinilegust.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 30

ÁR-251:034 *Heiðarhús* tóft beitarhús

420864 388717

“Heiðarhús. Þarna hafa verið fjárhús, sennilega sauðahús, á litlum og lágunum hól eða bala fremst á

heiðinni. Þar sést móta fyrir tóftum, 3x4 m að innanmáli en enginn veit hver byggði eða hvenær,” segir í örnefnaskrá. Beitarhúsin eru líka sýnd á herforingjaráðskorti 47 SV sem er gert 1908. Heiðarhús eru um 420 m SSV við Gvendartóft 017 og um 2 km SSV við bæ 001. Tóftin sést enn, á hól sem líkist grænni eyju í sléttu túni.

Túnið er slétt og nýtt til beitar. Árið 1998 var hér heiði samkvæmt loftmynd frá 1998. Leiðir ÁR-661:015 og ÁR-661:035 komu saman rétt norðan við tóftina, í Heiðinni.

Tóft ÁR-251:034, horft til suðvesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-251:034.

Hóllinn sem tóftin er á sést vel. Hann er 30x17 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hann er lágur, þýfður og vaxin sinu. Beitarhúsið er suðaustarlega á hólnum og er um 8x8 m að stærð. Það er nánast ferhyrnt og op er í suðausturhorni, til suðurs. Aðrekstrargarður liggur að austurhliðinni, hann er 4x1,5 m að stærð og snýr norður-suður. Veggirnir eru 2 m breidd, 0,3 m á hæð og þýfðir. Þeir eru vaxnir sinu og elftingu. Vestarlega á hólnum sést hraungrýti, líklega sett þar við túnasléttun. Þar er búið að gera litlar tóftir sem ekki voru skráðar sérstaklega enda ungar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 32; Herforingjaráðskort 47 SV 1908

ÁR-251:035 *Áfangadæl* örnefni áfangastaður 421604 388910

“Áfangadæl. (Kort J.E.). Dælin mun vera austan Löngudælar en enginn veit hvar,” segir í örnefnaskrá. Áfangadæl var um 470 m austan við Gvendarhús 017, norðan við Lambhúsríma (sjá Löngumýri) og um 1,5 km sunnan við bæ 001. Leið ÁR-661:022 lá sunnan við dælina og leið ÁR-661:015 norðvestan hennar. Nafnið bendir til þess að þarna hafi verið áningarstaður.

Slétt, ræktað tún. Vegslóði liggur frá norðri til suðurs, vestan við dælina.

Engin ummerki um áningarstaðinn sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 32

ÁR-251:036 náma mógrafir 422406 390243

Á úrvinnslustigi fundust við yfirferð loftmynda um fimm stakar mógrafir um 400 m suðaustan við bæ 001 og 50 m austan við brú 048.

Gríð, þýft deiglendi.

Mógrafirnar eru á svæði sem er 65x20 m og snýr norðvestur-suðaustur. Hver mógröf er c.a. 7,5x4 m og snýr norðaustur-suðvestur.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:037 *Svíri* heimild um leið 421751 390394

“Svíri. Svo nefnist hryggurinn í áttina frá Vesturkoti að Ólafsvöllum. Þar var áður göngugata í

stórþýfðum móa en er nú kominn í tún (Guðrún Sigurðardóttir, húsfreyja í Vesturkoti áður),” segir í örnefnaskrá. Malbikaður vegur liggur frá Vesturkoti að Ólafsvöllum, líklega hefur gatan legið um eða þar sem malbikaði vegurinn er.

Malbikaður vegur er nú milli þessara bæja. Sunnan hans eru slétt tún og þó nokkuð er af trjám meðfram veginum t.d. aspr.

Engin ummerki leiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 34

ÁR-251:038 Gerði örnefni býli

Örnefnin “Gerðistún” og “Gerði (eyðibýli)” koma fyrir í örnefnaskrá Ólafsvallahverfis. “Brynjólfur Jónsson nefnir líka Gerði og Gerðistún í örnefnaskrá sinni og segir eyðibýli en það er ekki nefnt í Jarðabókinni og enginn þekkir til þess,” segir í örnefnaskrá. Ekki reyndist unnt að staðsetja minjastaðinn.

Hættumat: engin hætta

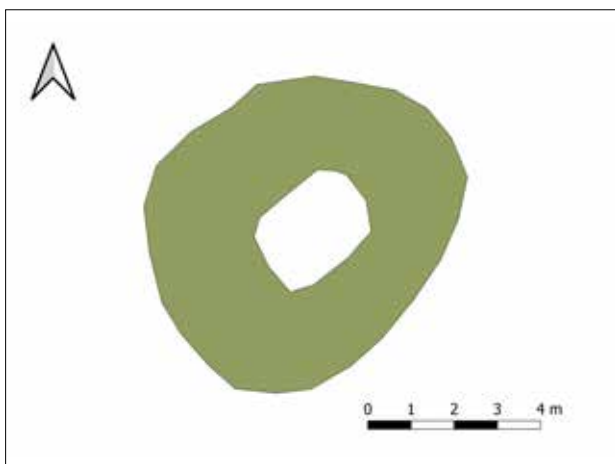
Heimildir: Ö-Ólafsvallahverfi, 1; Ö-Ólafsvallatorfan, 35

ÁR-251:039 tóft heystæði

422849 390748

Tóft er um 900 m í norðan við bæ 001 og 350 m norðaustan við mógráfr 032. Tóftin er í framræstu deiglendi og staðsetning sem og lögun bendir til þess að um heystæði sé að ræða.

Tóftin er í þýfðri og framræstri mýri sem nýtt er til beitar. Svæðið suðvestan við tóftina er fremur slétt og mögulega er það handsléttað.

Uppmæling af tóft ÁR-251:039.

Tóft ÁR-251:039, horft til norðausturs.

Tóftin er 7x6 m að stærð og er sporöskjulaga. Hún er algróin, veggir hlaupnir í þúfur og er því erfitt að greina innanmálið. Veggir eru 0,4 m á hæð og hvergi glittir í grjóti. Ekkert op sést á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-251:040 Grænaskjól heimild um fjárskýli

422452 391032

“Grænaskjól. Áður stór og grösugur hóll en var ýtt út um 1980 og er nú bali efst í túninu,” segir í örnefnaskrá. Hóllinn var um 850 m NNA við bæ 001 og rúmum 280 m SSA við Hrossaskjól 041. Örnefnið Grænaskjól bendir til þess að þarna hafi verið hlaðinn skjólgarður og á loftmynd tekinni árið 1961 sér móta fyrir mannvirki á þessum stað.

Framræst og slétt tún sem skiptast í ílöng beitarhólf eru á þessu svæði.

Engin ummerki um tóft sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 27; DMA45-08951

ÁR-251:041 *Hrossaskjól* örnefni hrossaborg 422395 391308
“Í Gráhelluhrauni eru: Litla-Gráhella, stór klettur í mörkum. Klofsteinar, Hrossaskjól. Grænaskjól [...]” segir í örnefnaskrá. Örnefnið gæti vísað á hrossaborg. Hrossaskjól er rétt SSA við Klofsteina, um 1 km NNA við bæ 001 og 280 m NNV við Grænaskjól 040.
Gráhelluhraun er nokkuð gróið og er milli tveggja ræktaðra túna til austurs og vesturs.
Engin ummerki um hrossaborg sjást lengur á þessum stað.

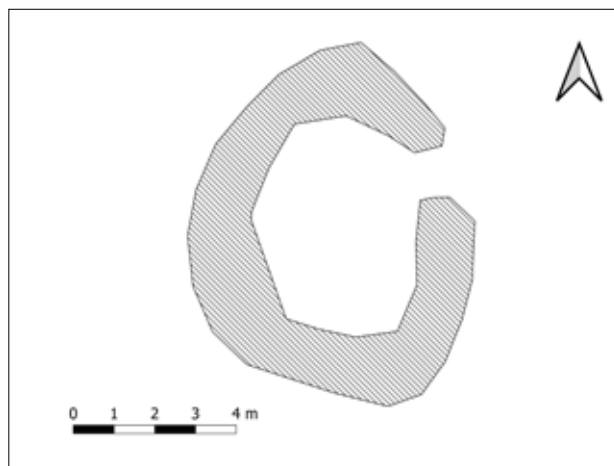
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 2

ÁR-251:042 tóft heystæði 422474 392092
Lítill rétt er í Gráhelluhrauni, um 1,8 km NNA við bæ 001 og 5 m vestan við leið ÁR-661:006.
Tóftin er í grónu hrauni. Inni á milli, sérstaklega norðan og norðvestan, eru litlir grasblettir.
Tóftin er 8 x 7,5 m að stærð, snýr norður-suður og op er í norðausturhorni. Aðeins neðsta umfarið

Tóft ÁR-251:042, horft til suðurs.

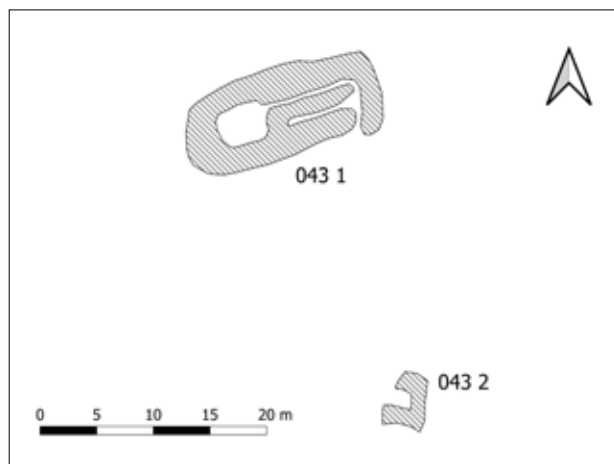

Uppmæling af tóft ÁR-251:042.

af staðilegu hraungrýti sést í veggjum sem eru 0,3-0,5 m á hæð. Nokkur grjótdreif sést rétt sunnan við réttina og hefur það hugsanlega tilheyrt réttinni áður fyrr.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:043_01 *Björnshús* tóft beitarhús 420515 389501
“Vesturkotshús voru sauðahús frá Vesturkoti og eru sunnan Brennudæla á mörkum hrauns og heiðar,” segir í örnefnaskrá. “Björnshús. Þar voru sauðahús frá Vesturkoti og kenndar við Björn Guðmundsson, bónda þar 1901-1902 og 1907-1943, sem byggði þau. Húsin stóðu á allháum, flöngum hól á mörkum hrauns og heiðar og eru tóftirnar heillegar enn. Sauðahúsið hefur verið 8x3 m að innanmáli með garða í miðju. Við vesturenda þess er heytóft um 3x3 m og voru hleðslur svo heillegar við skoðun (fyrir jarðskjálftana 2000) að við liggur að gera hefði mátt yfir tóftina. Skammt þar frá er grjótbýrgi (J.E.). Í flóðinu mikla 1930 voru sauðirnir langt suður í hrauni á beit og

Uppmæling af tóftum ÁR-251:043.

björguðust en húsið flæddi upp í miðja vegg (Eir. Valdimarsson).” segir í örnefnaskrá. Björnshús eru um 1,8 km suðvestan við bæ 001 og 780 m norðvestan við Gvendartóft 017. Á þessum stað eru beitarhús (01 og heystæði (02) á svæði sem er 40 x 30 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin er ofarlega á mosagrónum kletthól. Umhverfis er mosagróið hraun en deig- til votlent svæði er til norðurs og ræktuð tún til austurs og ANA.

Beitarhús 01 eru norðvestar. Tóftin er 17 x 10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Veggir eru hlaðnir úr hraungrýti og sjást allt að 3 -7 umför í nokkuð mosagrónum hleðslum sem eru 0,5-0,8 m á hæð. Tóftin er tvískipt. Sjálf fjárhúsin eru til norðaustar. Þau eru 7,5 x 3,5 m að innanmáli og snúa eins og tóftin. Grjóthlaðin garði sem er 0,4 m á hæð er eftir fjárhúsunum endilöngum. Op er nyrst á austurlanghlið. Hlaðan er að baki. Hún er 4 x 4 m að stærð og 0,9 m dýpri en fjárhúsin.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Ólafsvellir, 1 Ö-Ólafsvallatorfan, 31; Herforingjaráðskort 47 SV 1908

Tóft ÁR-251:043_01, horft til suðausturs.

Tóft ÁR-251:043_02, horft til suðausturs.

ÁR-251:043_02 tóft heystæði

420522 389475

Heystæði 02 er um 25 m suðaustan við beitarhús 01. Það er skeifulaga og er um 3,5 m í þvermál. Kletthóll afmarkar suðausturhlið tóftarinnar. Tóftin er grjóthlaðin og sjást 2-4 umför af blöndu af hraun- og smágrýti í hleðslum sem eru allt að 0,6 m á hæð. Heystæðið er opið til vesturs.

Hættumat: engin hættu

ÁR-251:044_01 Minnivallastekkur tóft beitarhús

420786 390758

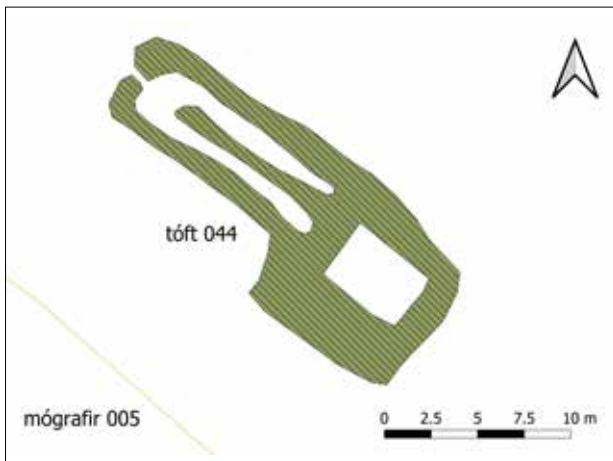
“Fjárhús og hesthús stóðu áður á Minnivallastekki, vestast í landinu. Þar missti Ketill Jónsson, bóndi á Minni-Ólafsvöllum 1920-1942, hross í stórflóðinu 1930 og Stefán sonur hans, þá lausamaður, missti 18 ær. [...] Stekkurinn hefur staðið á ílöngum, allháum hól, vestur í hrauninu, norðan við Grafardælina,” segir í örnefnaskrá. Minnivallarstekkur er um 1,4 km vestan við bæ 001 og 265 m VNV við mógrafir 005. Hér er verið að skrá beitarhús 01 og heimild um stekk 02. Beitarhúsið sést undir þaki á loftmynd tekinni árið 1946.

Beitarhúsin eru austarlega á grónum og lágum kletthól. Óræktað svæði er umhverfis tóftina en til norðurs, austurs og suðurs eru ræktuð tún.

Beitarhústóft 01 er 22 x 9,5 m að stærð og snýr VNV-ASA. Tóftin er grjóthlaðin en vegna þess hve gróið er yfir hleðslur sjást aðeins 1-3 umför í veggjum sem eru þó allt að 0,5 m á hæð. Fjárhúsin eru VNV. Þau eru 12,5 x 3,2 m að innanmáli og snúa eins og tóftin. Grjóthlaðin garði, 0,4 m á hæð, er eftir endilöngu hólfinu. Op er á miðjum VNV-gaffli. Hlaðan er til ASA. Hún er 6 x 5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hún 0,7 m dýpri en fjárhúsin og er grjót í hleðslum hennar stærra en það sem er í fjárhúsinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 21, 31

Uppmæling af tóft ÁR-251:044_01.

Tóft ÁR-251:044_01, horft til austurs.

ÁR-251:044_02 heimild um stekk

Hér er verið að skrá heimild um stekk sem getið var um í örnefnaskrá en engin ummerki um hann sjást lengur. Líklega var hann á sama stað og beitarhúsið.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:045 *Minnivallagrafir* náma mógrafir

421054 391028

“Minnivallagrafir. Gamla mógrafir vestan við Krínglumýrina og eru óhreyfðar enn,” segir í örnefnaskrá. Líkt og nafnið bendir til voru þær líklega nýttar frá Minni-Ólafsvöllum eða innan landsvæðis sem bærinn nýtti meðan land var óskipt. Mógrafirnar eru tæpum 1,2 km norðvestan við bæ 001 og um 950 m norðvestan við Minni-Ólafsvelli ÁR-253:001. Mógrafirnar eru í þýfðu túni, austan við þær eru birkitré á stangli en annars er svæðið algróið mosa og sinu. Það er nýtt til beitar. Mógrafasvæðið er 260x240 m að stærð og lögun þess tekur mið af rimum og mýrum sem þarna eru. Ferhyrningslaga renningar eftir mógrafirnar sjást enn greinilega. Þeir eru ýmist ílangir eða nær ferningslaga. Mógrafirnar skipta eflaust hundruðum og eru allir grasi vaxnar. Engin bleyta er lengur hér.

Minnivallagrafir ÁR-251:045, horft til suðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 31

ÁR-251:046 tóft heystæði

421050 391305

Við yfirferð loftmynda á úrvinnslu stigi fannst tóft á hól, um 40 m norðan við Minnivallagrafir 045 og rúnum 1,3 km norðvestan við bæ 001. Tóftin er fast sunnan við Hverfissskurð, á vesturbakka Breiðudælar. Sé horft til staðsetningar er líklega um heystæði að ræða.

Tóftinni var ekki lýst á vettvangi en virðist vera um 7,8x6,8 m að stærð, einföld og snúa N-S. Op er að öllum líkindum á miðri suðurhlíð.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:047_01 *Stekkurinn* heimild um stekk

422660 390479

Stekkjahóll ÁR-251:047_01, horft til suðausturs.

“Stekkjahóll. Allstór og velgróinn hóll, nú í jaðri túnsins á Hænsnarima. Stekkurinn. Garðbrot er kringum Stekkjahólinn sem bendir til þess að þar hafi verið stekkur. [...] Hænsnarimi liggur inni í Andrésfjósangjunum,” segir í örnefnaskrá. Stekkjahóll er um 650 m austan við bæ 001 og 200 m sunnan við mógrafir 032. Búið er að slétta yfir hólinn.

Ræktuð tún eru á þessu svæði.

Hólinn er um 3m á hæð og er um 20 m í þvermál. Hann er algróinn, nokkuð þýfður og rís áberandi úr flatlendi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 29

ÁR-251:047_02 heimild um túngarð

422691 390468

Túngarður 02 var umhverfis Stekkjahól 01 en var sléttaður árið 2020/2021. Legan sést vel á loftmynd frá 1998, þar sést hann austan við hólinn og myndaði boga. Vesturhlutinn var sléttaður út fyrir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-251:048 vegur brú

422352 390259

Vegur ÁR-251:048, horft til NNA.

Hlaðin brú er um 350 m suðaustan við bæ 001 og 230 m suðaustan við Andrésfjós ÁR-256:001. Brúin liggur yfir Stórasund og frá henni sést vegslóði áfram til norðurs, að túni sem kallast Græniblettur. Farið var yfir brúinna frá leið ÁR-661:006 að vegi ÁR-661:015. Ekki er vitað hversu gömul hún er.

Gróið, þýft deiglendi.

Brúin er tæplega 50 m löng, 0,2-0,3 m á hæð og 4 m á breidd. Hún liggur NNA-SSV og líklega gerð úr torfi og grjóti. Hún er algróin og þýfð. Hún fjarar út í deiglendi til suðurs og slétt tún til norðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-251:049 náma mógrafir

421617 391110

Í Björnskotsdæl sjást ummerki um mótekju um 350 m austan við Minnivallagrafir 045 og 850 m norðvestan við bæ 001. Hverfissturður liggur A-V í gegnum norðurhluta mógrafanna sem nú eru þurrar.

Gróin dæl sem hlykkjast A-V. Hún er nú þurr og grasi vaxin.

Ekki er hægt að sjá hversu stórt mógrafasvæðið er. Það má sjá flata og gróna fláka með fremur beinar brúnir sem gefa staðsetningu þeirra til kynna.

Hættumat: engin hætta

ÁR-251:050 heimild um beitarhús

421874 390658

Útihús, um 300 m NNV við Björnskot ÁR-254, er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Beitarhúsið var tæpum 40 m norðan við heimatún Ólafsvallahverfis en er nú horfið. Á loftmyndum teknum árin 1946 og 1961 er húsið enn undir þaki.

Þar sem beitarhúsið var er nú gróið svæði og vegslóði fast austan við byggingar í Björnskoti, m.a. trésmíðaverkstæði og útihús.

Engin ummerki beitarhússins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV 1908

ÁR-251:051 *Hólshús* tóft beitarhús

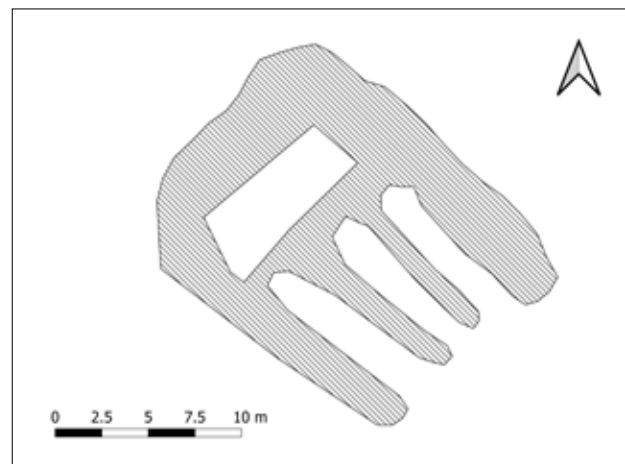
422618 391481

“Fjárhús [hér kallað beitarhús] var lengi í Hólshúsi, upp af bænum. Þar var fé hætt í flóðum og í stórflóðinu 1930 fórust þar 40 ær. [...] Húshóll. Þar stóðu fjárhús og hesthús með hlöðu á hól og voru í notkun fram yfir 1980. Hleðslur standa þar enn að mestu. Fjárhúsin hafa verið um 8x10 m að innanmáli með tvennum gördum og hlaða þvert fyrir vesturenda þess um 5x9 m að innanmáli. Þar hafa verið hús Norðurgarðsbóndans frá fornu fari en húsum var hætt í stórflóðum,” segir í örnefnaskrá. Beitarhúsið er 1,1 km norðaustan við Norðurgarð ÁR-255:001 og 280 m suðaustan við leið ÁR-661:010.

Beitarhúsið er á mjög grónu og sléttu svæði, rétt norðvestan við ræktað tún. Tóftin er á hól sem er

Hólshús ÁR-251:051, horft til norðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-251:051.

að hluta til náttúrulegur en sennilega að einhverju leyti uppsafnaðar mannvistaleifar.

Beitarhúsið er tvískipt, er 19,5 x 13 m að stærð og snýr VNV-ASA. Allt að 4 umför af veglegu hraungrýti í bland við smágrýti sjást í hleðslum sem eru 0,4-0,6 m á hæð. Veggir eru hestir til VNV. Sjálft fjárhúsið er ASA. Það er 10 x 8,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Í fjárhúsinu eru tveir grjóthlaðnir garðar sem liggja endilangt í gegnum hólfið. Hlaðan er að baki og er hún 0,5 m dýpri en fjárhúsin. Hlaðan er nokkuð stór, 10 x 4,5 m að stærð og snýr þvert á fjárhúsið. Hrunið hefur í hlöðunni og síðan gróið yfir.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 20, 27

ÁR-251:052 heimild um leið

421529 389456

Á loftmyndum teknum árin 1946 og 1961 sjást götur liggja til suðvesturs frá heimatúni Ólafsvallahverfis, fast austan við Hansahús 015 og enda við Gvendarhús 017. Þar sameinaðist hún þjóðleið ÁR-661:022.

Slétt og ræktað tún eru þar sem leiðin lá áður.

Engin ummerki leiðarinnar sjást lengur.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: AMS39_1-1_110

ÁR-251:053 *Ólafsvallabrautin forna* heimild um leið 421848 389583

„Ólafsvallabrautin forna. Hin forna reiðleið í Ólafsvallahverfi og líklega bænda af upp-Skeiðum til verslunarferða á Eyrar til forna. Bílar munu hafa farið brautina, þar til Ólafsvallavegur komst í gagnið á fjórða áratugnum,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. „Ofarlega í heiðinni var leiðin frá Ólafsvöllum á Merkurhraunsveginn [015]. Eru gömlu göturnar nú horfnar í tún bændanna, en munu hafa legið á svipuðum stað og ræktunarvegur bændanna er nú. Bændur í Ólafsvallahverfi munu hafa farið brautina og Merkurhraunsveginn allt fram undir 1931, að nýr vegur fór að þokast út í Ólafsvallahverfi af Skeiðaveginum. Og bílar, sem þangað ætluðu fóru þessa gömlu leið. [...] Líklegt er, að bændur af þessum bæjum [Álfsstöðum, Birnustöðum og Vorsabæ] hafi farið þessa leið [006] og svo eftir Ólafsvallabrautinni og á Merkurhraunsveg til forna á Eyrarbakka, en enginn er lengur til frásagnar um það,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

Ólafsvallabraut var alls um 900 m að lengd og lá til suðurs frá heimatúnum í Ólafsvallahverfi. Hún er nú komin í ræktuð tún en á loftmyndum teknum árið 1946 og 1961 má sjá legu hennar.

Engin ummerki um leiðina sjást á yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

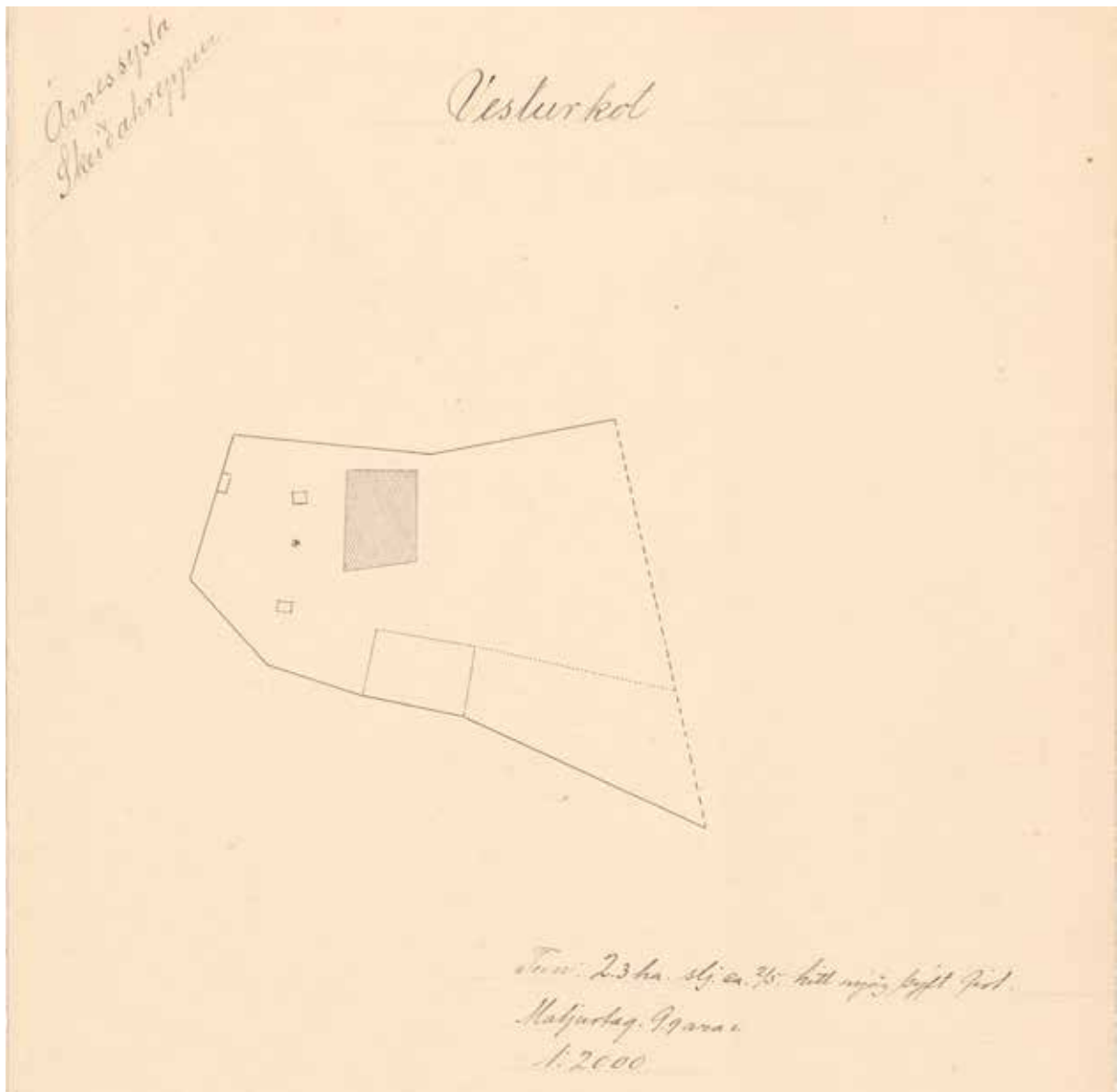
Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 29; Jón Eiríksson 2008, 555

ÁR-252 Vesturkot

Sögulegar heimildir:

“Vesturhiáleiga. Önnur hjáleiga [Ólafsvalla ÁR-251] bygð við heimatúnið fyrir manna minni,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 189.

Árið 1896 voru 7 bæjarhús og 6 peningshús samtals á báðum býlum Vesturkots. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 1 bæjarhús og 1 peningshús gjörfallin, 1 bæjarhús og 4 peningshús mjög skemmd en 5 bæjarhús og 1 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177. Til Ólafsvallahverfis teljast; Ólafsvellir (ÁR-251), Vesturkot (ÁR-252), Minni-Ólafsvellir (ÁR-253), Bjarnarkot (ÁR-254), Norðurgarður (ÁR-255) og Andrésfjós (ÁR-256). Jarðir innan hverfisins hafa sameiginlega örnefnaskrá og voru allar fornleifar sem ekki var ljós hvaða jörð tilheyrðu skráðar hjá Ólafsvöllum.

Túnakort Vesturkots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 2,3 ha, slétt ca. 2/5, hitt mjög þýft. Matjurtargarðar 9,9 arar.

“Ólafsvellir. [...] Enginu grandar Hvítá með grjóts- og sands áburði. Ekki er kvikfje óhætt á vetur fyrir Hvítá, þegar ísalög eru mikil og bráðahlákur koma þar á ofan, hleypur þá áin yfir hagann og hefur stundum að því mein orðið, þegar fjeð hefur verið á þeim parti hagans, sem áin gengur yfir. Vatnsból, sem staðurinn hefur áður brúkað er þrotið fyrir mörgum árum, og síðan gjörður nýr brunnur, sem þrýtur bæði sumar og vetur, og er þá sókt neytsluvatn og brynt kvikfje í Litlu Ólafsvallna brunni, sem er hjáleiga hjer við heimatúnið. [...] Vesturhiáleiga. [...] Kostir og ókostir sem á heimastaðnum,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 188-189.

“Þar hefur ekki þurft að ræsa túnefnið. [...] Eru þurir mórar suðvestur af bænum,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 470.

ÁR-252:001_01 Vesturkot bæjarhóll bústaður

421645 390368

Mynd af gamla bænum í Vesturkoti frá árinu 1952 og birt er á bls. 1379 í bókinni Reykjaættin.

Fjögur bæjarhús með kálgarði 02 til suðausturs eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bærinn sést einnig á túnakorti frá 1920 og var norðvestast í Ólafsvallahverfi. Núverandi íbúðarhús er byggt á miðjum bæjarhól 01, yfir austurhluta gömlu bæjarhúsanna. Séu loftmyndir teknar árið 1946 og 1961 skoðaðar sést að breytingar verða á húsakosti jarðarinnar, nýtt íbúðarhús byggt og útihús fært til vesturs.

Malarhlað er vestan við íbúðarhúsið og hefur gerð þess án efa raskað

bæjarhólnum.

Engin ummerki bæjarhóls sjást á yfirborði.

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-252:001_02 heimild um kálgarð

421659 390362

Bakgarður núverandi íbúðarhúss er þar sem kálgarður 02 var áður. Öll ummerki hans eru horfin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-252:002 heimild um leið

421571 390328

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 lá leið til vesturs frá bæ 001, út heimatúnið. Þetta virðast ekki hafa verið traðir heldur götur sé horft til merkinga á teikningunni. Leiðin er ekki sýnd á túnakorti frá 1920.

Núverandi hesthús er nú á þessum slóðum.

Engin ummerki leiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-252:003 heimild um útihús

421576 390373

Um 70-80 m vestur af bæ 001, við túngarð ÁR-251:011, er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Á loftmyndum teknum árið 1946 og 1961 er húsið enn undir þaki og að öllum líkindum í notkun.

Núverandi hesthús er nú þar sem útihúsið var áður.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; DMA45- 08951; AMS30_2-1_024

ÁR-252:004 heimild um útihús

421593 390314

Um 60 m suðvestan við bæ 001 og 50 m SSA við útihús 003 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort 1920.

Útihúsið var innan gerðis, sunnan við núverandi hesthús.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-252:005 heimild um útihús

421612 390375

Um 40 m vestan við bæ 001 er útihús merkt inn á túnakort frá 1920. Það sést ekki á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og ekki í notkun þá.

Núverandi hesthús er á þessum slóðum nú.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-252:006 heimild um brunn

421609 393349

Um 40 m VSV af bæ 001 er einhvers konar mannvirki, líklega brunnur, merktur inn á túnakort frá 1920.

Núverandi hesthús er á þessum slóðum nú.

Engin ummerki um brunninn sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna byggingar

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-252:007 heimild um kálgarð

421684 390275

Á túnakorti frá 1920 er afgirt svæði, líklega kálgarður um 80 m sunnan við bæ 001 og 60 m suðaustan við útihús 004. Kálgarðurinn var innan heimatúnsins, í aflíðandi halla til suðurs að dæl sem kallast Hjálp.

Slétt tún.

Engin ummerki kálgarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

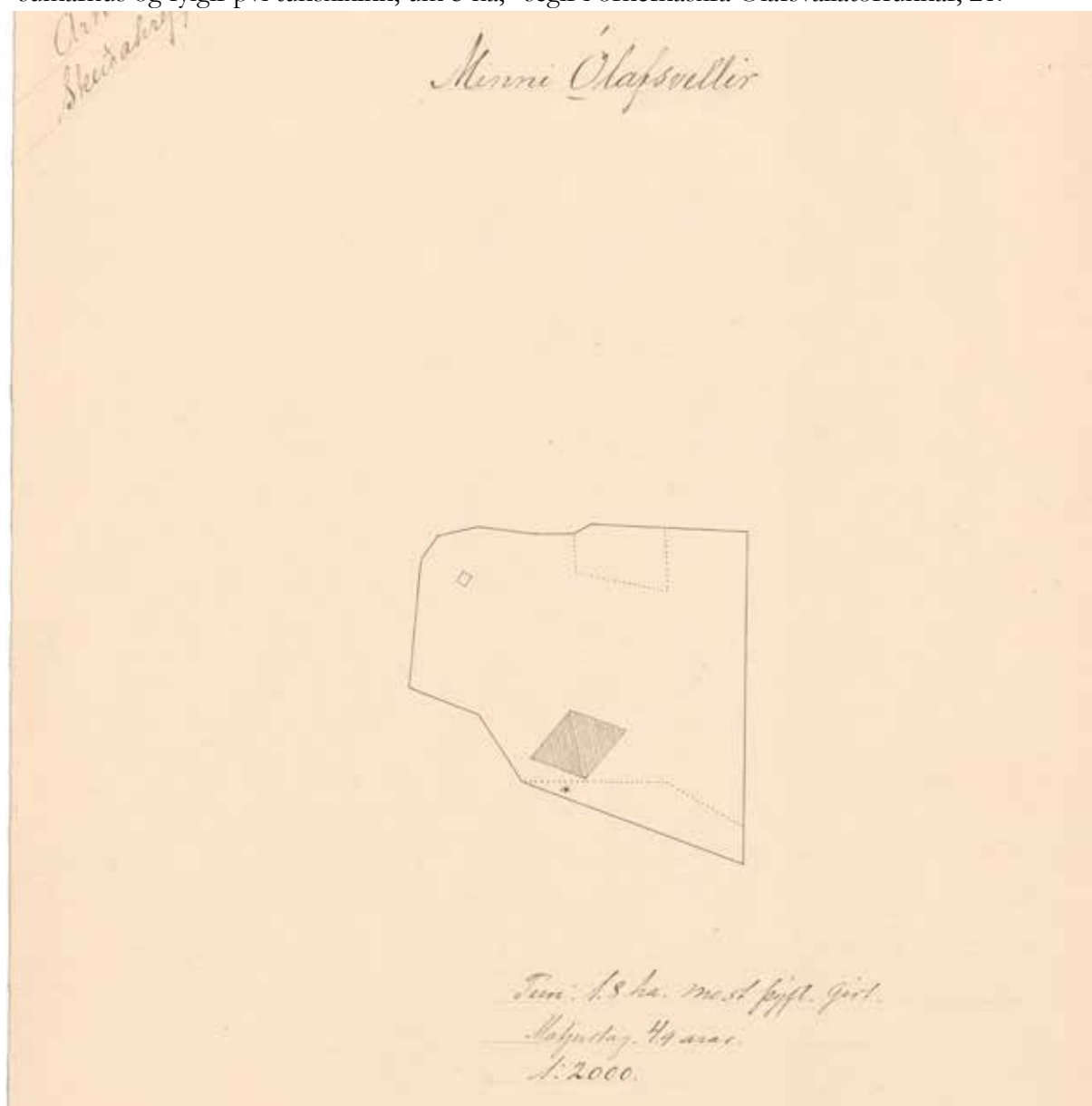
ÁR-253 Minni-Ólafsvellir

Sögulegar heimildir:

“Ólafsveller Minne. Þriðja hjáleiga [Ólafsvalla ÁR-251], byggð við heimatúnið fyrir manna minni,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 189.

Árið 1896 voru 6 bæjarhús og 6 peningshús á Minni-Ólafsvöllum. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 3 bæjarhús og 3 peningshús gjörfallin, en 3 bæjarhús og 3 peningshús mjög skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Þegar búendaskipti urðu á jörðinni árið 1986 mælti hreppsnefnd með því við Landbúnaðarráðuneytið, að landi jarðarinnar yrði skipt milli nágrennajarðanna, Björnskots og Vesturkots og yrði jörðin smábýli. Var þetta gert og naut Norðurgarður líka góðs af. Íbúðarhúsið er nú leigt út og notað sem sumarhús og fylgir því túnskikinn, um 5 ha,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar, 21.

Túnakort Minni-Ólafsvalla frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

Til Ólafsvallahverfis teljast; Ólafsvellir (ÁR-251), Vesturkot (ÁR-252), Minni-Ólafsvellir (ÁR-253), Bjarnarkot (ÁR-254), Norðurgarður (ÁR-255) og Andrésfjós (ÁR-256). Jarðir innan hverfisins hafa sameiginlega örnefnaskrá og voru allar fornleifar sem ekki var ljós hvaða jörð tilheyrðu skráðar hjá Ólafsvöllum.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 2,3 ha, slétt ca. 2/5, hitt mjög þýft. Matjurtargarðar 9,9 arar.

“Ólafsvellir. [...] Enginu grandar Hvítá með grjóts- og sands áburði. Ekki er kvikfje óhætt á vetur fyrir Hvítá, þegar ísalög eru mikil og bráðahlákur koma þar á ofan, hleypur þá áin yfir hagann og hefur stundum að því mein orðið, þegar fjeð hefur verið á þeim parti hagans, sem áin gengur yfir. Vatnsból, sem staðurinn hefur áður brúkað er þrotið fyrir mörgum árum, og síðan gjörður nýr brunnur, sem þrýtur bæði sumar og vetur, og er þá sókt neytsluvatn og brynt kvikfje í Litlu Ólafsvallna brunni, sem er hjáleiga hjer við heimatúnið. [...] Ólafsveller Minne. [...] Kostir og ókostir sem á heimastaðnum, nema Vatnsból þrýtur hjer ekki,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 188-189.

“Það er með Minni-Ólafsvelli eins og hinar jarðirnar í Ólafsvallahverfinu, að í árflóðum fer allt landið undir vatn, og stendur ekki annað upp úr en hóllinn, sem bærinn stendur á og hóll, sem heitir Minni-Ólafsvallastekkur, og voru þar höfð ærhús. [...] Komi árflóð snögglega, þarf að gefa skepnum, sem úti eru, glögggt auga, og á það við um allar jarðirnar í Ólafsvallahverfinu,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 471.

ÁR-253:001_01 *Minni-Ólafsvellir* bæjarhóll bústaður

421800 390450

Fjögur bæjarhús með kálgörðum A og S við eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Stafnar torfbæjarins snéru til suðurs. “Bærinn stendur á hól og stendur ekki annað upp úr flóðum en bæjarhóllinn,” segir í örnefnaskrá. Núverandi íbúðarhús Minni Ólafsvalla er suðvestarlega á bæjarhólnum en það er byggt 1955. Annað hús er norðarlega á miðjum hólnum. Eldra íbúðarhús sem og gamli bærinn var fast norðar, á háholtinu. Kálgarður 02 var sunnan við bæinn. Mikið jarðrask er á bæjahólnum, þar hafa byggingar risið, verið rifnar og gert malarpalan.

Bæjarhóll ÁR-253:001_01, horft til vesturs.

Malarplan er nú þar sem bærinn sem og bæjarhóllinn er. Engin ummerki um upphækkun sjást á yfirborði.

Engin ummerki bæjarhóls né eldri bæjar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Ólafsvallatorfan, 21

ÁR-253:001_02 heimild um kálgarð

421804 390435

Á bæjarteikningunni er kálgarður 02 sunnan við bæ 01 og annar minni að norðaustan. Bakgarður íbúðarhúss Minni Ólafsvalla með áföstum viðarpalli er nú þar sem hóllinn lækkar niður til suðurs og þar var syðri kálgarðurinn. Parna eru sléttar grasflatir og trjágróður. Malarplan er þar sem nyrðri kálgarðurinn var.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-253:002 heimild um útihús

421739 390517

Um 90-100 m NV af bæ er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920.

Slétt og grasi vaxið tún

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-253:003 heimild um útihús

421742 390468

Um 60 m V af bæ 001 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Líklega er um einhvers konar heimarétt að ræða, innan heimatúnsins, sé horft til merkinga á teikningunni.

Slétt og grasi vaxið tún

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-253:004 heimild um brunn

421819 390431

“Vatnsból, sem staðurinn hefur áður brúkað er þrotið fyrir mörgum árum, og síðan gjörður nýr brunnur, sem þrýtur bæði sumar og vetur, og er þá sókt neytsluvatn og brynt kvikfje í Litlu Ólafsvallna brunni, sem er hjáleiga hjer við heimatúnið,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Um 20 m S af bæ er einhvers konar mannvirki, líklega brunnur, merktur inn á túnakort frá 1920. Hann var fast suðaustan við kálgarð 001_02, austarlega í Grafardæl ÁR-251:005 sem endar hér.

Skurður er nú í Grafardæl og hún framræst. Brunnurinn var fast sunnan við núverandi bakgarð íbúðarhússins og vestan við núverandi heimreið að bænum en þar er mikill trjágróður.

Engin ummerki brunnsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Túnakort 1920; JÁM II, 188

ÁR-253:005 brú brú

421800 390418

Brú ÁR-253:005, horft til norðurs.

Brú er um 30 m sunnan við bæjarhól 001 og fast sunnan við kálgarð 001_02. Brúin er fast norðan við malbikaðan veg og notuð til að fara yfir vélgrafinn skurð í austurenda Grafardælar. Skurðurinn sést á loftmynd tekinni árið 1946 en ekki er vitað hversu forn hún er. Hún fær þó að njóta vafans og talin til fornleifa í skrá þessari.

Mikill gróður og mól er á svæðinu ásamt mýri/skurði.

Brúin er aflöng, 1x7 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er gerð úr uppfyllingu (jarðvegi) í skurði en í grunninn er hún þó líklega hlaðin.

Hættumat: hætta, vegna rasks

ÁR-254 Björnskot

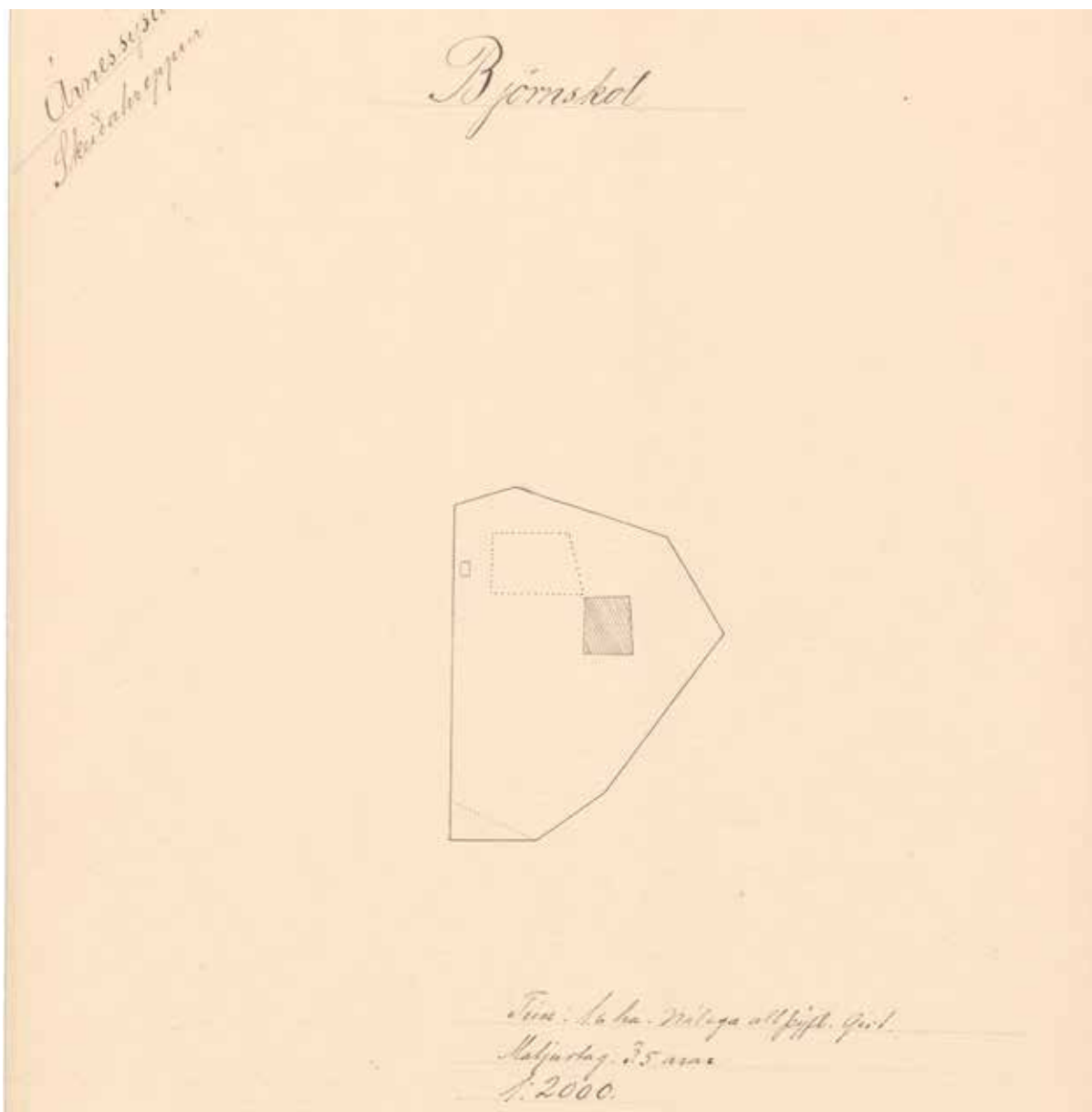
Sögulegar heimildir:

Einnig nefnt Bjarnarkot. Nefnt Norðurkot í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns skv. örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar, 20.

“Norðurkot. Fjórða hjáleiga [Ólafsvalla ÁR-251], bygð við heimatúnið fyrir manna minni,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 190.

Árið 1896 voru 7 bæjarhús og 7 peningshús samtals á báðum býlum Björnskots. Eftir jarðskjáltana sama ár var 1 peningshús gjörfallið, 3 bæjarhús mjög skemmd en 4 bæjarhús og 5 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

Til Ólafsvallahverfis teljast; Ólafsvellir (ÁR-251), Vesturkot (ÁR-252), Minni-Ólafsvellir (ÁR-253), Bjarnarkot (ÁR-254), Norðurgarður (ÁR-255) og Andrésfjós (ÁR-256). Jarðir innan hverfisins hafa sameiginlega örnefnaskrá og voru allar fornleifar sem ekki var ljós hvaða jörð tilheyrðu skráðar hjá

Túnakort Björnskots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

Ólafsvöllum.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 1,6 ha, nálega allt þýft. Matjurtargarðar 3,5 arar.

“Ólafsvellir. [...] Enginu grandar Hvítá með grjóts- og sands áburði. Ekki er kvikfje óhætt á vetur fyrir Hvítá, þegar ísalög eru mikil og bráðahlákur koma þar á ofan, hleypur þá áin yfir hagann og hefur stundum að því mein orðið, þegar fjeð hefur verið á þeim parti hagans, sem áin gengur yfir. Vatnsból, sem staðurinn hefur áður brúkað er þrotið fyrir mörgum árum, og síðan gjörður nýr brunnur, sem þrýtur bæði sumar og vetur, og er þá sókt neytsluvatn og brynt kvikfje í Litlu Ólafsvallna brunni, sem er hjáleiga hjer við heimatúnið. [...] Nordurkot. [...] Kostir og ókostir ut supra á heimastaðnum,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 188, 190.

“Beitiland á jörðin sameiginlegt með Norðurgarði í suðurhluta Gráhelluhrauns. Landið er lágt og fer allt undir vatn í árflóðunum; gripahúsin verða öll að standa á sama hólnum og bærinn,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 472.

ÁR-254:001_01 Björnskot bæjarhóll bústaður

421956 390556

Björnskot, myndin er tekin árið 1952. ©Héraðsskjalasafn Árnesinga

Fjögur bæjarhús með kálgarði 001_02 tilsuðurserumerktinná bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bærinn sést einnig á túnakorti frá 1920. Bæjarhóllinn er norðaustan við núverandi íbúðarhús, byggt 1959. Byggt var við húsið til austurs en ekki er vitað hvort að mannvistarleifar fundust við framkvæmdina. Ekki er kjallari undir húsinu. Eldri bærinn var ofar á holtinu en núverandi íbúðarhús er líklega í jaðri hólans. Eldri bærinn sést á loftmynd tekinni árið 1946. Við jarðrask norðan við húsið fundust grjóthleðslur og líklegt að svo hafi einnig verið þegar húsið var byggt og

greinilegt að bæjarhús hafa verið á öllum hólnum í gegnum aldirnar. Allur bæjarhóllinn er raskaður vegna ýmissa framkvæmda í gegnum árin. Núverandi útihús, byggt fyrir 1961, eru á miðjum bæjarhólnum og bygging þeirra án efa valdið miklu raski.

Bærinn er á norðurbrún hólans sem Ólafsvallahverfi er á. Þar eru nú slétt tún til allra átta nema norðurs, malarplan og byggingar þar.

Öll ummerki bæjarins eru horfin af yfirborði. Samkvæmt Ólafi Leifssyni, heimildamanni, er þó enn mannvist undir sverði. Bæjarhóllinn er þakin byggingum og malarplan er norðan þeirra.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-254:001_02 heimild um kálgarð

421934 390521

Kálgarður 001_02 var sunnan við bæ 001_01, í brekku mót suðri. Öll ummerki hans eru horfin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-254:002 heimild um útihús

421873 390559

Um 80-90 m V af bæ er útihús merkt inn á túnakort frá 1920 sem og bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906.

Þar sem útihúsið var er nú slétt tún og vegslóð fast austan við byggingar, m.a. trésmíðaverkstæði

og útihús.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-254:003 *Hesthóll* álagablettur

390560 422006

“Hesthóll. Lítil hól skammt austur af Björnskotsbænum. Álög eru sögð á hólnum en sagnir um það eru óljósar,” segir í örnefnaskrá. Hesthóll er um 30 m austan við bæ 001, austarlega í heimatúninu. Fast norðan hólsins er rafmagnsgirðing og túninu er skipt upp í beitarhólf.

Hóllinn er grasi vaxinn en þó nokkuð uppblásinn og illa farinn af ágangi hrossa. Hesthóll er um 3 m á hæð. Hóllinn rís ekki hátt en sker sig þó úr flötu túninu. Á hólnum er ekki að sjá neinar hleðslur né ummerki um slíkt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 35

Hesthóll ÁR-254:003, horft til vesturs.

ÁR-254:004 *Stöðullinn* heimild um kvíar

421910 390624

“Stöðulmýrin í Björnskotslandi liggur norðan bæjarins. Mýrin er þýfð en mun hafa verið slegin áður en er nú komin í tún næst bænum. Stöðullinn. Hann mun hafa staðið rétt norður af bænum þar sem nú er minkahús, á bala,” segir í örnefnaskrá. Stöðullinn var fast norðan við heimatún Ólafsvallahverfis, um 90 m NNV við bæ 001 og 40 m suðaustan við beitarhús ÁR-251:050.

Stöðullinn er horfinn, þar er nú minkahús og mikið jarðrask er á þessu svæði.

Engin ummerki um kvíarnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 28,30

ÁR-254:005 *Torfdæl* örnefni rista

“Torfdæl. (Kort J.E.). Dælin mun vera vestur af bænum en enginn þekkir hana lengur,” segir í örnefnaskrá. Ekki er vitað hvar Torfdæl var, svæðið er nú framræst og gróin tún eru þar. Torf var líklega rist víða innan Ólafsvallahverfis.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 30

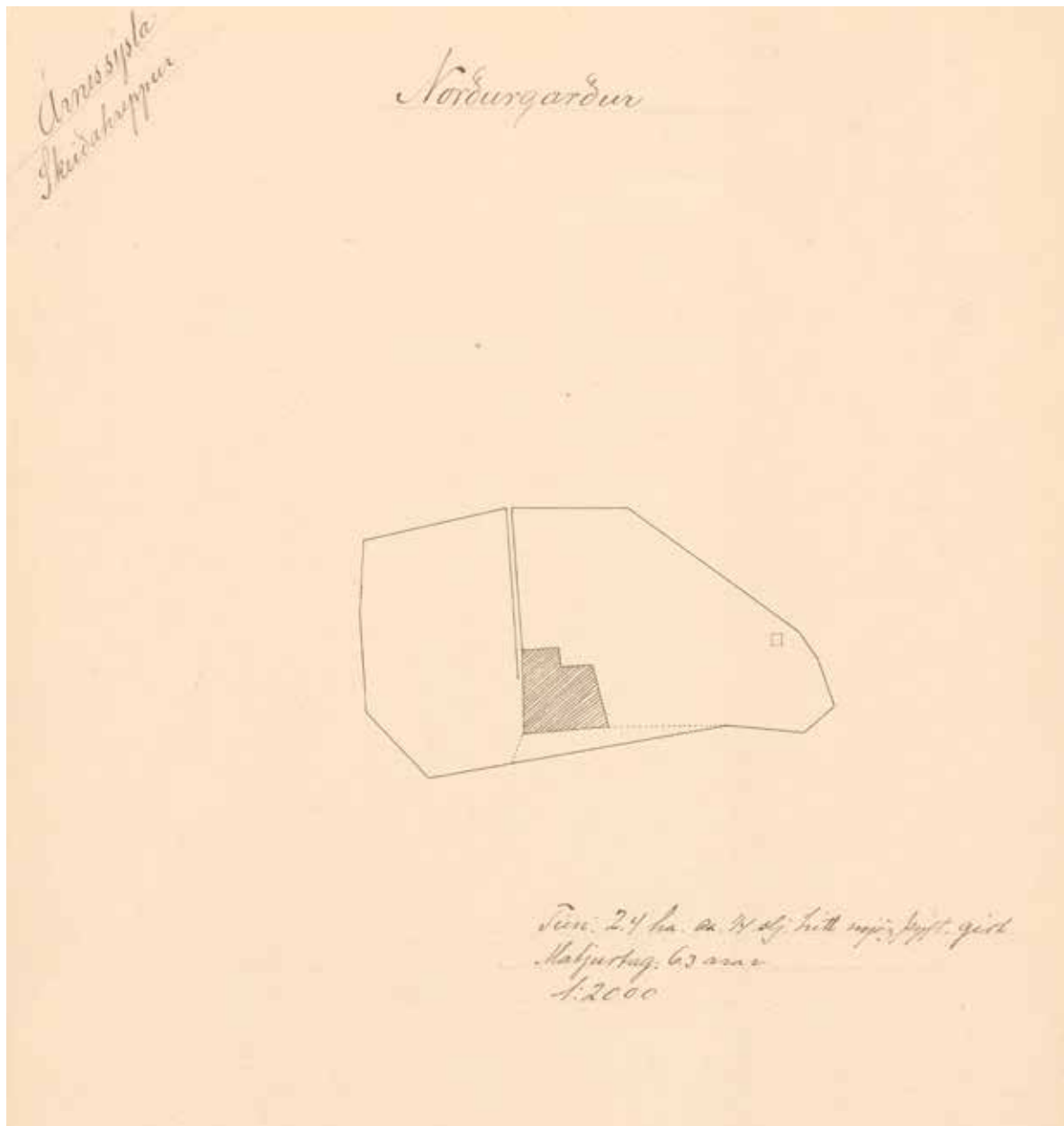
ÁR-255 Norðurgarður

Sögulegar heimildir:

“Norðurgarður. Hjáleiga [Ólafsvalla ÁR-251], bygð fyrir manna minni við heimatúnið,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 189.

Árið 1896 voru 5 bæjarhús og 3 peningshús í Norðurgarði. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 3 bæjarhús gjörfallin, 2 bæjarhús og 1 peningshús mjög skemmd en 2 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

Til Ólafsvallahverfis teljast; Ólafsvellir (ÁR-251), Vesturkot (ÁR-252), Minni-Ólafsvellir (ÁR-253), Bjarnarkot (ÁR-254), Norðurgarður (ÁR-255) og Andrésfjós (ÁR-256). Jarðir innan hverfisins hafa sameiginlega örnefnaskrá og voru allar fornleifar sem ekki var ljós hvaða jörð tilheyrðu skráðar hjá Ólafsvöllum.

Túnakort Norðurgarðs frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 2,4 ha, ca 1/4 slétt, hitt mjög þýft. Matjurtargarðar 6,3 arar.

“Ólafsvellir. [...] Enginu grandar Hvítá með grjóts- og sands áburði. Ekki er kvikfje óhætt á vetur fyrir Hvítá, þegar ísalög eru mikil og bráðahlákur koma þar á ofan, hleypur þá áin yfir hagann og hefur stundum að því mein orðið, þegar fjeð hefur verið á þeim parti hagans, sem áin gengur yfir. Vatnsból, sem staðurinn hefur áður brúkað er þrotið fyrir mörgum árum, og síðan gjörður nýr brunnur, sem þrýtur bæði sumar og vetur, og er þá sókt neytsluvatn og brynt kvikfje í Litlu Ólafsvallna brunni, sem er hjáleiga hjer við heimatúnið. [...] Nordurgardur. [...] Kostir og ókostir sem segir um heimajörðina,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 188-189.

“Land jarðarinnar liggur að mestu í suðurhluta Gráhelluhrauns, og er það óskipt með Björnskoti. Talsvert hefur verið ræst þar af landi með afrennsli út í Bauluós. Þjósárhraunið er undir allri Ólafsvallatorfunni. Þegar stórflóð eru, flóðir þar alveg upp að húsum,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 473.

ÁR-255:001_01 *Norðurgarður* bæjarhóll bústaður

422117 390470

Fimm bæjarhús með tveimur kálgörðum til suðurs og suðausturs eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bærinn sést einnig á túnakorti frá 1920. Norðurgarður er norðaustast í sameiginlegu heimatúni Ólafsvallahverfis. Mikið jarðrask er á bæjarhól 01 en engar byggingar eru þar nú. Bærinn var á lágu holti sem þarna var en sést nú lítið vegna jarðrasks.

Á bæjarhólnum sést nú strýtulaga hóll með flaggstöng ofan á. Hóllinn er um 1,5 m á hæð og 7 m í þvermál. Líklega er um uppruðning að ræða enda búið að slétta yfir svæðið og leggja malarvegi.

Engin ummerki bæjarhólsins sjást á yfirborði.

Bærinn sést hins vegar á loftmyndum teknum árið 1946 og 1961.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

Bæjarhóll ÁR-255:001_01, horft til norðausturs.

ÁR-255:001_02 heimild um kálgarð

422115 390452

Kálgarður 02 var sunnan og suðaustan við bæ 01. Hann var í brekku til suðurs, niður holtið eða hrygginn sem bærinn er á og traðir 002 lágu í gegnum hann miðjan. Engin ummerki kálgarðsins eru varðveitt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-255:002 heimild um traðir

422092 390513

Traðir í N frá bæ eru merktar inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Á bæjarteikningunni sjást traðirnar liggja áfram til suðurs, í gegnum kálgarð 001_02. Traðirnar voru líklega notaðar á leiðum ÁR-661:006 og ÁR-661:044 af fólki á leið til kirkju sem og bæjum nyrst á Skeiðum.

Þar sem traðirnar lágu eru nú malarvegir og útihús sem líklega eru byggð um miðja síðustu öld.

Engin ummerki traðanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-255:003 heimild um útihús

422232 390503

Um 120 m ANA af bæ 001 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Útihúsið var austarlega innan heimatúnsins.

Þar sem útihúsið var er slétt tún nýtt til beitar.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-255:004 heimild um útihús

422094 390550

Um 80 m norður af bæ 001 og fast vestan við traðir 002 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Það var fast vestan við traðir 002 er er horfið.

Þar sem útihúsið var er nú malarvegur og útihús byggt um miðja síðustu öld.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-256 Andrésfjós

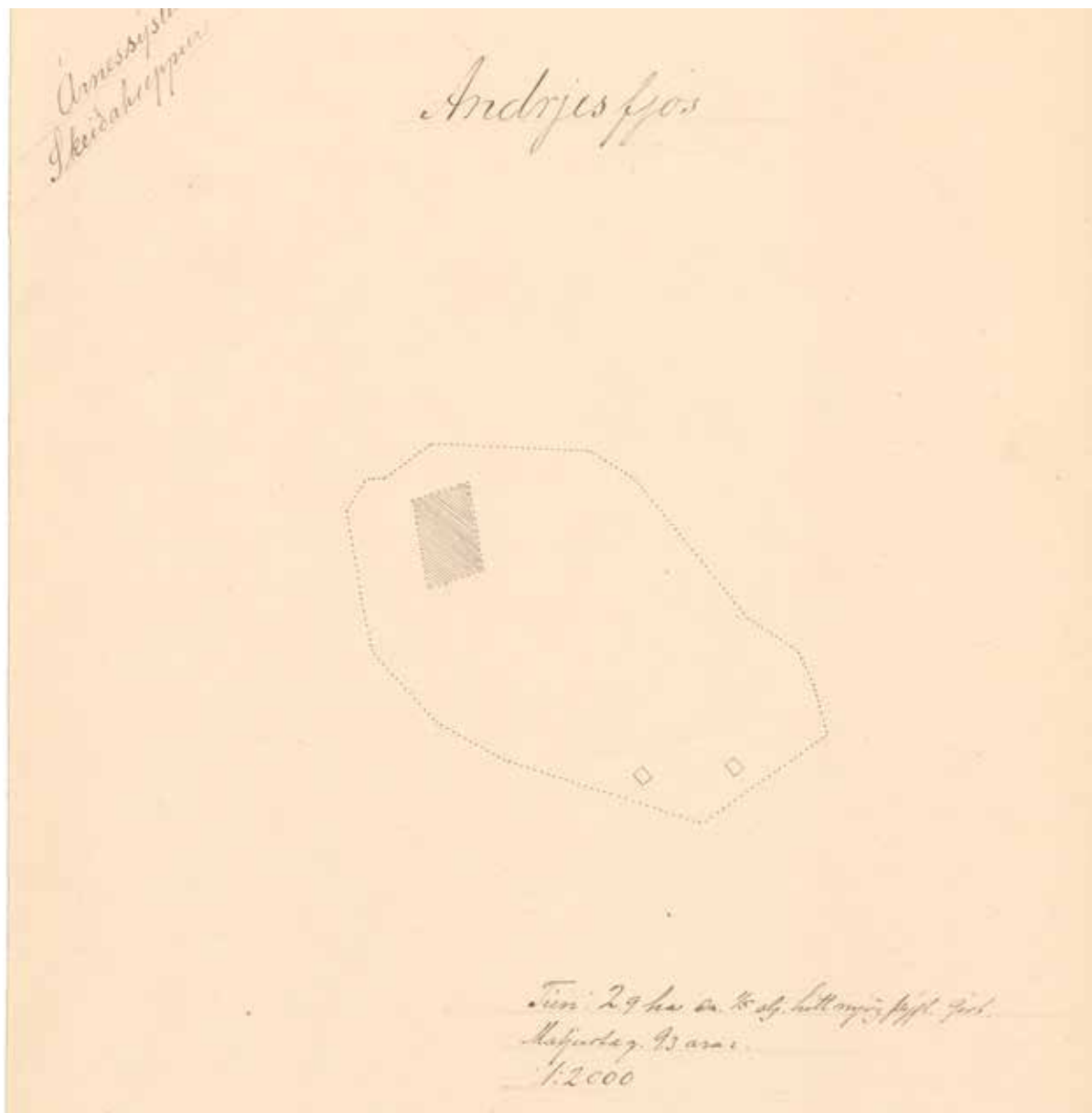
Sögulegar heimildir:

“Andresfjós eður Andresvöllur. Fimta hjáleiga [Ólafsvalla ÁR-251], í eyði nú í næstu 7 ár. Bygð í fyrstu við heimatúnið fyrir manna minni. [...] Aftur má hjer byggja, þó ekki nema til rýrðar heimastaðnum,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 189.

Árið 1896 voru 6 bæjarhús og 6 peningshús samtals á báðum býlum Andrésfjóss. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 2 peningshús gjörfallin, 4 bæjarhús og 4 peningshús mjög skemmd en 2 bæjarhús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Þegar Jarðabókin er gerð 1709, er jörðin í eyði, en fljótlega hefur hún verið byggð aftur,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 474.

Til Ólafsvallahverfis teljast; Ólafsvellir (ÁR-251), Vesturkot (ÁR-252), Minni-Ólafsvellir (ÁR-253), Bjarnarkot (ÁR-254), Norðurgarður (ÁR-255) og Andrésfjós (ÁR-256). Jarðir innan hverfisins hafa

Túnakort Björnskots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

sameiginlega örnefnaskrá og voru allar fornleifar sem ekki var ljós hvaða jörð tilheyrðu skráðar hjá Ólafsvöllum.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 2,9 ha, ca. 1/5 slétt, hitt mjög þýft. Matjurtargarðar 9,3 arar.

“Þar er land þurrlegt, og hefur ekki þurft að ræsa að ráði til túnræktar. Þegar árflóð eru, kemur vatn þar heim að bæjarhúsum,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 474.

ÁR-256:001_01 *Andrésfjós* bæjarhóll bústaður

422157 390382

Bæjarhóll ÁR-256:001_01, horft til suðausturs.

Fimm bæjarhús með tveimur kálgörðum [02] til vesturs og suðurs eru merkt inn bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1920. Andrésfjós eru um 220-130 m austan við Ólafsvelli ÁR-251 og 100 m SSA við Norðurgarð ÁR-255. Núverandi íbúðarhús er byggt 1950, fast austar og ASA við gamla bæinn sem sýndur er á túnakortum. Stafnar bæjarins snéru til vesturs og bærinn var á holti innan sameiginlegs heimatúns Ólafsvallahverfis.

Andrésfjós voru sauðautasti bærinn í Ólafsvallahverfi. Túnið er í halla til suðausturs, niður holtið. Íbúðarhús er austarlega á bæjarhól 01, útihús byggð um miðja síðustu öld er nyrst

og á milli þeirra er malarvegur,

Erfitt er að greina uppsöfnun mannvistarlaga á svæðinu vegna mikils jarðrasks. Ekið er upp á norðvesturhluta holtsins og þar er bæjarhóllinn, alveg í horninu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-256:001_02 heimild um kálgarð

422140 390378

Kálgarðar 02 voru sunnan og vestan við bæ 01 samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Kálgarðar eru ekki skýrt merktir inn á túnakort frá 1920 en 9,3 arar matjurtagarða voru innan túns (1 ari = 100 m²). Öll ummerki þeirra eru horfin af yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-256:002 heimild um útihús

422220 390246

Um 160 m SSA af bæ 001 og um 50 m vestan við útihús 003 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Það var syðst á holtinu sem bærinn er á. Slétt, ræktað tún.

Öll ummerki útihússins eru horfin af yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-256:003 heimild um útihús

422267 390253

Um 180 m SA af bæ 001 og 50 m austan við útihús 002 er útihús merkt inn bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1920. Núverandi fjárhús eru á þessum sama stað, suðaustarlega á holtinu sem bærinn er á.

Slétt, ræktað tún er umhverfis fjárhúsin.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-256:004 heimild um útihús

422291 390310

Um 140 m SA af bæ 001 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Það er ekki sýnt á túnakorti frá 1920 og líklega ekki í notkun þá. Útihúsið var austarlega á holtinu sem bærinn er á.

Grasi vaxið, ræktað tún,

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-256:005 heimild um útihús

422165 390270

Um 110 m S af bæ 001 og 50 m norðvestan við útihús 002 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Það er ekki sýnt á túnakorti frá 1920 og líklega ekki í notkun þá.

Holtsbrúnnin sést enn vel vestan við heimatúnið. Útihúsið var suðvestarlega á holtinu en núna eru þarna slétt tún og skjólbelti.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-256:006 heimild um brunn

422134 390367

Samkvæmt Ásmundi Lárussyni, heimildamanni, var brunnur innan kálgarðs 00_02, í norðvesturhorni holtsins sem bærinn er á. Brunnurinn var neðan við brekkuna og sást vel uns túnið var unnið og sléttað. Brunnurinn var hulinn, fylltur og sléttað þar yfir.

Slétt tún og skjólbelti.

Engin ummerki sjást um brunninn á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Sögulegar heimildir:

1686 & 1695: 6 hdr. Skálholtsstólseign, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

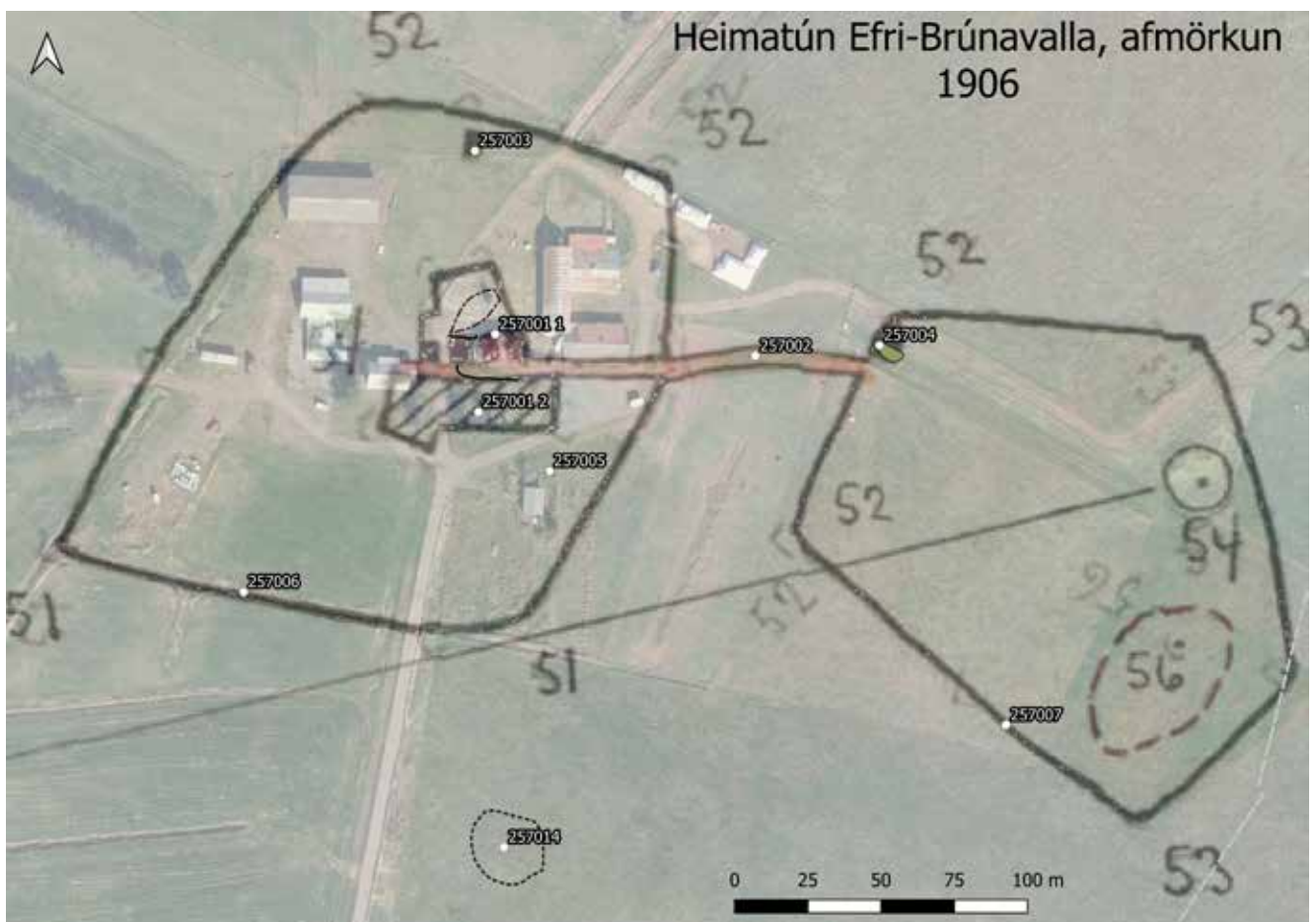
1709: Dýrleiki óviss. Skálholtsstólseign, skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 195.

1847: 12 2/3 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 64.

Smásögur og smágreinir um Ögmund biskup, ritaðar með hendi Árna Magnússonar: “Sira Sæmundur s(eger) að Ögmundur biskup Pálsson hafe eitt sinn rided um Skeid á milli Olafzvallu og Brunavalla og á veige hastarlega blindur ordid i solskinsvedre. og strax hafe hann sagt fardu vel Verölld,” DI VIII, 708-709. Árið 1896 voru 7 bæjarhús og 11 peningshús samtals á báðum býlum Efri-Brúnavalla. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 4 bæjarhús og 9 peningshús gjörfallin, 2 bæjarhús mjög skemmd en 1 bæjarhús og 2 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

Þrúbýli var á jörðinni samkvæmt Sunnlenskum byggðum I, 476-478. Efri-Brúnavellir II voru byggðir 1950 en Efri-Brúnavellir III árið 1974. Beitiland var sameiginlegt með öllum bæjunum.

“Einbýli var á jörðinni frá 1703 að fáum árum undanskildum. Árið 1950 var stofnað nýbýli á jörðinni og er nú jörðinni skipt til helminga. Kúabú er vesturbænum. Búskap til tekna er nú [2004] hætt í austurbænum en jörðin setin,” segir í örnefnaskrá, 2.

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúni Efri-Brúnavalla frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, svartar línur og litaðir flákar. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 1,8 ha, ca. 4/5 slétt, hitt greiðfært. Aukatún 1,6 ha, slétt. Matjurtargarðar 6,6

arar.

“Túninu grandar langvarandi órækt. Enginu spillir leir og vatn. Hætt er kvikfje fyrir fornum torfgröfum. Vatnsból bregst um vetur og verður þá að þíða snjó fyrir menn og fjenað,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 195-196.

Efri-Brúnavellir I: “Mestur hluti landsins er þurrlendur, og sums staðar er jarðvegslagið ofan á Þjórarárhrauninu þunnt. Ræktunarland er þar ágætt. Engjarnar á Brúnavöllum þóttu grasgefnar, þornuðu vel, en voru þýfðar,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 476.

ÁR-257:001_01 *Brúnavellir efri* bæjarhóll bústaður 425556 393365

Fjögur bæjarhús með kálgarði 001_02 til suðurs eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Ekki er vitað með vissu hvar á bæjarhólnum bæjarhúsin voru staðsett, líklega þar sem eystra íbúðarhúsið, byggt 1943, er nú. Kjallari er undir húsinu en ekki er vitað hvort að mannvistarlög fundust við framkvæmdina. Stafnar bæjarins snéru til suðurs. Hins vegar kom upp hrosshaus við Brúnavelli II (vestri bærinn) nýverið þegar aspir voru fjarlægðar.

Bærinn er á lágu holti. Erfitt er að greina uppsöfnun mannvistarlaga frá hólnum við bæinn vegna mikils rasks þar. Á holtinu og við bæjarhólinn eru nú tveir bær, Efri-Brúnavellir I og II með tilheyrandi útihúsum og vegum.

Bæjarhóllinn er mikið raskaður og framkvæmdir hafa verið um allan hólinn. Ekki er ljóst hversu stór hann var en bæjarhóllinn sést einna best norðan við íbúðarhúsið. Þar er grasi vaxið svæði og rotþró. Bílastæði er fast vestan við húsið, norðan þess sést hlaðinn kantur sem mögulega tilheyrði bæjarhúsunum. Kanturinn er 0,2 m á hæð og 9 m að lengd. Sá hluti bæjarhólsins sem enn sést er 20x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er um 0,2-0,3 m á hæð og afliðandi niður til norðurs. Á loftmynd tekinni árið 1976 sést að hús var þá á þessu svæði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

Bæjarhóll ÁR-257:001_001, horft til norðvesturs.

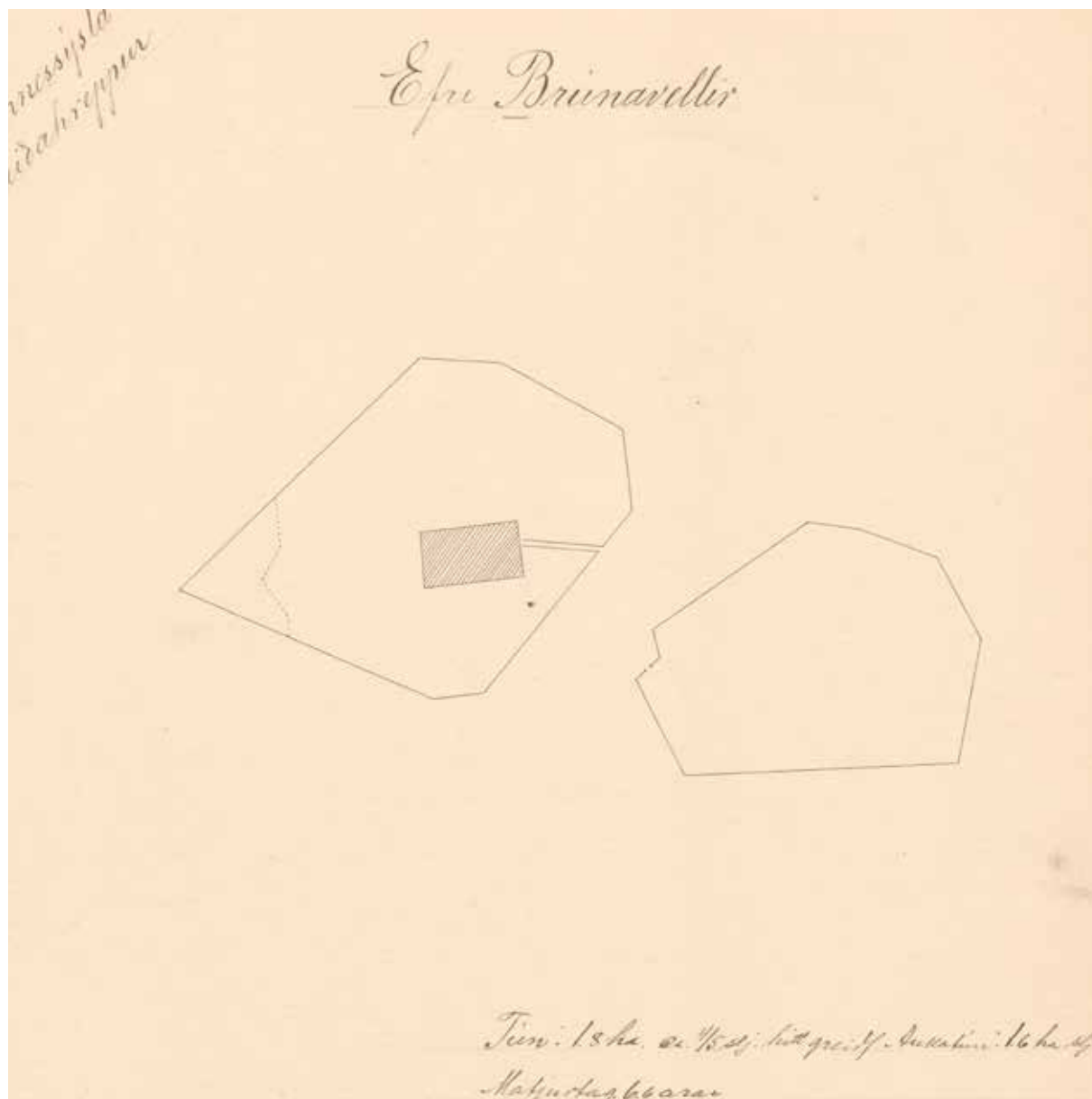

Kantur ÁR-257:001_02, horft til norðurs.

ÁR-257:001_02 kantur kálgarður 425551 393339

Kálgarður 02 var sunnan við bæ 01, þar er nú bakgarður íbúðarhússins. Umhverfis garðinn eru malarvegir og er garðurinn eins og græn eyja milli þeirra. Búið er að planta trjám í allan úthring kálgarðsins sem er horfinn utan við kant sem enn sést til norðurs. Kanturinn er líklega hluti af norðurveggnum, hann er um 20 m langur og 0,2 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Túnakort Efri-Brúnavalla frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-257:002 heimild um traðir

425646 393358

Traðir í A frá bæ 001 eru merktar inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Heimatúnið var í raun tvö aðskilin tún, á milli þeirra var mýrarsund. Á túnakorti frá 1920 ná traðirnar að túnjaðri vestara túnsins en á bæjarteikningunni 1906 ná þær að eystra túninu og yfir mýrina.

Þar sem traðirnar lágu eru nú grasi vaxið tún, nýtt til beitar. Framræsla hefur breytt þessu svæði mikið. Bæði túnin eru á lágum holtum sem réðu stærð þeirra. Enn í dag er farið yfir þetta svæði eftir vegslóða, afgirt tún eru til allra átta.

Engin ummerki traðanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-257:003 heimild um útihús

425550 393428

Um 60 m N af bæ 001, innan vestara heimatúnsins, er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra

landmælingamanna frá 1906. Það er horfið en var í norðurjaðri holtsins sem bærinn er á. Mikið jarðrask er á þessu svæði, malvervegur og gróin tún. Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-257:004 þúst útihús

425688 393362

Um 130 m V af bæ 001, í vesturjaðri eystra túnsins, er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið var rífið en það mótar enn fyrir þúst á þessu svæði. Vírgirðing liggur þvert (A-V) yfir þústina með tilheyrandi raski.

Gróið tún, nýtt til beitar.

Þústin er 9,3x4,1 m a stærð og snýr austur-vestur. Norðurhluti hennar er horfinn, þar er meira rask m.a. vegna vírgirðingar. Hún er 0,2-0,3 m á hæð, ávöl og grasi vaxin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

Þúst ÁR-257:004, horft til ASA.

ÁR-257:005 heimild um brunn

425575 393319

Um 30 m SA af bæ 001 er einhvers konar mannvirki, líklega brunnur, merkt inn á túnakort frá 1920. Hann var að öllum líkindum nærri sumarbústað sem þarna er núna.

Gróinn bakgarður er við bústaðinn.

Engin ummerki um brunninn sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-257:006 heimild um túngarð

425471 393278

Túngarður umhverfis vestara heimatúnið er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Hlið var á honum til austurs, þar sem traðir 002 lágu í gegn. Hvergi mótar fyrir hrygg eða öðru sem ber legu túngarðsins vitni.

Mikið rask er þar sem túngarðurinn var. Slétt, ræktuð tún eru til allra átta, malarvegir til austurs og vélgrafinn skurður til suðurs.

Engin ummerki túngarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-257:007 heimild um túngarð

425732 393232

Túngarður umhverfis eystra heimatúnið er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Hlið eða op var á V-hlið garðsins þar sem traðir 002 komu að garðinum. Hvergi mótar fyrir hrygg eða öðru sem ber legu hans vitni.

Slétt, ræktuð tún eru á þessu svæði nú. Túngarðurinn afmarkaði lágt holt sem þarna er enn.

Engin ummerki túngarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-257:008 *Fjárhúsmýri* dæld beitarhús

426134 393505

Dæld ÁR-257:008, horft til suðurs.

“Fjárhúsmýri. Smápýfð mýri og beitoland,” segir í örnefnaskrá. “Voru fjárhús í eða við Fjárhúsmýri og eru enn? [...] Já, fjárhús þar voru aflögð 1971,” segir í svörum við spurningum Örnefnastofnunar. Fjárhúsmýri er 590 m norðaustan við bæ 001 og 140 m suðvestan við Grænutóft 013. Mögulega er þetta sama fjárhús og 017_01 en þau virðast hafa verið aflögð sama ár og bæði voru norðan við Fjárhúsmýri. Þetta fjárhús sést ekki á eldri loftmyndum. Fjárhúsmýri er framræst og búið að slétta og gera tún. Á miðju túninu er hálfgróin grjóthóll og þar hefur fjárhúsið líklega verið. Ofarlega á grjóthólnum er grunn og gróin dæld, 10 x 5 m að stærð, og snýr norður-suður. Hún er 0,4 m djúp og þetta eru sennilega seinustu

leifarnar af fjárhúsinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 3; Ö-Efri-Brúnavellir Svör, 1-2

ÁR-257:009 *Garðlag* örnefni óþekkt

425310 393701

“Garðlag. Rimabarð í mýrinni,” segir í örnefnaskrá. “Eru garðar eða leifar þeirra, þar sem heitir Garðlag? Hvað hefur verið þar? [...] Svar: Nei, við fyrri hluta spurningar; um síðari lið veit ég ekki,” segir í svörum við spurningum Örnefnastofnunar. Garðlag er svæði um 400 m norðvestan við bæ 001. Áveitugarður sést skammt austar en ekki virðist um hann að ræða.

Slétt, framræst mýri nýtt til beitar.

Engin ummerki um garðinn sjást á yfirborði

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 3; Ö-Efri-Brúnavellir Svör, 1-2

ÁR-257:010 *Gíslapúfa* heimild um landamerki

424869 393346

“Gíslapúfa. Hornmark jarðanna Efri- og Syðri-Brúnavalla og Vorsabæjar. Púfan var áður í flóðgarði sem var í mörkum en fór þegar skurður var grafinn, Markaskurðurinn. Flóðgarðar í mörkum milli Efri-Brúnavalla og Vorsabæjar og annar meðfram Vorsabæjarvegi til austurs hafa farið í skurði,” segir í örnefnaskrá Efri-Brúnavalla. “Gíslapúfa. Hlaðin púfa en hvarf í Markaskurðinn þegar hann var grafinn,” segir í örnefnaskrá Syðri-Brúnavalla. Gíslapúfa var rúmum 670 m vestan við bæ 001, undir Vorsbæjarvegi.

Markaskurður er vatnsmikill, brú er á Vorsabæjarvegi þar sem Gíslapúfa var.

Engin ummerki vörðunnar eru varðveitt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 3; Ö-Syðri-Brúnavellir JE, 3

ÁR-257:011 *Efri-Grafir* náma mógrafir

426331 394325

“Ferðamannahóll. Stór hóll og stórpýfður. Um hólinn liggja Hólagötur [ÁR-661:009] Grafir, Efri-. Grafirnar hjá og vestur af Ferðamannahól. Gamlar mógrafir,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar eru um 1,3 km NNV við bæ 001 og um 280 m norðan við Syðri-Grafir 012.

Gróin og pýfð heiði, nyrst á landi Efri-Brúnavalla. Víða eru dælar sem hafa að miklu leyti þornað upp.

Mógrafirnar ná yfir u.þ.b. 100x40m svæði, eru ferhyrndar og um 30-60 cm að dýpt. Mógrafirnar eru

mjög augljósar innan um þýfða heiðina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 3

Mógrafir ÁR-257:011, hort til norðausturs.

Horft til NNV yfir norðurhluta engja Skeiðaáveitu.

ÁR-257:012 mannvirki áveita

426429 394059

Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur: “Mýrar eru að norðan og vestan og góðar áveituengjar áður fyrr en þýfðar. Áveitan var talin ná til 135 ha lands og lágu áveituskurðir yfir landið efst og fremst.”

Enn má sjá áveitumannvirki á jörðinni í mýrinni norðvestan við bæinn sem og áður nefnda skurði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 397

ÁR-257:013 Grænatóft tóft beitarhús

426221 3936047

“Grænatóft. Gróinn grjóthóll. Þar var áður fjárhús og standa tóftirnar enn,” segir í örnefnaskrá.

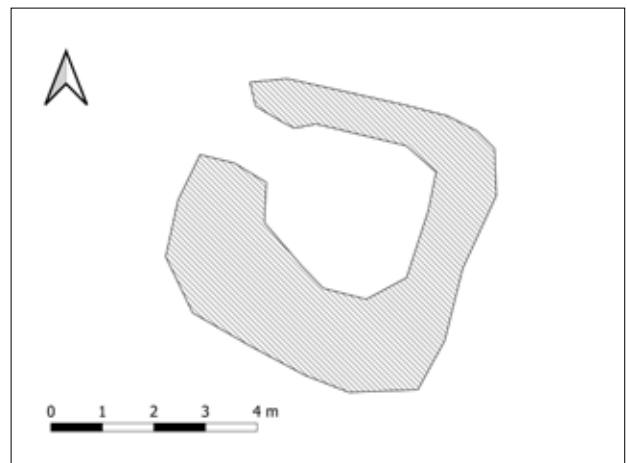
“Grænatóft er í landi Efri-Brúnavalla, nálægt túninu. Hún er ennþá greinileg. Þar var áður lambhús,” segir í svörum við spurningum Örnefnastofnunar. Grænatóft er um 700 m norðaustan við bæ 001 og 130 m NNA við beitarhús 008.

Tóftin er á óræktuðu og smáþýfðu svæði.

Tóftin er einföld, 7 x 5 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggir eru grjóthlaðnir en vegna gróðurs sést ekki í umför þótt hér og þar sjáist í hleðslugrjót. Vegg hæð er 0,4 m. Op er á tóftinni, norðarlega

Tóft ÁR-257:013, horft til vesturs.

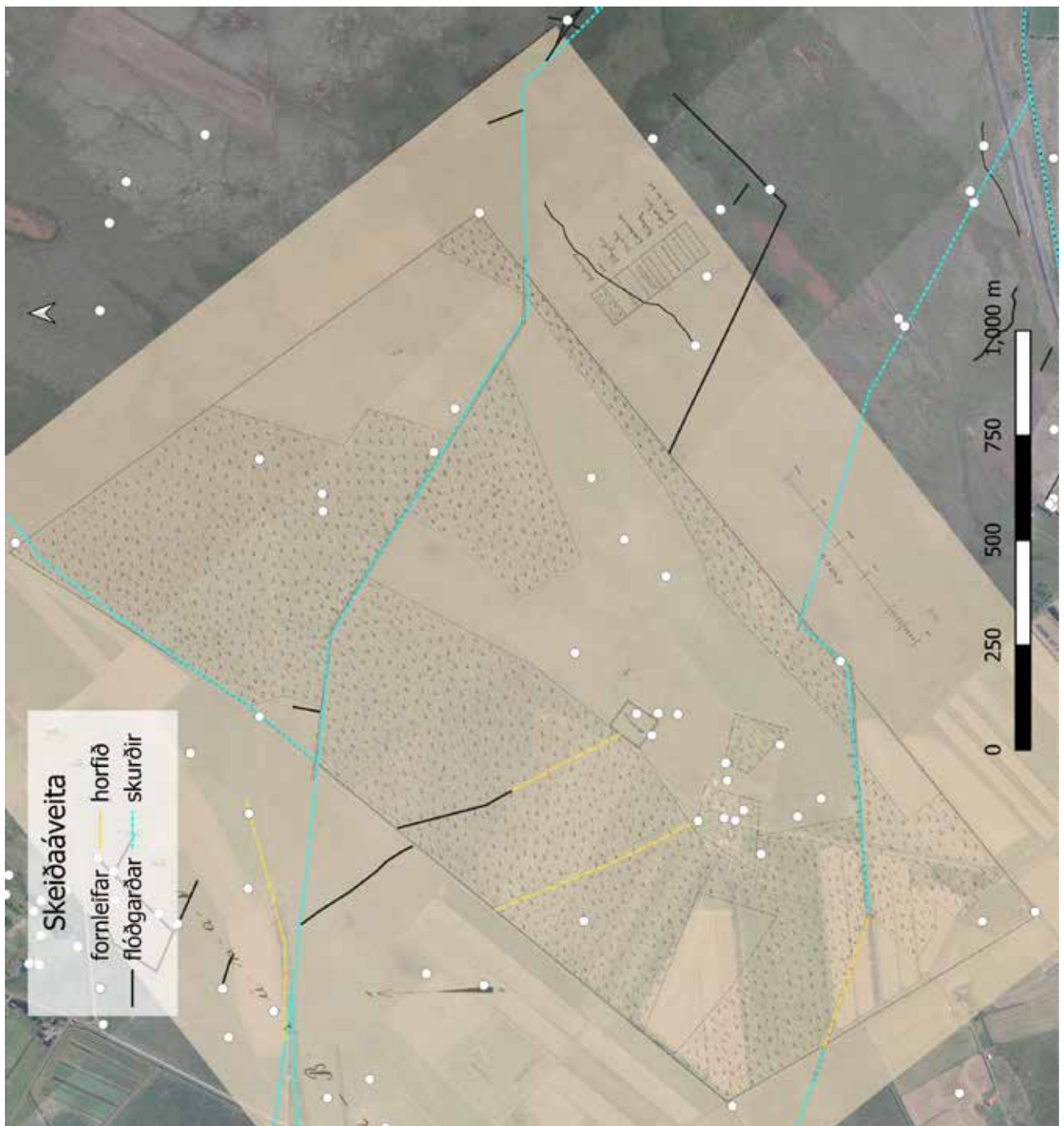

Uppmæling af tóft ÁR-257:013.

á vesturhlið hennar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 3; Ö-Efri-Brúnavellir Svör, 1-2

Áveitukort Efri-Brúnavalla. Enn má sjá skurði og flóðgarða sem tilheyra Skeiðaáveitu víða. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-257:014 *Lambhúshóll* þúst lambhús 425560 393191
“Lambhúshóll. Hóllinn er nú bali í túninu. Þar var áður lambhús og standa tóftirnar enn. [...] Lambhústún. Túnið kringum Lambhúshólinn suður af bænum,” segir í örnefnaskrá. Útihús, um 150 m SSA af bæ 001, er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908 og er um sama stað að ræða. Lambhúsið var um 170 m sunnan við bæ 001 og um 50 m norðvestan við fjárhús 022.

Slétt og grasi vaxið tún.

Hóllinn hefur verið sléttaður svo engar hleðslur eru sjáanlegar á yfirborði, aðeins stendur grænn sléttur hóllinn eftir, um 2m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 4-5; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-257:015 heimild um áfangastað 425950 393721

“Rekstrarflöt. Slétt vallendisflöt við gömlu göturnar ofan við Háarima,” segir í örnefnaskrá. Rekstrarflöt er um 550 m norðaustan við bæ 001, vestan við Háarima. Nafnið bendir til þess að um áningarstað sé að ræða á Hólagötum ÁR-661:009.

Gróin rími innan svæðis sem nýtt er til beitar. Enn má greina Hólagötur austarlega á rímanum en hvar flötin var nákvæmlega er óvíst.

Engin ummerki um áningarstaðinn eru varðveitt á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 4

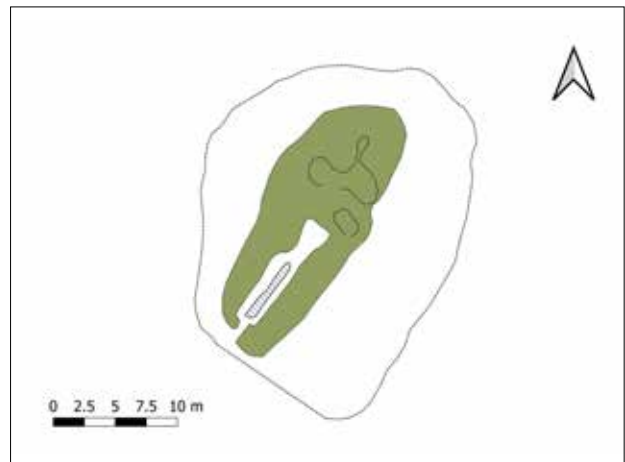
ÁR-257:016 *Sauðhústóft* tóft beitarhús 394324 426289

“Sauðahústóft. Þar voru áður sauðahús, síðar fjárhús. Tóftirnar standa enn,” segir í örnefnaskrá. Beitarhús eru sýnd á herforingjaráðskorti 47 SV frá 1908 og er um sömu beitarhús að ræða. Sauðhústóftin er um 1,2 km frá bæ 001 og um 15 m austar eru mógrafir 011.

Gróin og þýfð heiði, nyrst á landi Efri-Brúnavalla. Umhverfis tóftina er gróður grænni og á N og S hlið hennar er minna af þúfum.

Tóft ÁR-257:016, horft til norðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-257:016.

Tóftin er 22x10 m að stærð og snýr NNA-SSV. Þetta eru beitarhús með niðurgrafna hlöðu að baki. Tóftin er öll þýfð. Innra byrði veggja er 0,2-0,8m en að utan eru þeir 0,3-1 m. Breidd þeirra er um 0,5-1,5 m. Fjárhúsin eru sunnar. Þau eru 9,5x2,3 m að stærð og op er á miðjum SSV gaffli. Inni í hólfinu er grjóthlaðinn garði. Hlaðan er norðar en sá hluti tóftarinnar er frekar óskýr vegna hruns. Þar má greina óljósa kanta en hlaðan virðist full af hruni og erfitt að segja til um hversu djúp hún er.

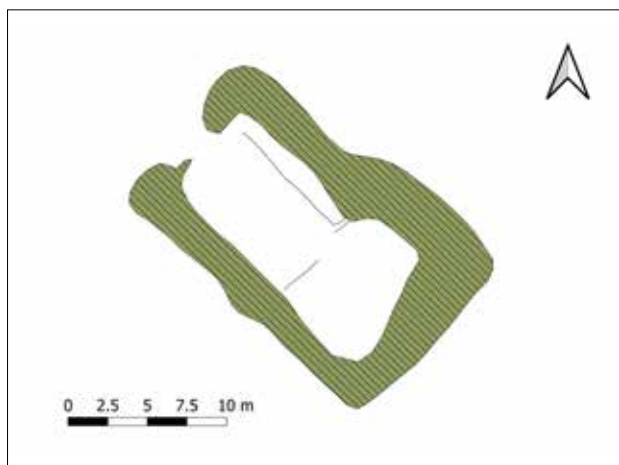
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 4; Herforingjaráðskort 47 SV 1908

ÁR-257:017_01 *Stekkur* tóft beitarhús 458806 393575

“Stekkatún. Þar var fjárhús á lágum hól en voru aflögð um 1971. Tóftirnar standa enn. Stekkur. Stekkur stóð í Stekkatúninu eins og nafnið lýsir,” segir í örnefnaskrá. “Eru hús eða tóftir í Stekkatúni? Hefur verið þar stekkur? [...] Tóftir eru við Stekkatún; trúlega hefur verið stekkur þar. Meira veit ég

ekki um það,” segir í svörum við spurningum Örnefnastofnunar. Fjögur hús, um 350 m norðaustur af bæ 001 og 860 m sunnan við beitarhús 016, eru merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908, alls er svæðið um 120x70 m og snýr norður-suður. Enn má sjá eina tóft á svæðinu. Tóftin er í sléttu, ræktuðu túni.

Uppmæling af tóft ÁR-257:017.

Tóft ÁR-257:017_01, horft til suðausturs.

Tóft 01 er 22x13 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og skiptist í tvö hólf. Þetta eru beitarhús með hlöðu að baki. Inni í allri tóftinni er grjóthrun, steypubrot og spýtnabrák. Veggir eru úr torfi og grjóti og tóftin niðurgrafin í hól, í annars sléttu túni. Fjárhúsin eru norðvestar og eru 10x6 m að innanmáli. Op er á miðjum norðvesturgaffli. Veggir eru 1 m á hæð og í þeim má sjá 2-3 umför af grjóti. Til norðurs sést móta fyrir jötu meðfram veggnum. Aftan við (SA) fjárhúsið er sambyggð hlaða úr torfi og grjóti en suðvesturhornið er steipt og stendur enn. Mögulega er hlaðan yngri þar sem hún er steipt að hluta og ekki jafn sigin og fjárhúsið. Veggir eru hæstir um 2,5 m og þar má greina alls 8 umför af grjóti. Líklega hefur verið hægt að ganga inn í hlöðuna að suðvestan, þar er steiptur pallur í gólfinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 4; Ö-Efri-Brúnavellir Svör, 1-2; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-257:017_02 heimild um stekk 425754 393538

Hús 02 var tæpum 60 m suðvestan við beitarhús 01. Ekki er vitað hvert húsanna á herforingjaráðskortinu var stekkurinn en hann er skráður hér. Öll ummerki stekkjara eru horfin í slétt túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-257:017_03 heimild um beitarhús 425807 393524

Hús 03, líklega beitarhús, var 50 m austan við stekk 02. Öll ummerki þess eru horfin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-257:017_04 heimild um beitarhús 425804 393477

Hús 04, líklega beitarhús, var rúmum 40 m sunnan við beitarhús 03. Öll ummerki þess eru horfin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-257:018 Stífluhóll örnefni áveita 425933 393088

“Stífluhóll. Þetta mun hafa verið lítill hóll en er horfinn fyrir löngu. Stíflupyttur. Það var forarpyttur en er horfinn fyrir löngu. Stíflu-örnefnin eru gömul örnefni því Brynjólfur frá Minna-Núpi getur

um þau í örnefnaskrá sinni frá því um 1911. Sambærilegt örnefni er í Húsatóftalandi og má leiða líkur að því að Kolslækur hafi verið stíflaður þarna og vatninu veitt á dælarnar í kring,” segir í örnefnaskrá. Stífluhóll var um 460 m suðaustan við bæ 001, á merkjum við Húsatóftir ÁR-239. Slétt og grasi vaxið tún.

Engin ummerki um stíflu eru varðveitt enda djúpir skurðir á merkjum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 4

ÁR-257:019 *Þvottadæl* örnefni þvottastaður

“Þvottadæl. Ekki er vitað hvar hún var en örnefnið hefur lifað,” segir í örnefnaskrá. “Um Þvottadæl veit ég ekki annað en það, að hún er í túni Efri-Brúnavalla,” segir í svörum við spurningum Örnefnastofnunar. Frekari heimildir þarf til að staðsetja þvottastaðinn með innan við 50 m skekkju.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 5; Ö-Efri-Brúnavellir Svör, 1-2

ÁR-257:020 *Þverrimaðúfa* heimild um landamerki

425799 394478

“Þverrimaðúfa er í mörkum Efri-Brúnavalla I, Birnustaða og Vorsabæjar II,” segir í örnefnaskrá. Þverrimaðúfa var rúmum 1,1 km norðan við bæ 001 og um 500 m vestan við beitahús 016. Hún er horfin í skurð.

Vélgrafinn skurður er nú á merkjum þessara jarða.

Engin ummerki um vörðuna eru varðveitt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir sp og sv, 2

ÁR-257:021 *Grænbóll* tóft stekkur

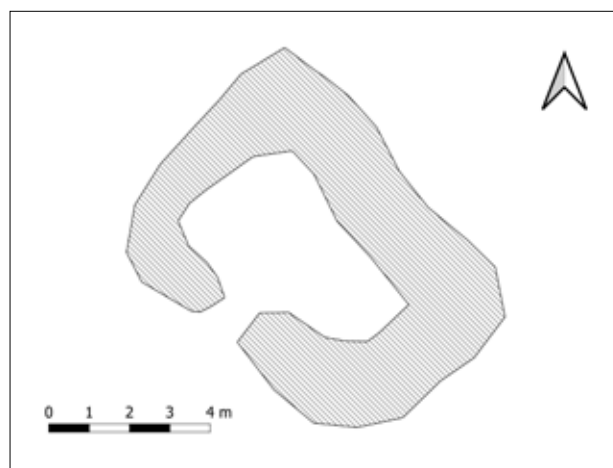
426368 393683

Örnefnið Grænaskjól kemur fyrir í örnefnaskrá Brynjúlfs Jónssonar frá því um 1900. Þetta er líklega sami staður og Grænhóll. Í örnefnaskrá segir. “Grænhóll Lítill grjóthóll en gróinn.” Fast sunnan á Grænhól er einföld og grjóthlaðin tóft, um 860 m norðaustan við bæ 001 og 170 m norðaustan við Grænutóft 013.

Grænhóll er grjóthóll, hálfgróinn og umhverfis eru ræktað tún.

Tóft ÁR-257:021, horft til VSV.

Uppmæling af tóft ÁR-257:021.

Tóftin er 8 x 6,5 m að stærð, einföld og snýr VNV-ASA. Op er á miðri SSV-hlið. Tóftin er hlaðin grjóti og sjást allt að 2 umför af hraungrýti í hleðslum sem eru 0,3-0,4 m á hæð. Þetta er líklega stekkur sé horft til staðsetningar og umfangs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir BJ, 1

ÁR-257:022 tóft beitarhús

425603 393135

Grunnur ÁR-257:022, horft til suðvesturs.

Útihús, um 250 m SSA af bæ 001 og 50 m suðaustan við Lambhúshól 017, er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Fjárhúsið var rétt sunnan við heimatúnið.

Slétt og grasi vaxið tún.

Steyptur grunnur af fjárhúsi sést enn á sléttum bala í túninu. Hann er 10,5 x 6,5 m og snýr norðaustur-suðvestur. Hann stendur um 0,2-1 m upp úr sverði og myndar ferkantaða undirstöðu. Innan í grunninum er rusl, m.a. víður, járn, steypa. Allt er þetta þakið gróðri. Til suðurs sést óljós hólfaskipting innan grunnsins. Þar sést m.a. veggur sem liggur SA-NV og talsvert hrún þar í kring. Einnig virðist hluti tóftarinnar

vera komin undir tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

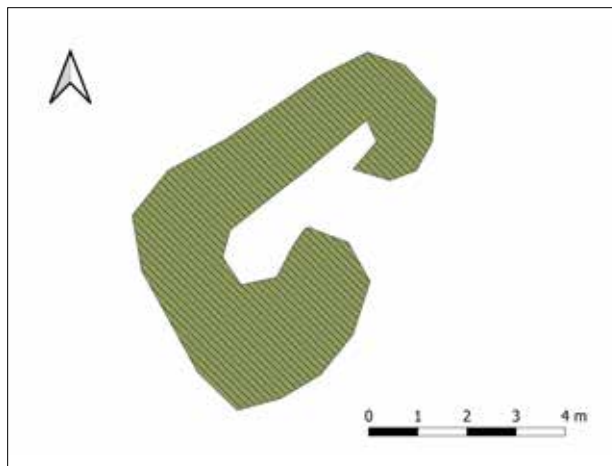
ÁR-257:023 tóft fjárskýli

426533 394008

Samkvæmt Jóni og Þorgeiri Vigfússonum, heimildamönnum, er lítil tóft um tæpum 400 m suðaustan við beitarhús 016 og tæpum 1,2 km norðaustan við bæ 001. Samkvæmt þeim var pláss fyrir 10 ær í tóftinni. Skammt sunnan við tóftina er áveituskurður sem liggur NV-SA, 530 m suðaustan við línuveg.

Tóft ÁR-257:023, hort til vesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-257:023.

Stórþýfður mói, á mörkum mýra og gróins hrauns. Víðsýnt er til allra átta.

Tóftin er 6,5x5 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur og er einföld. Op er til norðausturs. Veggir eru hlaðir úr torfi og grjóti þó ekki hægt að greina umför vegna gróðurs. Mikið hefur hrunið úr veggjum og er tóftin því orðin nokkuð aflöguð. Innanmál hennar er nokkuð skýrt nema við suðurvegg þar sem mikið er hrunið úr veggnum.

Hættumat: engin hætta

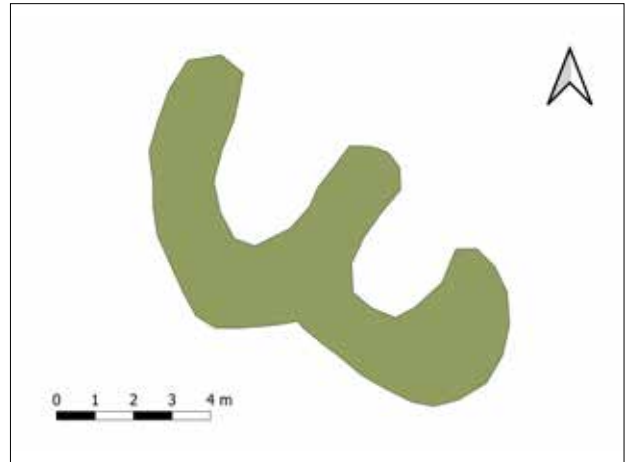
ÁR-257:024 tóft heystæði

426413 394475

Lítill og ógreinileg tóft er fast sunnan við línuveg, um 180 m NNA við beitarhús 016 og um 1,4 km NNA við bæ 001. Tóftin er á þurru rima, í mýrardæl og líklega er um hey- eða móstæði að ræða. Gróin mýrardæl er á þessu svæði.

Tóft ÁR-257:024, horft til suðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-257:024.

Tóftin er 11x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin skiptist líklega í tvö hólf en svo virðist sem vegurinn hafi raskað norðurhliðinni. Veggir eru stórhýfðir og algrónir mosa og kerfli. Eystra hólfid er umfangsmeira, veggir 1,5 m á breidd og 0,3 m á hæð. Vestara hólfid er líklega viðbót, veggir eru 0,2 m á hæð þar og afmarkast af þúfum,

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

ÁR-257:025 *Fremri-Grafir* heimild um mógrafir

425310 392751

“Grafarhólshlið. Stór og mikill hól áður en var sléttður og gerður að túni. Árið 1995 var hóllinn jafnaður við jörðu. Sunnan hólins er mýraslakki með mógröfum. Leiðin [ÁR-661:027] frá Vorsabæ að Húsatóftum lá á milli hólins og mógrafanna og dregur hann nafn sitt af því. [...] Grafir, Fremri-. Mógrafirnar fremst í landinu, suður af Grafarhliðshól hinum forna,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar voru um 670 m sunnan við bæ 001 og 120 m norðan við Brennþúfu ÁR-239:025. Mógrafirnar sjást á loftmynd frá 1976 en nú er þarna slétt tún.

Búið er að fylla upp í mógrafirnar og slétta yfir þær.

Engin ummerki mógrafanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

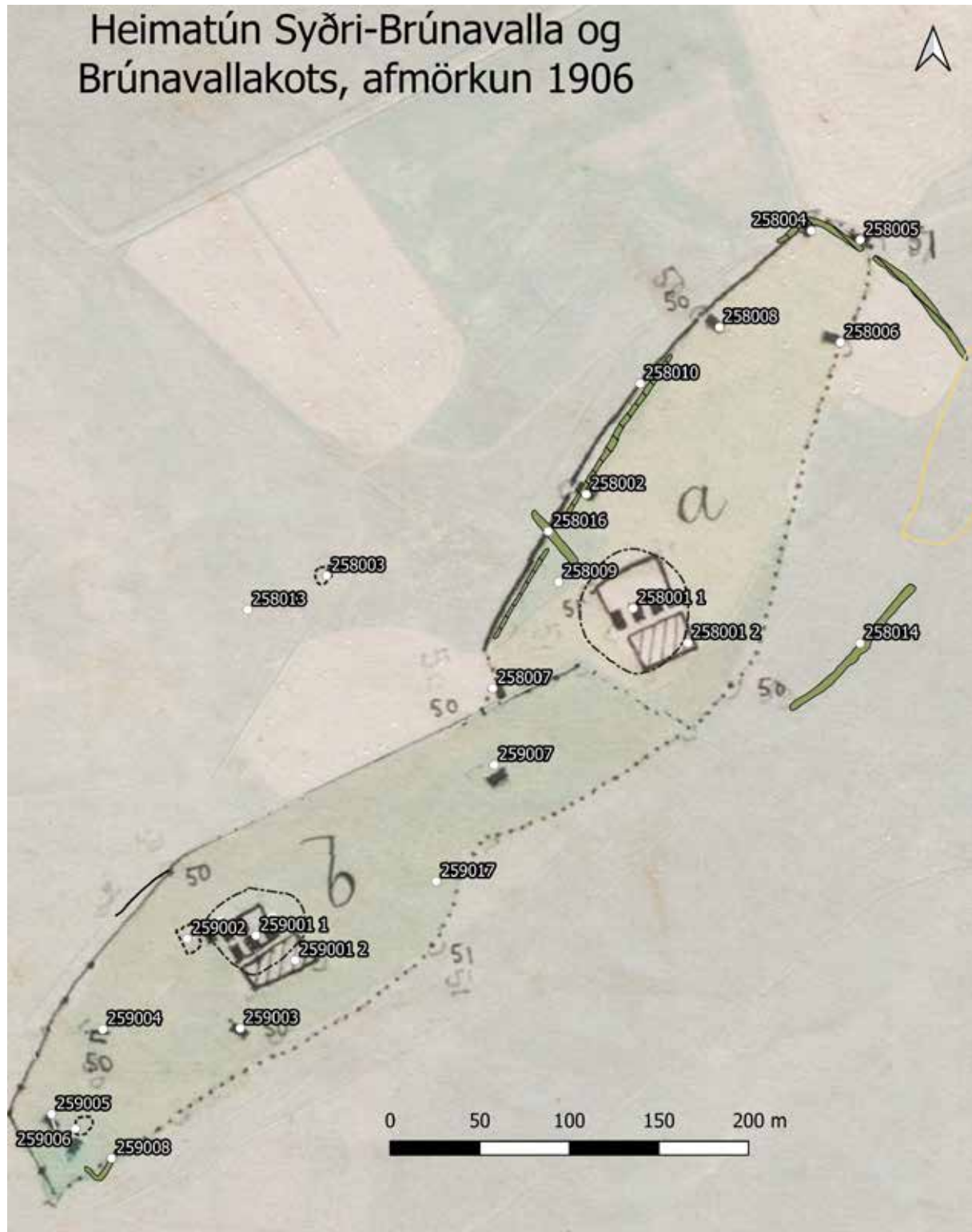
Heimildir: Ö-Efri-Brúnavellir, 3

Sögulegar heimildir:

1686 & 1695: 10 hdr. Skálholtsstólseign, skv. The Old Icelandic Land Registers, 107.

1709: Dýrleiki óviss. Skálholtsstólseign, skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 194.

1847: 17 2/3 hdr. Bændaeign. “Hreppstjóri telur Brúnavelli syðri 8 h. og Brúnavallakot 8h.” segir í

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúnnum Syðri-Brúnavalla og Brúnavallakots frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, litaðir flákar og svartar punktalínur.

©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

Jarðatali Johnsens, 64.

Smásögur og smágreinar um Ögmund biskup, ritaðar með hendi Árna Magnússonar: “Sira Sæmundur s(eger) að Ögmundur biskup Palsson hafe eitt sinn rided um Skeid á milli Olafzvala og Brunavalla og á veige hastarlega blindur ordid í solskinsvedre. og strax hafe hann sagt fardu vel Veröld,” DI VIII, 708-709.

Árið 1896 voru 6 bæjarhús og 7 peningshús á Syðri-Brúnavöllum. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 3 bæjarhús og 1 peningshús gjörfallin, en 3 bæjarhús og 6 peningshús mjög skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Brúnavallakot [ÁR-259] Eyðihjáleiga bygð í fyrstu hjer um fyrir 30 árum við heimatúnið, og varaði bygðin inn til næstu 5 ára. [...] Strutur [ÁR-259:010]. Önnur eyðihjáleiga, bygð í fyrstu fyrir vel 30 árum og varaði bygðin 1 eður 2 ár, síðan í auðn. [...] Oddleifstopt. Þriðja eyðihjáleiga. Um hana er allt hið sama að segja og Strut,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 194-195.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 2,5 ha, ca. 1/2 slétt, hitt vont þýfi. Matjurtargarðar 6 arar.

“Túninu grandar vatn, sem jetur rót úr milli þúfna. Enginu spillir vatn og til stórmeina, sem jetur úr rótina. Hætt er kvikfje fyrir holgryfjulækjum, og so fyrir vatnsflóðum úr Hvítá um vetur, þegar so ber til að hana stíflar í vatnagangi og leysingum, og hleypur þá yfir landið og verður kvikfje að meini, sje ekki gætilega við varðað. Vatnsból þrýtur oft sumar og vetur, og verður að þíða þá snjó og klaka fyrir menn og kvikfje á vetur,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 194. “Var ein af betri heyskaparjörðum hreppsins, meðan engjaheyskapur var stundaður, en land var þar votlent, og um beit var þar ekki að tala, þegar frost og umhleypingar voru,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 475.

ÁR-258:001_01 *Brúnavellir syðri* bæjarhóll bústaður

424545 392420

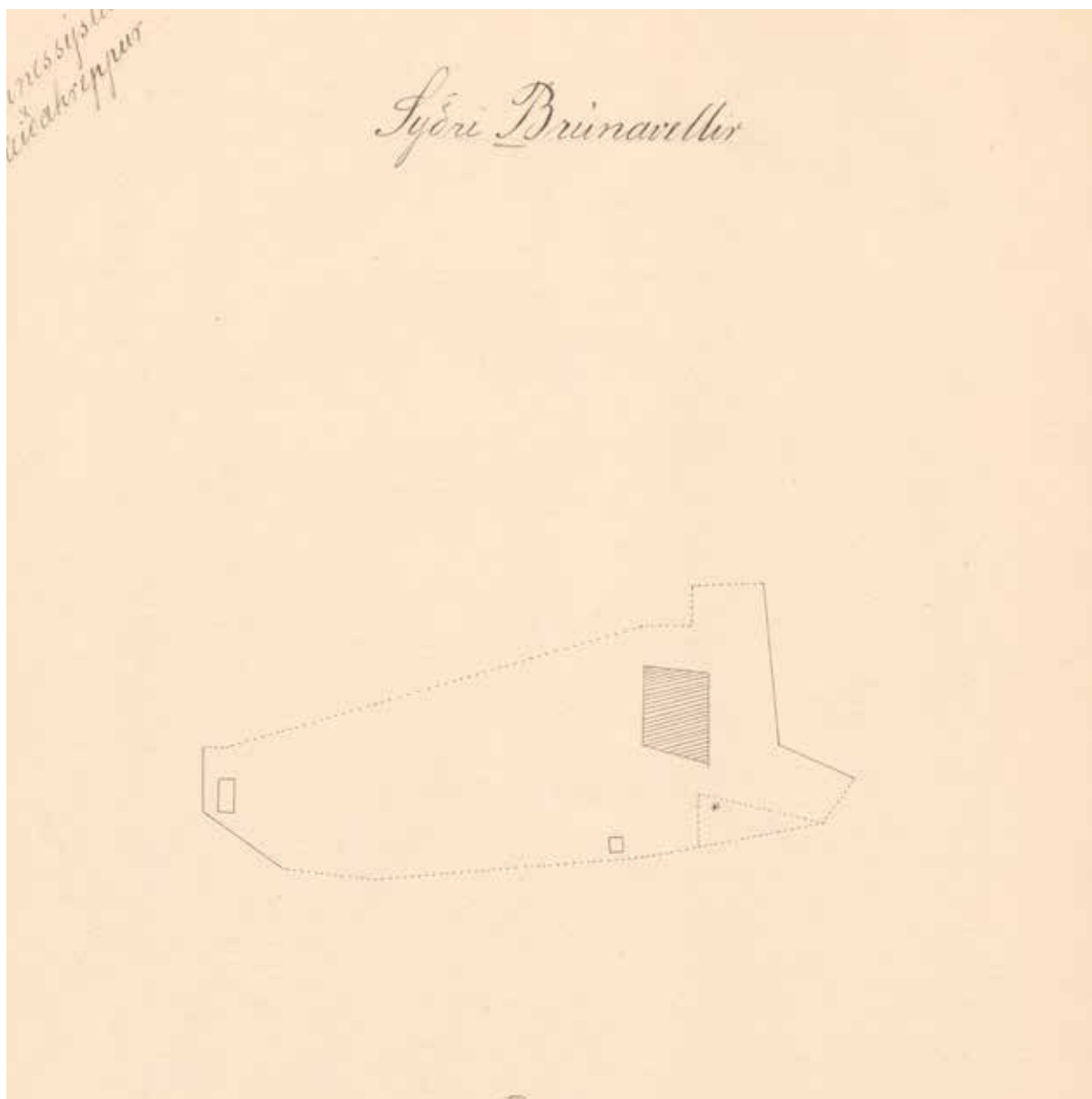
Fjögur bæjarhús með kálgarði SA við eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bærinn sést einnig á túnakorti frá 1920, suðvestarlega í heimatúninu. “Bærinn stóð áður í austurjaðri [suðvestur horni] landsins og fyrir því miðju á stórum hólí og voru túnin í kringum bæinn. Ábúandinn flutti bæinn og fénaðarhús upp undir Vorsabæjarveg á árunum 1950-1951 og byggði að nýju. [...] Bæjarhóllinn. Stór hóll, nú sléttur og tún. Þar stóð gamli bærinn þar til hann var fluttur upp að Vorsabæjarvegi á árunum 1950-1951,” segir í örnefnaskrá. Í örnefnaskrá KB segir: “En rétt við hornið á Brúnavallakotstúninu er bæjarhóllinn [001], en þar stóð bærinn til 1951, er hann var færður nær veginum”. Bæjarhóllinn sést enn og er um 670 m suðvestan við núverandi bæjarstæði á jörðinni. Ekki er vitað hvenær bæjarhúsin voru rifin en öll ummerki þeirra eru horfin. Kristín Bjarnadóttir, heimildamaður, sagði að bæjarhús, fjárhús og hlaða hafi verið á hólnum en öll

Mynd af eldri bænum á Syðri-Brúnavöllum og birt er í bókinni Reykjaættin, bls. 616.

Bæjarhóll ÁR-258:001_01, horft til suðausturs.

Túnakort Syðri-Brúnavalla frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

voru þau rifin og sléttað yfir. Kálgarður 001_02 var sunnan við hólinn.

Bæjarhóllinn er í sléttu, ræktuðu túni. Umhverfis hann eru ýmist ræktuð tún og þýfðir móar. Ofan af hólnum er víðsýnt til allra átta.

Hóllinn er um 64x61 m að stærð, 4-4,5 m á hæð og nánast kringlóttur. Hann er í miðju ræktuðu túni og búið er að slétta yfir hann. Engar tóftir eru greinilegar á honum og ekki hefur verið byggt á honum eða átt við hann á annan hátt fyrir utan túnsléttunina.

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Syðri-Brúnavellir JE, 1, 3; Ö-Syðri-Brúnavellir KB, 2

ÁR-258:001_02 heimild um kálgarð

424575 392401

Kálgarður 02 var sunnan við bæ 01, í halla til suðurs. Öll ummerki hans eru horfin af yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-258:002 heimild um lambhús

424518 392485

“En rétt við hornið á Brúnavallakotstúninu er bæjarhóllinn [001], en þar stóð bærinn til 1951,

er hann var færður nær veginum. Svolítið frammar stóð lambhúsið, en nyrzt á gamla [túninu] stóð ærhúsið [019], notað til 1955, er það var fært nær bænum,” segir í örnefnaskrá. Um 70 m NNV af bæ 001 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og 1920. Það var í jaðri heimatúnsins, fast við túngarð 010. Líklega er hér um lambhúsið að ræða.

Stórt, slétt og ræktað tún.

Engin ummerki lambhússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Syðri-Brúnavellir KB, 2

ÁR-258:003 tóft heystæði

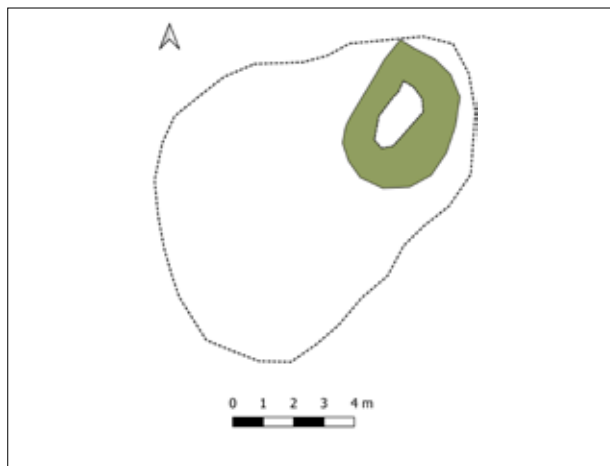
424374 392439

Hár hóll er um 140 m vestan við bæ 001 og 190 m austan við tóft 012. Kristín Bjarnadóttir, heimildamaður, taldi líklegt að mannvist væri í hólnum. Sigin og lítil tóft sést á norðausturhluta hans.

Hóllinn sem tóftin er á myndar nokkurs konar eyju innan gróinna túna. Vegslóði liggur í sveig austan og sunnan við tóftina.

Tóft ÁR-258:003, horft til suðurs.

Uppmæling af tóft ÁR-258:003.

Hóllinn er 12,5x8 m stór og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er 0,4-0,5 m á hæð og þýfur. Norðaustast á hólnum er heystæði. Það er 4,6x2,3 m að stærð og snýr eins og hóllinn. Veggir eru þýfðir, 0,3 m á hæð og 1 m á breidd.

Hættumat: engin hætta

ÁR-258:004 heimild um fjárhús

424644 392632

Um 230 m NA af bæ 001 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. ”En rétt við hornið á Brúnavallakotstúninu er bæjarhóllinn [001], en þar stóð bærinn til 1951, er hann var færður nær veginum. Svolítið frammar stóð lambhúsið [002], en nyrzt á gamla [túninu] stóð ærhúsið, notað til 1955, er það var fært nær bænum,” segir í örnefnaskrá. Fjárhúsin voru rétt við túngarð 010 en sjást ekki lengur.

Slétt, ræktað tún.

Engin ummerki fjárhúsanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Syðri-Brúnavellir KB, 2

ÁR-258:005 heimild um útihús

424672 392627

Um 235 m NA af bæ 001 og um 20 m ANA við fjárhús 004 er útihús merkt inn á bæjarteikningu

danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið var fast sunnan við túngarð 010 en sést ekki. Slétt, ræktað tún.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-258:006 heimild um útihús

424660 392570

Um 180 m NA af bæ 001 og rúmum 50 m sunnan við útihús 005 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Það var í jaðri heimatúnsins, á mörkum holts og mýra.

Slétt, ræktað tún.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906

ÁR-258:007 heimild um útihús

424467 392380

Um 90 m SV af bæ 001 og rúmum 110 m sunnan við lambhús 002 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið var í túnjaðri, rétt við landamerki Brúnavallakots ÁR-259.

Slétt, ræktað tún. Girðing er fast sunnan á merkjum jarðanna.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906

ÁR-258:008 heimild um útihús

424593 392578

Um 160 m NNA af bæ 001 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið var rétt við túngarð 010, í jaðri heimatúnsins.

Slétt, ræktað tún.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906

ÁR-258:009 heimild um brunn

424504 392436

Einhvers konar mannvirki, líklega brunnur, er merkt um 40 m vestan við bæ 001 og 50 m sunnan við útihús 002 inn á túnakort frá 1920. Ekkert mannvirki er merkt inn á þessum slóðum inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906.

Svæðið sem brunnurinn var á er komið í órækt. Brunnurinn var nokkuð neðarlega í gróinni brekku, á mörkum holtsins og mýra.

Engin ummerki sjást lengur um brunninn og líklega var fyllt upp í hann.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

Túngarður ÁR-258:010, horft til SSV.

ÁR-258:010 garðlag túngarður

424549 392547

Túngarður meðfram V-hlið túns er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Á túnakorti frá 1920 er túngarður í tveimur pörtum merktur inn meðfram N- og S-hliðum túns. Túngarðurinn sést til norðurs og vesturs en suðurhliðin verið sléttuð. Ekki er vitað hvað

afmarkaði austurhlið túnsins.

Túngarðurinn afmarkar ræktað tún sem er komið í órækt. Til austurs er mýrlendi.

Vesturhlið túngarðsins er greinileg á um 180 m löngum kafla og er hann rofinn á tveimur stöðum: annars vegar af áveitu 016 rétt VNV við bæjarhóllinn og NV-hlið túngarðsins er sömuleiðis mikið til horfin. Norðurhlið túngarðsins sést á um 120 m löngum kafla og sveigir austurhluti norðurhliðar aðeins til suðurs. Túngarðurinn er torf- og grjóthlaðinn en engin umför sjást lengur vegna mikils gróðurs. Vegg hæð er 0,3-0,5 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-258:011 *Oddleifstópt* heimild um býli

“Oddleifstópt. Þriðja eyðihjáleiga. Um hana er allt hið sama að segja og eyðihjáleiguna Strút [ÁR-259:010], bæði, bygging, eyðilegging, byggingarkostu, heystak og heyskaparleysi, því að fyrir því má hjer ekki heldur aftur byggja,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Um Strút segir í sömu bók: “Önnur eyðihjáleiga, bygð í fyrstu fyrir vel 30 árum og varaði bygðin 1 eður 2 ár, síðan í auðn. [...] Þetta land brúkar nú heimaörðin til beitar, en ekki má þetta hrakkot aftur byggja fyrir landþröng, túnstæðis og heyskaparleysis.” “Oddleifstóftar er ekki getið í örnefnaskrá og enginn veit lengur hvar hún hefur staðið. Heimildarmenn mínir segja enga slíka tóft vera í landi Brúnavallakots, eða bala eða hól þar sem tóftin hefði geta staðið. En í norðvestur, skammt frá gamla bænum á Brúnavöllum, Syðri-, stóðu áður fjárhús á lágum hól, síðast notaðar 1934-1935, og nefnast nú Tóttir [012]. Lá þangað braut frá bænum. Er líklegt að þar sé hin forna Oddleifstóft og hafi alltaf fylgt móðurjörðunni. Strútur hefur hinsvegar farið undir Brúnavallakot þegar það varð sjálfstætt býli,” segir í örnefnaskrá. Ekki reyndist unnt að staðsetja býlið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JÁM II, 195; Ö-Syðri-Brúnavellir JE, 2

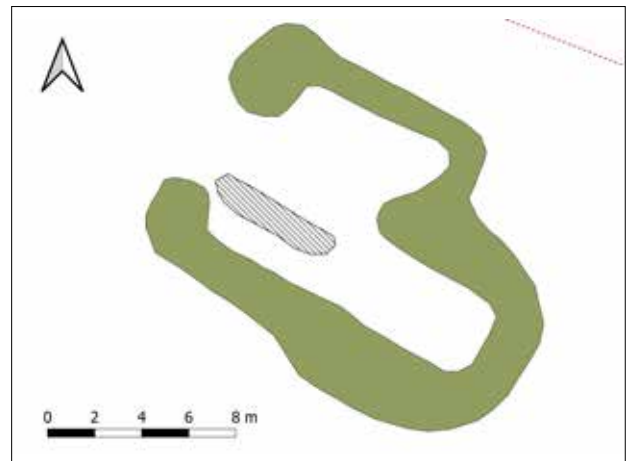
ÁR-258:012 *Tóttir* tóft beitarhús

424176 392476

“Oddleifstóftar [011] er ekki getið í örnefnaskrá og enginn veit lengur hvar hún hefur staðið. Heimildarmenn mínir segja enga slíka tóft vera í landi Brúnavallkots, eða bala eða hól þar sem tóftin hefði geta staðið. En í norðvestur, skammt frá gamla bænum á Brúnavöllum, Syðri-, stóðu áður fjárhús á lágum hól, síðast notaðar 1934-1935, og nefnast nú Tóttir. Lá þangað braut [013] frá bænum. Er líklegt að þar sé hin forna Oddleifstóft og hafi alltaf fylgt móðurjörðunni. [...] Tóttir eða Oddleifstótt. Þetta er líklega Oddleifstótt hin forna (sjá lýsingu fyrr). Þarna hefur verið fjárhús og síðast í notkun á búskaparárum Matthíasar Jónssonar 1935-1936. Tóttirnar standa enn, hlaðnar úr sniddu. Þarna hefur verið einstætt fjárhús fyrir 30-40 kindur og heytóft er við suðurendann,” segir í örnefnaskrá JE. “Fyrir ofan garðinn [Skeiðaáveita] er þýfð mýri. Þar austur af og ofar er

Tóttir ÁR-258:012, horft til ASA.

Uppmæling af Tótt ÁR-258:012.

þýfður gramosamói. Um hann er gömul braut [013] frá því, þegar Teigarnir voru slegnir. Þar er gömul ærhústóft, Tóftin [012], síðast notuð 1934-35,” segir í örnefnaskrá. Útihús, um 400 m V af bæ, er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Allt eru þetta tilvísanir í sömu fjárhúsin sem eru rúmum 360 m vestan við bæ 001 og 1 m frá vegi 013. Þetta eru fjárhús með hlöðu að baki.

Tóftin sést vel og er á lágum hól. Braut 013 er fast austan og norðan við tóftina en raskar henni ekki. Allt umhverfis er stórþýfður mói vaxin mosa, sinu og elftingu.

Tóftin er 17,5x12,5 m stór og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin er á lágum hól en erfitt er að greina mannvistarlög frá náttúrulegum hólum. Veggir eru 2 m á breidd, 0,2-0,4 m á hæð og algrónir. Tóftin skiptist í tvö hól en ekki er útilokað að þau hafi verið fleiri og þá afmörkuð með timbri. Fjárhúsin eru norðvestar. Þau eru 7,8x5,8 m að innannmáli og op er til norðvesturs. Grjóthlaðinn garði liggur eftir suðurhluta hólfsins, hann er 5,5x1 m að stærð. Hlaðan er suðaustar. Hún er 4,5x3,5 m og niðurgrafin um 0,3 m. Veggir eru aflagaðir.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Syðri-Brúnavellir JE, 2; Ö-Syðri-Brúnavellir KB, 2; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-258:013 vegur leið

424329 392420

Vegur ÁR-258:013, horft til norðvesturs.

“En í norðvestur, skammt frá gamla bænum [001] á Brúnavöllum, Syðri-, stóðu áður fjárhús [012] á lágum hól, síðast notaðar 1934-1935, og nefnast nú Tóttir [012]. Lá þangað braut frá bænum,” segir í örnefnaskrá. Vegurinn sést enn, milli heimatúnsins til suðausturs og fjárhúsa 012 til norðvesturs. Hann er líklega forn í grunninn en nú fær dráttarvélum og nær mun lengra til VNV, sjá 017.

Allt umhverfis er þýfður mói vaxin mosa, sinu og elftingu.

Vegurinn er hlaðinn, líklega úr torfi og grjóti. Hann er 3 m á breidd, 0,2-0,3 m á hæð og algróinn. Hann er tæplega 200 m að lengd en við Tótt 012 er þetta einungis vegslóði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Syðri-Brúnavellir JE, 2

ÁR-258:014 mannvirki áveita

424212 392863

Einn flóðgarður Skeiðaáveitu.

“Hún [Halldórsdæl] liggur meðfram skurðinum við túnið, frekar stór, slétt fremst, en með smáum, kröppum þúfum efst. Þar framar er þýfi. Þar er gamall flóðgarður, sem liggur á ská úr markaskurðinum og í þverskurðinn, sem liggur fyrir framan hólfið,” segir í örnefnaskrá. “Skeiðaáveitan var talin ná til 98 ha lands og jörðin var talin ein besta heyskaparjörð sveitarinnar meðan engjaheyskapur var stundaður. Engjarnar vestur í landinu voru rennisléttar flesjur en engjar voru líka norður í landinu, þurrlandari, en orfaslægja að mestu. Engjaheyskapur er löngu aflagður.” segir í örnefnaskrá JE. Hnit

Áveitukort Syðri-Brúnavalla. Enn má sjá skurði og flóðgarða sem tilheyra Skeiðaáveitu víða. ©Þjóðskjalasafn Íslands

var tekið á gamla flóðgarðinum um 510 m norðan við bæ 001 og vestan við Halldórsdæl. Enn má sjá áveitumannvirki vestan og sunnan við heimatúnið. Þar er framræst mýrlendi en víða koma grónir hraunhólar upp úr sverði.

Sunnan við heimatúnið sést flóðgarður á um 100 m löngum kafla. Hann liggur NNA-SSV, er torflhlaðinn og er 0,2-0,5 m hærra en umhverfið í kring. Garðurinn er nokkuð heillegur en er þó á stöku stöðum byrjaður að hlaupa í þúfur. Á loftmynd virðist sem svo að garðurinn hafi náð lengra til SSV, um 30 m, en það er ekki skýrt.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Syðri-Brúnavellir KB, 1; Ö-Syðri-Brúnavelli JE, 1

ÁR-258:015 heimild um leið

424901 392805

Á loftmynd frá árinu 1946 sést leið liggja til austurs frá heimatúninu og sameinast þjóðleið ÁR-661:045. Líklega var þetta ein helsta aðkomuleiðin að bænum en engar traðir eru sýndar á túnakortum. Þar sem leiðin lá eru nú slétt tún.

Leiðin er sjáanleg á um 560 m löngum kafla á loftmyndinni. Hún hlykkjast A-V eftir Háarima en sunnan og norðan hans eru dælar og tjarnir.

Engin ummerki leiðarinnar eru varðveitt.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: AMS30_2-1_024

ÁR-258:016 brú brú

424498 392464

Torflhlaðin brú liggur frá miðhluta bæjarhóls 001 og til VNV, yfir framræsta dæl. Ekki er vitað á hvaða leið hún var notuð né hversu gömul hún er.

Brúin liggur gegnum tún sem komið er í órækt.

Brúin er greinileg á 40 m löngum kafla og liggur VNV-ASA. Hún er 0,2-0,6 m á hæð og er allt að 4 m á breidd. Hún er mjög mosagróinn og með brattar hliðar en er þó byrjuð að renna sums staðar í þúfur.

Hættumat: engin hætt

Brú ÁR-258:016, horft til VNV.

Vegur ÁR-258:017, horft til norðvesturs.

ÁR-258:017 vegur leið

423516 392435

“En í norðvestur, skammt frá gamla bænum [001] á Brúnavöllum, Syðri-, stóðu áður fjárhús [012] á lágum hól, síðast notaðar 1934-1935, og nefnast nú Tóttir. Lá þangað braut [013] frá bænum,” segir í örnefnaskrá. “Fyrir ofan garðinn [Skeiðaáveita] er þýfð mýri. Þar austur af og ofar er þýfður gramosamói. Um hann er gömul braut frá því, þegar Teigarnir voru slegnir. Þar er gömul ærhústóft, Tóftin [012], síðast notuð 1934-35,” segir í örnefnaskrá. Vegurinn sést enn og liggur til vesturs frá fjárhúsum 012. Vegurinn er framhald vegs 013 og líklega yngri. Að hluta til er þó um sama veg að ræða en haldið aðskildum þar sem þessi er slóði og vestar en vegur 013 sem er hlaðinn að mestu. Gróid svæði, víða er deiglendi.

Vegurinn er um 770 m að lengd og liggur til vesturs frá Tóft 012. Hann liggur eftir þurru ríma og mýri er beggja vegna hans. Vegurinn er fær dráttarvélum.

Hættumat: engin hætta

ÁR-258:018 náma mógrafir

392554 424747

“Norðan við gamla túnið var Háirimi sem var stórþýfður mói. Það er nú búið að slétta hann út og gera hann að túni. Þar austur af er mýrarstykki með tjörnum, sumar sennilega gamlar mógrafir,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar eru um 240m ANA við bæ 001 og 100 m sunnan við leið 015. Þær sjást enn sunnan við Staratjörn og um tvö stakstæð svæði er að ræða.

Framræstur mói er nú á þessu svæði.

Ræktuð tún eru til norðurs og austurs.

Alls eru mógrafir sjáanlegar á svæði sem er 400x65 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Það skiptist í tvö stakstæð

mótekjusvæði sem bæði eru sunnan við Háaríma. Stærri svæðið er suðvestar og er 270x65 m að stærð. Minna svæðið er norðaustar, alls 65x10 m að stærð. Mógrafirnar skera sig úr móanum enda er botn þeirra sléttur og annað gróðurfar í þeim. Mógrafirnar sjást sem ferhyrndir flákar, um 0,1-0,4 m á dýpt og eru þurrar. Ekki er hægt að áætla fjölda þeirra.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Syðri-Brúnavellir KB, 2

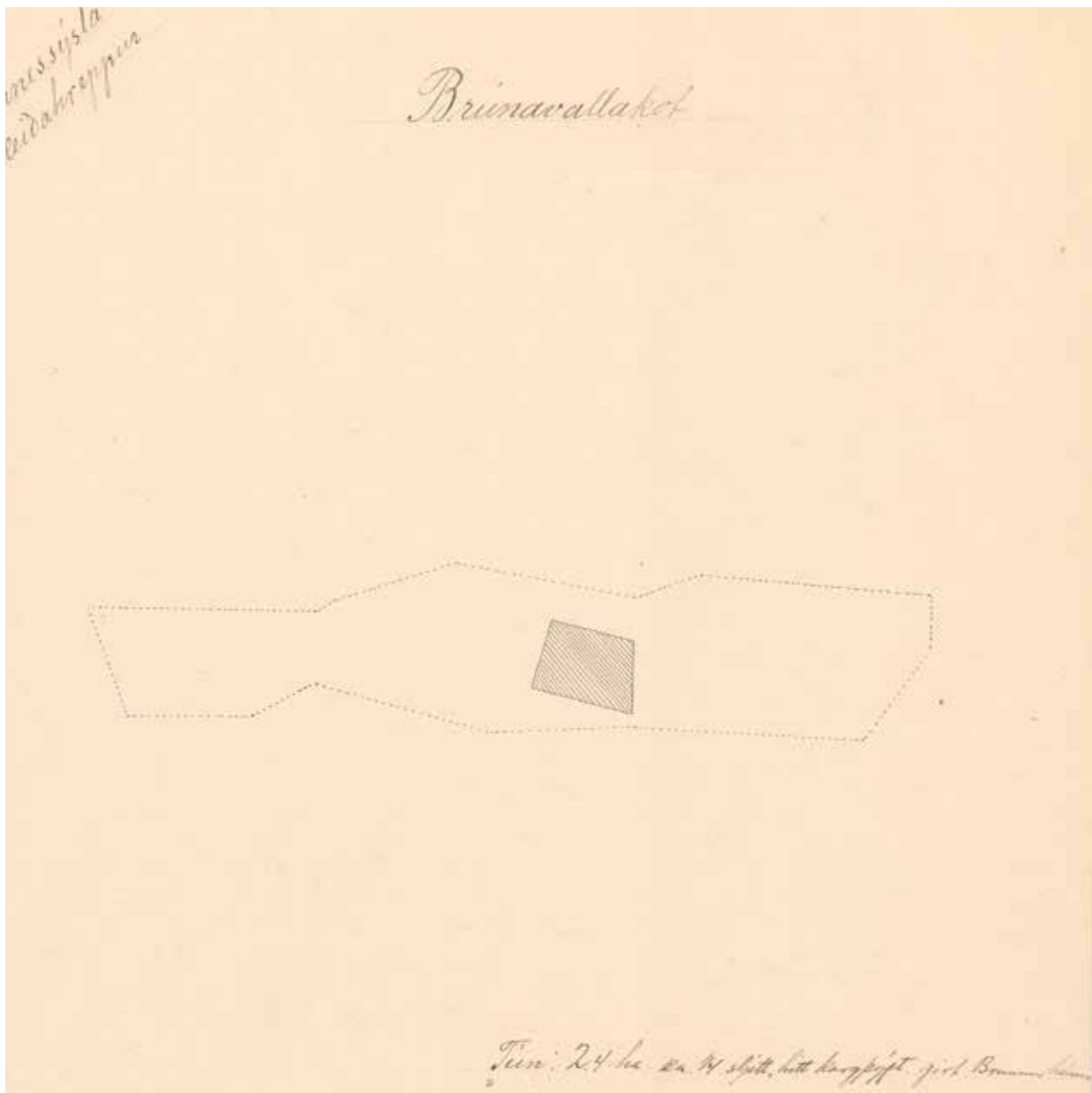
Mógrafir ÁR-258:018, horft til suðausturs.

Sögulegar heimildir:

1847: “Hreppstjóri telur Brúnavelli syðri 8 h. og Brúnavallakot 8 h.” segir í Jarðatali Johnsens, 64. “Brúnavallakot. Eyðihjáleiga [Syðri-Brúnavalla ÁR-258] bygð í fyrstu hjer um fyrir 30 árum við heimatúnið, og varaði bygðin inn til næstu 5 ára. [...] Ekki má aftur byggja, því heimaörðin má ekki missa fjárhússtæðið, sem á hjáleigunni brúkast,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 194-195.

Árið 1896 voru 5 bæjarhús og 5 peningshús í Brúnavallakoti. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 4 bæjarhús gjörfallin, en 1 bæjarhús og 5 peningshús mjög skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Samkvæmt ábúendaskrá Skeiðahrepps er jörðin Brúnavallakot komin í ábúð árið 1729 en skráð í eyði árið 1735. Úr því virðist ábúð á jörðinni en hún er þó skráð í eyði 1752-1762. Aftur er jörðin skráð í eyði 1922-1923 og 1928-1934 og loks fer jörðin endanlega í eyði þegar ábúendur Hlemmiskeiðis, vesturbæjar, kaupa jörðina árið 1944. Eigendurnir hafa þó nytjað jörðina,” segir í

Túnakort Brúnavallakots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

örnefnaskrá, 2.

“Brúnavallakot var lagt undir jörðina [Hlemmiskeiði] 1943, og hefur svo verið síðan; er löngu búið að rífa bæjarhúsin þar, en fjárhús er í Strút, en þar var bær um stuttan tíma. Löndum var skipt jafnt á milli Hlemmiskeiðis I og II,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 450.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 2,4 ha, ca. 1/4 slétt, hitt kargþýft. Matjurtargarðar 5,9 arar.

“Engjar jarðarinnar [eru] mjög grasgefnar og mikið af þeim slétt (Brúnavallakotsteigarnir),” segir í Sunnlenskum byggðum I, 479.

ÁR-259:001_01 *Brúnavallakot* bæjarhóll bústaður 423703 391635

“Brúnavallakot. Eyðihjáleiga [Syðri-Brúnavalla ÁR-258] bygð í fyrstu hjer um fyrir 30 árum við heimatúnið, og varaði bygðin inn til næstu 5 ára. [...] Ekki má aftur byggja, því heima-jörðin má ekki missa fjárhússtæðið, sem á hjáleigunni brúkast,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.

Fimm bæjarhús með kálgarði SA við eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Stafnar bæjarins snéru til suðausturs og kálgarður 02 var þar í afliðandi brekku niður. Í fasteignamati 1916-1918 stendur:

“Torfbær; baðstofan þiljuð, járn á þaki, 5,65x3,14 m. Skemma. Hús fyrir 7 nautgripi, 8 hross, 10 kindur. Heyhlöður 2 fyrir 400-500 hestb. Flest þök járnvarin.” “Bæjarhóllinn. Stór hól en þar stóð gamli bærinn áður. Hóllinn hefur verið sléttaður, svo ekki vottar fyrir neinum rústum, og er nú tún,” segir í örnefnaskrá. Bærinn er um 20 m suðvestan við Syðri-Brúnavelli ÁR-258, sunnar á sama holti. Á loftmynd tekinni 1946 má enn sjá bæjarhúsin undir þaki.

Heimatúnið er sléttað en komið í órækt. Svæðið er nýtt undir nautgripi.

Bæjarhóllinn er um 45 m í þvermál, 1-1,5 m á hæð, grasi vaxinn og sléttur. Á hólnum sjást engar hleðslur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM II, 194-195; Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Brúnavallakot, 2; <https://jardir.skjalasafn.is/bok/37>

Bæjarhóll ÁR-259:001_01, horft til norðurs.

ÁR-259:001_02 heimild um kálgarð 424356 392224

Kálgarður 02 var fast suðvestan við bæ 01. Engin ummerki um kálgarðinn sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-259:002 þúst útihús 424296 392236

Útihús er merkt um 20 m suðvestan við bæ 001 og 50 m NNV við útihús 003 inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906.

Heimatúnið er sléttað en komið í órækt enda svæðið nýtt til beitar.

Gróin þúst ber útihúsinu vitni. Hún er 15 x 10 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún rís 0,4 m hærra en túnið og hefur skýrar brúnir en innra lag hennar er þó óskýrt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-259:003 heimild um útihús 392236 392186
Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 er útihús merkt um 50 m SSA við bæ 001 og 60 m suðaustan við útihús 002.

Heimatúnið er sléttað en komið í órækt enda svæðið nýtt til beitar.

Engin merki um útihús sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-259:004 heimild um rétt 424249 392186
Mannvirki, hugsanlega kvíar eða rétt, er merkt um 90 m suðvestan bæ 001 og 70 m vestan við útihús 003 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Réttin var sunnarlega á holtinu sem bærinn er á.

Heimatúnið er sléttað en komið í órækt enda svæðið nýtt til beitar.

Engin ummerki réttarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-259:005 heimild um útihús 424220 392138
Útihús er merkt um 150 m suðvestan við bæ 001 og 60 m SSV við rétt 004 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið var í suðurjaðri heimatúnsins.

Heimatúnið er sléttað en komið í órækt enda svæðið nýtt til beitar.

Engin ummerki um útihús sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-259:006 þúst útihús 424234 392130
Útihús er merkt um 150 m suðvestan við bæ 001 og 15 m suðaustan við útihús 005 inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906, syðst í heimatúninu. Enn má greina þúst á þessum stað sem ber útihúsinu vitni.

Heimatúnið er sléttað en komið í órækt enda svæðið nýtt til beitar.

Þústin er ógreinileg, hringlaga og er 9 m í þvermál. Hún rís 0,3-0,4 m hærra en umhverfið og ytri brúnir eru óskýrar. Gróður á þústinni er þéttari en í túninu sjálfu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-259:007 heimild um útihús 424468 392333
Útihús er merkt um 160 m norðaustan við bæ 001 og 205 m norðaustan við útihús 003 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906, norðarlega innan heimatúnsins.

Heimatúnið er sléttað en komið í órækt enda svæðið nýtt til beitar.

Engin ummerki sjást lengur um útihúsið á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-259:008 hleðsla túngarður 424254 392114
Túngirðing í tveimur pörtum er merkt inn meðfram SSV-hlið og N-enda túns á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Í fasteingamati 1916-1918 stendur: “Girðing er um túngarður með gaddavír. “ Túngarðurinn er horfinn að stórum hluta, aðeins sér til lítils hluta við suðausturenda túnsins. Á loftmynd tekinni árið 1946 sést hann þó enn vel og virðist hafa afmarkað

allt heimatúnið.

Á þessum stað er óræktað svæði, smápýft og vel gróið.

Suðaustan við túnið er L-laga torfhleðsla sem sést á 20 m löngum kafla (NNA-SSV) og 5 m löngum kafla (VNV-ASA). Túngarðurinn er 0,3-0,4 m hár og allt að 0,7 m á breidd. NNV við bæinn sést enn áberandi kantur á mörkum holts og mýra. Hann er um 0,3 m og algróinn. Túngarðurinn var á þessu svæði og ljóst að ummerki hans sjást enn þar að auki.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; <https://jardir.skjalasafn.is/bok/37>

Túngarður ÁR-259:008, horft til norðurs.

ÁR-259:009 heimild um brunn

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var brunnur heima við bæ. Nákvæm staðsetning er ekki vituð og ekki reyndist unnt að staðsetja hann.

Heimatúnið er sléttað en komið í órækt enda svæðið nýtt til beitar.

Engin ummerki um brunn sjást á yfirborði nærri bænum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-259:010_01 Strútur bæjarhóll býli

392174 424109

“Strútur. Önnur eyðihjáleiga, byggð í fyrstu fyrir vel 30 árum og varaði byggðin 1 eður 2 ár, síðan í auðn. [...] Þetta land brúkar nú heimajörðin til beitar, en ekki má þetta hrakkot aftur byggja fyrir landþröng, túnstæðis og heyskaparleysis,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. “Strútur. Strýtumyndaður, allhár hóll, en þar stóð eyðihjáleigan Strútur áður, eins og lýst er í Jarðabókinni frá 1709. Fjárhús stóð lengi á hólnum en nú er þar hesthús,” segir í örnefnaskrá. Útihús, um 200 m VSV af bæ 001, er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908 og er um sama stað að ræða. Strútur var um 190 m suðvestan við bæ 001, skammt utan heimatúnsins.

Slétt tún sem komið í órækt enda svæðið nýtt til beitar.

Mikið rask hefur orðið þar sem býlið var og engar hleðslur sjást á yfirborði. Fjárhús var byggt ofan í bæjarhólinn á 20. öld með tilheyrandi jarðraski. Það mótar þó enn fyrir bæjarhóll 01 undir

Strútur ÁR-259:010, horft til norðvesturs.

Uppmæling af bæjarhólnum.

fjárhúsinu, hann er 54x36 m að stærð, algróinn og snýr austur-vestur. Mikið rask er á suðurhlíð hólans vegna ágangs nautgripa sem þarna ganga lausir. Bæjarhóllinn er allt að 1 m á hæð og sést vel. Umfangið er furðu mikið sé horft til hversu stutt var búið á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM II, 195; Ö-Brúnavallakot, 3; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-259:010_02 heimild um beitarhús

Fjárhús 02 var á miðjum bæjarhólnum og án efa byggt á sama stað og býlið. Á hólnum er nú fjárhús reist um miðja síðustu öld og eldri mannvirki sjást ekki.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-259:011 *Ágústarskurður* renna áveita

423709 391635

Ágústarskurður ÁR-259:011, horft til ASA.

“Ágústarskurður. Ágúst Helgason bóndi í Birtingaholti lét grafa skurðinn upp úr aldamótunum 1900 en hann keypti Brúnavallakotið árið 1899 og sótti þangað heyskap,” segir í örnefnaskrá. Ágústarskurður er á merkjum Hlemmiskeiðs ÁR-240 og Brúnavallakots, um 430 m sunnan við bæ 001 og tæpum 120 m sunnan við mógrafir 013.

Norðan við skurðinn er óræktað svæði og rimar með deiglendi inn á milli.

Ágústarskurður er um 860 m að lengd og liggur norðaustur-suðvestur, Hann er um 3 m á breidd og grasi vaxinn. Skurðurinn var þurr meðan skrásetjarar voru á svæðinu og líklega rennur ekki oft vatn í honum lengur. Hann

hefur verið grafinn upp og nýttur sem hluti Skeiðaáveitu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Brúnavallakot, 2

ÁR-259:012 *Efri-Grafir* náma mógrafir

424546 391988

Efri-Grafir ÁR-259:012, horft til ASA.

“Dyradæl. Allstórt og véltækt engjaland og þótti grasið úr dælinni óvenjukjarngott. [...] Grafir, Efri-. Röð af gömlum mógröfum í austurjaðri Dyradælar,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar eru 560 m ASA við þúst 014 og rúma 300 m suðaustan við bæ 001.

Mógrafirnar eru í stórþýfðum og grónum haga. Mógrafirnar sjást lítið sem ekkert, bæði á yfirborði sem og loftmynd. Svæðið er um 33x20 m að stærð, snýr norður-suður en ekki er hægt að áætla fjölda mógrafa. Svæðið er gróið, þýft og þurrt nú.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Brúnavallakot, 2

ÁR-259:013 *Syðri-Grafir* náma mógrafir

423483 391776

“Árnateigur. Slétt og gott engjaland en rimahöft innan um. [...] Grafir, Syðri-. Gamlar mógrafir vestan við Árnateig, nú uppgrónar,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar eru um 950 m suðvestan við

bæ 001 og 150 m norðan við Ágústarskurð 011.

Deiglendi með rimum víða.

Mógrafirnar eru um 180x160 m að stærð og snúa norður-suður. Þær skiptast í þrjú stakstæð efnistökusvæði, það stærsta er í miðjunni. Það er 112x60 m að stærð og snýr norður-suður. Hin svæðin eru minni og eru suðvestan og suðaustan við stóra svæðið. Mógrafirnar eru óljósar, samfallnar og þurrar. Ekki er hægt að segja til um nákvæman fjölda þeirra.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Brúnavallakot, 2

Syrði-Grafir ÁR-259:013, horft til norðurs.

Þúst ÁR-259:014, horft til VSV.

ÁR-259:014 þúst heystæði

423991 392096

Þúst er tæpum 110 m sunnan við tóft 015 og um 360 m suðvestan við bæ 001. Þústin er fast sunnan við Kotsskurð (Skeiðaáveita) og brú er á honum um 50 m austur.

Gróið svæði, víða er deiglendi og rimar.

Þústin er 10x7 m og snýr NNA-SSV. Hún er 0,3-0,4 m á hæð og það glittir í grjót á nokkrum stöðum. Þústin er stórbýfð og sker sig úr sökum grænku. Á henni miðri er stór þúfa. Afar líklegt er að mannvist sé hér undir sverði, líklega heystæði sé horft til staðsetningar.

Hættumat: engin hætta

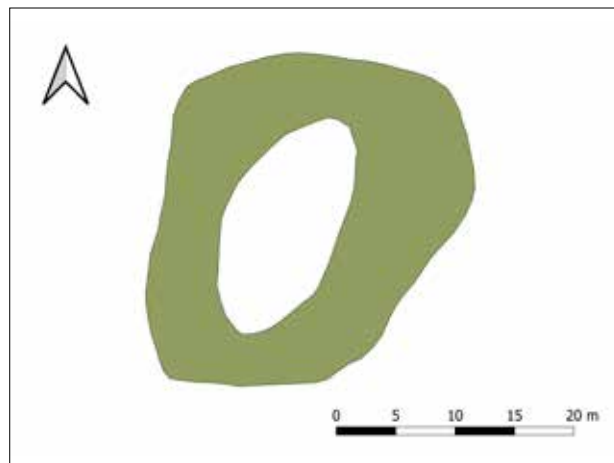
ÁR-259:015 tóft rétt

424052 392212

Tóft er um 380 m VSV við bæ 001 og um 50m í NNV frá Strúti 010. Tóftin er fornleg, sigin og stærð hennar bendir enna helst til þess að um rétt eða fjárborg sé að ræða. Fuglaþúfa er á miðri

Tóft ÁR-259:015

Uppmæling af tóft ÁR-259:015.

tóftinni.

Gróið svæði en ekki er ljóst hvort að það var sléttað. Mikill ágangur er hér vegna nautgripa í lausagöngu.

Tóftin er mjög fornleg á að líta, 33x27 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir eru mjög signir, algrónir og þýfðir. Erfitt er að greina innra sem og ytra byrði þeirra. Þeir eru um 0,3-0,7m að utan og að innan eru þeir um 0,3 m. Ekkert op sést á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

ÁR-259:016 garðlag áveita

424253 392030

Einn af áveitugörðum Skeiðaáveitu.

Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur: „Þótt jörðin væri lítil var hún ein af bestu heyskaparjörðum sveitarinnar á áveitutímanum. Engiarnar voru mestallar rennisléttar og véltækar en voru votlendar í rigningartíð. Reiknað áveituland var 85 ha.“ “Kotsskurður. Gamall áveituskurður,” segir í örnefnaskrá Hlemmiskeiðs. “Nú er haldið austur með Brúnavallakotslandi. Kominn er skurður á mörkum meðfram Hólmateig. Þar við endann á stuttum flóðgarði er Stutthóll, lágur þýfður grashóll í mörkum (stendur Kotmegin við girðinguna), “ segir í örnefnaskrá Syðri-Brúnavalla. Torfhlaðið garðlag er um 220 m sunnan við bæ 001 og 80 m SSA við túngarð 008. Enn má sjá áveitumannvirkni vestan og

sunnan við holtið sem bærinn er á.

Fyrir sunnan holtið sést flóðgarður í óræktaðu og framræstu mýrlendi, fast norðan við Kotskurð.

Flóðgarðurinn er um 26 m langur og liggur nálega norður-suður. Hann er torfhlaðinn og er allt að 0,6 m að hæð og 1 - 1,5 m á breidd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: . Ö-Hlemmiskeiði JE, 8; JS: 393; Ö-Syðri-Brúnavellir KB, 2

ÁR-259:017 heimild um rétt

424443 392267

Á loftmynd tekinni árið 1946 sést hlaðin rétt tæpum 100 m norðaustan við bæ 001 og rúmum 50 m sunnan við útihús 007. Hún er horfin vegna sléttunar en virðist hafa verið um 15x12 m að stærð og snúið norðaustur-suðvestur.

Slétt tún sem nýtt er til beitar.

Engin ummerki réttarinnar sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

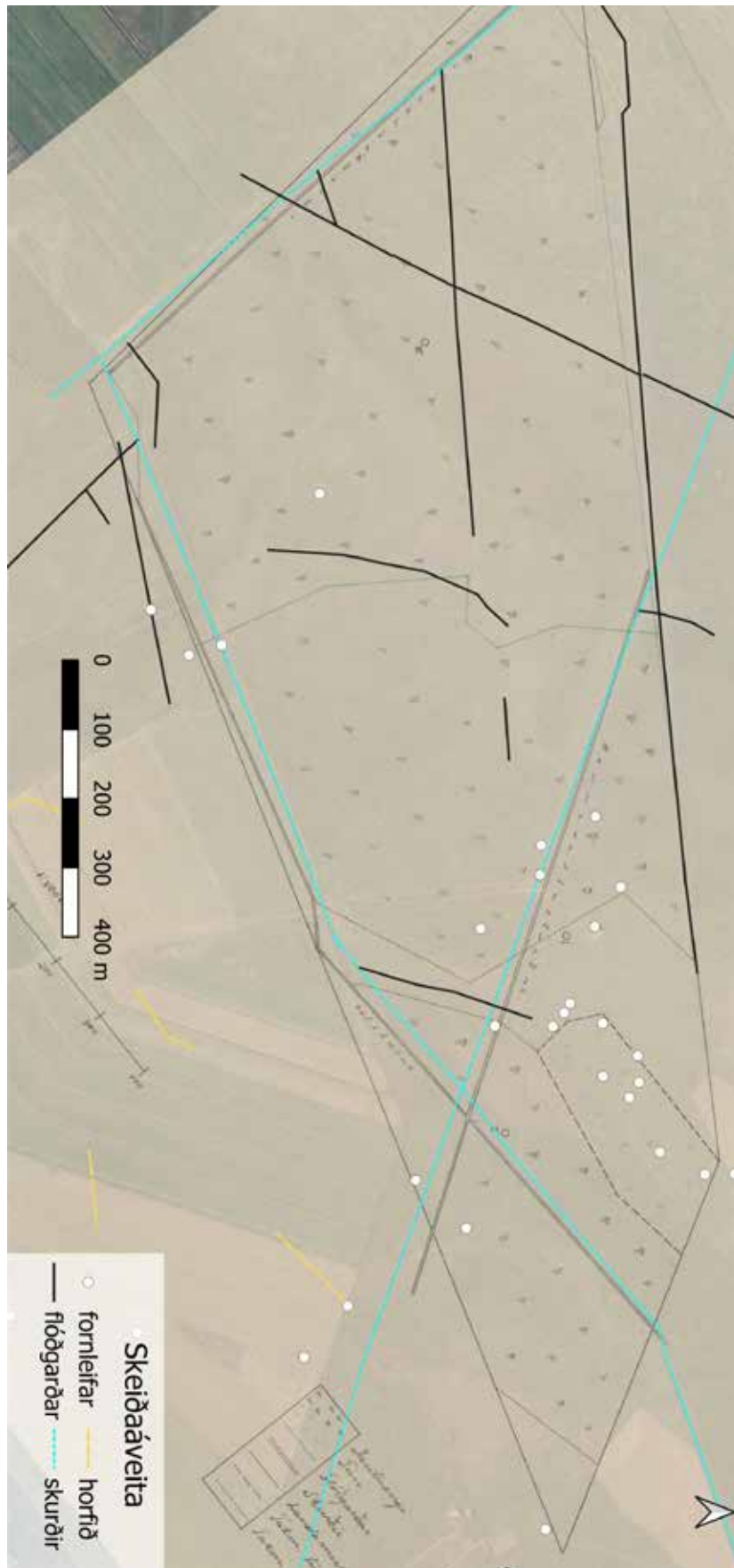
Heimildir: AMS30_2-1_024

ÁR-259:018 heimild um túngarð

423950 392175

Við yfirferð loftmynda á úrvinnslustigi fannst túngarður um 100 m vestan við hjáleiguna Strút 010_01. Hann afmarkar vesturenda holtsins sem Syðri-Brúnavellir ÁR-258 og Brúnavallakot eru á en ekki er ljóst hvort að túngarðurinn var sambyggður þeim sem sést á túnakorti. Eins er hann á merkjum áveitu 016 en umfangið virðist meira en í flóðgördunum. Túngarðurinn er rúmlega 170 m að lengd og snýr NNA-SSV. Mögulega er þetta tvöfaldur túngarður, annar virðist vera „innan“ túnsins og sveigir til norðausturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

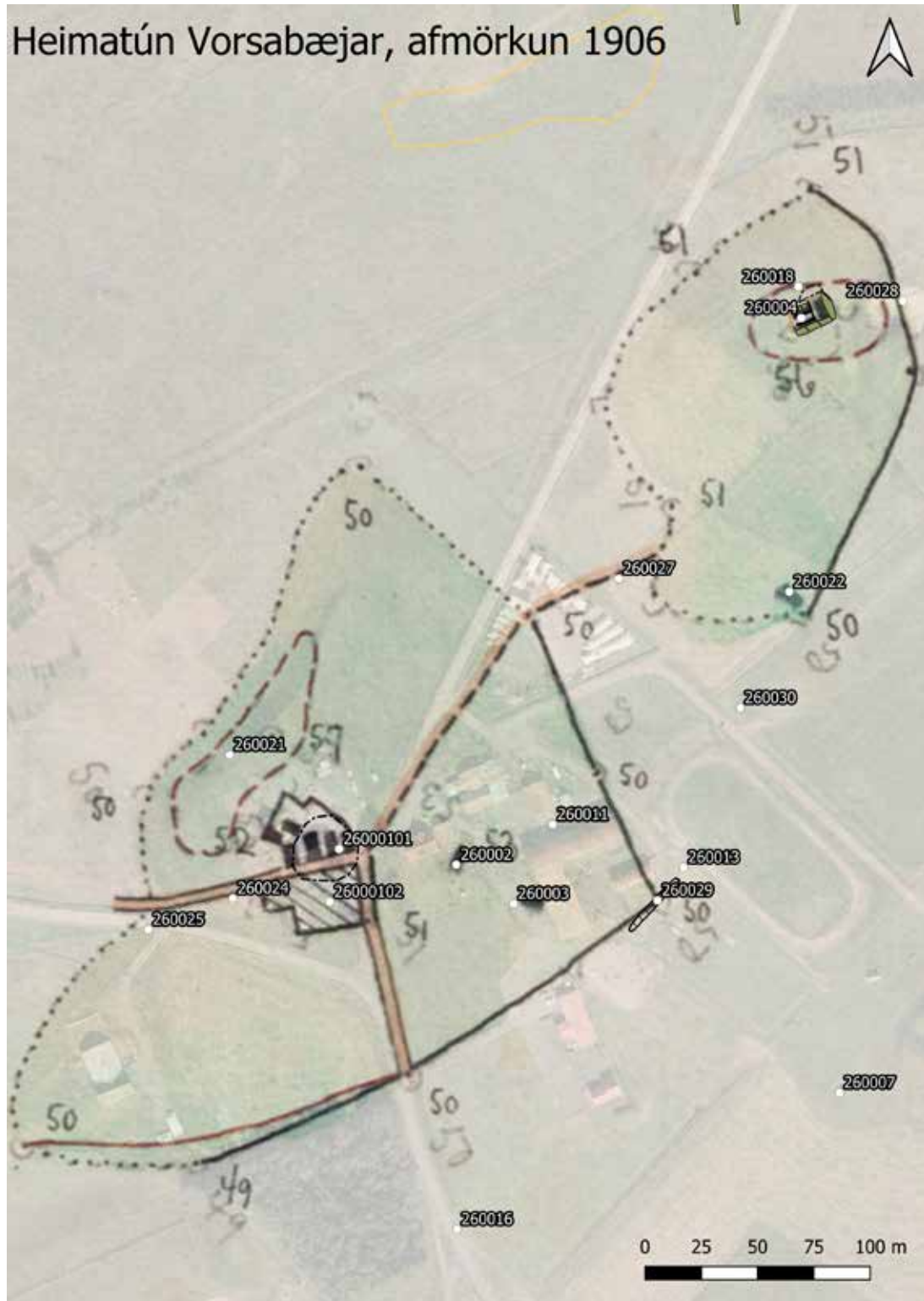
Áveitukort Brúnavallakots. Enn má sjá skurði og flóðgarða sem tilheyra Skeiðaáveitu víða. ©Þjóðskjalasafn Íslands

Sögulegar heimildir:

1686: 13 hdr 80 ál. Skálholtsstólseign, skv. The Old Icelandic Land Registers, 108.

1695: 13 hdr 40 ál, skv. The Old Icelandic Land Registers, 108.

1709: Dýrleiki óviss. Skálholtsstólseign skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 197.

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúni Vorsabæjar frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, svartar línur og litaðir flákar. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

1847: 22 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 64.

Einnig kallaður Ossabær. [Um 1220]: Máldagi kirkjunnar að Vörðufelli á Skeiðum: “þar skal heima tiund. ok [...] or vorsabæ hvarum tveggja,” DI, 406.

“Ossabæjarhjáleiga. Bygð á fjárhússtaði hjer um fyrir 70 árum og varaði bygðin hverki vel nje lengi, nú í eyði og næstu 14 ár eða lengur,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 197.

Árið 1896 voru 7 bæjarhús og 10 peningshús í Vorsabæ. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 3 bæjarhús og 9 peningshús gjörfallin, 1 bæjarhús mjög skemmt en 3 bæjarhús og 1 peningshús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 178.

Tvíbýli er á jörðinni og var nýbýlið Vorsabær byggt árið 1948 á helmingi jarðarinnar skv. Sunnlenskum byggðum I, 481.

Hóla kirkja átti slægiútak á sléttri og graslendri vallendisflöt sitt hvoru megin við Gráhelluskurðinn, skv. örnefnaskrá JE, 11.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 4,2 ha, ca. 2/3 slétt, hitt greiðfært. Hjáleigutún 1,7 ha. Náttthagi 0,6 ha. Matjurtagarðar 12,9 arar.

“Torfrétt og stúnga næg. Reiðingsrista lök, brúkast til heimilisparfar. Móskurður til eldiviðar hefur verið, brúkast ei. Munnmæli eru, að jörðin eigi hrossabeit um vetur í Hólaland í Ytra Hrepp. Það hefur ekki brúkast so menn viti. Skógur í almenningi ut supra. Engið spillist af vatni, sem jetur úr rótina. Hætt er kvikfje fyrir holgryfjulækjum og fornum torfgröfum. Vatnsból bregst á sumur og er þá erfiður vatnsvegur,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 197.

“Engjaland var gott og jörðin ein besta heyskaparjörð sveitarinnar, meðan Skeiðaáveitan var í notkun. Aðeins helmingur engjanna voru þó véltækar. Landinu hallar vestur og til miðjunnar í Vorsabæjarvatn, sem er suðvestur af bænum, og tók það áður við öllu afrennslisvatni jarðarinnar, nágrannajarðanna og undan Vörðufelli. [...] Þá hefur land jarðarinnar verið ræst fram. Einnig hefur verið grafinn skurður meðfram Vörðufelli út í Hvítá. Nú mæðir ekki lengur vatnságangur á jörðinni, og er Vorsabæjarvatn að gróa upp. [...] Landið er jafnlent og langt í góða útrás, og hefur það háð mjög framrækslu,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 480.

Land Vorsabæjar II er: “að meginhluta láglent, en með skurðum Skeiðaáveitunnar og síðar framræslu til túnræktar og upp úr 1950 hafa löndin verið þurrkuð, og hefur m.a. hluta af hinum gömlu engjalöndum verið breytt í tún,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 481.

ÁR-260:001_01 Vorsabær bæjarhóll bústaður

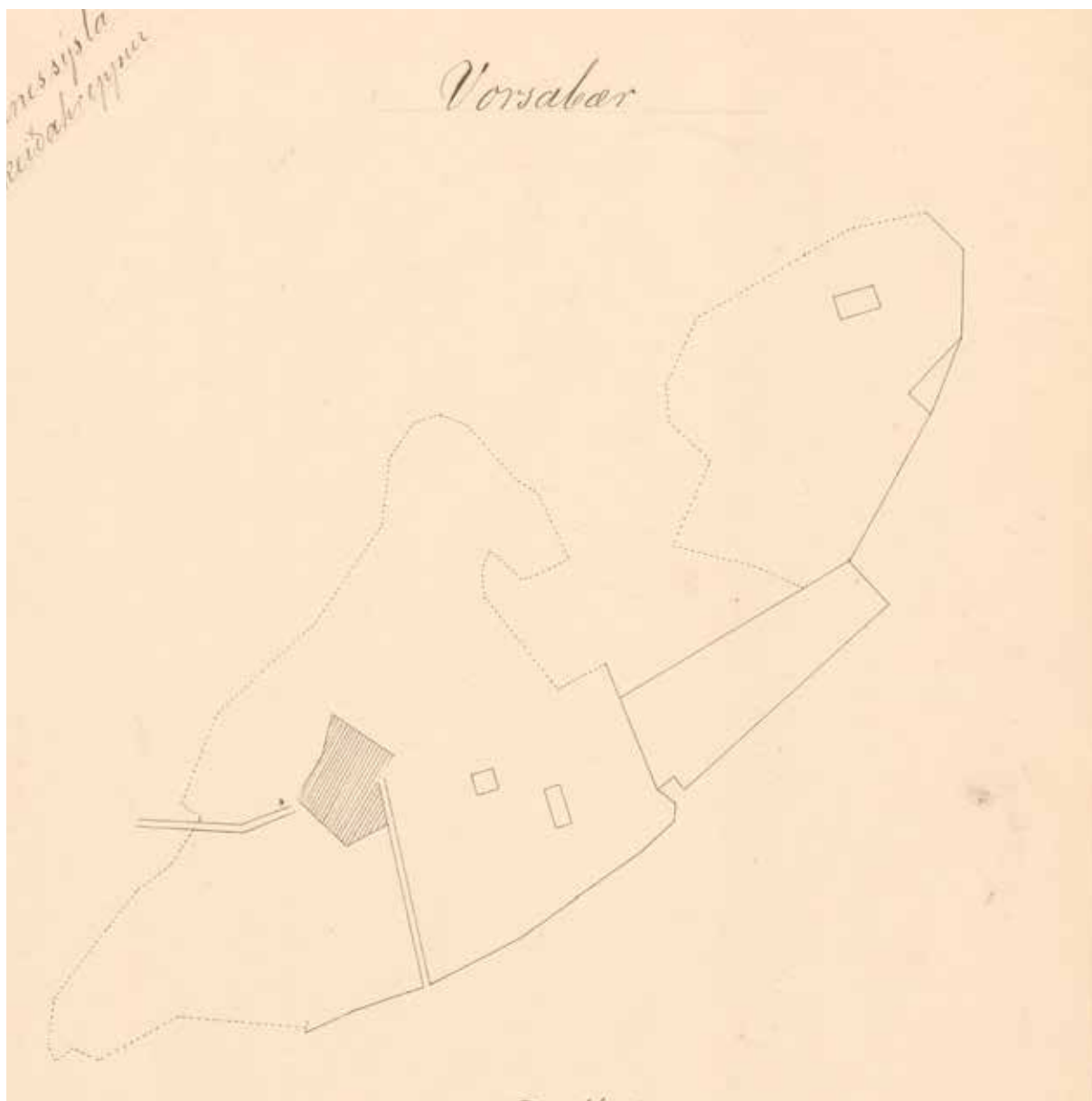
424568 393931

Fimm bæjarhús með kálgarði 02 við eru merkt inn á túnakort frá 1920 og bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Samkvæmt bæjarteikningunni snéru stafnar bæjarins til suðurs.

“Belti af vikurhólum liggur frá Stóru-Laxá að Hvítá og eru sumir gríðarstórir, svo sem Bæjarhóllinn og Hjáleiguhóllinn í Vorsabæ, Þorleifshólar í Miðbýlislandi og Gvendarhólar í Fjallslandi. Allir eru hólarnir grónir og aðeins um 30 sm niður á vikurdyngjuna í Vorsabæjarhólunum,” segir í örnefnaskrá. “Jón bóndi Einarsson í Ossabæ (Vorsabæ) á Skeiðum bygði heyhlöðu vorið 1904. Nál. 2 ál. undir yfirborði fundust leifar af 2 kerjum og svo sem 1 fet á milli. Þau voru mjög fúin,

Bæjarhóll ÁR-260:001_01, horft til VNV.

Túnakort Brúnavallakots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

en héldu sér þó neðantil. [...] Nokkru fjar fundust aflöguð hlóð. [...] Veggir virtust hafa legið í austur og vestur (nú snýr bærinn nál. í suður). Á einum stað var hellulagt gólf á litlum bletti og var nál. á sömu hæð og gólfskánin. Gátu það verið bæjardyr og legið gegnum suðurhliðvegg. Eigi fundust munir, utan 2 litlir steinbollar, sem J. E. ætlar forngripasafninu,” segir í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1906. Núverandi bæjarstæði jarðarinnar er á svipuðum stað og gamli bærinn var. Það glittir í gamla bæinn á ljósmynd í Jarðabók Skeiðahrepps og þar sjást líka grjót- og torfhlaðin útihús með timburgafla sem snýr til suðurs.

Bærinn er á mjög grónum vikurhól sem rís upp úr framræstu votlendi en búið er að reisa mikið af byggingum í kring, sérstaklega til austurs og suðausturs. Núverandi íbúðarhús er á miðjum bæjarhólnum. Fast norðan og norðaustan við svæðið þar sem gamli bærinn var er malarplan og aðeins er lítill gróður greinilegur fast til SSV, þar sem bakgarður núverandi bæjarstæðis er (Vorsabær 1).

Vegna mikils rasks á svæðinu tengdum framkvæmdum og búsetu á jörðinni sjást lítil ummerki um hið gamla bæjarstæði. Engin bæjarhús sjást lengur á yfirborði en sennilega er enn einhver mannvist undir sverði, þótt mikið röskuð sé. Eins og fyrr segir er bærinn á vikurhól og erfitt er að meta hvar

náttúrulegi hólinn endar og hvar mannvist tekur við sem og að meta stærð bæjarhólsins. Óljóst má þó greina um 0,5 m upphækkun á svæði sem er, varlega áætlað, 29 x 27 m að stærð og snýr norður-suður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Vorsabær, 3; Árbók 1906, 33

ÁR-260:001_02 heimild um kálgarð

424564 393907

Kálgarður 02 er merktur fast sunnan við bæ 01 inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Á þessum stað er bakgarður núverandi íbúðarhúss (Vorsabær 1) og sjást engin ummerki um kálgarð lengur á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-260:002 heimild um útihús

424620 393924

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920 var útihús um 65 m austan við bæ 001 og 30 m VNV við útihús 003. Það er horfið af yfirborði.

Á þessum stað er bakgarður íbúðarhúss Vorsabæjar 3 sem hallar smávægilega til suðurs.

Engin merki um útihúsið sjást lengur á yfirborði vegna ýmissa framkvæmda í gegnum tíðina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-260:003 heimild um útihús

424646 393907

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 var útihús um 80 m ASA við bæ 001 og 30 m ASA við útihús 002.

Á þessum stað er malarvegur sem liggur fast austan við bakgarð íbúðarhúss Vorsabæjar 3 og vestan við núverandi útihús.

Engin ummerki um útihús sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906

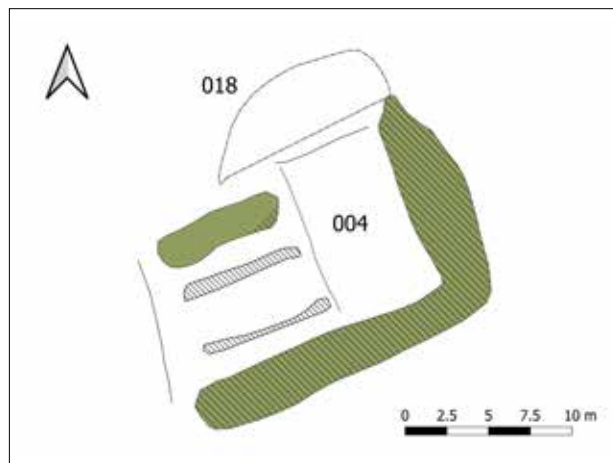
ÁR-260:004 tóft útihús

424773 394167

Um 320 m NA af bæ 001 er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Það er innan stakstæðs túns á báðum kortum. Útihúsið sést enn en búið að stækka það mikið frá því að kortin voru gerð. Þarna er nú fjárhús með steyptri framhlið og grunnni auk veggja úr torfi og grjóti. Niðurgrafin hlaða er að baki. Húsið er sambræðingur gamalla og nýrra byggingarhefða.

Tóft ÁR-260:004, horft til SSA.

Uppmæling af tóft ÁR-260:004

Slétt tún. Víða eru grónir vikurhólar og náma er m.a. til norðausturs frá tóftinni. Þar er efni tekið 15 m norðaustan við tóftina og vikurstál, um 5 m bratt, þar niður. Svæðið er nýtt til beitar.

Tóftin er 19x17 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún skiptist í tvö hólfi, fjárhús til suðvesturs og niðurgrafna hlöðu að baki. Framhlið húsanna stendur enn, 4 m há með dyraopi og þremur gluggum. Fjárhúsin eru 9x8 m að innanmáli og snúa norðaustur-suðvestur. Gardar liggja eftir endilöngu hólfinu, þeir eru hlaðnir en steypa er ofan á þeim. Þeir eru 0,3 m á hæð og eitt umfar sést í þeim. Veggirnir eru 2,5 m á breidd og eru 0,3-0,7 m á hæð. Í þeim sjást 4-5 umför að innan en einungis glittir í grjóti á stöku stað að utan. Ekkert op er inn í hlöðuna. Vesturveggur er steypdur og líklega ver heynu kastað þar inn. Það mótur fyrir opi og rampi norðaustan við tóftina. Hlaðan er djúp, 1-1,5 m dýpri en fjárhúsin. Um 9 umför af grjóti eru þar til austurs. Aðrar hliðar eru fallnar inn í hlöðuna.

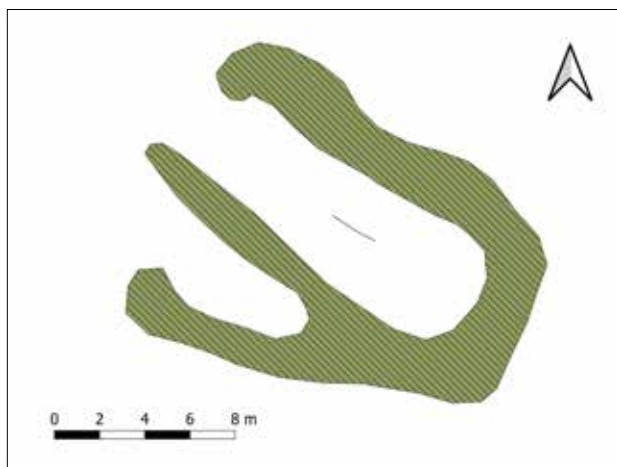
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1906; Túnakort 1920

ÁR-260:005 *Grænhóll* tóft beitarhús

423631 393828

“Gráhelludraugurinn [sjá 006]. Sá eini draugur á Skeiðum sem sögur fara af og frægur varð er Gráhelludraugurinn. Réðst hann á gegningastrákinn í Vorsabæ þegar hann var að sækja sauðina fram í Gráhelluhraun en þeir voru í húsi á Grænhól. Slapp strákurinn við illan leik frá draugnum með hjálp smalatíkur sinnar en atburðir þessir gerðust seint á 19. öld. [...] Grænhóll. Þar var á lágum hólí sauðahús á 19. öld þegar gegningastrákurinn glímdi við Gráhelludrauginn en síðar fjárhús. Það var lagt af árið 1946,” segir í örnefnaskrá. Beitarhús er fast vestan við Grænhól, um 940 m suðvestan við bæ 001 og 55 m norðvestan við beitarhús 037. Það er sýnt á herforingjaráðskorti frá 1908.

Uppmæling af tóft ÁR-260:005.

Tóft ÁR-260:005, horft til suðurs.

Grænhóll er mjög gróinn hól með fuglaþúfu efst. Umhverfis hólinn eru smávegis moldarflagsblettir til jafns við gróna bletti og á einum þeirra er tóftin.

Beitarhúsið er tvískipt, 18 x 12 m að stærð og snýr VNV-ASA. Tóftin er hlaðin úr torfi og grjóti en erfitt er að sjá umför í hleðslum vegna gróðurs. Veggir eru 0,6 m á hæð. Sjálft fjárhúsið er norðar. Það er 14 x 3,5 m að innanmáli með opi til VNV og snýr eins og tóftin. Gardi, grjóthlaðinn og vallgróinn er hlaðinn eftir endilöngu hólfinu. Minna hólfið er sunnar. Það er 6 x 1,5 m að innanmáli, snýr eins og tóftin og ekki er hlaðinn veggur á VNV-hlið hólfsins. Engin greinileg hlaða sást í tóftinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 8, 13; Herforingjaráðskort 47 SV 1908

ÁR-260:006 *Draugsgjá* þjóðsaga draugur

422597 392803

“Stór pyttur í jaðri Gráhelluhraunsins. Sú sögn hefur fylgt jörðinni að þar hafi drukknað förupiltur, sem húsmóðirin í Vorsabæ hafði úthýst í öskubyl,” segir í örnefnaskrá (JE eldra). “Gráhelludraugurinn. Sá eini draugur á Skeiðum sem sögur fara af og frægur varð er Gráhelludraugurinn. Réðst hann á gegningarstrákinn í Vorsabæ þegar hann var að sækja sauðina fram í Gráhelluhraun en þeir voru í húsi á Grænhól [005]. Slapp strákurinn við illan leik frá draugnum með hjálp smalatíkur sinnar en atburðir þessir gerðust seint á 19. öld. [...] Draugsagjá. Pyttur efst í Teignum og var áður flóandi í vatni, stór og ljótur. Sú sögn hefur lifað með ábúendum jarðarinnar að þar hafi drukknað förupiltur sá sem húsmóðirin á bænum úthýsti í öskubyl og hafi gengið aftur,” segir í örnefnaskrá (JE). Draugsgjá er um 2,3 km suðvestan við bæ 001 og 260 m ASA við Strokkhól 033. Á þessum stað er gróið hraun en víða standa þó klettur upp úr gróðrinum. Nokkrar tjarnir og skvompur eru á svæðinu, einkum til suðvesturs og er það svæði jafnframt deiglendara. Draugsgjá er mjög gróin pyttur, um 9 m í þvermál. Draugsgjá er merkt með skilti.

Draugsgjá ÁR-260:006.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Ö-Vorsabær JE eldra, 1; Ö-Vorsabær JE, 8, 12**ÁR-260:007** *Fúll* þjóðsaga

424790 393825

“Fúll. Hraunpyttur norðast í Austurmýrinni. Pytturinn var grængolandi á áveitúmanum og var sagður botnlaus. Því til sönnunar er gömul sögn um að í eina tíð hafi verið lagður í hann poki með beinum til þess að bleyta þau, eins og þá var gert í hallæri. Pokinn hvarf en fannst síðar rekinn upp á Hafnarskeiði sem er austan Þorlákshafnar. Þótti það sanna að pytturinn væri botnlaus,” segir í örnefnaskrá. Fúll er rúmum 240 m suðaustan við bæ 001 og tæpum 140 m suðvestan við hesthús 036. Fúll er skammt utan við gamla heimatúnið líkt og það er afmarkað á túnakortum.

Fúll ÁR-260:007, horft til norðurs.

Fúll sést enn. Hann er afgirtur, djúpur og fullur af vatni. Um 1-1,5 m eru niður á yfirborðið en ekki er vitað hversu djúpur hann er. Umhverfis pyttinn eru slétt tún nýtt til beitar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Vorsabær JE, 9**ÁR-260:008** náma mógrafir

424049 393648

Á úrvinnslustigi fundust mógrafir á vesturbakka Vondóss, um 560 m suðvestan við bæ 001 og um 150 m suðvestan við mógrafir 036. Vondós er til NNA frá Vorsabæjarvatni.

Fyrir norðan Vorsabæjarvatn er svokallað Nes, nú framræst deiglendi.

Mógrafasvæðið er 38x22 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Á loftmynd mótar fyrir um 20 mógröfum en ekki er hægt að lýsa þeim nánar án vettvangsheimsóknar.

Hættumat: engin hætta

Mógrafir ÁR-260:008.

Mógrafir ÁR-260:009.

ÁR-260:009 *Grafir* náma mógrafir

424277 393260

“Grafarhóll. Stór hól austan við Grafarhólsflesjuna og gróðurlítill mói í kring. Gafir. Stórar og djúpar grafir, líklega mógrafir, norðan við Grafarhólinn og aðrar minni sunnan hans,” segir í örnefnaskrá. Mógrafir eru greinilegar fast norðan, sunnan og austan við Grafarhól, um 720 m SSV við bæ 001 og 290 m suðaustan við Tjaldhól 035.

Grafirnar eru í framræstu votlendi, til austurs og suðurs eru ræktuð tún. Vélgrafinn skurður liggur þvert A-V í gegnum syðri mógrafirnar og sjást þær enn beggja vegna hans.

Nyrðra mógrafasvæðið er 130 x 100 m að stærð og snýr NNV-SSV. Innan þess er slíkur fjöldi grafa að ómögulegt er að telja þær. Mógrafirnar norðan við Grafarhól eru þó mun greinilegri, rakar og eru allt að 0,7 m djúpar. Grafirnar austan við hólinn eru mun grónari og margar hverjar teknar að renna saman. Þær eru aðeins 0,3-0,4 m djúpar og oftast með gróinn botn. Syðra svæðið er 150x60 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Það er ljóst að fjölmargar mógrafir eru hér en þeim hefur verið raskað með skurðgrefti.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 10

Garðlag ÁR-260:010, horft til SSA.

ÁR-260:010 *garðlag* vörslugarður

424735 394357

Garðlag er um 400 m norðan við bæ 001, vestan við Efstahól og austan við Langhól. Það liggur til suðurs frá landamerkjum við Birnustaði ÁR-235 en líklega er þetta hleðsla undir girðingu fremur en áveitugarður.

Framræst mýri.

Garðlagið er um 80 m langt, 2 m á breidd og 0,5 m á hæð. Það er hlaðið úr sendnu torfi. Enn má sjá girðingarstaura á stangli ofan á því. Vegslóði liggur þvert í gegnum garðinn.

Hættumat: engin hætta

ÁR-260:011 *Austurbrunnur* heimild um brunn

424663 393942

“Austurbrunnur. Í Austurtúninu, skammt frá lambhúsinu [b. 1936] og hesthúsinu, var grafinn brunnur en langt er síðan hann var fylltur upp. Vatnið var vont en þraut ekki. Þangað var sótt vatn í

lömbin og hrossin rekin þangað til þess að brynna þeim. Þar stóð vatnsþró og var fötu með áfastri stöng dýpt í brunninn og vatninu þannig ausið í þróna,” segir í örnefnaskrá. Austurbrunnur var um 100 m austan við bæ 001 og 40 m NNA við útihús 003.

Á þessum stað er malarvegur sem liggur milli skemmu og hesthús.

Engin ummerki sjást lengur um brunninn enda er búið að fylla hann upp eins og segir í örnefnaskrá.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 15

ÁR-260:012 *Hjáleigukrókur* náma mógrafir

424889 394313

“Hjáleigukrókur. Mýrarsvakki ofan við hjáleiguna [018] með gömlum mógröfum,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar eru um 500 m NNA við bæ 001 og um 220 m austan við mógrafir 014.

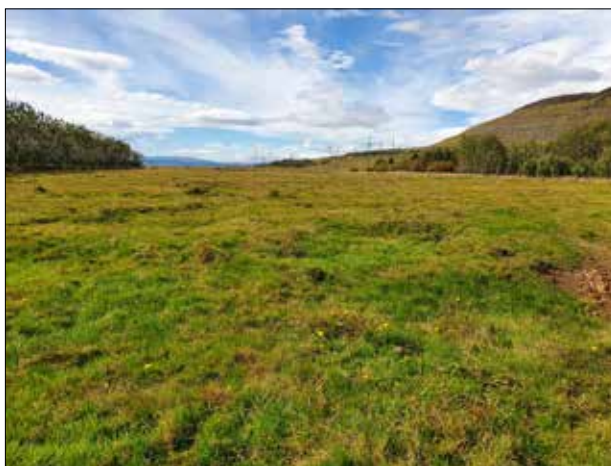
Gróinn framræstur mói. Skjólbelti eru norðan og sunnan við mógrafirnar.

Mógrafasvæðið hefur verið stórt. Á loftmynd mótar fyrir umfangi þess, það var um 90x70 m að stærð og snýr austur-vestur. Vegna framræslu er svæðið nú þurrt og mógrafirnar nánast horfnar vegna þess sem og ágangs búpenings. Þær eru þurrar, grónar en einstaka gröf er enn vot. Þær eru um 0,2 m á dýpt. Áður voru þarna votar dælar.

Áður voru þarna votar dælar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 8

Mógrafir ÁR-260:012, horft til vesturs.

ÁR-260:013 heimild um rétt

424721 393923

“Svo var farið [eftir Kirkjuleiðinni ÁR-661:006] meðfram túngarði Nátthagans og meðfram túngarðinum [029] neðan við Niðurflötina. Má enn sjá búið af túngarðinum hjá gömlu réttinni sem aflögð er fyrir löngu. [...] Nátthaginn var í túnjaðrinum, upp af gömlu fjárréttinni sem enn stendur,” segir í örnefnaskrá. Réttin var um 150 m suðaustan við bæ 001 og tæpa 80 m ASA við útihús 003. Hún sést líklega á túnakorti frá 1920, sem ferningslaga vik til norðurs inn í nátthaga 030 sem var mitt á milli heimatúnsins og Hjáleigtúns.

Mikið rask hefur átt sér stað á þessu svæði og gróin tún til allra átta. Til NNA er lítill skeiðvöllur sem líklega er yfir hluta réttarinnar.

Engin ummerki sjást lengur um réttina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 6, 14

Mógrafir ÁR-260:014, horft til vesturs.

ÁR-260:014 *Móhóll* náma mógrafir

424552 394345

“Móhóll. Lítill og flatur vikurhóll. Hóllinn var farinn að blása upp á síðari árum en það var stöðvað með heyrusli og hrossaskít. Nafnið bendir til þess að þar hafi fyrr á tímum verið þurrkaður mór sem líklega hefur verið tekinn upp í Hjáleigukróknum eins og mógrafirnar þar sýna,” segir í örnefnaskrá. Mögulega voru þessar mógrafir hluti af mógröfum 012 en nú

er malarvegur þar á milli. Eins eru mógrafir ÁR-235:018 norðan við skurð sem nú er á merkjum við Birnustaði ÁR-235 en svæðin hafa án efa verið samtengd áður en skurðurinn var gerður.

Gróið, deiglent svæði. Mýrin er framræst en til suðausturs er vikurhólaröð sem liggur í gegnum land Vorsabæjar. Sá stærsti kallast Langihóll en mógrafirnar eru beggja vegna hans, þ.e. norðan og sunnan.

Mógrafirnar eru þurrar núna. Ástand þeirra er álíka og mógrafa 012, þær eru nánast horfnar vegna framræslu og ágangs hrossa. Syðra svæðið er um 130x35 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Nyrðra svæðið er 175x40 og snýr ANA-VSV. Langhóll er á milli þeirra og Móhóll að vestan. Ekki er hægt að áætla fjölda mógrafanna en án efa hafa þær skipt tugum ef ekki hundruðum.

Hættumat: engin hætta

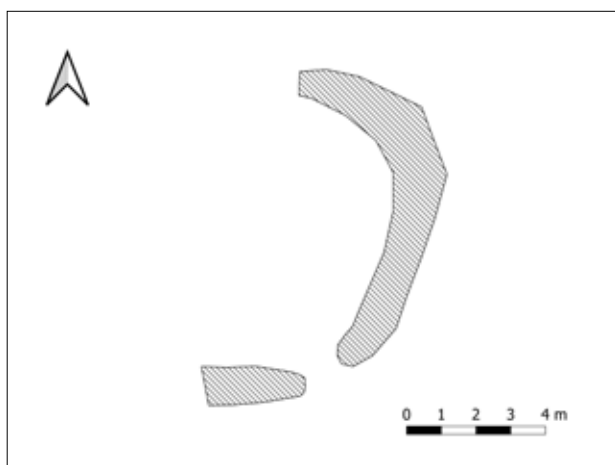
Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 13

ÁR-260:015 tóft rétt

422870 392808

Tóft er fast austan við Litlu-Gráhellu, um 2 km suðvestan við bæ 001 og 20 m ANA við Strokkhól 037. Óvíst er með hlutverk tóftarinnar en miðað við staðsetningu hennar og lögun er líklegast að þetta sé einhvers konar aðhald eða rétt.

Tóftin er í grónu hrauni en á einstaka stöðum standa klettar og grjót upp úr sverði.

Uppmæling af tóft ÁR-260:015.

Tóft ÁR-260:015, horft til SSV.

Tóftin er 9,5 x 4 m að stærð og snýr NNA-SSV. Hún er grjóthlaðin og aðeins neðsta umfarið sést í hleðslum sem er 0,4 m á hæð. Lítil klettanibba afmarkar tóftina til vesturs. Op, eða rof, er sunnarlega á austurhlið tóftarinnar.

Hættumat: engin hætta

ÁR-260:016 Stöðulhóll heimild um kvíar

424620 33762

“Stöðulhóll. Hóllinn er skammt suður af bænum og liggur vegurinn yfir hann. „Ég man að þar voru kýr mjólkaðar í gamla daga.“ (J.E.). Hóllinn var jafnaður með ýtu haustið 1946 og nú er þar skógur Jóns bónda,” segir í örnefnaskrá. Kvíarnar voru um 180 m sunnan við bæ 001, skammt utan heimatúns. Líkt og segir í örnefnalýsingu liggur vegurinn nú yfir hólinn og skógrækt í vesturhluta hans. Ekki er vitað hvort að kvíatóft var á hólum.

Hóllinn sést einna best austan við veginn að bænum. Líklega er þetta vikurhóll.

Engin ummerki kvíanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 10

ÁR-260:017 *Torfhóll* heimild um ristu

423349 393388

“Torfhóll. Smá grjóthóll við vatnið [Vorsabæjarvatn] að vestan,” segir í örnefnaskrá. Torfhóll er nokkru vestan við Álfartarhólma, um 1,2 km VSV við bæ 001 og 990 m norðaustan við Draugsgjá 006. Torf hefur líklega verið rist víða við vatnið en það síðan þurrkað á hólnum.

Torfhóll er hálfgróinn hóll sem rís upp úr framræstu votlendi. Svæðið er mjög slétt en fast norðan og norðaustan við hóllinn er Vorsabæjarvatn, eða leifar þess.

Engin ummerki sjást lengur um ristu umhverfis Torfhól.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 12

ÁR-260:018 *Ossabæjarhjáleiga* bæjarhóll býli

424772 394181

“Ossabæjarhjáleiga. Bygð á fjárhússtaði [004] hjer um fyrir 70 árum og varaði bygðin hverki vel nje lengi, nú í eyði og næstu 14 ár eða lengur. Ekki vita menn hvorjir hjer voru kostir nje ókostir, ætla litla kosti. Ekki heldur vita þeir, hvað fóðrast hafi. Ekki verður hjer aftur byggt, því hjer er nú fjárhús frá heimajörðunni,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. “Austur frá bænum er Vorsabæjarhjáleiga. Þar hefur fundizt hleðsla í jörðu og miklar öskuleifar. Sést á því, að býlið hefur verið lengi í byggð,” segir í örnefnaskrá (PB). “Vorsabæjarhjáleiga. Hjáleigan stóð á Hjáleiguhólnum sem er gríðarstór vikurhóll og vísast til Jarðabókarinnar um byggð þar. Hóllinn er nú tún og þar stóðu lengi fjárhús.

Horft til norðausturs að hólnum sem hjáleiga ÁR-260:018 var á. Útihús ÁR-260:004 er þar nú.

Mannvistarleifar fundust þegar grafið var fyrir fjárhúshlöðunni,” segir í örnefnaskrá (JE). “Upp úr landinu standa allmargir grónir vikurhólar, og eru bæjarhóllinn og Hjáleiguhóllinn þeirra stærstir,” segir í Sunnlenskum byggðum I. Vorsabæjarhjáleiga er á sama stað og útihús 004, um 300 m NNA við bæ 001. Vikurhóllinn er stakstaður og tún var umhverfis hann. Ljóst er að síðasta fjárhúsið sem enn sést raskaði hólnum mikið. Óvíst er hversu lengi var búið hér.

Hjáleigan var rétt utan heimatúnsins, á milli þeirra var nokkurs konar sund. Bærinn var á háhólnum, þar sem fjárhúsið er enn. Líklega var miklu af ummerkjum um bæinn mokað burtu þegar hlaðan var gerð en þó gæti eitthvað af mannvist verið undir sverði. Túnið er gróið, slétt og nýtt til beitar. Hjáleiguhóll er gríðarstór, hann er um 3 m á hæð og 70x40 m á stærð. Efnistaka er úr norðausturhorni hólins og vikurstál sést þar. Mögulega má sjá uppsöfnun mannvistarlaga til vesturs frá hlöðunni, þar er steypdur, niðurgraffinn veggur, þar vestur af sést gróinn hryggur, mögulega eldri tóft eða hól. Hann er um 1 m á hæð og fjarar fljótlega úr til vesturs. Steypdur veggur liggur þar ofan á og sker á hrygginn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 8; Ö-Vorsabær PB,1; JÁM II, 197; SB I, 481

ÁR-260:019 *Efri-Hjáleiguhóll* örnefni býli

424933 394213

“Hjáleiguhóll, Efri-. Þetta var stór vikurhóll en var ýtt út árið 1946 og er nú bali í túninu,” segir í örnefnaskrá (JE). “Norðan við túnið er Hjáleiguhóll,” segir í örnefnaskrá (PB). Efri-Hjáleiguhóll var um 150 m norðaustan við býli 018 og um 470 m norðaustan við bæ 001. Líklega var hólinn nýttur frá Vorsabæjarhjáleigu 018 en heldur er ekkert sem mælir á móti því að önnur hjáleiga hafi tilheyrt Vorsabæ.

Slétt tún nýtt til beitar og sláttar. Enn sést bali eða þúst í túninu þar sem hólinn var staðsettur. Hann

er um 30-40 m í þvermál.

Engin ummerki sjást um mannvist á staðnum.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE eldra, 2; Ö-Vorsabær ÞB, 5

ÁR-260:020 heimild um vatnsból

423068 392853

“Klofsteinar. Stór steinn, klofinn í miðju og því sérkennilegur. Þar skammt frá var hraunsprunga sem vatn var sótt í þegar heyjað var fram í Hrauni og brást aldrei,” segir í örnefnaskrá. Klofsteinar eru um 1,8 km suðvestan við bæ 001 og 180 m norðaustan við Strokkhól 033.

Á þessum stað er vel gróið hraun en víða sér í grónar lægðir og sprungur.

Engin ummerki um vatnsból sjást lengur.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 12

ÁR-260:021 *Brekkan* heimild um huldufólksbústað

424519 393972

Brekkan ÁR-260:021, horft til NNA.

“Norðan við vesturbæinn er Norðurtúnið og Brekkan. Brekkan er um 20 metra há vikuralda en vel gróin, snarbrött að norðanverðu alltaf slegin áður fyrr, eða fram um 1980. Fremsti endi Brekkunnar heitir Brekkuhaus. Í Brekkunni eru tveir litlir dalir, nafnlausir. Sagnir eru um huldufólk í Brekkunni. Ingvaldi Ólafsdóttur (f. 1818 d. 1877) húsfreyja í Vorsabæ, ljósmóðir en ólærð, dreymdi að hún hjálpaði huldukonu í barnsnauð. Átti sú heima í “Harðhaus”, nyrsta enda Brekkunnar,” segir í örnefnaskrá (JE eldra). “Brekkan er vel gróin og var alltaf slegin fram undir 1980. En hún var snarbrött og ekki nema fyrir fótþima menn að slá hana.

Uppi á Brekkunni eru tvær djúpar lautir en bera ekki nafn. Það var vinsæll leikur krakkanna í Vorsabæ að renna sér niður Brekkuna þegar snjór var nægur, á sleðum eða rassskíðum. Í Brekkunni var talin mikil huldufólksbyggð og vísast til lýsingar fyrr. Enginn hefur þó orðið huldufólksins var á síðustu áratugum,” segir í örnefnaskrá (JE). “Álfabyggð er í Brekkunni í Vorsabæ, líklega tveir bæir eða fleiri. [... Einn bærinn var] Harðhaus vestast í Brekkunni. Annar álfabær var í nyrsta enda brekkunnar og hét sá bær Dýjabrekka. Engin álög voru talin hvíla á þessum stað og þrátt fyrir álfabyggðina var Brekkan ævinlega slegin meðan enn var slegið með orfi og ljá en ekki rótað við henni á annan hátt,” segir í Landið, fólkið og þjóðtrúin. Brekkan er um 65 m norðvestan við bæ 001 og 70 m norðan við Heimabrunn 024.

Neðst í brekkunni er slétt gras en þar tekur girðing fljótlega við og vestan við hana er óræktað svæði. Austan við brekkuna er núverandi bæjarstaði jarðarinnar (Vorsabær 1).

Brekkan er í raun gróinn hryggur sem liggur NNA-SSV. Hryggurinn er vesturhluti vikurhólsins sem bærinn er á. Hún er fremur áberandi í annars sléttu landslagi og jafnvel sérstök í útleti vegna lögun sinnar.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE eldra, 3; Ö-Vorsabær JE, 14; LFB, 272

ÁR-260:022 *Stórahesthúsið* heimild um hesthús

424768 394045

Um 240 m NA af bæ er útihús merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906.

“Stórahesthús. Stórt hesthús neðst og austast á Hjáleigutúninu, byggt úr torfi og grjóti og með

torfþaki. Þar voru höfð hross sem ekki voru í brúkun og þau byrgð inni á kvöldin. Hesthúsið var rífið 1952,” segir í örnefnaskrá. Líklega er hér um sama stað að ræða. Útihúsið var í suðausturhorni stakstaðs túns, um 230 m norðaustan við bæ 001 og rúmum 110 m sunnan við útihús 004.

Ræktað tún sem nýtt er til beitar.

Engin ummerki hesthússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 13; Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906

ÁR-260:023 *Suðurbrunnur* heimild um brunn 424411 393774

“Suðurbrunnur. Í vesturjaðri Framtúnsins var grafinn brunnur frá fyrri tíð. Þar þraut vatn ekki en vatnið var vont og aðeins notað til að brynna skepnum. Sagt er að áður fyrr þegar kýr voru leystar út í vatn og þeim verið brynnt í Suðurbrunni og vatn jafnvel verið sótt þangað þegar heimabrunnurinn [sjá 024] brást. Brunnurinn var fylltur upp fyrir mörgum árum,” segir í örnefnaskrá. Suðurbrunnur var um 230 m suðvestan við bæ 001 og 160 m suðvestan við Heimabrunn 024.

Suðurbrunnur er nú innan hestagirðingar og í miðju hennar er hesthús. Nokkuð suðvestan við húsið var brunnurinn og er svæðið vel gróið og smápýft.

Engin ummerki um Suðurbrunn sjást lengur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 15

ÁR-260:024 *Heimabrunnur* heimild um brunn 424520 393909

“Heimabrunnur. Undir Brekkuhausnum og í brekkurótunum vestur af bænum, vesturbæ, var djúpur og góður brunnur fyrir heimilið og stendur enn óhreyfður. Brunnurinn er vel hlaðinn úr grjóti og mun hafa verið dýpkaður á síðari tímum. Þar var vatnið gott og þraut aldrei,” segir í örnefnaskrá. Brunnurinn er merktur inn á túnakort frá 1920 og var um 60 m suðvestan við bæ 001 og tæpum 170 m norðaustan við Suðurbrunn 023.

Malarvegur sem liggur frá bæ 001 til VSV að Fjallsvegi er yfir brunninum. Gróin tún eru til annarra átta.

Engin ummerki um brunninn sjást lengur á yfirborði vegna vegagerðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 15

ÁR-260:025 heimild um traðir 424484 393894

Traðir sem liggja til vesturs frá bæ 001 eru merktar inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Þær lágu á milli bæjarins til norðurs og kálgarðs 001_02 til suðurs en sveigðu til suðurs við austurhorn bæjarins. Traðirnar voru um 90 m suðvestan við bæ 001 og 140 m NNA við Suðurbrunn 023. Leið 027 lá til norðausturs frá tröðunum, út heimatúnið.

Malarvegur sem liggur til vesturs frá núverandi bæjarstaði jarðarinnar er á sama stað og vesturhluti traðanna og að Fjallsvegi. Vorsabæjarvegur er yfir suðurhlutanum.

Engin ummerki um traðir sjást lengur á yfirborði vegna vegagerðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-260:026 garðlag vörslugarður 423651 393515

Í Jarðabók Skeiðahrepps segir: “Skjón[u]hólmi. Nú landfastur tangi út í vatnið.” Á úrvinnslustigi fannst garður sem liggur þvert NA-SV yfir Skjón[u]hólma. Hólminn er nánast fyrir miðjum norðurbakka Vorsabæjarvatns, um 300 m sunnan við beitarhús 005 á Grænhól og tæpum 1 km suðvestan við bæ 001.

Gróin mói en norðar er framræst mýri, svokallað Nes.

Garðurinn er um 60 m að lengd og 2-2,5 m á breidd. Hann hlykkjast NNA-SSV eftir endilöngum

hólmanum og virðist hafa skipt honum í tvennt. Ekki er unnt að lýsa honum nánar án vettvangsheimsóknar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 420

ÁR-260:027 heimild um leið

424691 394051

Leið sem lá til NA frá bæ 001, yfir að stakstæðu túni, Hjáleigutúni, er merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Mýrarsund var á milli túnanna en það er horfið vegna framræslu.

Plan fyrir rúllur og vinnutæki er fyrir miðu leiðarinnar. Ræktuð túneru til norðurs en útihús til suðurs.

Engin ummerki um leiðina sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906

ÁR-260:028 heimild um túngarð

424819 394174

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1920 afmarkaði túngarður austurhluta Hjáleigutúns, mýrarsund var á milli þess og túnsins við bæinn. Ekki er ljóst hvað réði afmörkuninni til annarra átta, líklega mýrlendi. Engin ummerki túngarðsins sjást lengur en hægt er að rekja hann að hluta á loftmynd tekinni árið 1976.

Grasi vaxið tún, nyrst í því er stór vikurhóll og hryggir. Túnið er nýtt til beitar.

Engin ummerki túngarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920; Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; LMI-Kort-E07-E-1862

ÁR-260:029 garðlag túngarður

424709 393907

Túngarður ÁR-260:029, horft til vesturs.

Túngarður meðfram S- og A-hliðum hins eiginlega heimatúns er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1920. Á túnakorti frá 1920 er einnig merkt afgirt svæði sem tengir saman heimatúnið og Hjáleigutún (sjá 028) til norðausturs. “Svo var farið [eftir Kirkjuleiðinni ÁR-661:006] meðfram túngarði Nátthagans [030] og meðfram túngarðinum neðan við Niðurflötina. Má enn sjá bút úr túngarðinum hjá gömlu réttinni [013] sem aflögð er fyrir löngu. [...] Nátthaginn var í túnjaðrinum, upp af gömlu fjárréttinni sem enn stendur, og var um dagsláttu að stærð.

Túngarðurinn lá með honum að austan og þar

fór fólkið af bæjunum fyrir ofan. Þegar túnið var stækkað eftir framræsluna 1949 rann Nátthaginn inn í þau tún en þar heita nú Hjáleiguflatir,” segir í örnefnaskrá. Samkvæmt bæjarteikningunni afmarkaði túngarðurinn svæði sem var um 300 x 250 m að stærð (eða um 4,8 ha). Lítil hluti túngarðsins sést suðaustan við heimatúnið en mikið rask hefur orðið innan heimatúnsins vegna búskapar á jörðinni.

Sá garðlagsbútur sem eftir er liggur mitt á milli geitarhólfs og útihúss. Fast til NNA er lítil skeiðvöllur. Túngarðurinn er 33 m á lengd og liggur norðaustur-suðvestur. Hann er allt að 0,9 m á hæð og grjóthlaðinn. Suðvesturhluti hans er alveg horfinn undir gróður en í norðausturhluta hans er hægt

að telja 3-5 umför af hraungrýti í hleðslum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Vorsabær JE, 6, 14

ÁR-260:030 heimild um nátthaga 424746 393992

Á túnakorti frá 1920 er merkt afgirt svæði sem tengir saman heimatúnið og Hjáleigutún (sjá 028) til norðausturs. “Svo var farið [eftir Kirkjuleiðinni ÁR-661:006] meðfram túngarði Nátthagans og meðfram túngarðinum [029] neðan við Niðurflötina. Má enn sjá bút úr túngarðinum hjá gömlu réttinni [013] sem aflögð er fyrir löngu. [...] Nátthaginn var í túnjaðrinum, upp af gömlu fjárréttinni sem enn stendur, og var um dagsláttu að stærð. Túngarðurinn lá með honum að austan og þar fór fólkið af bæjunum fyrir ofan. Þegar túnið var stækkað eftir framræsluna 1949 rann Nátthaginn inn í þau tún en þar heita nú Hjáleiguflatir,” segir í örnefnaskrá. Nátthaginn var um 200 m norðaustan við bæ 001 og 150 m sunnan við fjárhús 004.

Slétt, grasi vaxin tún eru þar sem nátthaginn var áður.

Engin ummerki nátthagans sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Vorsabær JE, 6, 14

ÁR-260:031 heimild um vatnsból

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var vatnsleiðsla á bænum. Samkvæmt Birni Jónssyni, heimildamanni, var hún mögulega í fjósinu en ekkert er vitað um þessa framkvæmd lengur. Björn taldi að líklega hefði verið dælt úr brunni og vatnið leitt inn í húsinn. Frekari heimildir þarf til þess að staðsetja vatnsveituna og umfang hennar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-260:032 *Borgardæl* örnefni fjárskýli 425158 393945

“Borgardæl. Slétt engjadæl efst í Austurmýrinni, dagsslægja með vél en er komin í tún að mestu,” segir í örnefnaskrá. Borgardæl var um 600 m austan við bæ 001, nærri landamerkjum við Efri-Brúnavelli. Dælin er komin í slétt tún og hafi verið hólar við hana eru þeir horfnir sömuleiðis. Ekki er vitað hvar fjárborgir þar sem nafnið er dregið af voru staðsettar nákvæmlega.

Slétt, ræktað tún,

Engin ummerki fjárborga sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 9

ÁR-260:033 *Strokkhóll* heimild um huldufólksbústað 422893 392798

“Strokkhóll. Kringlóttur hóll, rétt sunnan Litlu-Gráhellu og gróinn. Sögn er um að þar hafi heyrst strokkljóð í eina tíð og sé nafnið af því dregið,” segir í örnefnaskrá. Strokkhóll er spöl norðan við Litla-Ketilhól, um 2 km suðvestan við bæ 001 og 20 m ASA við tóft 016.

Á þessum stað er vel gróið hraun en þó leynast litlar lægðir inn á milli.

Strokkhóll er strýtulaga og gróinn hóll. Hann er um 3 m á hæð, er 11 x 10 m að stærð og snýr norður-suður. Stórt bjarg er norðarlega á hólnum.

Hættumat: engin hætta

Strokkhóll ÁR-260:033, horft til norðausturs.

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 12

ÁR-260:034 heimild um vað

424349 393713

“Vorsabæjarvatn. Þar er skál í landinu og vatnið tók áður við afrennsli jarðarinnar og nágrannajarðanna og í eina tíð afrennslinu undan Vörðufelli. Á áveitutímanum var vatnið djúpt og kjaftfullt. Eftir að Gráhelluskurðurinn var grafinn upp og rás eftir vatninu er það að gróa upp. [...] Gott vað var á vatninu móts við Mjóanes,” segir í örnefnaskrá. “... Farið var yfir Kelduna á vaði í Vatnskjaftinum og síðan meðfram Vorsabæjarvatni að austan, góða reiðleið því vikur var undir, og um Gráhelluhraun til Ólafsvalla.” Vaðið var um 330 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 700 m norðvestan við Tjaldhól 035. Kirkjugötur/leið ÁR-661:006 lágu yfir vaðið og þar en enn vegslóði. Þar sem vaðið var er nú vegslóði í framræstu deiglendi.

Engin ummerki um vað sjást lengur enda er á þessum stað.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 3- 12

ÁR-260:035 *Tjaldhóll* örnefni tjaldstæði

424048 393436

“Tjaldhóll. Smáhóll í vatnsjaðrinum að austan,” segir í örnefnaskrá. Tjaldhóll er nokkru sunnan við Mjóanes, um 770 m suðvestan við bæ 001 og 45 m suðaustan við vað 034.

Á þessum stað er nokkuð deiglent og votlent svæði, fast sunnan við Vorsabæjarvatn.

Tjaldhóll er mikið gróinn og rís greinilega upp úr fremur sléttu og gömlu votlendu svæði. Þarna var sennilega stoppað þegar fólk var á leið á Kirkjugötum ÁR-661:006 eða við engjaslátt.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Vorsabær JE, 13

ÁR-260:036 náma mógrafir

424906 393916

Á úrvinnslustigi fundust mógrafir um 400 m suðvestan við bæ 001 og 150 m norðaustan við mógrafir 008. Þær eru við norðurenda Vondóss sem liggur til NNA frá Vorsabæjarvatni.

Mógrafirnar eru austarlega í svokölluðu Nesi, sem nú er framræst mýrlendi.

Mógrafasvæðið er 42x36 m að stærð og snýr ANA-VSV. Sé tekið mið af loftmyndum skipta mógrafirnar tugum en virðast grónar. Ekki var hægt að lýsa þeim nánar án vettvangsheimsóknar.

Hættumat: engin hætt

ÁR-260:037 heimild um útihús

423656 393776

Tvö beitarhús [sjá 005] eru merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908 um 900 m V af bæ 001. Stutt var á milli beitarhúsanna en þetta hús var suðaustar og er horfið. Timburskýli, krossbyggt, er nú á þessu svæði og hrossum gefið.

Gróin mói en ágangur hrossa er mikill á þessu svæði.

Engin ummerki um beitarhúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-260:038 heimild um beitarhús

424294 393937

Beitarhús um 250 m V af bæ 001 og um 680 m ANA við beitarhús 005, er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Beitarhúsin eru horfin líklega vegna vegagerðar eða sléttunar.

Beitarhúsið var fast norðan eða undir malarvegi að Fjalli. Slétt tún eru norðan og sunnan hans.

Engin ummerki um beitarhúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

Áveitukort Vorsabæjar. Enn má sjá skurði og flóðgarða sem tilheyra Skeiðaáveitu víða. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-260:039 náma mógrafir

425187 394076

Á úrvinnslustigi fundust mógrafir um 610 m norðaustan við bæ 001 og 270 m suðaustan við mógrafir 012. Þær eru í suðurenda Syðraflóðs sem er norðaustarlega í landi Vorsabæjar.

Gróin heiði en hér og þar eru flóð.

Mógrafirnar eru í sveig sunnan við Syðraflóð sem enn er blautt. Þær eru 166x15 m að stærð en ekki er hægt að lýsa ástandi þeirra né fjölda án vettvangsheimsóknar.

Hættumat: engin hætt

ÁR-260:040 mannvirki áveita

423557 393073

Áveitugarður í landi Vorsabæjar.

“Skeiðaáveitan var talin ná til 243 ha áveitulands, og var það þriðja mesta áveituland á einni jörð í sveitinni. ... Skeiðaáveitan komst í gagnið árið 1923 eins og á ördum jörðum og byggðist mest á engjaheyskap fram um 1950. ... Engjarnar voru aðallega Grafarteigurinn, suður af bæjunum og Austurmýrin austan þeirra. ... Áveituengjar voru nyrst við Birnustaðamörkin, ... Þá var gott áveituland efst í landinu þar sem heitir Breiðiteigur.” segir í Jarðabók Skeiðahrepps. “Á áveitutímanum var flóðgarður skammt austan við túngarðinn [029] og var þá leiðin [ÁR-661:006] oft slarksöm milli garðanna,” segir í örnefnaskrá. Enn má víða sjá áveitumannvirki í landi Vorsabæjar þrátt fyrir að hluta þeirra hafi verið

raskað, m.a. með túnasléttun og framræslu.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 408-409; Ö-Vorsabær JE, 6

Sögulegar heimildir:

1847: 12 1/3 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 64.

Hjáleiga frá Fjalli. “Það er annað býlið í úthögum [frá Fjalli] bygt fyrir manna minni,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 199. Jörðin er einnig þekkt sem Miðbæli.

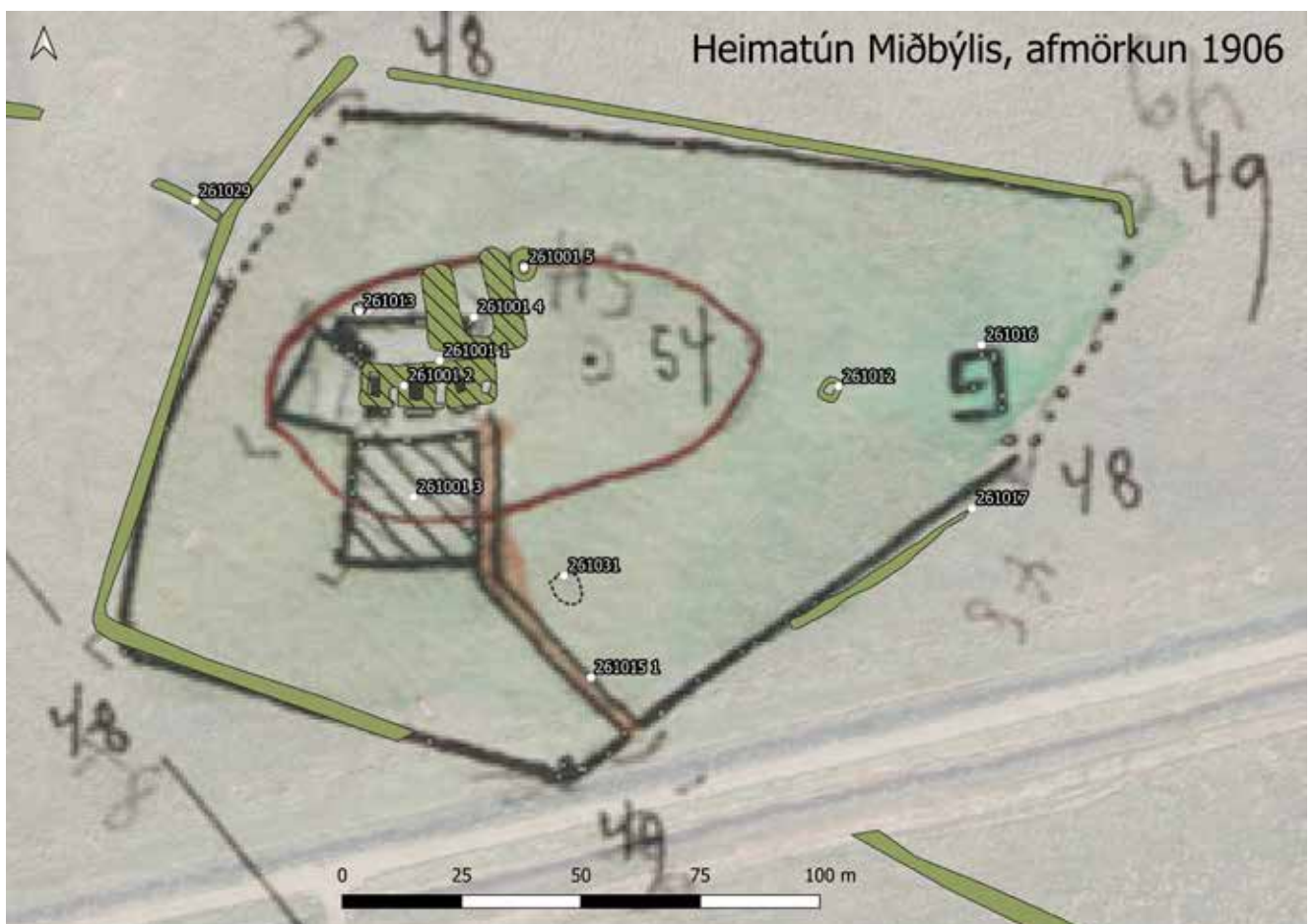
Árið 1896 voru 6 bæjarhús og 8 peningshús í Miðbýli. Eftir jarðskjáltana sama ár var 1 peningshús gjörfallið, en 6 bæjarhús og 7 peningshús mjög skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

“Árið 1902 keypti Bjarni Jónsson í Útverkum jörðina; eftir það var hún ekki leigð nema að hluta og hefur fylgt Útverkum síðan. [...] Jörðin fór í eyði 1923,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 482.

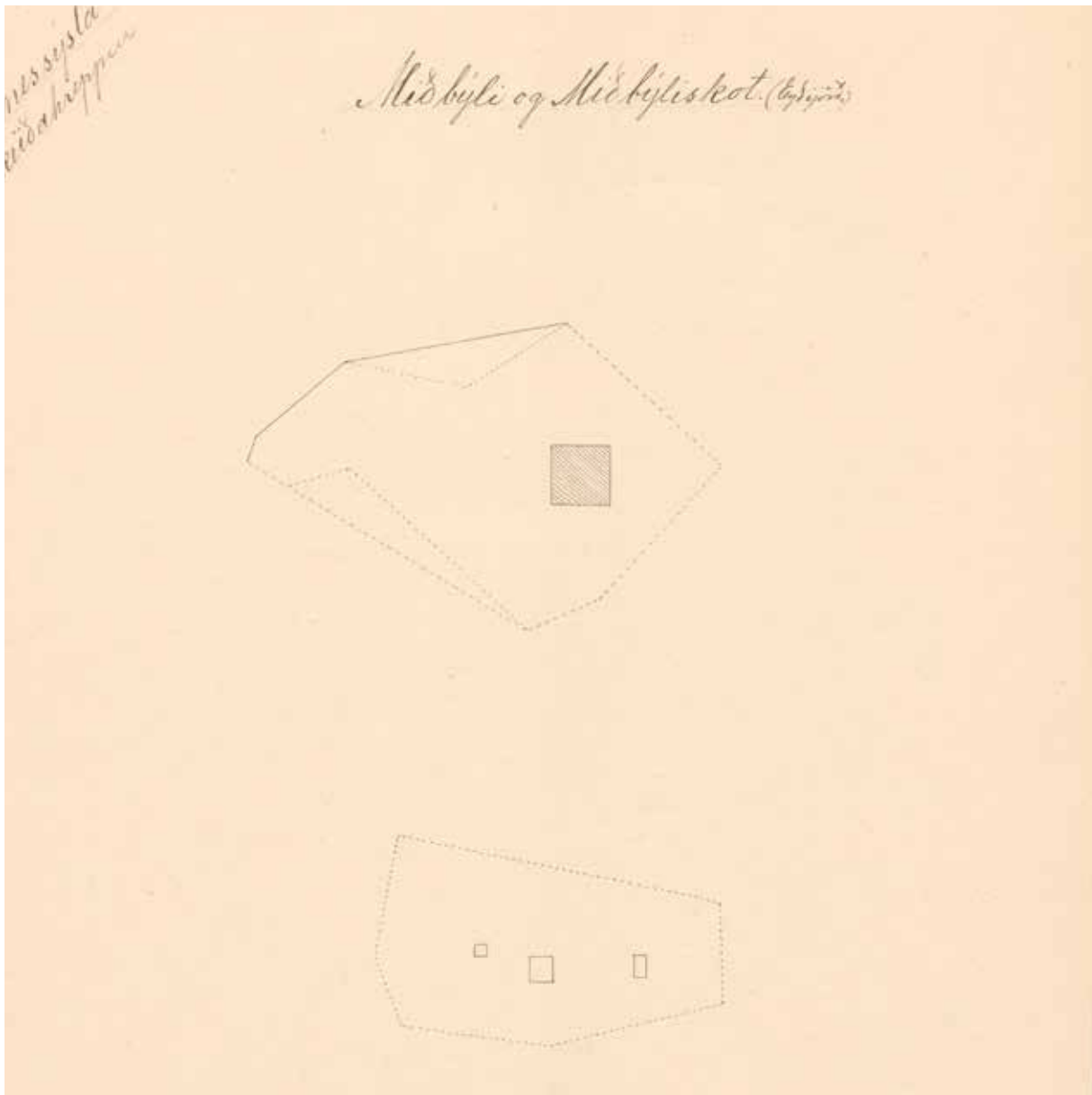
Landkostir:

Túnakort 1920: Tún Miðbýlis 1,7 ha. Tún Miðbýliskots 1,3 ha. Tún að mestu slétt. Matjurðagarðar 7,7 arar.

“Kostir og ókostir sem segir um Útverkin,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 199. Um Útverk segir á sömu síðu: “Tún er ekkert. Engjar hafa verið bæði góðar og miklar, en spillast stórlega af grjóts- og sandsáburði úr Hvítá. Vetrarríki er mikið, því landið liggur mestalt undir svellum á vetur og því er her ekkert sauðfje á búinu [Sauðfé var hins vegar á Miðbýli] [...] Ekki er bænum óhætt á vetur fyrir Hvítá í stórflóðum og vatnagangi, þó hefur hingað til ekki að því mein orðið.”

Bæjarteikning danskra landmælingamanna af heimatúni Miðbýlis frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar minjar innan þess sjást sem hvítir punktar, punktalínur og litaðir flákar. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

Túnakort Miðbýlis og Miðbýliskots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi og Kotið er neðar.
©Þjóðskjalasafn Íslands

“Jörðinni fylgir mikið og gott slægjuland, og var sauðfjárbæit það sérstaklega góð að vetrinum, þegar náðist til jarðar. Í árflóðum fer allt land jarðarinnar undir vatn, og er ekki hægt að komast þaðan nema á báti. Þjórsárhraunið nær út í austurjaðarinn á landinu en er hvergi upp úr [...] Laxveiði er í Hvítá,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 482.

ÁR-261:001_01 *Miðbýli* bæjarhóll bústaður

421563 393616

“Þar er hólapyrping sem bærinn stendur á,” segir í örnefnaskrá. Í sömu skrá segir um Bæjarhól: “Hann er langstærstur og er bærinn vestan undir honum.” “Bæjarhóllinn og nokkrir aðrir hólur eru vikurdyngjur. Þeir hafa hlaðist upp eftir að Þjórsárhraunið rann. Jarðfræðingum hefur verið nokkur ráðgáta hvernig á myndun þessara hóla stendur,” segir í Sunnlenskum byggðum I. Í fasteignamati Árnassýslu 1916-1918 stendur: “Torfbær; baðstofa þiljuð. Peningahús fyrir áður greinda áhöfn. Heyhlaða ...”. Fimm bæjarhús með kálgarði 02 sunnan við eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920. Bæjarhóllinn og tóftir síðasta bæjarins sjást enn og lítið rask hefur orðið á svæðinu. Stafnar bæjarins snéru til suðurs. Um 800 metra til norðvestur rennur Hvítá og fast sunnan við hólana er malarvegur sem liggur frá austri til vesturs, að Útverkum

ÁR-262. Alls eru fimm minjar skráðar á bæjarhólum, bæjarhóll 01, bæjarhús 02, kálgarður 03, hlaða 04 og útihús 05.

Umhverfis bæjarholtið er óræktað tún og mýrar en hólarnir og túnið sem þeir eru á er grasi vaxið. Víða í mýrlendinu eru birkitré. Svæðið er nýtt til hrossabeitar.

Bæjarhóllinn er vestasti hóllinn í hólabyrpingunni á holtinu og jafnframt sá stærsti. Á hólnum sem bærinn er á eru nokkrar tóftir og við hann sunnanverðan er timburbrak. Bæjarhóllinn er líklega um 50x35 m að stærð, um 1-2 m á hæð og snýr austur-vestur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; Ö-Miðbýli HB, 3; SB I, 482; <https://jardir.skjalasafn.is/bok/37>

Bæjarhóll ÁR-261:001_01, horft til norðausturs.

Hluti af bæjartóft ÁR-261:001_02, horft til vesturs.

ÁR-261:001_02 tóft bústaður

421556 393611

Bæjartóft 02 er 28x10 m að stærð, snýr austur-vestur og skiptist í sex hólf. Stafnar sneru til suðurs en allt timbur hefur verið tekið niður en veggir óhreyfðir að mestu. Norðurveggur bæjarins er grafinn inn í hólinn en í suðurveggnum má greina 5-7 umför af grjóti og er hann um 1 m á hæð. Tvö op eru til suðurs, eitt inn í stakstætt hólf en hitt inn í bæjargöngin. Inni í tóftinni má víðsvegar sjá grjóthleðslur í veggjum, þrjú til fimm umför. Veggir eru grónir að ofan en að öðru leiti eru þeir ekki grónir. Grjót liggur á víð og dreif umhverfis og innan í tóftinni og er um hrun að ræða. Eins má sjá leifar af bárujárnri. Fast vestan við tóftina og fyrir framan vestasta hlutann eru grjóthrúgur. Líklega hefur grjót hrunið úr veggjum og því verið safnað þar saman. Framan við bæjartóftina er smá grasbakki eða stallur sem nær um tvo metra fram og markar mögulega part af syðri hluta bæjarhólsins og um leið norðurvegg kálgarðs 03.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-261:001_03 heimild um kálgarð

421558 393587

Kálgarður 03 er merktur fast sunnan við bæ 001 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Engin merki um kálgarðinn sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:001_04 tóft hlaða

421571 393625

Fast norðan við austurhluta bæjartóftar 02 er stór, niðurgrafin og ílöng tóft. Hún er 21x19 m að stærð, snýr norður-suður og norðurhliðin er opin. Innan í suðurhluta tóftarinnar eru stakir steinar en ekkert grjót sýnilegt í veggjum annars. Veggir eru um 6 m á breidd, og 0,3 m á hæð að innan. Þeir sjást ekki að utan. Líklega er um hlöðu/heygarð að ræða.

Hlaða ÁR-261:001_04, horft til norðausturs.

Tóft ÁR-261:001_05, horft til austurs.

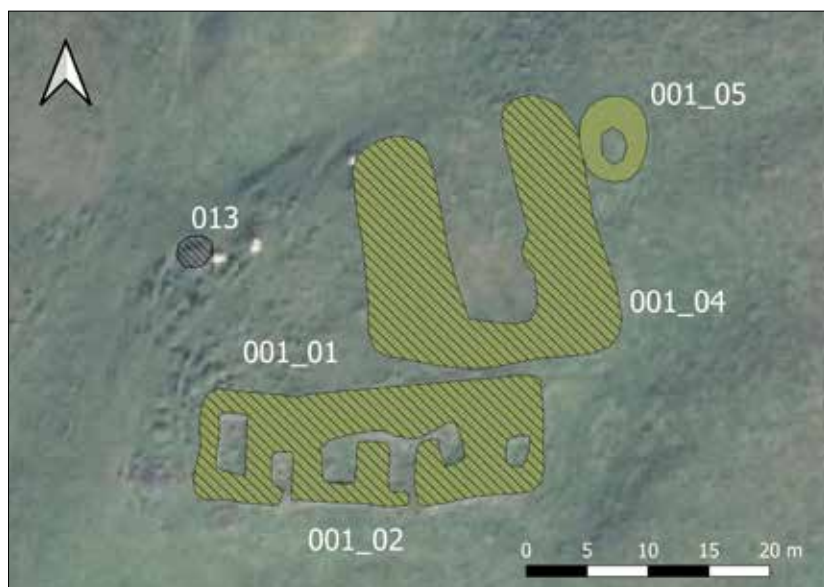
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-261:001_05 tóft útihús

421581 393635

Fast austan við hlöðu 04 er tóft 05, líklega af útihúsi. Hún er 3x2 m að stærð og nánast er hringlaga, syðst í henni innanverðri er mól og smá grjóthrúga fyrir utan hana. Veggir eru 0,2 m á hæð og ekkert grjót sjáanlegt í hleðslum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Uppmæling af bæ ÁR-261:001

ÁR-261:002 heimild um útihús

421644 393334

Útihús í heimatúni Miðbýliskots 010 er merkt inn á túnakort frá 1920. Áttahorfið á túnakortinu er ekki rétt né afstaða beggja heimatúnanna. Þetta útihús var nýtt frá Miðbýli en líklegt er að þarna hafi verið tóft fyrir, þá frá Miðbýliskoti. Útihúsið var um 290 m SSA við bæ 001, austarlega á hæð innan heimatúns Miðbýliskots.

Gróið, slétt tún sem afmarkast af djúpum skurðum til allra átta. Túnið er nýtt til sláttar og beitar. Engi ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920; Herföngjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-261:003 heimild um útihús

421616 393342

Útihús í túni Miðbýliskots 010, á milli útihúsa 002 og 004, er merkt inn á túnakort frá 1920. Þetta útihús var nýtt frá Miðbýli en líklegt að þarna hafi verið tóft fyrir, þá frá Miðbýlikoti. Útihúsið var um 280 m sunnan við bæ 001, á miðri hæð innan heimatúns Miðbýliskots. Á eldri loftmyndum teknum á árunum 1946-1998 var enn fjárhús á þessum stað en það var rífið í kringum aldamótin. Gróið, slétt tún sem afmarkast af djúpum skurðum til allra átta. Túnið er nýtt til sláttar og beitar. Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Túnakort 1920**ÁR-261:004** heimild um útihús

421566 393354

Útihús í heimatúni Miðbýliskots er merkt inn á túnakort frá 1920, vestarlega innan túnsins. Þetta útihús var nýtt frá Miðbýli en líklegt að þarna hafi verið tóft fyrir, þá frá Miðbýlikoti. Útihúsið var um 260 m sunnan við bæ 001, á hæð innan heimatúns Miðbýliskots. Gróið, slétt tún sem afmarkast af djúpum skurðum til allra átta. Túnið er nýtt til sláttar og beitar. Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Túnakort 1920**ÁR-261:005** garðlag túngarður

421491 393309

Garðlag sést liggja til austurs, fast norðan við Kotahól 022. Líklega er þetta hluti af túngarði Miðbýliskots 010 en hinar hliðarnar eru horfnar í djúpan, vélgrafinn skurð sem þegar sést á loftmyndum árið 1946. Túngarðurinn er tæpum 320 m sunnan við bæ 001 og um 120 m suðvestan við Miðbýliskot 010.

Framræsluskurður er fast austar, annars er svæðið deiglent og stórþýft. Víða vaxa stakir víðirunnar og kerfill er í mikilli sókn.

Garðurinn er 25x1,5 m að stærð, snýr austur-vestur og er fremur umfangslítill af túngarði að vera. Engin renna sést við hann og ólíklegt að um áveitugarð sé að ræða af þeim sökum. Hann er 0,3 m á hæð og algróinn grasi og kerfli.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Garðlag ÁR-261:005, horft til austurs.

ÁR-261:006_01 Stekkatún tóft beitarhús

422104 393591

“Suðvestur af Smáhólum, sunnan við veg, er röð af grónum sandhólum. Heitir sá austasti Stekkatún. Þar var fjárhús,” segir í örnefnaskrá. Beitarhús og kvíar eða rétt, um 500 m A af bæ, eru merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908 og er um sama stað að ræða. Beitarhúsin eru um 480 m ASA við bæ 001 og rúmum 180 m austan við tóftir 007. Í Stekkatúni eru beitarhús 01, stekkur 02, tóft 03, beitarhús 04 og gryfja 05. Minjasvæðið er 45x35 m að stærð og snýr austur-vestur. Stekkatún er á vikurhólum og mýri er til allra átta. Holtið er stórþýft, víða lautir, slétt svæði og beinir bakkar. Líklegt er að fleiri minjar séu hér undir sverði.

Beitarhús 01 eru austust og jafnframt yngsta tóftin á svæðinu. Þetta eru fjárhús með niðurgrafinni hlöðu að baki. Tóftin er 21x9 m að stærð og snýr nánast norður-suður. Fjárhúsin eru norðar og eru 12x3 m að innanmáli. Hólfíð er opið til norðurs og grjóthlaðinn garði liggur eftir því endilöngu.

Tóft ÁR-261:006_01, horft til norðurs.

Tóft ÁR-261:006_02, horft til suðvesturs.

Hann er 1 m á breidd og 0,3 m á hæð. Veggir eru hlaðnir úr torfi og grjóti, það má sjá 2-4 umför að innan en að utan eru þeir algrónir. Þeir eru 0,3-0,4 m á hæð en í hlöðunni allt að 1,5 m að sunnan enda er hún niðurgráfin um 2 m eða svo. Hún er um 1 m dýpri en fjárhúsin og ekkert op sést þar inn. Veggir hennar sjást lítið að utan og eru algrónir grasi og elftingu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Miðbýli HB, 2; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-261:006_02 tóft stekkur

422082 393566

Tóft 02 er rúmum 20 m suðvestan við beitarhús 01 og er syðst af tóftunum. Hún er á mörkum hólans og deiglendis til suðurs. Tóftin er 6x4,5m að stærð og snýr norður-suður. Líklega skiptist hún í tvö hól en suðvesturveggur er raskaður. Veggir eru 1 m á breidd, 0,2-0,3 m á hæð og algrónir mosa og elftingu. Þessi tóft er túlkuð sem stekkur vegna lögunar sinnar.

Hættumat: engin hætta

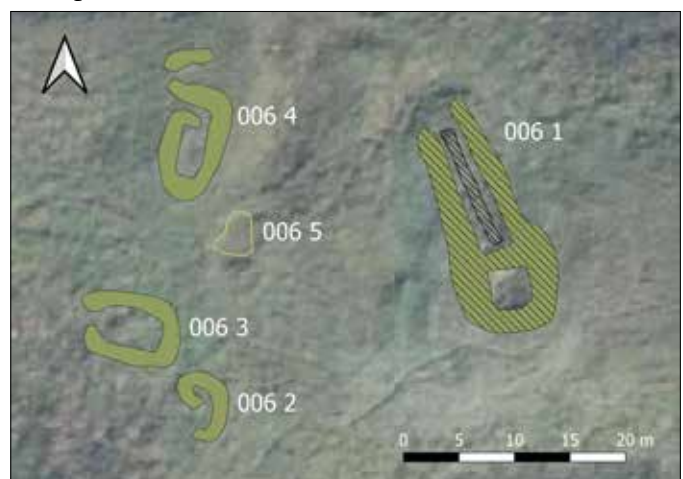
ÁR-261:006_03 tóft rétt

422076 393572

Tóft 03 er 1 m norðvestan við stekk 02. Hún er 9x6 m að stærð, er einföld og snýr austur-vestur. Op er á miðri vesturhlið, niður holtið. Veggir eru 0,3 m á hæð, 1-2 m á breidd og algrónir. Þeir eru vaxnir elftingu og mosa. Lögun tóftarinnar bendir til þess að um rétt sé að ræða.

Tóft ÁR-261:006_03, horft til vesturs.

Uppmæling af tóftum ÁR-261:006.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:006_04 tóft beitarhús

422081 393591

Tóft 04 er 9 m norðan við rétt 03. Þetta voru líklega eldri fjárhús, þ.e. forveri tóftar 01. Tóftin er sigrin og ógreinileg til norðurs. Hún er 14x5,5 m að stærð og skiptist líklega í tvö hólf. Syðra hólfðið er stærra, 4,5x2,1 m að innanmáli. Op er í norðurhorni, inn í nokkurs konar gang sem opnast til vesturs. Hann er 0,5 m á breidd og 2,6 m að lengd. Nyrðra hólfðið er 3,4x1,5 m að innanmáli. Líklega var op til vesturs en austurhliðin er horfin. Veggir tóftarinnar eru 0,2-0,3 m á hæð og 1,5-2 m á

Tóft ÁR-261:006_04, horft til suðurs.

Gryfja ÁR-261:006_05, horft til suðausturs.

breidd. Þeir eru vaxnir grasi og mosa og líklega torfhlaðnir. Norðurveggurinn sést einna best.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:006_05 gryfja heygryfja

422086 393582

Heygryfja 05 er tæpum 4 m suðaustan við tóft 04. Hún er 4x2,5 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er 0,5 m á dýpt og algróin.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:007_01 Ullarhóll tóft beitarhús

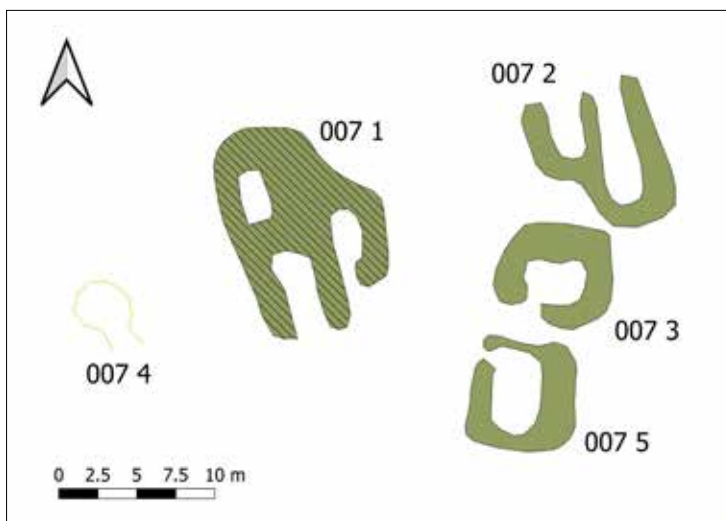
421915 393542

“Ullarhóll. Svo heitir næsti hóll vestur af Stekkjartúni. Þar var Fjárhús,” segir í örnefnaskrá. Beitarhúsin eru sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908. Tóftirnar eru um 360 m suðaustan við bæ 001 og 180 m VSV við tóftir 006. Um 50 m norðan við Ullarhól liggur malarvegur frá austri til vesturs, allt að Útverkum ÁR-262.

Ullarhóll er einn af vikurhólunum sem eru á þessu svæði og mýri er til allra átta. Hóllinn er stórþýfður, víða lautir, slétt svæði og beinir bakkar.

Beitarhúsatóft 01 er 14x7 m að stærð, skiptist í þrjú hólf og snýr norður-suður. Þetta eru beitarhús með hlöðu að baki og til austurs er annað hólf.

Veggir tóftarinnar eru algrónir og að hluta niðurgrafnir, um 1 m á breidd. Þeir eru hlaðnir úr torfi og grjóti en einungis sér glitta í grjót á miðjum vesturvegg. Innra byrði veggja er um 0,2 m en að

Uppmæling af tóftum ÁR-261:007.

ytra byrði um 0,2 - 0,5 m. Fjárhúsið er suðvestar og op er á miðum suðurgaffli. Það sér óljóst móta fyrir garða eftir hólfinu endilöngu. Aftan við fjárhúsið, að norðanverðu, er sambyggð hlaða sem er niðurgrafin að hluta. Til austurs er minna hólf sem einnig opnast til suðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Miðbýli HÞ, 2; H-kort 47 1908

Tóft ÁR-261:007_01, horft til vesturs.

Tóft ÁR-261:007_02, horft til norðurs.

ÁR-261:007_02 tóft beitarhús

421938 393544

Beitarhús 02 eru 10 m austan við tóft 01, austast á svæðinu. Tóftin er 9,5x8,3 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er nánast útflött og sigin, efst á hólnum. Fuglaþúfa er í suðurenda tóftarinnar, þ.e. uppi á háhólnum. Tóftin skiptist í tvö hólf sem bæði eru opin til norðurs. Eystra hóflið er mun stærra. Veggir eru 1,5-2 m á breidd, 0,2 m á hæð og algrónir, líklega eru þeir hlaðnir úr torfi. Tóftin er stórbýfð að innan.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:007_03 tóft heystæði

421933 393539

Tóft 03 er fast SSV við fjárhús 02, í aflíðandi halla til suðvesturs niður vikurhólinn. Tóftin er 7,4x6,3 m að stærð, einföld og snýr austur-vestur. Hún sést mun betur að innan heldur en að utan. Veggir eru torfhlaðnir, 1 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð. Þeir eru algrónir og óljóst op er í suðvesturhorni. Ekki er útilokað að þetta sé rof. Líklega er um heystæði að ræða.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-261:007_03, horft til VSV.

Gryfja ÁR-261:007_04, horft til VSV.

ÁR-261:007_04 gryfja heygryfja

421905 393536

Heygryfja 04 er tæpum 8 m vestan við fjárhús 01 og er vestust á svæðinu. Hún er nánast hringlaga, 3,5 m í þvermál og opnast til suðurs. Hún sést ekki að utan og er 1-1,2 m á dýpt. Hún er slétt og algróin að innan.

Hættumat: engin hætta

Tóft ÁR-261:007_05, horft til suðurs.

ÁR-261:007_05 tóft heystæði

421932 393532

Heystæði 05 er 1 m sunnan við heystæði 03, Tóftin er 7x6,5 m að stærð, einföld og nánast ferhyrnd. Hún er í brekku sem hallar til suðurs, niður frá heystæði 03. Veggir eru 1,5 m á breidd, 0,2-0,4 m á hæð og op er í norðvesturhorni. Þeir eru algrónir og signir.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:008 Grafir náma mógrafir

421904 393482

“Sunnan við Ullarhól er stórt svæði, fornar mógrafir,” segir í örnefnaskrá. Um 360 m suðaustan við bæ 001 og fast sunnan við tóftir 007 eru mógrafir.

Mógrafirnar eru í stórþýfðum og framræstum móa sem er notaður er til beitar.

Mógrafirnar eru á svæði sem er um 230x90 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Enn má greina fjölda mógrafa en áttahorf sem og stærð þeirra er misjöfn. Mógrafirnar eru þurrar en mold sést í botni þeirra. Fjöldi þeirra hleypur á tugum en ekki er hægt að áætla nákvæman fjölda.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

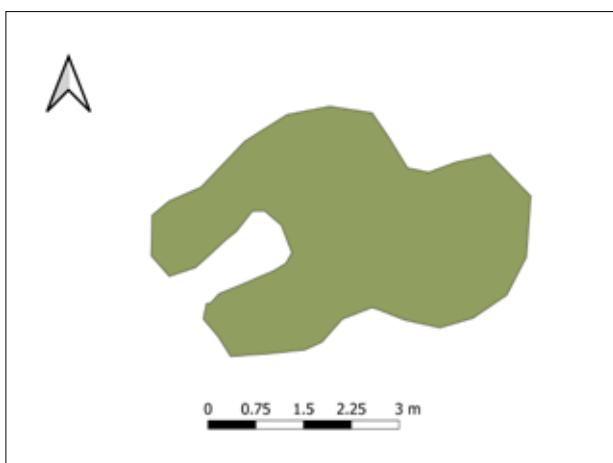
Heimildir: Ö-Miðbýli HÞ, 2

Mógrafir ÁR-261:008, horft til suðvesturs.

ÁR-261:009 Sesseljustekkur tóft stekkur

421797 393443

Uppmæling af tóft ÁR-261:009.

Stekkur ÁR-261:009, horft til ASA.

“Sesseljustekkur. Skamt suðvestur frá Ullarhól, er sandrimabarð lítið, sem svo heitir. Þar á húskona frá Miðbýli að hafa stíað frá,” segir í örnefnaskrá. Sesseljustekkur er um 280 m suðaustan við bæ 001 og um 150 m suðvestan við tóftir 007 á Ullarhól.

Gróið deiglendi en kerfill er sífellt að sækja í sig veðrið og áberandi á stórum svæðum. Til suðurs og suðausturs er deiglendi og mógrafir 008 og 020 setja svip á umhverfið.

Stekkurinn er lítill, 6x3,3 m stór og snýr austur-vestur. Suðurhliðin er óskýr og illa varðveitt. Veggir tóftarinnar eru enn fremur stórþýfðir, 1-1,5 m á breidd og 0,3 m á hæð. Op er til vesturs og lambakróin var líklega austar en innanmál hennar sést ekki. Tóftin er algróin mosa og er á þurru rima, sandbarð er skammt norðar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Miðbýli HÞ, 2

ÁR-261:010 *Miðbýliskot* bæjarhóll býli

421608 393333

“Miðbýliskot eða Kot. Það er stór hóll eða hæð. Þar var búið fram á átjándu öld. Veit nú enginn um stærð þeirrar jarðar, eða landamerki. Þar eru nú fjárhús með túni í kring,” segir í örnefnaskrá. Hvar bærinn stóð nákvæmlega er ekki vitað en greinileg hólmyndun er þar sem fjárhús 003 voru. Hóllinn er 270 m sunnan við bæ 001 og rúmum 130 m austan við Kotahól 022.

Áætluð staðsetning Miðbýliskots ÁR-261:010, horft til norðvesturs.

Heimatún Miðbýliskots ÁR-261:010.

Túnið er slétt og grasi vaxið. Það er enn nýtt til sláttar. Umhverfis það eru djúpir skurðir. Hóllinn, eða hæðin, er 50x29 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún sést ekki til norðurs en aðrar hliðar eru greinilegar. Hóllinn er 1,5-2 m á hæð í miðju túnsins og umfang hólins er mest þar.

Þúst ÁR-261:011, horft til suðvesturs.

Líklega var bærinn þar, útihús 003 og fjárhús sem nú hafa verið rifin en sjást á loftmynd frá 1998 stóðu þar síðast. Ekki er ljóst hversu mikið umfang bæjarhólins var en sléttun hefur líklega aflagað lögunina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Miðbýli HÞ, 2-3

ÁR-261:011 þúst heystæði

421704 393403

Um 240 m SSA við bæ 001 og 100 m suðvestan við Sesseljustekki 009 er lítill þúst. Líklega er um hey- eða móstæði að ræða.

Gróið, deiglent svæði. Mógrafir, sjá 008 og 020,

eru suðaustan við þústina.

Þústin er 13x5 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er 0,3 m á hæð, stórþýfð og algróin. Ekki sér móta fyrir innra byrði veggja.

Hættumat: engin hætta

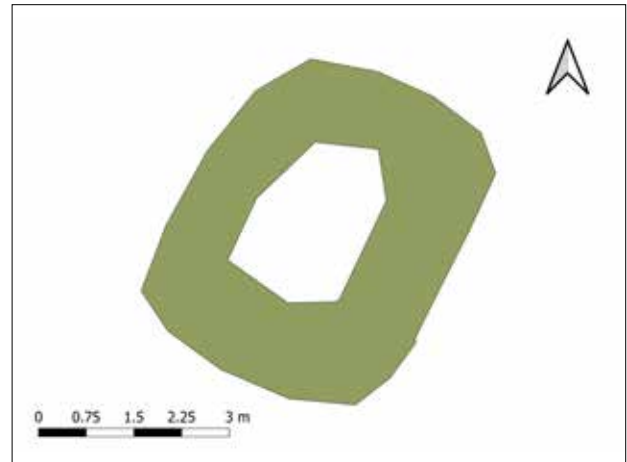
ÁR-261:012 *Lambhúshóll* tóft lambhús

421647 393611

“Lítill kollóttur hóll, stakur. Ekki verður séð að í honum hafi nokkurn tíma verið hús, enda ekki laus við flóðahættu,” segir í örnefnaskrá. Lambhúshóll er um 80 m austan við bæ 001 og um 15 m vestan við útihús 016. Þetta er næst austasti hóllinn í heimatúninu.

Tóft ÁR-261:012, horft til vesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-261:012.

Umhverfis er óræktað tún og mýrar en hólarnir og túnið sem þeir eru á er fagur grænt. Víða í mýrlendu túninu eru birkitré. Túnið sem hóllinn stendur á er notað sem beitarhagi fyrir skepnur. Lambhúshóll er um 16 m í þvermál, grasi vaxinn og um 2,5 m á hæð. Tóft er í afliðandi halla niður suðurhlíð hólins. Tóftin er 5x4,3 m að stærð, snýr NNA-SSV en ekkert op sést á yfirborði. Veggir eru algrónir og um 0,3 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Miðbýli HP, 3

ÁR-261:013 brunnur brunnur

421546 393626

Brunnur var rúnum 10 m vestan við bæ 001 að sögn Ingvars Hjálmarssonar, heimildamanns. Fyllt var upp í brunninn með grjóti eftir að folald féll þar ofan í - segir heimildamaður. Grasi vaxið tún er á þessum slóðum.

Brunnurinn sést lítið en grjóthrúga ber honum vitni. Hún er um 2,5 m í þvermál og undir henni mótast mögulega fyrir grænni hleðslu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

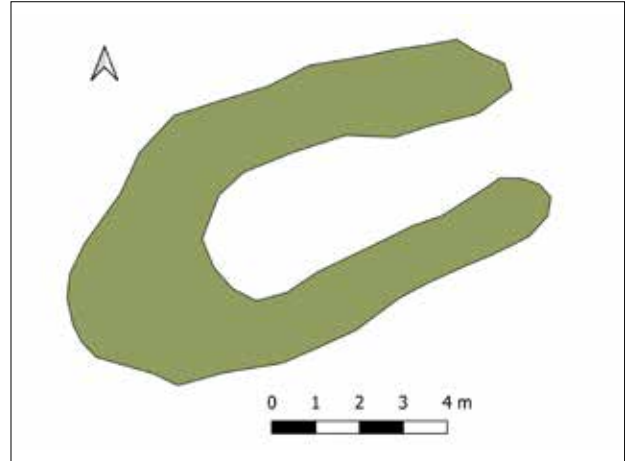
Heimildir: Ö-Miðbýli HP, 4

Brunnur ÁR-261:013, horft til norðurs.

Heystæði ÁR-261:014, horft til vesturs.

Uppmæling af tóft ÁR-261:014.

ÁR-261:014 tóft heystæði

422762 393179

Einföld og torfhlaðin tóft er nokkru suðvestan við Lómatjörn, um 1,2 km suðaustan við bæ 001 og 750 m ASA við stekk 026_01.

Á svæðinu er nokkuð votlent og mikið um kjarrgróður. Til austurs og suðausturs er framræsluskurður. Tóftin er 11,6 x 5 m að stærð og snýr ANA-VSV. Veggir eru torfhlaðnir en mjög teknir að hlaupa í þúfur og eru þeir 0,2-0,5 m á hæð. Mögulega hefur verið hlaðinn veggur á ANA-hlið tóftarinnar en það er ekki lengur greinilegt. Út frá staðsetningu og lögun hefur þetta líklega verið heystæði.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:015_01 heimild um traðir

421595 393550

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 sjást traðir 01 liggja til suðausturs frá bæ 001, út heimatúnið. Þær lágu fast austan við kálgarð 001_03 og þar að túngarði 017. Brú 015_02 sést sunnan við malarveg að Útverkum ÁR-262 og er um framhald traða 01 að ræða.

Umhverfis bæjarholtið er óræktað tún og mýrar en hólarnir og túnið sem þeir eru á er grasi vaxið. Víða í mýrlendinu eru birkitré. Svæðið er nýtt til hrossabeitar.

Traðir 01 sjást ekki lengur en miðað við bæjarteikninguna lágu þær vestan við syðsta enda hól sem er sunnan við bæjarhólinn. Meðfram hólnum má sjá sléttan flöt sem ber tröðunum líklega vitni.

Hættumat: stórhætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-261:015_02 brú leið

421719 393487

Hlaðin brú 02 er framhald traða 01 og sést sunnan við núverandi veg að Útverkum ÁR-262. Lagning vegarins sem og djúpir framræsluskurðir beggja vegna hans hafa raskað brúnni og þurrkað upp sund sem hún lá yfir. Skrásetjari sá brúnna ekki meðan á vettvangsvinnu stóð en hún er greinileg á loftmyndum, mikill kerfill er á þessu svæði og gras að auki. Brúin hefur legið frá heimatúninu, að vikurhólum sem minjar 009, 007 og 006 eru á. Brúin er um 4 m á breidd og 140 m að lengd.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:016 heimild um útihús

421677 393619

Um 110 m austan við bæ 001 eru samliggjandi útihús og rétt merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið var um 30 m austan við Lambhúshól 012. Hóllinn sem útihúsið var á kallast Túnhali.

Umhverfis bæjarholtið er óræktað tún og mýrar en hólarnir og túnið sem þeir eru á er grasi vaxið. Víða í mýrlendinu eru birkitré. Svæðið er nýtt til hrossabeitar.

Túnhali er aflíðandi hóll, örlítið lægri en Lambhúshóll. Ofan á hólnum er þúfnamyndun en engin

skýr ummerki um mannvirki. Miðað við lýsingar og fjarlægð frá bæjartóft er líklegt að útihúsin hafi staðið á háhólnum og gæti þúfnamyndunin verið ummerki um þau.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-261:017 garðlag túngarður

421675 393585

Í fasteignamati Árnessýslu 1916-1918 stendur: “Girðing er um túnið, garður með vírstreng, og nokkuð af beitilandi.” Túngarður umhverfis allt heimatúnið nema A-hlið og hluta V-hliðar er merktur inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Túngarður er einnig merktur meðfram hluta túns á túnakorti frá 1920.

Umhverfis bæjarholtið er óræktað tún og mýrar en hólarnir og túnið sem þeir eru á er grasi vaxið. Víða í mýrlendinu eru birkitré. Svæðið er nýtt til hrossabeitar.

Túngarðurinn sést enn umhverfis hólana sem bærinn er á. Syðsta hlutanum var raskað þegar malarvegur að Útverkum ÁR-262 var lagður og djúpur skurður þar fast norðar.

Heimatúnið var um 2 ha en túngarðurinn sést einna best norðan við holtið. Túngarðurinn er um 1-1,7 m á breidd, hlaðinn úr torfi og er 0,2 - 0,3 m á hæð. Hann er siginn í mýri að mestu til vesturs og sést fremur illa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna frá 1906; Túnakort 1920:

<https://jardir.skjalasafn.is/bok/37>

Túngarður ÁR-261:017, horft til suðvesturs.

ÁR-261:018 heimild um rist

421778 3932133

“Í Kílhrauni er ekki mótekja, og torfrista er vond. Stundum var skorið torf í Miðbýlismýri og flutt heim,” segir í örnefnaskrá Kílhrauns. Hnit var tekið í Miðbýlismýri 460 m suðaustan við bæ 001 og 300 m SSA við mógrafir 008.

Svæðið er votlent og nokkuð gróið

Engin ummerki um rist sjást lengur á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kílhraun JH, 6

ÁR-261:019 heimild um landamerki

320943 393325

“Milli Miðbýlis og Útverka ræður sjónhending frá Gráhellu um vörðu frá Torfholtinu [sjá 262:012] að Hvítá og er þar sett markavarða [020] á árbakkanum,” segir í Landamerkjabréfi No. 200. Varða var um 700 m VSV við bæ 001 og 470 m vestan við heystæði 011.

Á þessum stað er sléttatún.

Engin ummerki um vörðu sést lengur á Torfholti enda er það komið undir tún.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Landamerkjabréf No. 200

ÁR-261:020 náma mógrafir

421734 393252

Lítið mógrafasvæði er um 380 m sunnan við bæ 001, við suðausturhorn heimatúns Miðbýliskots 010. Mógrafirnar eru raskaðar til norðvesturs vegna vélgrafsins framræsluskurðs umhverfis túnið.

Mógrafir ÁR-261:020, horft til austurs.

Stakar mógrafir sjást þó nyrst í Miðbýlismýri, allt að mógröfum 008.

Gróið deiglendi. Framræsluskurður er fast vestar en annars eru víðirunnar, mýrargróður, gras og kerfill allsráðandi.

Mógrafasvæðið er um 60 m í þvermál og snýr norðvestur-suðaustur. Líkt og áður kom fram er norðvesturhornið horfið í tún. Enn má þó sjá um 10 stakar mógrafir innan þess, áttahorf og dýpt er misjöfn. Allar eru þær þurrar, sumar 0,3 m djúpar meðan aðrar eru allt að 0,5 m. Mold sést í borni einhverra og beinir bakkar á milli þeirra. Þær sjást einna best sem sléttir flákar.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:021 heimild um landamerki

422466 394190

“Milli Miðbýlis og Framness ræður bein stefna frá Stórhól um Fjallsborg í vörðu á Markarima,” segir í Landamerkjabréfi nr. 200. Varðan á Markarima var um 1 km norðaustan við bæ 001 og 290 m NNV við tóft 033.

Á þessum stað er framræst votlendi og liggur háspennulína sömuleiðis yfir svæðið (nálega austur-vestur).

Engin ummerki um vörðu sjást lengur á þessum slóðum og hefur hún sennilega lent undir skurði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Landamerkjabréf Nr. 200

ÁR-261:022 Kotahóll þúst beitarhús

421460 393332

Þúst ÁR-261:022, horft til austurs.

“Kotahóll. Vestan við túnið í Kotinu, laust frá því, er hóll, sem heitir þessu nafni.” segir í Örnefnaskrá. Kotahóll er um 290 m SSV við bæ 001 og rúmum 140 m vestan við Miðbýliskot 010. Kotbraut ÁR-661:031 liggur til suðvesturs frá þessum hól að Útverkum ÁR-262.

Deiglent svæði. Búið er að ræsa það fram til austurs frá hólnum en víða eru enn keldur og dælar. Víðirunnar og kerfill vaxa víða í deiglendinu.

Kotahóll er 40x30 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Þetta er vikurhóll eins hér eru víða. Fuglaþúfur eru í suður- og norðurenda, á milli þeirra er flatt svæði. Suðurendi hólans rís hæst og þar er þúst. Hún er 5,5x4,2 m að stærð og snýr norðvestur-

suðaustur. Hún er 0,2-0,4 m á hæð, flöt að ofan og grasi vaxin. Hóllinn er annars 0,2-1,5 m á hæð og mjög líklegt að frekari mannvistarleifar séu undir sverði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Miðbýli HÞ, 3

ÁR-261:023 tóft beitarhús

421701 393898

Beitarhúsatóft er merkt um 310 m NNA við bæ 001 og 130 m SSV við beitarhús 025_01 inn á

Tóft ÁR-261:023, horft til SSA.

Uppmæling af tóft ÁR-261:023.

herföringjaráðskort frá 1908. Tóftin er á syðsta Þorleifshólnum.

Beitarhúsið er efst á grónum og ílögnum hól í Miðbýlismýri. Hólinn snýr nálega norður-suður og til norðurs eru fleiri hólur sem tilheyra þessari hólabyrpingu.

Beitarhúsið er tvískipt, 14 x 5 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin er nokkuð rofin en veggirnir ná þó 0,4 m á hæð og eru torf-og grjóthlaðnir. Ekki sér í umför vegna mikils gróðurs. Sjálf fjárhúsin eru sunnar, eru 9 x 2 m að innamáli og snúa eins og tóftin. Mögulega hefur hólfið náð lengra til suðurs en það er ekki lengur skýrt. Ekki er hlaðinn veggur á suðurhlíð hólsins. Hlaðan er norðar og er hún 0,5 m dýpri en fjárhúsin og 3 x 3 m að innamáli. Hrunið hefur í hlöðuna og síðan gróið yfir.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herföringjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-261:024 náma mógrafir

421843 394073

Á úrvinnslustigi fundust mógrafir um 510 m norðan við bæ 001 og um 50 m norðaustan við beitarhús 025. Mógrafirnar eru norðarlega í Miðbýlismýri, austan við Þorleifshóla. Raflína liggur beint yfir mógröfunum.

Miðbýlismýri er flöt og framræst. Hún er nýtt til beitar en birki og kerfill er ríkjandi á hluta.

Mógrafirnar sjást á svæði sem er 72x30 m að stærð. Ekki er vitað hvert ástand þeirra er án vettvangsheimsóknar.

Hættumat: engin hættu

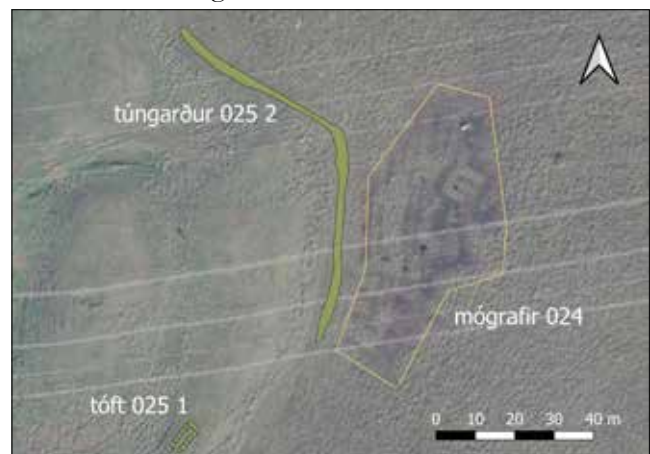
ÁR-261:025_01 tóft beitarhús

421775 394007

Beitarhús 01 og rétt 03 eru merkt um 490 m NNA við bæ 001 og 130 m NNA við beitarhús 023

Beitarhús ÁR-261:025_01, horft til NNA.

Uppmæling af minjum ÁR-261:025.

á herforingjaráðskorti frá 1908. Beitarhúsið og réttin eru á Þorleifshólum en túngarður 02 er í mýrinni og afmarkar svæði sem er 90 x 60 m að stærð norður-suður.

Þorleifshólar eru grónir hólar norðarlega í landi Miðbýlis. Háspennulína liggur A-V, yfir þeim og efnistaka, líklega fyrir vegagerð, er greinileg í norðvestur-hluta hólanna. Þeir rísa hátt upp í annars flatri mýrinni.

Beitarhús 01 er sunnarlega á austasta Þorleifshólum. Það er 9 x 4.5 m að stærð og snýr NNA-SSV. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir, 0,2-0,6 m að stærð og eru hæstir á suðurenda austur- og vesturhliðar. Engin umför eru greinileg enda veggir nær alveg grónir en eru lítilega rofnir fyrir miðju. Op er á suðurgafli. Engin hlaða er greinileg á eða við beitarhúsið né greinileg ummerki um efnistöku. Möguleiki er að hlaða hafi verið allra nyrst, þar er lítil dæld, 0,1-0,2 m djúp.

Hættumat: engin hætta

Túngarður ÁR-261:025_02, horft til suðurs.

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-261:025_02 garðlag túngarður
421778 394109

Túngarður 02 sést í mýrinni norðan og austan á Þorleifshólum. Hann liggur norður-suður á um 50 m löngum kafla og til NNV-SSA á um 40 m löngum kafla. Garðurinn er torfhlaðinn, 0,2-0,5 m hár og er víða tekinn að hlaupa í þúfur, sérstaklega vesturhluti hans. Garðurinn hefur líklega afmarkað tún kringum beitarhús 01 og rétt 03 og ekki er útilokað að hann hafi afmarkað alla Þorleifshóla.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:025_03 heimild um rétt

421779 394053

Rétt 03 er sýnd skammt norðan við beitarhús 01 á herforingjaráðskortinu. Hún er horfin en háspennulína liggur beint hér yfir og lagning hennar raskaði henni mögulega. Engin ummerki um réttina sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

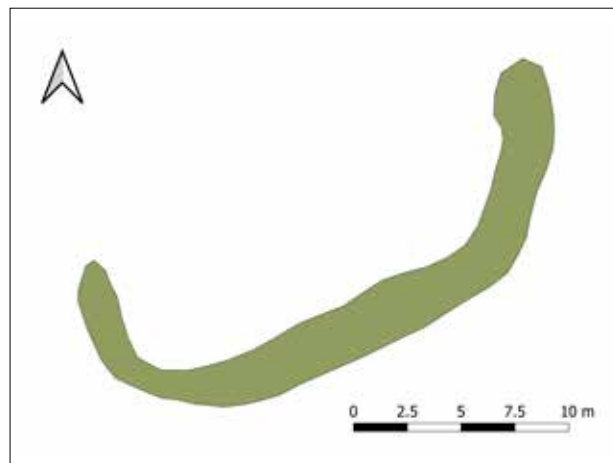
ÁR-261:026 hleðsla rétt

422200 393600

Rétt er sýnd um 600 m austan við bæ 001 og 70 m austan við fjárhús 006 á herforingjaráðskorti frá 1908. Enn sést bogadregin hleðsla þar sem réttin var, á þurru rima í mýri. Hún er á austasta Stekkatúnshólum, fast sunnan við malarveg að Útverkum ÁR-262.

Veggur ÁR-261:026, horft til ANA.

Uppmæling af vegg ÁR-261:026.

Þurrt, flatt svæði. Það er smáþýft og mosi er ríkjandi. Deigland mýri er til suðurs.

Veggurinn er 17,5x9,1 m og er bogadreginn. Þetta er að öllum líkindum suðurhluti réttarinnar en ekki er ljóst af hverju norðurhlutinn er horfinn. Veggurinn er 1,5-2 m á breidd og 0,3 m á hæð. Hann afmarkast af þúfum en svæðið “innan” réttarinnar er mun flatara en nánasta umhverfi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-261:027 náma mógrafir

421691 393942

Á úrvinnslustigi fundust mógrafir um 110 m suðvestan við mógrafir 024 og um 250 m norðan við bæ 001. Mógrafirnar eru norðarlega í Miðbýlismýri, vestan við Þorleifshóla. Háspennulína liggur beint yfir hólana norðan við mógrafirnar.

Miðbýlismýri er flöt og framræst. Hún er nýtt til beitar en birki og kerfill er ríkjandi á hluta.

Mógrafasvæðið er 136x25 m að stærð og snýr norður-suður. Það er sunnan og vestan við Þorleifshóla, en mór var ristur víðar meðfram hólunum til suðurs og suðausturs. Það var þó ekki nægilega skýrt á loftmyndinni til að meta umfangið. Ekki er vitað hvert ástand mógrafanna er án vettvangsheimsóknar.

Hættumat: engin hætta

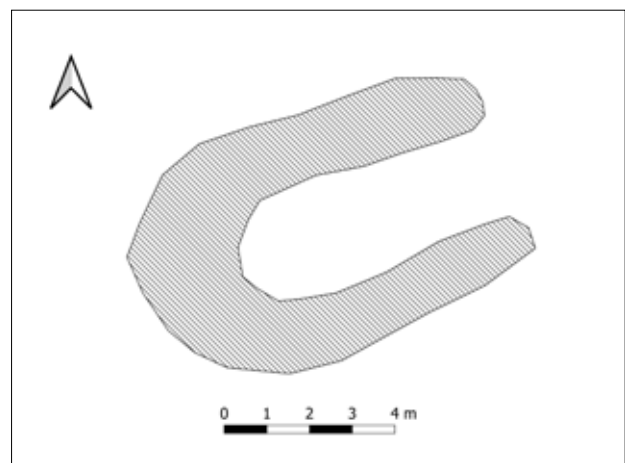
ÁR-261:028 tóft heystæði

421209 393963

Einföld tóft er vestarlega á Engjahól, um 500 m norðvestan við bæ 001 og um 500 m vestan við beitarhús 023. Sé horft til staðsetningar og stærðar tóftarinnar er um heystæði að ræða.

Tóft ÁR-261:028, horft til ANA.

Uppmæling af tóft ÁR-261:028.

Engjahóll er gróinn hóll sem er nokkuð hár og áberandi. Háspennulína og -mastur er á hólnum og liggur malarvegur m.a. að einu mastri skammt til austurs. Fast sunnan við Engjahól eru ræktuð tún. Tóftin er 8,5 x 5,5 m að stærð og snýr ANA-VSV. Veggir eru torfhlaðnir og eru 0,4-0,5 m á hæð. Tóftin er gróin og erfitt að átta sig á lögun hennar en líklega var ekki hlaðinn veggur á ANA-hlið tóftarinnar.

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:029 brú brú

421518 393646

Torfhlaðin brú yfir votlendi liggur til vesturs frá bæ 001 að stakstaðum hól fast vestan við heimatúnið og áfram að Miðbýlisengjum. Þetta er að öllum líkindum flóðgarður en umfangs hans bendir til þess að hann hafi einnig verið nýttur sem brú.

Brúin liggur gegnum framræst og slétt votlendi. Ræktað tún og framræsluskurður eru til vesturs.

Brúin er greinileg á um 270 m löngum kafla og liggur hún nálega austur-vestur. Hún rís 0,5 m hærra

en votlendið í kring og er allt að 2 m á breidd. Hún liggur til vesturs frá túngarði 017, að stakstæðum hól og áfram yfir mýrina. Hún er ógreinilegust til vesturs, og hverfur alveg við framræsluskurð. Hún er horfin vestan við skurðinn vegna túnasléttunar.

Hættumat: engin hætta

Brú ÁR-261:029, horft til VSV.

Einn af áveitugörðum ÁR-261:030.

ÁR-261:030 mannvirki áveita

421536 392927

“Utan við Teiginn er áveituskurður, sem liggur niður í Þverósinn. Sín hvoru megin hans eru hólar. Sá sem austar er heitir Steinhóll. ... Miðbýlismýri: Það er samheiti á mýrunum austan við Kot og Miðbýli. Þurk og áveituskurðir og garðar eru víða á þessum jörðum. Þau mannvirki eru flest ung, og hafa eigi hlotið sérheiti umfram það sem nú hefur verið umgetið.” segir í örnefnaskrá. Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur: “Jörðinni fylgdi mikið slægiuland. Skeiðaáveitan náði til 212 ha reiknaðs áveitulands og voru engar aðallega austast í landinu meðfram Vorsabæjarmörkum, frekar rýrar og blautar en sléttar. Þá voru engjar vestur af bænum og svo vallendisslægjur úti á Hvítárbökkum.” Víða má sjá áveitumannvirki í landi Miðbýlis, aðallega flóðgarða og skurði. Úthögum sem og engjum jarðarinnar hefur lítið verið raskað.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Miðbýli HB, 1, 4; Jón Eiríksson 2008, 438

Þúst ÁR-261:031.

ÁR-261:031 þúst útihús

421590 393571

Þúst er rétt við Harðhaus, um 50 m SSA við bæ 001 og 65 m suðvestan við lambhús 012. Hún er innan heimatúnsins og ber útihúsi vitni.

Þústin er sunnarlega á grónum hól, á lítilli tungu sem skagar fram til suðurs. Stutt er niður í mýri til allra átta nema norðurs.

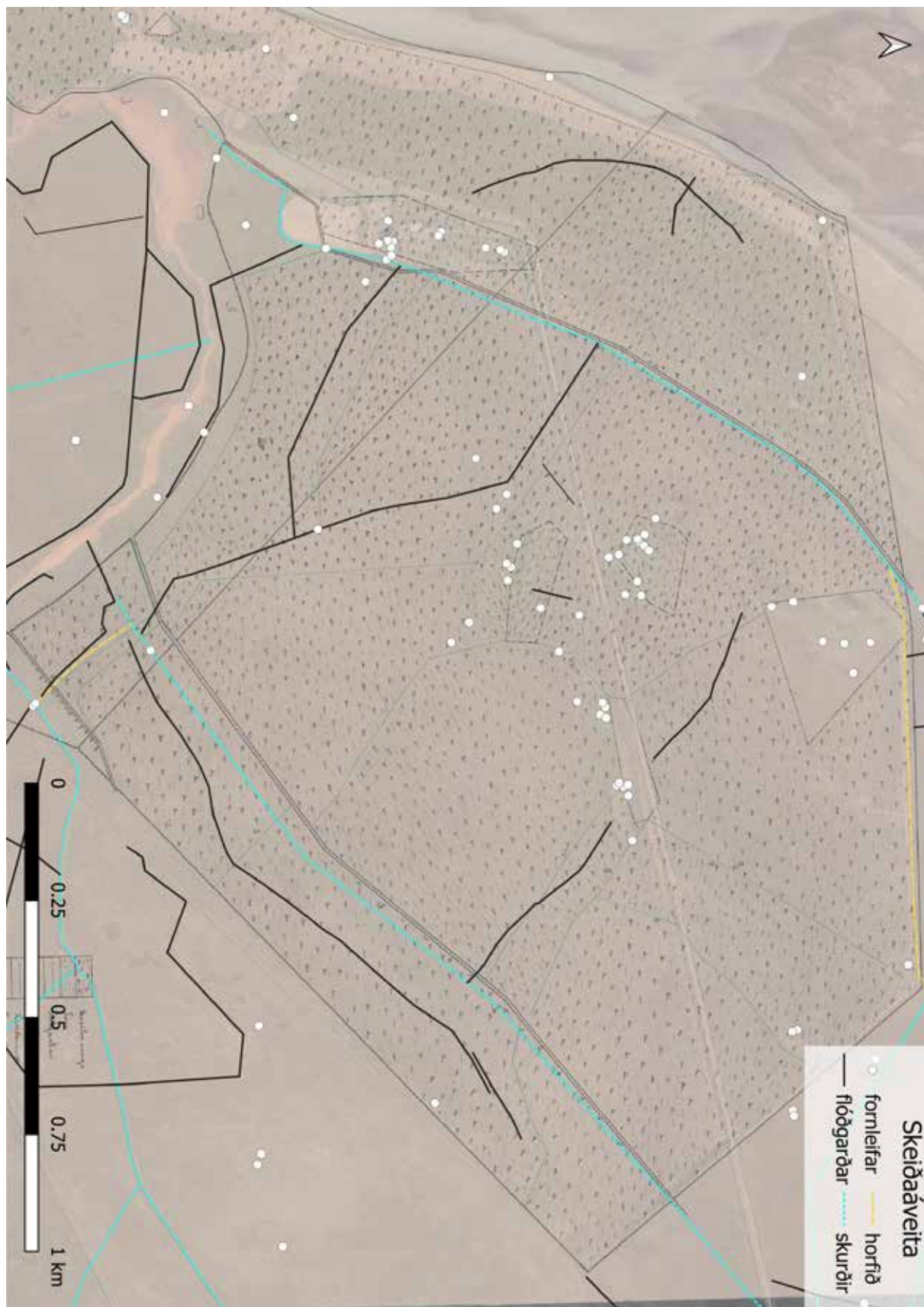
Þústin er 6,5 x 5,5 m að stærð og rís 0,4 m hærra en umhverfið. Hún hefur skýrar ytri brýnir, nema til norðurs og ekki er hægt að sjá móta fyrir hólfi. Gróður á þústinni er þéttari en í túninu.

Hættumat: engin hætta

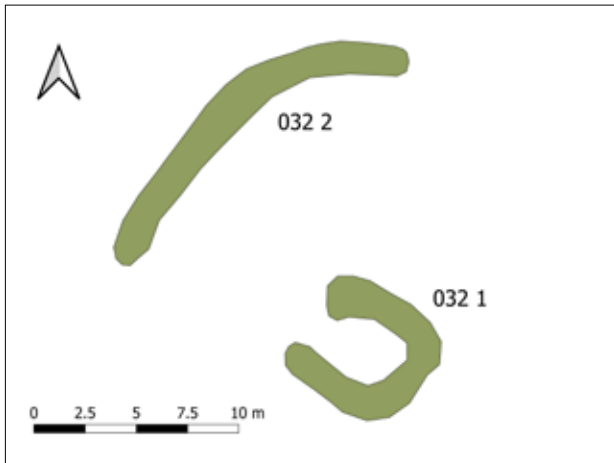
ÁR-261:032_01 tóft fjárskýli

422609 393942

Lítil tóft 01 og garðlag 02 eru um 1 km ANA við bæ 001 og 290 m SSA við landamerki 021, á

Áveitukort Miðbýlis og hluta Útverka. Enn má sjá skurði og flóðgarða sem tilheyra Skeiðaáveitu víða.
©Þjóðskjalasafn Íslands

Uppmæling af minjum ÁR-261:032.

Tóft ÁR-261:032_01, horft til vesturs.

Smáhólum norðaustarlega í landi Miðbýlis. Minjarnar eru á svæði sem er 20 x 19 m að stærð og snýr austur-vestur.

Tóftin og garðlagið eru austarlega á lítilli og gróinni hæð. Rof er á austurhluta hólanna. Umhverfis er framræst mýri.

Tóft 01 er einföld, 7 x 6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Op á miðjum norðvesturgaffi. Veggir eru torfhlaðnir, 0,2-0,4 m á hæð og eru víða nær útflattir en annars staðir teknir að hlaupa í þúfur. Miðað við staðsetningu og lögun er þetta fjárskýli

Hættumat: engin hætta

ÁR-261:032_02 garðlag túngarður

422605 393952

Túngarður 02 er greinilegur norðvestan við tóft 01, í mýri vestan við hólninn. Garðurinn er um 16 m langur og liggur í sveig til suðvesturs frá hólnum. Hann er torfhlaðinn, 0,3-0,5 m á hæð en er alveg að renna saman við þúfur á svæðinu.

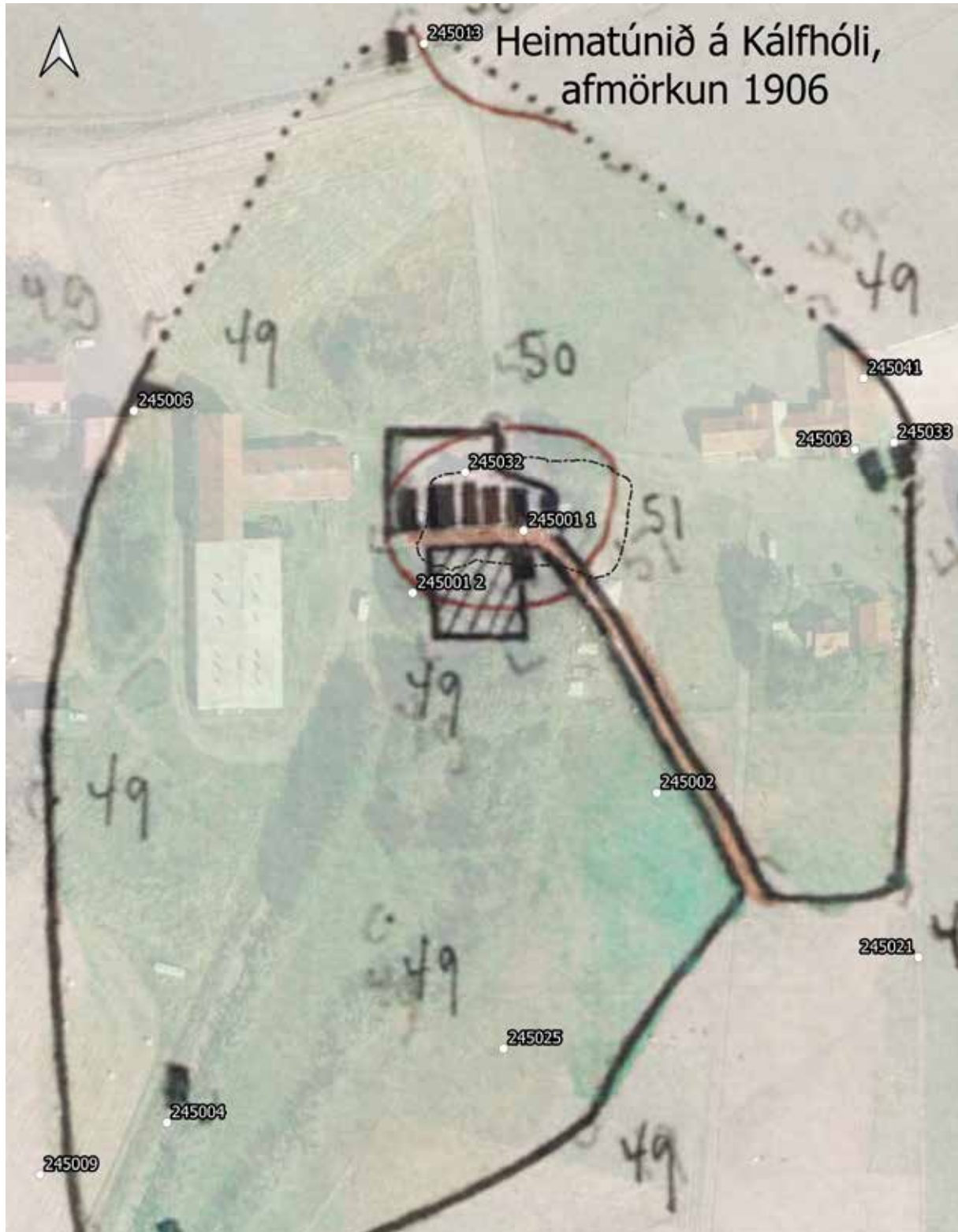
Hættumat: engin hætta

Túngarður ÁR-261:032_02, horft til austurs. Hann er neðan við hólninn.

Sögulegar heimildir:

1847: 33 1(3 hdr. Bændaeign, skv. Jarðatali Johnsens, 64.

Hjáleiga frá Fjalli. “Þetta er eitt af þeim þremur býlunum, sem áður segir að standi í úthögum [frá

Þejarteikning danskra landmælingamanna af heimatúninu í Útverkum frá árinu 1906 upprétt ofan á loftmynd. Skráðar mínjar innan þess sjást sem hvítir punktar og svartar punktalínur. ©Náttúrufræðistofnun og Loftmyndir ehf.

Fjalli], og hefur hjer jafnan verið bú stólsins, það menn til vita, en aldrei til leigu byggt, os so er enn nú,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 198.

Fyrst nefnt í Ráðsmannsreikningi Skálholts í Fornbréfasafninu 1556: “Jtem .viij. Utuerka kyr og .ij. Fiorvkyr og suo en þridia sem þau hafa haft med litlu leyfi. [...] Jtem ein kyr j fodri hia Joni j Utuerkum.” DI XIII, 171.

Árið 1896 voru 13 bæjarhús og 13 peningshús í Útverkum. Eftir jarðskjáltana sama ár voru 12 bæjarhús og 13 peningshús gjörfallin en 1 bæjarhús lítið skemmd, skv. Landskjáltum á Íslandi e. Þorvald Thoroddsson, 177.

Landkostir:

Túnakort 1920: Tún 3,9 ha, að mestu slétt. Matjurtagarðar 19,5 arar.

“Torfrista, stúnga og reiðingsrista næg. Tún er ekkert. Engjar hafa verið bæði góðar og miklar, en spillast stórlega af grjóts- og sandsáburði úr Hvítá. Vetrarríki er mikið, því landið liggur mestalt undir svellum á vetur og því er hjer ekkert sauðfje á búinu. Þar verður og ekki sauður hafður sökum sumarhagaleysis og vetrarríkis. [...] Ekki er bænum óhætt á vetur fyrir Hvítá í stórflóðum og vatnaágangi, þó hefur hingað til ekki mein orðið,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns II, 199.

“Í árflóðum fer svo til allt land jarðarinnar undir vatn, og verður þá ekki komist frá bænum nema á báti. Þarf að fylgjast vel með skepnum, þegar árflóð eru í aðsigi. Þótt árflóðin séu til óþæginda, þá bæta þau mjög landið. Jökulvatnið ber með sér mikil frjóefni, sérstaklega á bakkana næst ánni. Laxveiði er í Hvítá,” segir í Sunnlenskum byggðum I, 483.

ÁR-262:001_01 *Útverk* bæjarhóll bústaður

420918 393078

Bæjarhóll ÁR-262:001, horft til suðausturs.

Fimm bæjarhús með kálgörðum 02 og 03 til norðurs og suðurs eru merkt inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Samkvæmt teikningunni hafa bæjarhúsin snúið stafni til suðurs. Gamli bærinn er einnig merktur inn á túnakort frá 1920, þá rétt fyrir miðju heimatúns, en þar er ekki gerður greinamunur á kálgörðum og bæjarhúsum. Í fasteignamati Árnassýslu 1916-1918 stendur: “Timburbær með járnþökum; baðstofa og ... með geymslulofti; 10x7,5 m; skúr 7,5x3,14 m. Hús fyrir 13 nautgripi; 35 hross, 100 kindur. Heyhlaða fyrir 700 hesta.” Núverandi íbúðarhús sem og úthúsabyggingar eru byggð á miðjum bæjarhólnum með tilheyrandi jarðraski. Kjallari

er undir húsinu en engar upplýsingar eru um að mannvist hafi komið upp við þá framkvæmd.

Bærinn er á stakstæðu holti og mýrlendi er til allra átta. Heimatúnið afmarkast af holtinu enn þann dag í dag. Núverandi heimreið kemur að bænum úr norðri, að bílaplani norðan við bæjarhólinn. Umhverfis holtið er framræst mýri þar sem víði- og birkitré eru víða.

Engin merki um bæjarhól sjást lengur vegna byggingu íbúðarhúss og bílskúrs á sama stað. Mögulega er enn einhver mannvist undir sverði, en þá líklega mjög röskuð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920; <https://jardir.skjalasafn.is/bok/37>

ÁR-262:001_02 heimild um kálgarð

420925 393059

Kálgarður 02 er merktur fast sunnan við bæjarhól 01 inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna

frá 1906. Engin ummerki sjást lengur um hann á yfirborði en á þessum slóðum er nú bakgarður núverandi íbúðarhúss jarðarinnar og ræktað tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Túnakort Miðbýlis og Miðbýliskots frá 1920. Bærinn er sýndur sem skyggður kassi. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-262:001_03 heimild um kálgarð

420920 393090

Kálgarður 03 var norðan við bæjarhúsin, nyrst á bæjarhólnum. Engin ummerki hans sjást lengur og svæðið þakið byggingum sem tilheyra núverandi búsetu á jörðinni.

Hættumat: engin hætta

ÁR-262:002 heimild um útihús

420900 393192

Útihús er merkt um 120 m NNV við bæ 001 og 10 m vestan við útihús 021 inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið er einnig merkt inn á túnakort frá 1920.

Mikið jarðrask er á þessu svæði, malarvegur og malarplan eru þar nú.

Engin ummerki um útihús sjást lengur vegna vegagerðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1920

ÁR-262:003 *Garður* garðlag vörslugarður

419999 391486

Garður ÁR-262:003, horft til austurs.

“Framan við Breiðudæl er Garðurinn. Nær hann þvert yfir Tunguna, milli Hvítár og Baulóss. Lét Ófeigur hinn ríki í Fjalli gera hann, og fékk að hafa þar á sumrum naut þau sem hann ætlaði til slátrunar að hausti. Hefur garður sá verið mikið mannvirki, og gripheldur,” segir í örnefnaskrá. Garður sést enn rúmum 1,8 km SSV við bæ 001 og 50 m sunnan við Heygarð 005.

Norðan við garðinn eru slétt, ræktuð tún og deiglendi. Hvíta rennur til vesturs og Baulós til austurs.

Garðurinn er um 130 m langur og 2-3 m á breidd. Hann liggur nánast austur-vestur og afmarkaði svokallaðan Tungusporð. Hann er

algróinn grasi og öðrum gróðri, 0,5 m á hæð og ekkert grjót er sjáanlegt í honum,

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Útverk HP, 3

ÁR-262:004 *Stekkjjarflatar* heimild um stekk

420314 395590

“Árbakkinn vestan Hólsins [Tunguhóls 007] hét Stekkjarflatar. Var hann sléttur að mestu og stóð stekkur á árbakkanum, allt fram um síðustu aldamót. Nú hefur áin mulið það allt í burtu, svo þess sér enga staði.” Stekkurinn var um 140 m vestan við Tunguhól 007 og um 770 m suðvestan við bæ 001. Stekkurinn er horfinn í ánnu líkt og hér segir.

Hvítá er um 1 km að breidd á þessu svæði og búið að gera varnargarð meðfram henni í landi Útverka. Slétt, grasi vaxin tún eru á þessu svæði til austurs.

Engin ummerki stekkjjarins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir: Ö-Útverk HP, 2

ÁR-262:005 *Heygarður* tóft heygarður

420000 391551

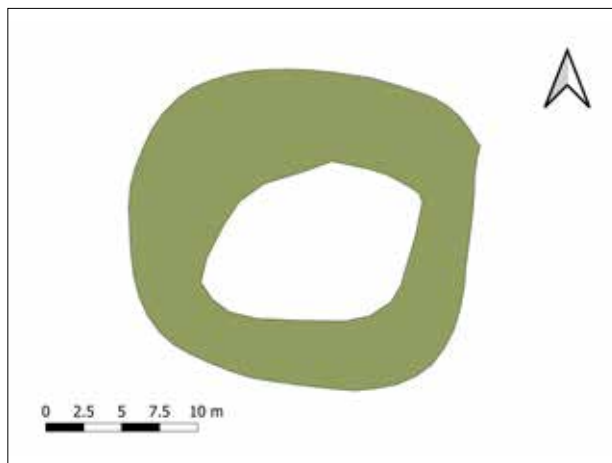
“Skamt norður frá Garðinum [003], er heygarður. Mótar vel fyrir þrem desum. Á þar að hafa verið borið saman hey frá Skálholtsstaði,” segir í örnefnaskrá. Heygarður er 50 m norðan við Garð 003 og tæpum 1,8 km SSV við bæ 001.

Slétt, grasi vaxið tún sem enn er slegið. Í því miðju er smá upphækkun og á henni er Heygarðurinn, eða það sem eftir er af honum. Túnið er ofan við Tungusporð, milli Hvítár til vesturs og Baulóss að austan.

Tóftin er 22x20 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er mikið skemmd vegna túnasléttunar en þó mótar fyrir henni enn. Innanmálið sést best, 13x11 m, en ekki er hægt að sjá neitt op á yfirborði. Tóftin er grasi vaxin og veggir um 2,5 á breidd og 0,1-0,2 m á hæð. Desin sjást ekki en voru að öllum líkindum innan tóftarinnar.

Heygarður ÁR-262:005, horft til norðurs.

Heygarður ÁR-262:005.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Útverk HP, 2

ÁR-262:006 þjóðsaga manndómsraun

420005 391505

“Við Heygarðinn [005] er kúlulaga blágrýtissteinn. Honum fylgir sú sögn, að Skálholtsmenn hafi eigi talið þann mann færan til heyskapa í Útverkum, sem ekki gat jafnhent stein þann annari hendi, og jafnt hvorri sem var. Víst þurfti meðalman til,” segir í örnefnaskrá. Steinninn var tæpum 1,8 km SSV við bæ 001, milli Heygarðs 005 og Garðs 003 en er horfinn.

Slétt, grasi vaxið tún sem enn er slegið. Í því miðju er smá upphækkun og á henni er Heygarðurinn, eða það sem eftir er af honum. Túnið er ofan við Tungusporð, milli Hvítár til vesturs og Baulóss að austan.

Steinn er horfinn en ekki er vitað af hverju.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Útverk HP, 2-3

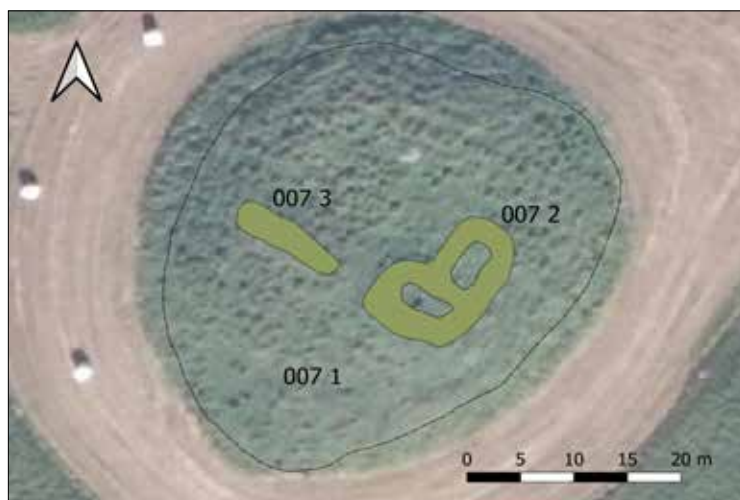
ÁR-262:007_01 Tunguhóll bæjarhóll bústaður

420440 395519

“Tunguhóll. Nærri efst í Tungunni, er hóll með þessu nafni. Sagt er að bærinn að Útverkum hafi upphaflega þarna verið, en fluttur vegna draugagangs, þangað sem hann er nú. Eigi hefur neins orðið þar vart síðan,” segir í örnefnaskrá. “Víst er að hóllinn í Útverkatungu geymir minjar frá sömu tíð [og minjar í Gvendarhóli ÁR-233:026],” segir í örnefnaskrá Fjalls. Tunguhóll er um 730 m SSV við bæ 001, á tungu sem liggur til suðurs milli Hvítár til vesturs og Baulóss til austurs. Á svæðinu eru bæjarhóll 01, tóftir 02 og þjóðsaga 03. Hóllinn sést vel, allt nánasta umhverfi hans er flatlent.

Allt umhverfis Tunguhól eru flatlend tún og mýrardælur. Svæðið til vesturs er komið undir tún en deiglendi er til austurs. Víðirunnar vaxa í deiglendinu og túnin komin í órækt að mestu.

Tunguhóll 01 er 42x37 m að stærð og snýr NNA-SSV. Hann er 3-4 m á hæð, stórþýfður, fremur

Minjar á Tunguhól ÁR-262:007.

brattur og mjög gróinn. Tóftir 02 eru á miðjum hólnum en víða eru enn fremur sléttir flákar á hólnum, inn á milli stórra þúfna. Allt bendir þetta til frekari mannvistar og bygginga á hólnum. Efst á honum til norðurs er timburbrak sem bendir til þess að eitthvað mannvirki hafi verið þar á síðustu áratugum, mögulega timburrétt.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 2

Tunguhóll ÁR-262:007_01, horft til norðurs.

Tóft ÁR-262:007_02, horft til VNV.

ÁR-262:007_02 tóft beitarhús

420445 392517

Uppi á Tunguhól 01 miðjum sést ein tóft 02 til austurs og stakur veggur til vesturs. Hér eru þessar minjar skráðar saman sem beitarhús og mögulegt gerði við þau. Tóftin er 15x9 m að stærð og snýr NNA-SSV. Hún skiptist í tvö hólf sem líkist fjárhúsum með hlöðu að baki. Veggir eru algrónir, stórþýfðir og eru 2,1-2,7 m á breidd. Þeir eru 0,2 m á hæð víða. Tóftin er í afliðandi halla til norðurs, niður hólinn. Syðra hólfid er umfangsmeira og hér túlkað sem hlaða. Suðurveggur tóftarinnar sést einna best, 2 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð. Hún er líklega ekki niðurgráfin. Nyrðra hólfid er minna og afmarkast af þúfum, rof á milli þeirra gefur legu veggja til kynna. Ekkert op sést inn í tóftina. Rúmum 3 m vestan við tóftina sést stakur veggur, mögulega af geði sem þarna var eða annarri tóft. Hann er 11x2,6 m að stærð og 0,3 m á hæð. Fast norðan hans er “sléttur” og grænn blettur og stakar þúfur sem gefa frekari mannvirki til kynna.

Hættumat: engin hættu

ÁR-262:007_03 þjóðsaga draugur

420436 392509

Ekki eru fleiri sögur tengdar meintum draugagangi á þessum stað

Hættumat: engin hættu

ÁR-262:008 Baulós þjóðsaga

420645 392260

“Baulós. Hann á upptök sín í lindum sem koma undan Gráhelluhrauni, og er ófær skepnum frá upptökum til ósa. Sagnir tvær eru til nafngiftarinnar. Kýr á að hafa lagt í ósinn og farist þar. Sú er sögn önnur, að nykur á að vera í ósnum og er nafnið dregið af hljóðum hans. Saga er þar um að hann eigi að skipta um verustað, og vera eitt ár í Úlfsvatni á Vörðufelli, eitt í Hvítá og það þriðja í Bausós [Baulós]. Gengur þetta til á víxl,” segir í örnefnaskrá. Baulós afmarkar alla vesturhlið jarðarinnar Útverka og sést vel.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 4

Baulós ÁR-262:008, horft til suðausturs.

Kakkarskurður ÁR-262:009, horft til norðurs.

ÁR-262:009 *Kakkaskurður* renna áveita 420469 392053
 “Ofan-til við miðja Tungu, er afrennslis-skurður sem liggur í Ósinn. Er hann orðinn mjór og samangenginn. Nafnið mun vera af því leitt að uppgrefti hans, kökkunum, hefur verið hlaðið upp í hrúgur eða hrauka, með skörðum á milli, svo vatn ætti greiddann gang að skurðinum,” segir í örnefnaskrá. Kakkaskurður er rúmum 1,1 km sunnan við bæ 001 og um 450 m sunnan við Tunguhól 005.

Kakkaskurður er í svokallaðri Dagsláttumýri, fast austan við Útverkatungu. Mýrin er enn vot en víða vaxa víðirunnar.

Skurðurinn sést illa á yfirborði en vel á loftmynd, Hann er 92 m að lengd og liggur austur-vestur, frá Baulós að mýrarflóðum til vesturs. Hann var á kafi í gróðri þegar skrásetjari var á ferðinni og sást ekki. Meðfram austurenda hans, uppi á bakka Baulóss sjást fyrrnefndir kakkar til norðurs og suðurs. Þeim var hlaðið í varnargarð, um 2,5 m á breidd og 0,3 m á hæð. Minjarnar ná alls yfir svæði sem er 92x87 og snýr austur-vestur.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 4-5

ÁR-262:010 *Reiðnef* heimild um vað 419933 391072
 “Baulós. Ósinn kemur úr lindum undan Gráhelluhrauni, breiður sumstaðar, forar- og leirdammur og ófær skepnum frá upptökum til ósa. Áður var vað á Baulósi við ármótin og fært fram yfir 1930. Síðan hefur áin brotið gríðarlegt land svo vaðið er nú með öllu ófært,” segir í örnefnaskrá (JE). “Það land sem er sunnan við Garðinn heitir einu nafni Tungusporður. Var hann áður miklu breiðari og lengri en nú er. Náði niður að ferjustað í Árhrauni. Hét þar Reiðnef. Þar var vað á Baulós, fram úr Sporðinum og fjölfarin leið með ánni. Við landbrot aflagðist vaðið og þá leiðin, því hvergi varð komist með hest yfir Baulós,” segir í örnefnaskrá (HÞ). Miðað við þessa lýsingu hefur vaðið á Baulósi verið breytilegt og færst til eftir landbroti. Hnit var tekið á Baulósi líkt og hann er sýndur á herforingjaráðskorti 47 frá 1908, áður en það varð ófært. Gamli farvegurinn sést enn, hann er um 150 sunnar en núverandi ós.

Varnargarðar eru nú við Hvítá. Sæðið er víða deiglent og nýtt til beitar.

Engin ummerki um vaðið eru varðveitt.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Útverk JE, 6

ÁR-262:011 *Kúanef* heimild um kvíar 420655 392877
 “Norðan við Göturnar [023] er lítið keldudrag, nafnlaust. Við það heitir Kúanef. Þar voru kúr mjólkaðar á stöðli og mun nafnið af því,” segir í örnefnaskrá. Stöðullinn er um 330 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 180 m norðvestan við náttþaga 014.

Keldunnar sem getið er í örnefnalýsingu er hvergi að sjá, svæðið hefur verið ræst fram með tilheyrandi breytingum. Til vesturs er gróið tún, vélgrafinn skurður til austurs.

Engin ummerki um kvíarnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 6

ÁR-262:012 heimild um rétt

420939 393319

“Það er lítil sandhæð norðast í túninu. Þar var fjárrétt. Um Torfholtið liggja mörkin milli Útverka og Miðbýlis, og tilheyrir því Miðbýli hluti Torfholtisins. Þar var þurrkvöllur fyrir torf [sjá 022],” segir í örnefnaskrá. Réttin var um 230 m norðan við bæ 001 og 135 m NNA við útihús 002. Réttinn sést á loftmynd tekinni árið 1946.

Á þessum stað er sléttuð tún. Núverandi heimreið að bænum er rétt norðan og vestan við staðinn. Engin ummerki sjást lengur um rétt á þessum slóðum vegna túnasléttunar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 6; AMS30_2-1_023

ÁR-262:013 *Gjáin* heimild um vatnsból

420951 393085

“Í mýrinni, skammt austur af bænum í Útverkum, er Gjáin. Grunn er hún orðin með gras í botninn, en var djúp áður. Þar þraut ekki vatn. Enda var hún vatnsból bæjarins fram eftir öldum, eða þangað til Brunna-Brynki stóð fyrir brunngrefti [025] í bæjarhólnum, fyrir rétttri öld,” segir í örnefnaskrá. Samkvæmt túnakorti frá 1920 var vatnsból heima við bæ. Vatnsbólið var um 30 m ANA við bæ 001 og 20 m norðvestan við brú 026.

Svæðið er mjög raskað vegna byggingaframkvæmda en þar sem vatnsbólið hefur verið neðst, við skurðinn, er mikill gróður.

Engin merki um vatnsból sjást lengur vegna gróðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 7; Túnakort 1920

ÁR-262:014 *Tangi* garðlag náttthagi

420743 392712

Garður ÁR-262:014, horft til suðausturs.

“Milli Niðurtúns og Baulóss, er allstór Tangi, greiðfar og grasgefinn. Snemma mun hann hafa verið girtur með garði og skurði, og geymdur í honum málnytupeningur á nóttum,” segir í örnefnaskrá. Í fasteignamati Árnessýslu 1916-1918 segir: “Nátthagi; ekki kominn í rækt.” Nátthaginn er stór og afmarkast af Baulós og Þverós til allra átta nema norðausturs, þar er garður og skurður skammt vestar sem ræður afmörkuninni. Nátthaginn er um 330 m sunnan við bæ 001 og rúmum 150 m suðaustan við kvíar 011.

Tangi er flatlendur og stórþýfður. Kerfill er þar allsráðandi og engin sléttun átt sér þar stað. Framræsla hefur hins vegar haft áhrif og

svæðið þurrara en áður var.

Nátthaginn er gríðarstór, alls 4,6 ha, og garður afmarkar norðausturhlutann en lækir aðrar áttir. Garðlagið er alls um 200 m langt, 1 m á breidd, 0,3 m á breidd og liggur norðvestur-suðaustur á milli lækjanna. Hann er torfhlaðinn og efni til hleðslunnar er líklega tekið úr skurði sem er 20 m vestar. Hann er um 180 m langur, 0,5-1 m á breidd og fullur af vatni. Hann var nýttur til framræslu að öllum líkindum og liggur á milli Þverkeldu til norðurs og Baulóss til suðausturs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 7; <https://jardir.skjalasafn.is/bok/37>

ÁR-262:015 tóft heystæði

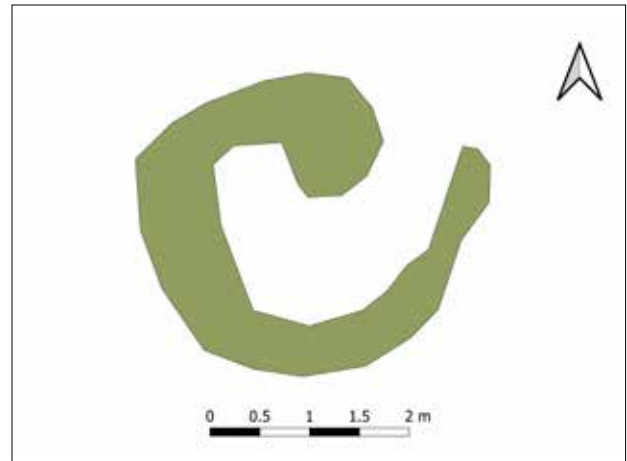
420885 392774

Lítil tóft er innan nátthaga 014, um 310 m sunnan við bæ 001. Beint norðan við tóftina er þurr mýrardæla og fleiri slíkar eru á þessum slóðum. Líklega er um heystæði að ræða og af þeim sökum er það skráð stakt fremur en hluti nátthagans.

Tangi er flatlendur og stórhýfur. Kerfill er þar allsráðandi og engin sléttun átt sér þar stað. Framræsla hefur hins vegar haft áhrif og svæðið þurrara en áður var.

Tóft ÁR-262:015, horft til suðvesturs.

Uppmæling af heystæði ÁR-262:015.

Heystæðið er 3,3x3 m að stærð, er einfalt og snýr NNV-SSA. Veggir eru 0,5 m á breidd, 0,2 m á hæð og algrónir. Þeir eru lágreistir, illa varðveittir og ekki útilokað að tóftin hafi aldrei verið stöndugri. Líklega er op til norðausturs en eins gæti verið um rof að ræða.

Hættumat: engin hætta

ÁR-262:016 *Á Teitsvíki* heimild um vað

421270 392653

“Nokkuð austur með Ósnum [frá Tanga], er breitt vik útúr honum að sunnan, sem Teitsvik heitir, eftir ráðsmanni Skálholtsstaðar, sem þar fórst niður um ís,” segir í örnefnaskrá. Vað er þar á Ósnum fyrir mann, en ófært hestum af botnfor. Heitir það vað á Teitsvíki, og má fara hvoru megin við vikið sem vill, en betra er þó að vestan,” segir í örnefnaskrá. “Stytttri og betri leið hefur verið á vaði á ósnum [Baulóss] neðar þar sem heitir Teitsvik. Er nafnið dregið af því, að þar druknaði Teitur Torfason, ráðsmaður í Skálholti, á fjórðadagskveldi jóla árið 1669 (Safn til sögu Íslands 4-2). Vaðið kallaðist Teitsvað en hefur týnst, því Hinrik A. Þórðarson, lengi bóndi í Útverkum, segir í örnefnaskrá sinni “að ósinn sé ófær skepnum frá upphafi til ósa” en nú hefur Kjartan Georgsson, bóndi á Ólafsvöllum ríðið vaðið að nýju og segir það gott,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps. Teitsvað er um 610 m ASA við bæ 001 og 140 m vestan við mógrafir 017.

Bakkar á Ósnum eru mjög grónir og lágir. Svæðið er mýrlent næst vatninu en verður lítilega þurrara þegar fjær dregur.

Engin ummerki um leið sjást á þessum slóðum en sjálft vikið er enn greinilegt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 7; Jón Eiríksson 2008; 433

ÁR-262:017 *Mórinna* náma mógrafir

421467 392586

“Austan Faxakeldu verður landið sléttara. Þar niður við Ósinn er mótak, 9 stungur af mó, og ágætt þurkland,” segir í örnefnaskrá. Mór var tekinn um 740 m suðaustan við bæ 001 og um 80 m austan við vað 016.

Mógrafir ÁR-262:017, horft til austurs.

Mógrafarsvæðið er rétt við norðurbakka Baulóss. Svæðið er gróið og votlent en deiglendara til norðurs, eða því fjær sem farið er frá bakkanum. Faxakelda liggur um mitt mógrafarsvæðið.

Mógrafasvæðið er um 240 x 40 m að stærð og snýr ANA-VSV. Mógrafirnar skipta tugum en erfitt er að áætla fjölda þeirra. Þær eru enn flestar mjög greinilegar, um 4 x 2 m að stærð (NNV-SSA). Þær hafa gróinn og rakann botn. Margar mógrafir sem eru fjær læknum hafa þó þurrari botn.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 7

ÁR-262:018_01 *Gráhelluskurður* heimild um brú 421908 392325

“Hann [Gráhelluskurður] hefur fyrir löngu verið grafinn úr Ossabæjar-vatni, niður í Baulós. Þar sem þarna er kirkjuvegur [ÁR-661:030], var lengi brú á skurðinum, en er nú aflögð og farið yfir á vaði,” segir í örnefnaskrá. Brú 01 og vað 02 eru um 1,2 km ASA við bæ 001 og 290 m austan við brú 026.

Framræst mýri sem er gróin og víða eru víði- og birkitré.

Engin merki um brú sjást lengur á þessum stað.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Útverk HÞ, 7

ÁR-262:018_02 heimild um vað 421913 392319

Vað 02 var á sama stað og brú 01 en Gráhelluskurður er um 7 m breiður á þessum stað, og nokkur djúpur. Götur ÁR-661:030 sjást liggja að vaðinu til vesturs og sameinast Kirkjugötum ÁR-661:044 til austurs. Vaðið sjálft sést ekki.

Hættumat: engin hættu

ÁR-262:019 heimild um traðir 420876 393079

Samkvæmt túnakorti frá 1920 lágu traðir þvert A-V, milli bæjar 001 að norðan og kálgarðs 001_02 þar fast sunnar. Traðirnar lágu þvert í gegnum heimatúnið og sameinuðust þjóðleiðum til beggja átta. Engar traðir eru merktar inn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906.

Slétt tún eru til austurs og vestur en núverandi bæjarhús fyrir miðjunni.

Engin ummerki sjást lengur um traðir á yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-262:020 renna áveita 420935 392946

Í fasteignamati frá 1916-1918 stendur :”Girðing er um túnið að mestu leyti; skurður.” Samkvæmt túnakorti frá 1920 var suðurhluti heimatúnsins að mestu varið ágangi með skurði 01. Á kortinu eru skurðir meðfram austur- og suðurhlíðum túnsins. Skurður er enn greinilegur sunnan og austan við núverandi tún.

Skurðurinn sést enn beggja vegna holtsins, í framræstri mýri. Slétt tún eru til vesturs en mýri til austurs.

Skurðurinn er L-laga, og suðurhluti hans liggur frá enda læk norðan við Þverós og til austurs á um 90 m löngum kaffa. Þar beygir skurðurinn til norðurs og er þar a.m.k. 300 m langur eins og hann er merktur á túnakortið en hann nær lengra til norðurs í dag og hefur líklega verið stækkaður í seinni

tíð. Vatn er í skurðinum og ekki sést hve djúpur hann er. Hann hefur brattar og grónar hlíðar og er 2,5-3 m á breidd.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920; <https://jardir.skjalasafn.is/bok/37>

ÁR-262:021 heimild um útihús 420908 393186

Útihús er merkt um 110 m norðan við bæ 001 og 5 m austan við útihús 002 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906.

Á þessum stað er malarplan, rétt sunnan við ræktuð tún.

Engin ummerki um útihúsið sjást lengur á yfirborði vegna framkvæmda.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-262:022 *Torfbolt* heimild um rist 420935 393287

“Það er lítil sandhæð norðast í túninu. Þar var fjárrétt [sjá 012] Um Torfholtið liggja mörkin milli Útverka og Miðbýlis, og tilheyrir því Miðbýli hluti Torfholtisins. Þar var þurrkvöllur fyrir torf,” segir í örnefnaskrá. Torfholt er um 210 m norðan við bæ 001 og 30 m sunnan við rétt 012. Torfið var þurrkað á hólnum en á nefa rist víða í mýrum.

Á þessum stað er sléttuð tún en til vesturs er núverandi heimreið að bænum.

Engin ummerki um rist sjást lengur á yfirborði

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Útverk HB, 6

ÁR-262:023 heimild um leið 420509 392817

“Norðan við Göturnar er lítið keldudrag, nafnlaust. Við það heitir Kúanef. Þar voru kýr mjólkaðar á stöðli [011] og mun nafnið af því,” segir í örnefnaskrá. Lega leiðarinnar, er sýnd á örnefnakorti í Jarðabók Skeiðahrepps. Hún lá til SSV frá bænum, út heimatúnið og sveigði til vesturs við suðvesturhorn þess. Það lá leiðin beint til vesturs og sameinaðist Hvítárgötum efri ÁR-661:002.

Slétt, framræst tún eru á þessu svæði.

Öll ummerki leiðarinnar eru horfin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Útverk HB, 6

ÁR-262:024 heimild um landamerki 420570 393422

“Á landamerkjum Útverka og Miðbýlis er á árbakkanum garðlag sem aðeins mótast fyrir. Sunnan þess að Tungu heita Pínubakkar,” segir í örnefnaskrá. Garðlagið var um 50 m norðvestan við bæ 001 og um 550 m norðan við kvíar 011. Það sést ekki lengur og varnargarður er nú meðfram árbakkanum,

Slétt, ræktuð tún eru fast austan við ána.

Engin ummerki garðlagsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Útverk HB, 6

ÁR-262:025 heimild um brunn 420933 393083

“Í mýrinni, skammt austur af bænum í Útverkum, er Gjáin [013]. Grunn er hún orðin með gras í botninn, en var djúp áður. Þar þraut ekki vatn. Enda var hún vatnsból bæjarins fram eftir öldum, eða þangað til Brunna-Brynki stóð fyrir brunngrefti í bæjarhólnum, fyrir rétttri öld,” segir í örnefnaskrá. Brunnurinn var um 15 m norðaustan við bæ 001 og 12 m suðvestan við vatnsból 013.

Á þessum stað er núverandi íbúðarhús jarðarinnar og bílskúr tengdum honum.

Engin ummerki um brunn sjást lengur vegna mikilla framkvæmda á bæjarhólnum.

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Útverk HP, 7

ÁR-262:026 mannvirki áveita 421696 392499
“Skeiðaáveitan náði til 105 ha reiknað áveitulands og voru áveituengjarnar austast í landinu, sléttar dælar en blautar.” stendur í Jarðabók Skeiðahrepps. Víða má enn sjá áveitumannvirki austast í landi Útverka, flóðgarða og skurði. Mýrin er óröskuð að mestu og lítið jarðrask átt sér þar stað.

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 429

ÁR-262:027 heimild um brú 420958 393075
Á túnakorti frá 1920 sést brú yfir skurð 020, traðir 019 fóru hér yfir og sameinuðust leið ÁR-661:030 að öllum líkindum. Brúin var um 30 m vestan við bæ 001.
Engin ummerki um brúnna eru varðveitt.

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-262:028 garðlag brú 421007 393030
Um 50 m 50 m austan við bæ 001, fast utan við heimatúnið sést hlaðin mýrarbrú. Líklega var farið eftir brúnni á leið ÁR-661:030 sem og til engja. Hún sést á loftmynd tekinni árið 1946 og fær hér að njóta vafans og talin til fornleifa
Framræst mýri. Hér og þar sjást víðirunnar og birkitré.
Brúin er alls 140 m að lengd, 7 m á breidd og snýr norðvestur-suðaustur. Hún sést illa á yfirborði sökum gróðurs en virðist um 0,2 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Áveitukort Útverka og hluta Miðbýlis. Enn má sjá skurði og flóðgarða sem tilheyra Skeiðaáveitu víða á þessu svæði, mun færri eru þó innan landamerkja Útverka. ©Þjóðskjalasafn Íslands

ÁR-661 Fornleifar á fl. en einni jörð
Fornleifar á fleiri en einni jörð í Skeiðahreppi.

ÁR-661:001 Skeiðaáveitan mannvirki áveita

427024 392770

Aðalskurður Skeiðaáveitunnar í landi Húsatófta.

“Næst kom Skeiðaáveitan. [...] Bændur á svæðinu stofnuðu áveitufélag 1917 og var verkið unnið á árunum 1917-23. Áveitan var öllu stærri en Miklavatnsmýraráveitan, 3120 ha á 20 bújörðum,” segir í greininni Áveiturnar miklu á Skeið og Flóa e. Helga Skúla Kjartansson.

“Alþingi samþykkti árið 1917 að kaupa skurðgröfu og lána áveitufélaginu til þess að grafa aðalskurð áveitunnar og það leigulaust. En vegna stríðsins og flutningaörðugleika dróst að skurðgrafan kæmi til landsins, eða til ársins 1919. Aðra skurði skyldi handgrafa. [...] Hinn 4. júní var áveitunefndin saman komin á austurparti áveitusvæðisins [...]. Þá voru komnir 80 verkamenn til starfa og hófu þeir

gröft hinna smærri skurða næsta dag, eða 5. júní. [...] Skýrsla Bjarna Eggertssonar verkstjóra. Þar kemur fram að sumarið 1917 voru grafnir skurðir 25,3 km að lengd og 45.479 rúmmetrar. [...] Samið var í maí [1918] við eftirtalda bændur á fundi á Húsatóftum: 1) Guðmundur Lýðsson, Fjalli: Skurður frá Miðbýlismörkum og upp í hornið við flóðið. Áskilur sér 60 aura á hvern rúmmetra. 2) Brynjólfur Bjarnason, Framnesi: Skurður fyrir austan Húsatóftaholt, frá skurðendanum og upp að sandgirðingu á 75 aura rúmm. Undanskilið þar sem er garðhleðsla eingöngu en enginn gröftur 80 aurar rúmm. 3) Bjarni Þorsteinsson og Þorgeir Þorsteinsson, Hlemmiskeiði: Skurður fyrir framan bæinn, 500 m langur á 68 aura rúmm. Skurður í Hraunsnefsengjunum, 400 m á 60 aura rúmm. Mikið grjót eða fóst klöpp undanskilið. 4) Guðni Eiríksson, Votamýri og Guðmundur Magnússon, Blesastöðum: Skurður í Votamýrar landi á 60 aura rúmm. 5) Ingimundur Arnason, Arakoti og Eiríkur Þorsteinsson, Löngumýri: Skurður sem liggur frá Arakoti yfir Löngumýrarland og út Löngudæl fyrir 60 aura rúmm. Mikið grjót eða klöpp undanskilið. 6) Jón Brynjólfsson, Olafsvöllum, Björn Guðmundsson, Vesturkoti og Ingimundur Arnason, Andrésfíósum: Skurður sem liggur fyrir norðan Ólafsvallahverfi frá Hlemmiskeiðsmörkum og út að Arhraunsmörkunum fyrir 60 aura rúmm. 7) Bjarni Jónsson, Utverkum: Skurður yfir Utverkaland upp að Fjallamörkunum á 65 aura rúmm. [...] Þá um sumarið voru grafnir skurðir 16.999 metrar á lengd og 26.202 rúmm. [...] Skurðgrafan kom til landsins 1919 en] það var komið fram í október, þegar hægt var að byrja að grafa [...] svo að lítið varð úr vinnu þá um haustið. [...] Bændur héldu áfram skurðgrefti í samningavinnu [árið 1919]. Grafnir voru skurðir og hlaðnir garðar 5.113 m á lengd og 9.123 rúmm. [...] Stóri skurðurinn, sem skurðgröfunni var ætlað að grafa, lá efst úr Hjáleigudælunum í Húsatóftarlandi, yfir Reykjaheiðina og austur að Þjórsá. Hann var 4,1 km á lengd og um 69 þúsund rúmmetrar. Snemma vors [1920] var farið að undirbúa skurðgröfuna og byrjað 14. júní. [...] Var þá [í nóvember sama ár] búið að vinna í 23 vikur með skurðgröfunni og 2800 metra langur skurður að baki, að rúmmáli 24.600 metrar, þannig að skurðurinn var tæplega hálfnaður. [...] Skeiðabændur héldu áfram [árið 1920] við gröft hinna smærri skurða á áveitusvæðinu og luku við flesta. Mælingamenn komu um vorið til þess að mæla fyrir flóðgörðum – og tóku bændur til við að hlaða þá. [...] Handgrafnir skurðir voru 6862 metrar og 15.229 rúmmetrar. Gert hafði verið ráð fyrir að aðalskurðurinn yrði grafinn þetta ár og því lögð

Á kortinu eru allir skurðir og flóðgarðar Skeiðaáveitu. Mannvirki líkt og stíflur og brýr eru ekki sýnd hér.

áhersla á að gera inntaksvirki áveitunnar. Voru það annars vegar flóðgátt með bílfærri brú og hins vegar flóðlokur úti í ánni. [...] Mölin var tekin á eyri úti í ánni, hörpuð þar og flutt á prömmum yfir álinn og á byggingarstað. [...] Þá komu Kristinn Vigfússon og Guðfinnur Þórarinsson smiður, slógu þeir fyrir mótum og síðan var stept. [...] Þá stepti hópurinn einnig brú yfir aðalskurðinn vestur á Reykjaheiðinni, þar sem var sýslu- og hreppavegur Hreppamanna og fleiri. [...] Byrjað var að grafa um mánaðarmótin maí/júní [1921], og gekk grófturinn vel [...]. Þegar eftir voru 680 metrar af skurðinum austur að Þjórsá, kom í ljós samfelld hraunklöpp í skurðbotninum, 80 sm þykk vestast en 1,70 m austast. Á þessari hraunklöpp vann skurðgrafan ekki – og var það ráð tekið að moka ofan af klöppinni allt austur að ánni. Var því lokið 20. ágúst og skurðgrafan þá búin að vinna í 70 daga. Klöppin var um 6000 rúmm. og hafði skurðgrafan unnið 460 rúmm. á dag eða 32 þúsund rúmmetra yfir sumarið. [...] Reyndin varð sú, að sprengja þurfti 4200 rúmm. af klöppinni [...]. Bændur luku við þá um sumarið [1921] að grafa hina smærri skurði, og reyndist skurðgrófturinn 6600 rúmmetrar, og skurðirnir 6.839 metrar á lengd. [...] Árið 1922 var] unnið á sama hátt og árið áður, borað og sprengt en skurðgrafan lyfti grjótinu upp úr skurðinum. Unnið var stöðugt til 10. október og voru þá eftir um 600 rúmm. af klöppinni þar, eða síðustu 250 metrarnir næst ánni. Þar var klöppin ekki jafnsamfell og mold á köflum. Var þá skóflan sett aftur á skurðgröfuna [...]. Um miðjan október var búin að taka ofan af klöppinni og skurðgrafan komin í annað sinn austur að flóðgáttinni. Enn var grjót eftir í skurðbotninum en ekki talið borga sig að grafan elti það. [...] Menn héldu þá áfram í grjótvinnunni og lyftu grjótinu með „handkrönum“. Og enn þurfti að sprengja. [...] Haldið var áfram eins næsta vor. Vinnu var lokið 26. maí [1923]. Var þá flóðgáttin opnuð [...]. Flóðgarðahleðslu var þó ekki lokið fyrr en undir 1930 [...]. Árið 1975 ákvað hreppsnefndin að loka áveitunni,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

“Engjarnar voru suður af bænum og náðu að Útverkalandi en voru blautar í rigningartíð. Skeiðaáveitan náði til 70 ha áveitulands. Engjarnar voru þýfðar en eru að mestu leyti komnar í tún,” segir í örnefnaskrá Fjalls.

“Landið þornaði þegar skurður Skeiðaáveitunnar kom yfir landið syðst og framræsluskurðir voru grafnir þegar skurðgröfur komu til sögunnar. [...] Skeiðaáveitan náði aðeins til 23 ha lands og var það landið syðst og vestast en bændur hafa veitt vatni á engjar. Veitt var á Vesturmýrina efst, líklega vatni úr Bæjargilinu en safnað var saman lækjarsytrum undan fjallinu og veitt á Austurmýrina. Flóðgarðar voru byggðir og landinu skipt í skákir,” segir í örnefnaskrá Birnustaða.

“Aðalskurður Skeiðaáveitunnar klýfur land jarðarinnar fremst en þverskurður liggur frá honum til norðurs og vesturs. Skeiðaáveitan var talin ná til 91 ha reiknaðs áveitulands. Áveituengjarnar voru vestast í landinu. [...] Mjóaflóð. Lítið flóð áður. Aðalskurður áveitunnar liggur um flóðið og er það nú þurrt. [...] Skjónaflóð. Leirflóð, áður við Sandlækjarmörkin. Stóriskurður áveitunnar fór yfir flóðið og er það nú þurrt. [...] Stóriskurður. Svo er nefndur aðalskurður Skeiðaáveitunnar úr Þjórsá. Skurðurinn var grafinn með skurðgröfu úr Hjáleigudælunum í Húsatóftalandi, yfir Reykjaland og upp að Flóðgátt á árunum 1919 – 1921. [...] Þverskurður. Áveituskurðurinn úr aðalskurði áveitunnar yfir Reykjaland,” segir í örnefnaskrá Reykja.

“Engjar voru miklar og góðar í Hjáleigudælum og uppi í Sundum, sérstaklega eftir að Skeiðaáveitan (1917 – 1923) kom í gagnið, og voru engjarnar mestallar véltækar. Aðalskurður áveitunnar liggur eftir jörðinni endilangri og þverskurðir út frá honum efst og vestast. Reiknað áveituland var 386 ha og var það mesta áveituland einnar jarðar á Skeiðum. Hætt var að veita á upp úr 1950 en þá var hafin mikil framræsla og túnrækt Skeiðabænda. Mokað var í aðalskurðinn og honum lokað árið 1975. [...] Markhóll, Syðri-. Hóllinn var millimark Húsatófta og Hlemmiskeiðis en mun hafa lent í áveituskurðinum þegar hann var grafinn 1918. [...] Stórástífla. Stíflan var á skurðamótunum í Suðurmýri og var stærsta stífla áveitunnar. Stóriskurður. Aðalskurður áveitunnar, grafinn 1918. [...] Sundaskurður (106). Áveituskurður, þverskurður úr aðalskurði og liggur vestur í Efri-Brúnavallaland, grafinn 1919. Úr þeim skurði liggur svo áveituskurður fram í Stórudæl þar sem Kolslækur var áður,” segir í örnefnaskrá Húsatófta.

“Skeiðaáveitan náði til allrar jarðarinnar og var áveitulandið talið 278 ha. Engjarnar voru áður

norðan og vestan við bæina en engjaheyskapur er löngu aflagður. [...] Grafir, Ytri- [ÁR-240:018]. Gamlar og uppgrónar mógrafir og ná upp fyrir áveituskurðinn. [...] Hverfissturður. Svo er nefndur áveituskurðurinn sem liggur yfir landið að sunnanverðu,” segir í örnefnaskrá Hlemmiskeiðis.

“Skeiðaáveitan náði til allrar jarðarinnar. Áveitulandið var talið 207 ha en reiknað áveituland 162 ha.[...] Engjarnar voru aðallega austur og suður af bænum en vestur af bænum eru mikil heiðarlönd, stórþýfður mói með mosaþýfi sem að stórum hluta er kominn í tún. Landið var áður mjög blautt en með skurðum Skeiðaáveitunnar (1917-1923) og með síðari framræslu hefur landið þornað og eru ræktunarskilyrði mjög góð. [...] Arakotsskurður. Svo er áveituskurðurinn nefndur sem liggur um Brjánsstaðaland og yfir í Arakotsland. [...] Brennholadæl. Slétt dæl og votlend áður fyrr en þornaði þegar áveituskurðurinn kom vestan við hana. [...] Hverfissturður. Einn af aðalskurðum Skeiðaáveitunnar og liggur yfir Brjánsstaðaland yfir í Ólafsvallahverfi. [...] Stóriskurður. Svo er aðalskurður Skeiðaáveitunnar nefndur og skar frá horn af landi Brjánsstaða,” segir í örnefnaskrá Brjánsstaða. “Jörðin er mýrlend og var talin ein besta engjajörð sveitarinnar meðan Skeiðaáveitunnar naut við en hún var talin ná til 192 ha lands. Engjalöndin voru grösug og mikið af engjunum sléttar og véltækar dælar en rimar á milli. Landið var mjög blautt áður fyrr og mun nafn jarðarinnar dregið af því og mýrunum. Með skurðum áveitunnar þornaði landið og hefur síðan verið ræst fram. [...] Gunnudæl. Allstór dæl, slétt að hluta og stundum slegin. Í dælina liggur áveituskurður, Mýrarskurðurinn, og endar þar. [...] Stóriskurður. Aðalskurður áveitunnar og klýfur landið efst. Skurðurinn var grafinn upp með skurðgröfu í kring um 1950 og var gröfustjóri Hávarður Þórðarson frá Tannastöðum,” segir í örnefnaskrá Votamýrar.

“Skeiðaáveitan náði til 188 ha reiknaðs áveitulands og voru engjarnar aðallega norðaustur af bæjunum. Mikill hluti þeirra var véltækur en engjaheyskap var hætt upp úr 1950. [...] Stóriskurður. Svo er áveituskurðurinn, aðalskurður áveitunnar á Suður-Skeið, nefndur og liggur yfir Blesastaðaland,” segir í örnefnaskrá Blesastaða.

“Engjarnar voru áður norður og vestast í landinu og náði áveitan til 266 ha lands.[...] Aðalskurður áveitunnar liggur þvert yfir landið og er nú framræsluskurður. [...] Langadæl. Löng dæl – náði þvert yfir landið – en mjó. Dælin er slétt að hluta og var alltaf slegin. Aðalskurður áveitunnar [Stóriskurður] liggur meðfram dælinni eða um hana,” segir í örnefnaskrá Skeiðháholts.

“Skeiðaáveitan náði til landsins vestast og sunnar og var áveitulandið talið 213 ha. [...] Mikill vatnságangur mæddi áður á jörðinni að ofan og austan en nú hafa hinir gömlu áveituskurðir verið grafnir upp og landið þurrkað. [...] Áveituskurðir voru tveir, grafnir 1918, en hafa verið grafnir upp og eru nú þurrkskurðir. Efri skurðurinn var kallaður Stóriskurður, var áður aðalskurður Skeiðaáveitunnar fyrir austur og suður Skeið og endar út í Þjórsá. Hinn áveituskurðurinn var þverskurður úr Stóraskurði og liggur einnig í Þjórsá,” segir í örnefnaskrá Kálfhóls. “Skeiðaáveitan náði til landsins syðst og þar voru sléttar dælar en áveitulandið var aðeins talið 18 ha,” segir í örnefnaskrá Kílhrauns.

“Skeiðaáveitan náði til landsins fremst en áveitulandið var aðeins 6 ha,” segir í örnefnaskrá Borgarkots.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Helgi Skúli Kjartansson, 331; Jón Eiríksson 2008, 453-461, 466; Ö-Fjall JE, 5; Ö-Birnustaðir JE, 4; Ö-Reykir JE, 4, 20, 24, 25; Ö-Húsatóftir JE, 2, 16-17; Ö-Hlemmiskeiði JE, 1, 7-8; Ö-Brjánsstaðir JE, 1, 4-5, 7; Ö-Votamýri JE, 1, 4, 6; Ö-Blesastaðir JE, 1, 8

ÁR-661:002 Hvítárgötur efri gata leið

422528 396785

“Kirkjuvegur [frá Fjalli er] lánur og torsóktur yfir Hvítá heim að Skálholti. [...] Kirkjuvegur [frá Útverki er] út supra að Fjalli,” segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.

“Hvítárgöturnar efri með ánni voru ekki alfaraleið Skeiðamanna, heldur Skálholtsmanna og fólksins á bæjunum við ána. En mikill fjöldi manna hefur farið þessa leið. Það sýna gömlu göturnar í Fjallslandi, sunnan bæjarins, og í Miðbýlis- og Útverkalandi. Þar voru göturnar margar hlið við hlið á árbakkanum og muna núlifandi menn þær vel, en þær eru nú horfnar í ána eða í tún. Þá sjást

götur enn á bökkunum norðan Vörðufells. Gott vað [ÁR-262:010] var á Baulós við ármynnið og var fært fram yfir 1930. [...] Yfir Árhraunsland hafa menn að líkindum farið bakkana eða vítt um völl, en götuslóðar eru þarna víða. [...] Þá er líklegt að Skálholtsmenn hafi farið þessa leið til kaupstaðarins á Eyrarbakka, svo og bændurnir í Framnesi, Fjalli, Miðbýli og Útverkum. Leiðin var bein og greið, Hvítárbakkar sléttir og þurrir og eina torfæran á leið Skálholtsmanna voru keldurnar út í ána úr mýrinni norðan Vörðufells,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

“Leiðin lá svo eftir bökkunum í Árhraunslandi og á Árhraunsbrautina áleiðis á þjóðleiðina sunnan í Merkurhrauni. [...] Bjarni í Fjalli, f. 1949 man líka eftir gömlu götunum: „Ég man vel eftir götunum í Útverka- og Fjallslandi. Þær voru bæði djúpar og margar hlið við hlið, en eru nú horfnar í ána eða tún,“ segir í örnefnaskrá Fjalls (JE). “Þegar komið er suður fyrir Ósinn tekur við Háibakki. Allt þurrlendi fyrir sunnan brúna var sléttað á árunum 1945 til 1960. Á Háabakkanum voru miklir götuslóðar því þarna hefur orðið landbrot. Hvort þessir götuslóðar hafa allir verið eftir heylestir Fjallsbænda finnst mér ósennilegt. Skálholtsmenn fóru oft upp með Hvítá er þeir komu af Eyrarbakka og vel má vera að fleiri Tunngnamenn hafi farið þá leið,” segir í örnefnaskrá Fjalls (JG). “Leiðin lokaðist upp úr 1930 þegar vaðið á Baulós varð ófært. [...] Götur eða Fit. Svo heitir landspilda vestan Þveróssins sem nær heim að bæ. Hún var harðlend og greiðfær með götur eftir umferð. Féllu af henni 20-30 heyhestar. Þau ummæli fylgdu að þar af skyldi ekki hey hrekjast. Þótti það ganga eftir. Göturnar eru nú slétt tún,” segir í örnefnaskrá Útverka.

„Kirkjuvegur á Fjalli“ segir í Jarðabókinni frá 1709 og var svo um langan tíma að Útverkafólkið þurfti að fara norðan Vörðufells og yfir ferjuna á Iðu, langan veg og torsóttan til kirkju í Skálholti. Þetta breyttist ekki fyrr en undir 1930 að kirkja fólksins varð á Ólafsvöllum,” segir í örnefnaskrá Útverka.

Hvítárgötur efri lágu eftir austurbakka Hvítár, frá Fjalli ÁR-233 í norðri og endaðu skammt sunnan við bæinn í Árhrauni ÁR-250 í suðri. Leiðin var rúmlega 13 km að lengd en stór hluti er þegar horfinn vegna landbrots og sléttunar. Syðst, í landi Árhrauns er vegslóði á sama stað og leiðin lá áður og hið sama gildir nyrst í landi Fjalls.

Engin ummerki þessarar leiðar fundust við vettvangsvinnu en rétt er að taka fram að hún var ekki rakin að fullu meðan á vettvangsvinnu stóð.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 550-551; Ö-Fjall JE, 6-7; Ö-Fjall JG, 4; Ö-Útverk JE, 4-5, 9, JÁM II, 198-199; Ö-Útverk JE, 5

ÁR-661:003 heimild um leið

423851 393942

Leið ÁR-661:003, lá á þessu svæði nærri merkjum Framness og Fjalls.

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá Vorsabæ ÁR-260 að rjórabúi ÁR-234:017, austan við heimatúnið í Framnesi og áfram að Fjalli ÁR-233. Þar sameinast hún Hvítárgötum efri 002.

“Vagnabrautir [sjá líka 054] Fjallsbænda voru um Vorsabæ og á þjóðleiðina á Húsatóftum en leiðin var blaut og keldur á leiðinni,” segir í örnefnaskrá Fjalls.

“Brekkan niður af bænum var slæmur farartálmi sökum brattlendis og bleytu en betri leið var vestur af bænum, áleiðis að Fjalli um Skarðið svonefnda, líðandi halli og síðar vagnfær braut. Þá leið hefur Framnesbóndinn að líkindum farið fram eftir öldum í verslunarferðum til Eyrarbakka og svo eftir

Hvítárbökkum [002], en gott vað var á Bauluósi fram um 1930,” segir í örnefnaskrá Framness.

Alls var leiðin rúmlega 1,5 km að lengd og lá norðvestur-suðaustur. Hún lá á milli tveggja þjóðleiða, til norðvesturs voru Hvítárgötur efri 002 en Kirkjugötur 006 að suðaustan. Þar sem leiðin lá eru nú framræst, gróin tún og grónar brekkur. Framnesbrú ÁR-234:037 var á þessari leið, þar sem núverandi vegur liggur sunnan við bæinn í Framnesi.

Engin ummerki þessarar leiðar eru varðveitt lengur.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Fjall JE, 7; Ö-Framnes JE, 1; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:004 gata leið 423314 389507

Götur á milli Brjánsstaða ÁR-241 og Arakots ÁR-248 lágu eftir svokölluðum Miðkotsrima. Leiðin sést enn í landi Brjánsstaða, fast suðaustan og austan við Miðkot ÁR-241:008 en er horfin í landi Arakots. Leiðin er ekki sýnd á neinum kortum en sést vel á loftmyndum teknum árin 1946 og 1961, og var rakin að hluta eftir þeim þar sem nú eru slétt og ræktuð tún.

Slétt, framræst tún og gróin heiði.

Leiðin var alls rakin á 560 m löngum kafla og liggur NNA-SSV, á grónum rima. Norðurhluti leiðarinnar er komin undir slétt tún í landi Brjánsstaða og hið sama má segja í Arakoti, leiðin sést ekki þar. Sá hluti sem enn sést er um 390 m að lengd og alfarið á Miðkotsrima. Hún er niðurtroðin, 1 m á breidd og 0,5 m á dýpt. Ástand og umfang leiðarinnar bendir til þess að hún hafi verið fjölfarin en lausagönguhross gætu líka hafa viðhaldið henni.

Hættumat: engin hættu

ÁR-661:005 heimild um leið 425096 394442

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá Kirkjugötum 006 NA við Vorsabæ ÁR-260 og í norður að Birnustöðum ÁR-235.

„Leiðin frá Birnustöðum [ÁR-235] lá áður yfir mýrina suður af bænum og var kominn upphlaðinn vegur [ÁR-235:039] niður undir Vorsabæjarmörkin. Síðan var farið ofan við Hjáleigukrókinn í Vorsabæjarlandi, sunnan við bæinn í Vorsabæ, neðan við Niðurflötina og var þar oft slark á áveitutímanum,” segir í örnefnaskrá Birnustaða.

Þessi leið var alls um 900 m að lengd og lá nánast norður-suður. Hún var að mestu í mýrlendi og engin ummerki hennar eru varðveitt. Legan hefur að auki færst vestar eftir að Vagnbraut Birnustaða ÁR-235:039 var gerð.

Engin ummerki þessarar leiðar eru varðveitt.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Birnustaðir JE, 4; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:006 Kirkjugötur gata leið 422413 391687

Leið sem liggur til norðurs frá Ólafsvöllum ÁR-251, til norðausturs í gegnum Gráhelluhraun, austan við Vorsabæjarvatn og áfram til norðausturs að Álfstöðum ÁR-236 er merkt inn á herforingjaráðskort 1908. Hér er um svokallaðar Kirkjugötur að ræða.

„Bæirnir Álfstaðir, Birnustaðir ÁR-235 og Vorsabær ÁR-260 áttu kirkjusókn að Ólafsvöllum ÁR-251. Kirkjuleið Álfstaðafólksins lá áður yfir svonefndan Svartarima í Birnustaðalandi, þar sem voru djúpar götur fram á stríðsárin, að móinn var gerður að túni. Birnustaðamenn komu svo inn á götuna ofan við Vorsabæinn og sést marka

Kirkjugötur ÁR-661:006, horft til NNA í landi Ólafsvalla.

fyrir henni enn. Farið var svo sunnan við bæinn, og þar kom Vorsabæjarfólkið í hópinn. Farið var meðfram Vorsabæjarvatni að austanverðu. Þar var góð reiðleið því vikur var undir. Svo var farið um Gráhelluhraun að Ólafsvöllum og var þetta fjölfarin ferðamannaleið áður fyrr,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

„Kirkjugötur. [...] Þessa leið hafa bændur að líkindum farið til forna í verslunarferðum til Eyra (Eyrarbakka) meðan hesturinn var eingöngu til reiðar og burðar. Þetta hefur breyst þegar vagnaöld hófst upp úr aldamótunum, því göturnar voru ekki vagnfærar en þær sjást þó enn í hrauninu,“ segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. „Kirkjuleiðin. [...]. Álfstaðafólkið fór fram Svartarima í Birnustaðalandi, eins og gömlu göturnar þar sýndu, þar til riminn var sléttaður á ýtuöld og gerður að túni. Við Vorsabæjarmörkin kom brautin [005] frá Birnustöðum og má enn sjá slóðina efst í Vorsabæjarlandi. Þá lá brautin austan við Hjáleiguhólinn efri en honum var ýtt út árið 1946 og er nú bali í túninu. Svo var farið meðfram túngarði Nátthagans [ÁR-260:030] og meðfram túngarðinum [ÁR-260:029] neðan við Niðurflötina. Má enn sjá bút úr túngarðinum hjá gömlu réttinni [ÁR-260:013] sem aflögð er fyrir löngu. Á áveitutímanum var flóðgarður skammt austan við túngarðinn og var þá leiðin oft slarksöm milli garðanna. Er þá komið á kirkjuleið Vorsabæjarfólksins. Farið var yfir Kelduna á vaði [ÁR-260:034] í Vatnskjaftinum og síðan meðfram Vorsabæjarvatni að austan, góða reiðleið því vikur var undir, og um Gráhelluhraun til Ólafsvalla. Kaupstaðaleiðin um Vorsabæjarland til forna. Leiða má líkur að því að bændur á bæjunum þremur og e.t.v. ofan Álfstaða hafi farið kirkjuleiðina sem áður er lýst til kaupstaðarins á Eyra fyrir á öldum. Þá hafa þeir farið frá Ólafsvöllum á þjóðleiðina Merkurhraunsveg [015],” segir í örnefnaskrá Vorsabæjar. „Á Svartarima voru áður djúpar götur sem benda til þess að þar hafi verið fjölfarin ferðamannaleið. Þar hefur Álfstaðafólkið farið til kirkju og til forna hafa gömlu göturnar að Ólafsvöllum verið verslunarleiðin áleiðis að Eyrarbakka meðan ferðalög og aðdrættir byggðust eingöngu á hestum. Frá Ólafsvöllum lá svo leiðin á þjóðleiðina [015] suður í heiðinni,” segir í örnefnaskrá Birnustaða. Leiðin var skráð í landi Ólafsvalla ÁR-251, við Gráhelluhraun, fast austan við Ósabotna. Hún var ekki rakin að fullu en sést enn víða.

Í Ólafsvallalandi þræðir leiðin gegnum mosagróið hraun en víða stendur bert grjót upp úr gróðrinum. Í hrauninu eru þó nokkuð vel grónir blettir og grónar lægðir.

Alls var leiðin um 7,5 km að lengd og lá frá Álfstöðum að norðaustan að Ólafsvöllum til suðvesturs. Í landi Ólafsvalla sést leiðin enn í Gráhelluhrauni en þegar komið er sunnan þess og nær bænum hverfur leiðin undir tún og malarveg. Í hrauninu sést leiðin á um 1,2 km kafla, liggur nálega norður-suður á um 870 m löngum kafla en sveigir síðan til norðausturs að Seiðishól 530 m löngum kafla. Leiðin sést þar sem einstigi, um 0,5-1 m á breidd og með hálfgróinn botn. Hún er nokkuð djúp við Hraunkompur, 0,5 m djúp en aðeins grynri annars staðar á leiðinni. Á loftmynd sést að leiðin er varðveitt sunnan við Vorsabæjarvatn að hluta.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: JJ, 555; Ö-Birnustaðir JE, 4; Ö-Ólafsvallatorfan, 26; Ö-Vorsabær JE, 6-7; Herföngjaráðskort 47 Skálholt SV; Ö-Birnustaðir JE, 4-5

ÁR-661:007 gata leið

420562 386449

Götur liggja á milli Kílhrauns ÁR-241 og Ólafsvallasels ÁR-251:020. Leiðin er í hrauni en fer yfir framræst flóð norðan við Áshildarmýri og þverar Merkurhraunsveg 015 þar. Þetta svæði var deiliskráð árið 2006 en leiðin fór framhjá skrásetjum við þá framkvæmd og ekki skráð. Síðan sú skráning var gerð hefur frístundabyggð risið í hrauninu og leiðinni verið raskað á nokkrum stöðum. Leiðin er í hrauni þar sem mikil frístundabyggð er nú með tilheyrandi raski.

Leiðin er alls um 1,3 km að lengd og liggur norðaustur-suðvestur. Suðaustan við Ólafsvallasel er búið að plægja hraunið fyrir skógrækt en þó er leiðin enn varðveitt á um 350 m löngum kafla. Suðaustar er hún m.a. innan sumarhúsalóðar þar sem trjárækt er mikil og malarvegir að fleiri sumarhúsum eru þar í hrauninu.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

ÁR-661:008 gata leið

462210 395532

„Kolhólar. Lágt holt eða hæð í fjallsrótunum með rofabörðum og skorningum. Fyrir neðan hólana og milli þeirra lágu lestargötur bændanna á Iðu og Helgastöðum og heybandsgötur Álfstaðabænda [ÁR-236:010] þegar þeir sóttu heyskap inn að mörkum Helgastaða en þar var greiðfært land með elftingu og starengi. Þar í Kolviðarhólum hafa fundist lurkar og kolaleifar. Bendir það til þess að hlíðar Vörðufells hafi verið skógi klæddar til forna og gert til kola í hólunum eins og nafnið lýsir,” segir í örnefnaskrá (JE). Leiðin er um 980 m NNV við Álfstaði ÁR-236 og 210 m ANA við Grýlutotu ÁR-236:037. Leiðin er ekki sýnd á neinum kortum en sameinaðist að öllum líkindum Kirkjugötum 006 nánast á merkjum við Birnustaði ÁR-235. Líklegt er að þessi leið hafi verið farin frá Helgastöðum niður Skeið.

Leiðin var rakin á um 1,7 km löngum kafli í landi Álfstaða. Hún er undir austurhliðum Vörðufells, þar sem vallendi og mýrar mætast, og sést þar. Víða eru kindastígar á þessu svæði enda greiðfærast þarna. Hver þeirra er hin eiginlega leið er óvíst. Leiðinni er viðhaldið af hrossum í lausagöngu.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Álfstaðir JE, 8

ÁR-661:009 Hólagötur gata leið

425483 392370

„Góð ferðaleið hefur verið úr [Ytri]hreppnum vestanverðum fram á Skeið, [...] Leið þessi var lengi farin og var vagnfær. [...] Í Ósabakkalandi komu svo leiðir Tungna- og Hreppamanna saman, á gömlu göturnar, Hólagötur, og síðar Sandbrautina [010]. [...] Hólagötur liggja úr Ósabakkalandi og fram að Húsatóftum um tvenna Ferðamannahóla, og eru því hér kallaðar Hólagötur. Göturnar hafa líklega verið farnar frá landnámi. Helgi Sveinsson, bóndi á Ósabakka (f. 1928) segist muna vel gömlu göturnar í móanum suður af bænum en þær eru nú horfnar í tún og sjást ekki lengur í Ósabakkalandi. Göturnar sjást svo við Ferðamannahóla í Álfstaðalandi, fara svo undir tún en eru auðraktar yfir heiðina í Álfstaðalandi og fram í land Efri-Brúnavalla. Þar eru Ferðamannahólar fremri og eru göturnar þar bæði sléttar og djúpar og sýna glögg hvernig hesthófurinn hefur markað svörðinn í margar aldir. [...] Hægt er að rekja göturnar áfram fram í Háríma, sem er ofan við túnin á Efri-Brúnavöllum, en þær sjást svo ekki meira að Húsatóftum,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.”

„Hrunamenn úr hreppnum vestanverðum hafa einnig farið þessa leið, sbr. frásögn Flóamannasögu um að Þorgils örrabeinstjúpr hafi riðið „ofan hjá Húsatóftum“ [...]. Hrunamenn hafa þá farið Laxá á Langholtsvaði [ÁR-237:010], eða þar í grennd, yfir Bæjarósinn á vaðinu [ÁR-237:022] móts við bæinn og á götur Tungnamanna. Hólagötur voru ekki vagnfærar og lögðust af að mestu þegar vagnaöld hófst upp úr aldamótunum 1900,” segir í örnefnaskrá Ósabakka.

“Ferðamannahólar (sem áður er minnst á) eru tveir litlir hólar við eystri enda Þambar. Þar um lá leið Ytrihreppsmanna í kaupstað, og var þá farið yfir Laxá á Langholtsvaði,” segir í örnefnaskrá Álfstaða (BH).

„Göturnar koma inn í Álfstaðaland ofan við Einbúa og við Ferðamannahóla eru þær greinilegar. Þær hverfa svo í tún en eru auðraktar yfir Heiðina fram í land Efri-Brúnavalla. Þar um Ferðamannahóla eru göturnar bæði djúpar og sléttar eftir hesthófana sem markað hafa svörðinn í margar aldir. Enn

Hólagötur ÁR-661:009, horft til NNA í landi Efri-Brúnavalla.

er hægt að rekja göturnar áfram og allt fram að stekkatúninu fyrir ofan Efri-Brúnavelli þar sem þær hverfa í tún en þær hafa legið fram á þjóðleiðina hjá Húsatóftum,” segir í örnefnaskrá Álfstaða (JE).

„Göturnar eru nú horfnar í tún í Húsatóftalandi og Efri-Brúnavalla allt upp að Háarima ofan við Stekkatúnið. Síðan er hægt að rekja þær yfir mýrina og um Ferðamannahóla eins og áður er lýst. [...] Leiða má líkur að því að Þorgils örrabeinsstjúpr hafi riðið þessa leið ásamt þræl sínum, Kol, á heimleið í Traðarholt í Stokkseyrarhreppi úr brúðkaupsveislu í Gröf í Hrunamannahreppi eins og Flóamannasaga greinir. Þar segir að þeir hafi riðið „ofan hjá Húsatóftum“ og að við Kolslæk hafi Þorgils drepíð þrælinn sem ætlaði að drepa húsbónda sinn fyrir fé (sjá síðar, Kolslækur). Kolslækur liggur skammt norður af bæjunum á Húsatóftum og er farið yfir hann þegar farinn er Vorsabæjarvegur,” segir í örnefnaskrá Húsatófta.

„Fornar götur koma ofan úr Álfstaðalandi inn í land jarðarinnar efst og í Ferðamannahólum, eru þær bæði sléttar og djúpar á löngum kafla, eða um meter á dýpt,” segir í örnefnaskrá Efri-Brúnavalla. Leiðin sést enn í landi Álfstaða og Efri-Brúnavalla í svokallaðri Heiði og eftir endilöngum Háarima. Leiðin er niðurgráfin og sést vel á þessum stöðum.

Hólagötur voru um 6,5 km að lengd og lágu til SSV úr landi Ósabakka og sameinuðust Merkurhraunsvegi 015 á Húsatóftaholti. Leiðin var skoðuð í landi Húsatófta árið 2017 en þar er hún horfin vegna sléttunar. Í landi Álfstaða sést leiðin í Heiðinni, á um 1,2 km löngum kafla og liggur þar nálæga NNA-SSV. Leiðin er um 0,5-1 m á breidd, með hálfgróinn botn sem er 0,2-0,4 m djúpur og er einkum gróinn af mosa en nokkuð grjót er einnig í botni hennar. Leiðin sést lengra til SSV á loftmynd en sá hluti var ekki athugaður á vettvangi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 548-549; Ö-Ósabakki, 3-4; Ö-Álfstaðir BH, 3; Ö-Álfstaðir JE, 3-4; Ö-Húsatóftir JE, 7-8; Ö-Efri-Brúnavellir, 2; SSÁ, 84

ÁR-661:010 Sandbraut gata leið

426748 392950

Sandbraut ÁR-661:010, horft til norðausturs í landi Húsatófta.

Vagnvegur er merktur inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hann tekur við af leið 015 á Húsatóftaholti, liggur í norðaustur framhjá Reykjum ÁR-238 og norður að Ósabakka ÁR-237 og sameinast leið 0039.

„Í þeirri miklu byltingu, sem verður þegar vagninn tekur við af klyfjahestinum upp úr aldamótunum 1900 breytast ferðaleiðir. Hólagöturnar [009] voru ekki vagnfærar og nú leggst umferð Tungna- og Hreppamanna að vestan fram á Reykjasand. Verður sú leið hér kölluð Sandbraut. [...] Úr Reykjalandi lá svo brautin fram í Húsatóftaland og norðan við efra holtið fram á Húsatóftaholt. Brautin var góð vagnbraut og var farin lengi, en sandur var undir. Jafnvel bílar fóru þessa braut, en

farið var að auglýsa ferðir í Reykjaréttir snemma, eða 1917,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

„Dragferja var sett á Hvítá hjá Iðu árið 1903 sem tók bæði hesta og vagna, leiðin fram Laxárbakka var rudd, hlaðnir vegaspottar og brú [ÁR-237:019] sett á Bæjarósinn hjá Ósabakka. Þetta var sama leiðin frá Iðu og þegar farið var á Hólagötur [009] nema nú lá brautin fram á Reykjasand í Ósabakkalandi. Tungnamenn fóru þá yfir Bæjarósinn á brúnni og áfram þar sem Skálholtsvegurinn liggur nú fram í Reykjaland en þar er brautin óhreyfð enn. Hrunamenn komu þá á brautina sunnan við Eystrabarðið (H.S.). Í fyrstu lágu leiðir ríðandi manna, vagna- og heybandslesta vítt og breitt yfir Reykjasand en árið 1908 er lögð braut meðfram sandgirðingunni að vestan og fram á brautina

í Húsatóftaland norðan við Efraholtið. Er leiðin frá Ósabakka og fram að Húsatóftum hér nefnd Sandbraut,” segir í örnefnaskrá Ósabakka.

„Farið var vítt og breitt yfir Reykjasand í fyrstu eins og áður er lýst, eða þar til sandgirðingin kom árið 1908 og gerð var braut meðfram girðingunni að vestan. [...] Bændur úr Biskupstungum af efstu bæjum á Skeiðum og úr Ytrihepp að vestanverðu hafa farið Sandbrautina. Leiðin hefur því verið fjölfarin ríðandi manna, vagna og heybandslesta, en Ágúst Helgason í Birtingaholti keypti Brúnavallakotið árið 1899 og hóf mikla heyflutninga þaðan. Birtingaholtsmenn fóru Laxá á vaði sem nefnt var Heybandsvað [ÁR-238:019] en það var ekki vagnfært (Ágúst Sigurðsson, f. 1936). [...] Enn er Sandbrautin óhreyfð að mestu og hægt að rekja hana fram á Húsatóftaholt. Brautin var þurr og sendin en þung yfir Reykjasand eins og Sigurjón Guðjónsson, síðar bílstjóri, lýsir í bók Jóns Gísla Högnasonar Ysjur og austræna, 1. bindi: “Einu sinni [fyrir 1920] var ég sendur fram að svonefndum Reykjahúsum á Skeiðum til að sækja timbur. Þá var farið beint af Húsatóftaholti fyrir norðan Reykjagirðinguna og yfir Stóru-Laxá á Langholtsvaði. Það var stundum létt á vögnunum þegar komið var úr kaupstað við þessi beitarhús á Reykjum vegna þess hve vagnarnir voru þungir í drætti yfir sandinn. Í þessari ferð var naut fyrir vagninum og hestur til reiðar. “ (Ekki staðfest) Þegar síðari hluti Sandgirðingarinnar var girtur árið 1909 voru hafðar traðir milli girðinganna til heyflutninga Reykjabóndans og annarar umferðar. ... Árið 1909 var lokið við að girða [ÁR-238:017] Reykjasand. [...] Gerðar voru traðir milli girðinganna fyrir Reykjabóndann og Hreppamenn [...] „Traðirnar voru harðar og sléttar og þar var oft ríðið hart þegar komið var af engjum. [...] En ýmislegt var Gunnlaugi mótdrægt sumar 1908. Einn daginn var búið að klippa girðinguna í sundur og fara með hesta og vagna eftir götuslóðum sem bændur úr tveimur hreppum, Biskupstungum og Hrunamannahreppi, höfðu farið áður. Var Gunnlaugur kærður fyrir að girða yfir sýslu- og hreppavegi en raunar var allt sandfokssvæðið undirlagt sem reiðleið og vagnabraut úr þessum hreppum, [...] Bílar fóru traðirnar og Sandbrautina þegar bílaöld hófst upp úr 1920. [...] Sandleiðin hefur því verið farin þar til Skálholtsvegurinn kom í gagnið upp úr 1950 eða um hálfra aldar skeið,” segir í örnefnaskrá Reykja.

„Leiðin var góð og víða sandur undir. Því er hún hér kölluð Sandbraut. Steinsteyppt brú var sett á áveituskurðinn eftir að hann kom. [...] Sandbra[ui]tin stendur enn óhreyfð,” segir í örnefnaskrá Húsatófta.

Leiðin lá í mýri sem og yfir blásið land.

Alls hefur Sandbrautin verið tæpir 6 km að lengd. Hún var skráð árið 2017 rúmum 560 metrum ANA við bæinn á Húsatóftum og var mæld upp á 800 metra löngum kafla en hún heldur þó áfram til norðausturs yfir í land Reykja. Hún sést m.a. í Hríshólamýri og norðan við Stekkatúnsholt [ÁR-239:013]. Hún liggur suðvestur - norðaustur og sést í mýrinni sem breið moldargata með þýfðum bökkum á sitthvorri hlið. Hún er vel greiðfær og um 1,5 metrar á breidd. Gatan er frekar þurr og sumstaðar á henni má sjá móta fyrir hjólförum eftir vagna eða bíla.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 550; Ö-Ósabakki, 5; Ö-Reykir JE, 9, 11-12, 24; Ö-Húsatóftir JE, 8; SSÁ, 84; Herföngjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:011 Þjórsárgötur gata leið 427478 391679

„3ji þjóðvegurinn liggur hjá Þjótanda með Þjórsárbökkum upp úr sókninni,” segir í Sýslu og sóknalýsingum. Óviss gata er merkt inn á herföngjaráðskort frá 1908. Hún kemur inn í Skeiðahrepp úr Villingaholtshreppi S við Kálfhól (ÁR-245) og liggur í NA meðfram Þjórsá að leið (012). Hér er um gömlu Þjórsárgötur að ræða sem enn sjást vel á vesturbökkum Þjórsár.

„Leiðin yfir Skeiðin meðfram Þjórsá – Þjórsárgötur – var ferðamannaleið og verslunarleið bænda úr Gnúpverjahreppi, Rangæinga úr ofanverði sýslunni og jafnvel Skaftfellinga sem fóru þá Fjallabaksleið – allt frá landnámi og til vorra daga. Einnig hafa Skeiðabændur með ánni að sjálfsögu farið þessa leið. Leiðin var ekki vagnfær. [...] Þjórsárgötur hafa að líkindum verið farnar allt frá landnámi, enda var það besta ferðaleiðin yfir Skeiðin. [...] Leiðin er góð með ánni, bakkarnir þurrir og víða

Pjórsárgötur ÁR-661:011 í landi Húsatófta.

sandur undir. Engar torfætur eru á leiðinni og fólkið hefur nógan tíma til þess að horfa í kringum sig og skoða hinn fallega fjallahring með drottningu Suðurlands, Heklu í austri. Hesturinn hefur í gegnum aldirnar markað svörðinn eins og göturnar gömlu sýna, sem liggja margar hlið við hlið, svo sem á Murneyri og í Votamýrarlandi, en annars staðar eru þær horfnar í hina miklu mulningsvél, Þjórsá,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

„Þjórsárgötur. [...] Sýna göturnar sem liggja margar hlið við hlið eftir reiðmenn og baggalestir hve fjölfarin leiðin hefur verið. Reiðleiðin var líka góð, bakkar Þjórsár þurrir og Murneyrin slétt og víða mól undir.

Flóamenn ráku fjallfé sitt heiman og heim með ánni áður fyrr eins og örnefni lýsa, svo sem Rekstrarhóll í Kálfhólslandi. Reiðleiðin hélst lengi með Þjórsá og meðan hestapingin á Murneyri stóðu með blóma riðu flotar hestamanna úr lágsveitunum þessa leið. Árið 2000 var lokið við að leggja reiðvegaslóða frá vegamótunum og upp að Brautarholti. Göturnar með Þjórsá eru enn opnar með þeim takmörkunum að hestar séu teymdir,” segir í örnefnaskrá Reykja. „Þjórsárgötur. [...] Göturnar fram af Murneyrinni voru ekki vagnfærar en þegar vagnaöld og síðar bílaöld hófust voru Þjórsárbakkar farnir áfram frá Þrándarholti og síðan meðfram Heiðarbarðinu á brautina, síðar Bakkavegin [012] í Húsatóftalandi og breyttist það ekki fyrr en vegurinn kom yfir Sandlækjarmýrina upp úr 1934,” segir í örnefnaskrá Húsatófta.

„Gömlu göturnar sjást enn, margar hlið við hlið en hluti þeirra farinn í ána. [...] Leiðin er enn vinsæl reiðleið en liggur nú syðst, ofar í Króknum,” segir í örnefnaskrá Votamýrar.

„Þær lágu með Þjórsá, þar á meðal yfir Blesastaðaland, og voru alfaraleið Gnúpverja og fleiri manna frá fyrstu tíð í verslunarerindum til Eyrarbakka,” segir í örnefnaskrá Blesastaða.

„Önnur hinna fornu þjóðleiða um Skeiðin lá um Þjórsárbakka, sunnan bæjanna, fjölfarin leið áður fyrr, aðallega bænda og búaliðs úr Eystri-Hrepp og nágrenni til verslunarferða á Eyrar á síðari öldum. Leiðin var þó aldrei vagnfær,” segir í örnefnaskrá Skeiðháholts.

„Þjórsárgötur, aðalleið Gnúpverja fyrr á öldum, liggja yfir Kálfhólsland, meðfram ánni. Leiðin er þurr og góð og var vinsæl reiðleið hestamanna en er nú aðeins opin hestamönnum með takmörkunum [...] Göturnar lágu skammt frá ánni en sjást ekki lengur,” segir í örnefnaskrá Kálfhóls.

Þjórsárgötur liggja eftir vesturbökkum Þjórsár, í gegnum allan hreppinn. Hún er alls um 14 km að lengd og líkt og við er að búast hefur legan tekið miklum breytingum í gegnum aldirnar. Þjórsá hefur brotið af götunum víða, aðrir hlutar komnir undir slétt tún og vegslóði yfir öðrum. Leiðin er ennþá fjölfarin af fólki í hestaferðum og viðhaldið af lausagönguhrossum. Víða má enn fremur sjá nokkar útgáfur gatnanna. Leiðin var m.a. skoðuð í landi Húsatófta en þar sjást miklar reiðgötur. Hestagötunar eru þarna á breiðu svæði og greinilegt að leiðin var fjöfarin, paldrarnir eru milli 20-50 talsins. Það sést m.a. hvar göturnar stefna út í ána, þar hefur brotnað úr bökkum árinna, og koma aftur í ljós annars staðar. Það er góð reiðleið þarna nú, hún er rudd og bílfær. Enn er farið ríðandi eftir Þjórsárgötum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 555-557; Ö-Reykir JE, 10-11; Ö-Húsatóftir JE, 5-6; Ö-Votamýri JE, 3, 6; Ö-Blesastaðir JE, 4; Ö-Skeiðháholt JE, 1; Ö-Kálfhóll JE, 1-2, 7; SSÁ, 84

ÁR-661:012 *Bakkabraut* gata leið

427373 392077

Vagnvegur er merktur inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hann liggur frá vegi 015 við Húsatóftir ÁR-239 í austur meðfram Þjórsá, mætir leiðum 043 og 011, og fer yfir í Gnúpverjahrepp. „Þjóðvegir

eru 2, annar [015] frá Skálmholti, hinn [023] vestan frá Hvítá, er liggja upp úr sókninni, fyrst upp undir Ólafsvelli, hvar þeir koma saman, svo þaðan í landnorður fyrir sunnan Hlemmiskeið, hvar skammt frá hann [015] skiptist í 2ær götur. Liggur önnur [012] austur á Murneyrar hjá Þjórsá upp í Gnúpverjahrepp og yfir fyrirtéða á austur í Rangárvallasýslu.” segir í Sýslu og sóknalýsingum.

Bakkabraut ÁR-661:012, nærri merkjum Reykja og Húsatófta.

„Þjórsárgöturnar [011] voru ekki vagnfærar, en þegar vagnaöldin hófst upp úr aldamótunum 1900, var gerð vagnabraut fram Þjórsárbakka frá Þrándarholti og fram á Murneyri í Reykjalandi. Lá brautin meðfram Heiðarbarðinu og var góð vagnaleið, því mól var undir. Leiðir Gnúpverja og Hrunamanna komu svo saman hjá Efra-

Murneyrarskarði og lágu síðan eftir bökkunum í Húsatóftalandi og fram að Húsatóftum. Gamla vagnabrautin var farin þar til Bakkavegurinn kom 1927, en enn sjást leifar gömlu brautarinnar sunnan við Bakkavegin,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

„Leiðir fram á Húsatóftaholt úr uppsveitunum á þjóðleiðina þar – Skógarata [014] en Bakkabraut síðar. Fornt örnefni, Skógargata, bendir til þess að bændur hafi farið götuna til skógar í Þjórsárdal og á afrétt meðan það varði. Gatan liggur austur af Húsatóftaholti og má enn sjá slakka í túninu sunnan við gamla veginn þar sem gatan var en hún hefur svo beygt austast í túninu niður á Þjórsárgöturnar. Þegar vagnaöldin hófst fóru Gnúpverjar Þjórsárgöturnar frá Þrándarholti og niður á Murneyri en síðan meðfram Heiðarbarðinu fram á bakkana (heiðina) í Húsatóftalandi og hafa komið á Skógargötuna vestast. Hrunamenn og Gnúpverjar með Laxá komu ofan úr Reykjaheiði og skárust vagnabrautirnar við Murneyrarskarðið efra. Enn má sjá brautina óhreyfða efst í Húsatóftalandi (sjá örnefnaskýrslu Reykja). Bílar fóru brautina eitthvað þar til Bakkavegurinn kom árið 1927,” segir í örnefnaskrá Húsatófta.

„Þriðja vagnabrautin yfir Reykjaland var fram Vallarbakkann, vestur yfir Reykjaheiðina fram á Bakkana (heiðina) í Húsatóftalandi. [...] Ágúst Helgason í Birtingaholti lýsir í endurminningum sínum vegabótum eftir að rjórabúin voru stofnuð í Ytrihrepp, það fyrri á Syðra-Seli árið 1900 sem jafnframt var fyrsta rjórabú landsins, en það síðara í Birtingaholti árið eftir. [...] Ágúst segir svo: „En svo tókum við Hreppamenn okkur til og söfnuðum sjálfboðaliði og sléttuðum braut frá rjórabúunum niður Skeiðin, alla leið niður á þjóðveginn í Flóanum. Sú braut var að vísu ekki vagnfær nema yfir sumarið en gerði þó mikið gagn.“ Þetta var árið 1903 (segir Helgi Ágústsson í bókinni Þjóð í önn, 1965) [...] Vagnabraut Gnúpverja var áfram meðfram Þjórsá og niður á Murneyrina í Reykjalandi. Síðan var farið meðfram Heiðarbarðinu og á vagnabraut hreppamanna móts við Efra-Murneyrarskarðið. Bílar fóru einnig þessa leið þar til vegurinn yfir Sandlækjarmýrina kom upp úr 1934,” segir í örnefnaskrá Reykja. Síðar í sömu skrá segir: “Bakkabraut. Gamla vagnabrautin um Reykjaland.”

Vegurinn sést enn um 1,7 km ASA við Húsatóftir og til austurs frá Efra-Murneyrarskarði.

Leiðin sést enn í grónum móa í landi Húsatófta og Reykja.

Í landi Húsatófta var vesturhluti leiðarinnar sléttaður í tún en hún sést þó enn sem lág dæld þar. Dældin er 2-3 metrar breið og um 0,3 metrar á dýpt. Nokkuð austar, á merkjum við Reyki er þó enn vegslóði sem ber Bakkabraut vitni.

Hættumat: engin hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 557; Ö-Reykir JE, 12-13, 17; Ö-Húsatóftir JE, 8; SSÁ, 84; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

Gamli Löngumýrarvegur ÁR-661:013, horft til suðurs í landi Arakots.

„Löngumýrarvegur, Gamli-. Vegurinn að Löngumýri er lá áður um hlaðið í Arakoti. Nú er vegurinn aflagður sem slíkur en stendur enn. Nýr vegur er kominn beint af Þjóðvegi,” segir í örnefnaskrá Arakots. „Vegurinn að bænum lá áður um hlaðið í Arakoti og varð ófær í fyrstu snjóum,” segir í örnefnaskrá Löngumýrar. Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur: “Vegurinn að Löngumýri er lá áður um hlaðið í Arakoti. Nú er vegurinn aflagður sem slíkur en stendur enn.” Leið liggur um 25 m norðan við bæ 001 og rúmum 170 m suðvestan við Rétt 008 samkvæmt túnakorti frá 1920. Á kortinu liggur leiðin SV-NA meðfram norðurtúnjaðri heimabæjarins. Ekki er vitað með vissu hvenær þessi vegur var gerður, líklega þó

skömmu áður en túnakortið er gert. Þessi vegur sést ekki á herforingjaráðskorti frá 1908.

Enn sést móta fyrir malarveginum. Til norðvesturs er tré og til austurs eru hesthús og aðrar útihús byggingar.

Vegurinn sést enn að mestu milli þessara bæja. Vegurinn er komin undir tún til norðausturs en annars er hann enn akfær. Þetta er uppbyggður malarvegur og ljóst að um töluverða framkvæmd var að ræða. Hann er um 720 m að lengd en fór áður lengra til norðurs, meðfram heimatúnið Arakots að Ólafsvallavegi.

Hættumat: hættu, vegna vegagerðar

Heimildir: Túnakort Arakots 1920; Jón Eiríksson 2008, 321; Ö-Arakot JE, 5; Ö-Langamýri JE, 1

„Önnur Skógargata kom sunnan úr Húsatóftalandi, lá yfir Murneyrina og upp með Þjórsá,” segir í örnefnaskrá Reykja.

Skógargata ÁR-661:014, horft til suðausturs í landi Húsatófta.

“Leiðir fram á Húsatóftaholt úr uppsveitunum á Þjóðleiðina þar – Skógargata en Bakkabraut [012] síðar. Fornt örnefni, Skógargata, bendir til þess að bændur hafi farið götuna til skógar í Þjórsárdal og á afrétt meðan það varði. Gatan liggur austur af Húsatóftaholti og má enn sjá slakka í túninu sunnan við gamla veginn þar sem gatan var en hún hefur svo beygt austast í túninu niður á Þjórsárgötturnar. Þegar vagnaöldin hófst fóru Gnúpverjar Þjórsárgötturnar frá Þrándarholti og niður á Murneyri en síðan meðfram Heiðarbarðinu fram á bakkana (heiðina) í Húsatóftalandi og hafa komið á Skógargötuna vestast,” segir í örnefnaskrá Húsatófta. Skógargata er sýnd

á örnefnakorti af Húsatóftum í Jarðabók Skeiðahrepps. Hún er suðaustarlega í landi Húsatófta og lá Bakkabraut 012 til austurs frá henni en Skógargötur sameinuðust Þjórsárgötum 011 á Þjórsárbökkum. Það eru a.m.k. tvær útgáfur af þessum götum varðveittar í landi Húsatófta og það eru fleiri slóðar á þessu svæði með sömu stefnu, bæði eftir umferð gangandi fólks og dýra.

Gróinn mói. Hér og þar eru grónar dælar og lágir rimar. Jarðvegurinn er sendinn og mosi áberandi.

Svæðið er nýtt til beitar.

Leiðinni er viðhaldið af hrossum í lausagöngu. Í lýsingu þessari er þeim gefið númer til aðgreiningar. Leið 01 er suðvestar og sýnd í Jarðabók Skeiðahrepps. Hún er auðrakin, bæði á jörðu niðri og loftmynd. Leiðin kemur í ljós sunnan við ræktað tún, nyrsti hluti leiðarinnar hvarf við sléttunina. Hún liggur til suðausturs frá túninu og það má sjá 5-20 paldra í henni. Göturnar eru tæplega 500 m langar. Götur 02 eru 140 m norðar og sameinast götum leið 01 skammt vestan við Þjórsárgötur 011. Hún er umfangsminni, um 370 m á lengd og liggur norðvestur-suðaustur. Þar má greina 5-10 paldra á yfirborði og eru þeir 0,2 m á dýpt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir JE, 23; Ö-Húsatóftir JE, 8

ÁR-661:015 Þjóðleiðin fram Skeiðin gata leið

425356 391690

Vagnvegur er merktur inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hann kemur inn í Skeiðahrepp úr Hraungerðishreppi og liggur í NA sunnan við Hlemmiskeið ÁR-240 og Húsatóftir ÁR-239 að Húsatóftaholti. Þar greinist vegurinn í þrennt. „Þjóðvegir eru 2, annar [015] frá Skálmholti, hinn [023] vestan frá Hvítá, er liggja upp úr sókninni, fyrst upp undir Ólafsvelli, hvar þeir koma saman, svo þaðan í landnordur fyrir sunnan Hlemmiskeið, hvar skammt frá hann [015] skiptist í 2ær götur. Liggur önnur [012] austur á Murneyrar hjá Þjórsá upp í Gnúpverjahrepp og yfir fyrirtéða á austur í Rangárvallasýslu. Nyrðri gatan [015] liggur frá Hlemmiskeiði fyrir

Merkurhraunsvegur ÁR-661:015 í landi Kílhrauns.

sunnan Húsatóftir en vestan Reyki, hvar hún skiptist aftur í 3 greinir. Hinn vestasti [060] liggur til Skálholtssóknar, önnur [009] upp yfir Stóru-Laxá á Langholtsvaði til Hrunamannahrepps, en sú 3ja [033] til Hrepphólasóknar,” segir í Sýslu og sóknalýsingum. „Merkurhraunsvegur, sem sýslunefndin nefndi svo, var önnur alfaraleiðin yfir Skeiðin – sameiginleg þjóðleið uppsveitanna – Tungna, Hreppa og Skeiðamanna – til kaupstaðarins á Eyrum og síðar til Reykjavíkur, og fjölfarin leið reiðmanna milli byggða, fyrr á öldum. Engar sögur fara af því, hver markaði götuna í upphafi, en leiðin hefur greinilega verið vel valin. Hún er miðsvæðis, liggur lengst af um þurrlenda móa og heiðar og loks yfir Merkurhraun fremst. Þó voru á leiðinni þrjár torfærur, blaut mýrarsund í Húsatófta- og Brjánsstaðalandi og Merkurhraunið hefur verið illfært á kafla. [...] Elstu heimildir um vegbætur á Skeiðum eru þrjú bréf Ófeigs Vigfússonar hreppstóra í Fjalli. Í bréfi dagsettu 31. október 1851 [...] segir svo: “Frá Skeiðahrepp voru á næstliðnu voru ruddur sá partur af almenningsveginum á Merkurhrauni, er Skeiðahrepp tilheyrir...” Hið annað bréf Ófeigs er dagsett 26. október 1856, en þar segir: “Ruddur almenningsvegur á Húsatóftaholti og sá partur af almenningsvegi á Merkurhrauni, sem tilheyrir Skeiðasveit ...” [...] Loks segir svo í þriðja bréfi Ófeigs, dagsettu 31. október 1857: “[...] Í Skeiðahreppi eru árið 1857 gjörðar þessar vegabætur: 1) Ruddur vegur í Merkurhrauni, það sem er í Skeiðahreppslandi.“ [...] En til Merkurhraunsvegar á Skeiðum, sem sýslunefnd nefndi svo – var ekki veitt fé fyrr en árið 1885. Voru það 30 krónur til ruðnings í Merkurhrauni [...]. Auðvitað var þjóðleiðin gamla – Merkurhraunsvegurinn sem síðar nefndist svo – aðeins troðningar eða götur [...]. Bændur fóru að koma sér upp hestvögnum upp úr aldamótunum 1900 [...] Rjótabúin, hin nýju fyrirtæki bændanna, risu upp hvert af öðru og kölluðu á betri flutningatæki og nýja vegi. [...] Sjálfsagt hafa Skeiðamenn tekið þátt í vegabótunum á Merkurhraunsvegi þótt um það séu ekki tiltækar heimildir, en rjótabú þeirra tók til starfa við Framneslæk vorið 1903, og þeir þurftu líka að koma smjörinu til Reykjavíkur. [...] Vagnabrautin frá Húsatóftum fór undir tún bændanna á

Húsatóftum og á Hlemmiskeiði, nema vestast í Hlemmiskeiðslandi, þar sem hún kemur í ljós sunnan við Móhólana. Yfir Brjánsstaðaland er brautin óhreyfð með öllu, slétt, nokkuð djúp og stílhrein vagnabraut [...]. Heitir þar Sléttakotsheiði, þar sem brautin liggur um og er stórt mosaþýfi. Brautin hverfur svo í tún bændanna í Ólafsvallahverfi en kemur aftur upp efst í Merkurhrauni, þar sem hún kemur aftur upp efst í Merkurhrauni, þar sem hún er bæði djúp og breið og hægt að rekja hana fram á Flóaveg, þar sem brautin hverfur í veginn. [...] Við skulum nú skoða Merkurhraunsveginna nánar og leggjum af stað af Húsatóftaholti. Suðvestur af holtinu, þar sem vélaskemma Búnaðarfélagsins stendur nú, var blautt mýrarsund og illfært. Þar var byggð “brú” [ÁR-239:052] yfir sundið og komu til þess smá upphæðir frá sýslunni. [...] Í Hlemmiskeiðslandi lá brautin yfir stórþýfðan móa austur af bænum, sem nefndist Hæðir. Var brautin bæði slétt og þurr og hinn besti reiðvegur, að núlifandi menn segja. Síðan lá leiðin sunnan við bæina á Hlemmiskeiði, þá yfir Kerlingarima og sunnan við Móhólana fram í Brjánsstaðaland, en brautin er nú komin í tún bændanna þangað frá Húsatóftum, eins og áður segir. [...] Þar austast í landinu er Sunddælin, allbreitt mýrarsund og var illfær eða ófær í rigningartíð. Þar er “brúin yfir Brjánsstaðasund” [ÁR-241:009] [...]. Brautin yfir Sléttakotsheiðina í Brjánsstaðalandi er enn óhreyfð, slétt, breið og alldjúp – heillegasta og stílhreinasta vagnabrautin á Skeiðum og því merkilegar minjar frá vagnatímanum. Þar sem brautin kemur úr Brjánsstaðalandi tekur við tún Andrésfjósabóndans, hún hefur svo legið norðan Götudælanna vestan Ólafsvallavegar. Brautin er einnig horfin í hin víðáttumiklu tín og kornakra þarna á Ólafsvallaheiðinni, þeim mikla heiðarfláka. Góð vagnabraut hefur verið yfir heiðina og hún þurr og slétt. [...] Þegar fram í Merkurhraun er komið kemur þjóðleiðin forna aftur í ljós, breið vagnabraut og djúp vestast í Ólafsvallalandi. Þar í hrauninu blasir við af leiðinni fornu hinn sögufrægi Helghóll, stór hraunhóll en gróinn. [...] Nokkru sunnan Helghóls kemur Árhraungatan forna inn á Merkurhraunsveginna, sem liggur svo skammt norðan Áshildarhóls. Heitir þar Sprengir, vegurinn vestast í Ólafsvallalandi. Þar er brautin breið og slétt og sandur undir. Bendir nafnið til þess, að þar hafi menn látið spretta úr spori, þegar þeir komu úr karganum að sunna. Nú erum við kominn inn í Kílhraunsland og liggur brautin þar á stað meðfram Áshildarmýri að norðan. Þá tekur við úfið hraun og hefur verið ógreiðfært áður. Heitir þar Ruðningur, sem bendir til þess að hraunið hafi verið rutt. [...] Þarna er brautin niðurgrafin og liggur síðan inn á sumarhúsalóðir. Aftur kemur brautin í ljós og liggur síðan skammt sunnan Skollaþúfu sem er lítill grjóthóll. Er hún í mörkum Skeiða- og Flóahreppanna og fimm jarða,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

„Gamla brautin – þjóðleiðin forna – fram Skeiðin af Húsatóftaholti er nú horfin í tún í Húsatóftalandi en er víðast óhreyfð og auðrakin þegar kemur vestast í Hlemmiskeiðsland, yfir lönd Brjánsstaða, Ólafsvalla og Kílhrauns, fram í Flóa. [...] Elstu ritaðar heimildir um að gera þjóðleiðina fornu vagnfæra eru endurminningar Ágústas Helgasonar, bónda í Birtingaholti. Þar lýsir hann því að sjálfbóðaliðar úr hreppnum hafi farið og sléttað braut frá rjomabúunum og niður á þjóðveginna í Flóa. Þetta mun hafa verið árið 1903 (sjá örnefnaskýrslu Reykja). Þessi leið var farin þar til Skeiðavegurinn komst í gagnið,” segir í örnefnaskrá Húsatófta.

„Þjóðleiðin forna kom ofan úr Húsatóftalandi (sjá örnefnaskýrslu Húsatófta) en lá svo yfir Hæðirnar í Hlemmiskeiðslandi. Þar var kargþýfður mói sem brautin lá yfir en hún var bæði djúp og slétt. [...] Brautin er nú komin í tún, nema hún sést enn sunnan undir Móhólunum vestast. [...] Á Hæðunum var áður stórþýfður óræktarmói og um þær lá áður þjóðleiðin hin forna. Voru þar djúpar sand- og moldargötur, rennisléttar og muna núlifandi menn eftir þeim. Móinn var svo sléttaður og eru Hæðirnar nú orðnar að túni,” segir í örnefnaskrá Hlemmiskeiðis. „Forn þjóðleið lá áður yfir Brjánsstaðaland [...]. Er brautin enn óhreyfð og greinileg í Sléttakotsheiði,” segir í örnefnaskrá Brjánsstaða.

„Gamli vegur liggur frá Ólafsvöllum suður Heiði og yfir Merkurlaut skammt frá Axarhóli yfir að Þjórsá hjá Urriðafossi. Gamli vegur var moldarbraut, vagnfær, aðalleið af vestanverðum Skeiðum niður á „Bakka“ þar til nýr vegur var lagður um Skeiðin þar sem hann er nú. [...] Sprengir er sendið valllendi í hraunbrúnni austanverðri. Þar voru góðar reiðgötur og hluti Gamla vegar,” segir í örnefnaskrá Ólafsvalla.

„Heitir þar Sprengir, fremst í Ólafsvallalandi og er harður og sléttur völlur [...]. Brautin liggur svo norðan Ruðningahólsins, grjóthólsins þar sem varði Árnesingafélagsins stendur og svo niður í Flóa. [...] Þjóðleiðin forna. Hún lá yfir Andrésfjósaland fremst en er nú horfin í tún,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar.

„Vegurinn telst frá Gilvaði á Hróarsholtslæk, þar sem Ásavegurinn endar, og yfir Skeiðin og upp að Húsatóftum – og vegurinn er búinn að fá nafn,” segir í örnefnaskrá Kílhrauns. „Norðan við styttuna í Áshildarmýri [sjá 008] er grjótkargi, og er þar kallaður Ruðningur, skarð eða gata í grjótkarganum. Styttan stendur á Ruðningahól. Þar fyrir norðan er grjótslakki, og sést þar, að hefur verið rudd gata af mannahöndum. Hóllinn dregur trúlega nafn af ruðningnum,” segir í örnefnaskrá (JH).

Merkurhraun er mosagróið en víða má sjá grónar skvompur og lautir. Leiðin liggur enn fremur í gegnum heiðar, gróin tún og yfir sund.

Merkurhraunsvegur er alls tæplega 10 km að lengd í Skeiðaheppi. Hann er á milli Húsatóftaholts að norðan og til suðurs endar leiðin skammt suðvestan við Áshildarmýri í landi Kílhrauns. Merkurhraunsvegur er horfinn í landi Húsatófta en brú ÁR-239:015 var notuð á þessari leið sem og Brjánsstaðabru ÁR-241:009. Leiðin sést víða enn, ekki síst í Merkurhrauni en enn sjást hlutar í grónum heiðum. Það er þó ljóst að leiðinni er sífellt meira raskað, þar er túnasléttun og breytt landnýting helsti orsakavaldurinn.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Jón Eiríksson 2008, 551-555; Ö-Húsatóftir JE, 6-7; Ö-Hlemmiskeiði JE, 3, 8; Ö-Brjánsstaðir JE, 2; Ö-Kílhraun JE, 5-6; Ö-Ólafsvellir, 1-2; SSÁ, 84; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:016 *Skeiðavegurinn* vegur leið

425417 391736

Vagnvegur er merktur inn á herforingjaráðskort frá 1908. Vegurinn kemur inn í Skeiðahrepp úr Villingaholtshreppi vestan við Kílhraun ÁR-246 og liggur í NA að leið 010 sunnan við Húsatóftir ÁR-239. Þetta er Skeiðavegurinn.

„Um og upp úr aldamótunum 1900 hefst sókn í samgöngumálum þjóðarinnar. Brýr voru byggðar og varanlegir vegir lagðir, þar á meðal Skeiðavegurinn. Alþingi veitti á fjárlögum árið 1905 fyrir árin 1906 og 1907 6.000 krónur hvert ár „til akbrautar frá Flagholti fyrir ofan Bitru upp Skeiðin að Stóru-Laxá.“ [...] Byrjað var að leggja veginn árið 1906 og komst hann í þeirri lotu austur fyrir Húsatóftaholt, yfir Dælatöglin og rétt austur fyrir áveituskurðinn þar. Engar upplýsingar er að fá hjá Vegagerðinni um hvernig vegarlögninni miðaði áfram. Vegarstaðið hefur verið ógreiðfært yfir Merkurhraun en þar hefur vegurinn verið þúkkaður með grjóti úr hrauninu að öllum líkindum. Frá Borgarkoti liggur vegurinn yfir mýrlendi. Erfitt var með ofaniburð og langt í hann. Sandur var tekinn í Brennihólunum í Brjánsstaðalandi og svo mól í Húsatóftaholti. Eyrbekkingar og Stokkseyringar unnu mest við vegalagninguna þessa 13 km leið en þá voru aðeins handverkfæri og vagnar til ofaniburðar. Sjálfsagt hafa bændur farið með vagna á veginn eftir því sem hann lengdist. Greinilegt er m.a. hve vagnabrautin á þjóðleiðinni gömlu er verri þegar komið er fram fyrir Árhraunsbrautina og hefur raunar verið illfær fyrir vagna,” segir í örnefnaskrá Húsatófta.

„Byrjað var á veginum árið 1906 og náði hann í fyrstu rétt upp fyrir Húsatóftaholt. Vegurinn var endurbyggður og lagður bundnu slitlagi upp úr 1980. Vegurinn klýfur Hlemmiskeiðisland,” segir í örnefnaskrá Hlemmiskeiðis. „Skeiðavegurinn – þjóðvegurinn – liggur yfir landið. Vegurinn var

Skeiðavegur ÁR-661:016 í landi Húsatófta.

endurbyggður upp úr 1980 og lagður bundnu slitlagi. Þá voru nokkrar beygjur teknar af veginum í Kílhraunslandi og er lega vegarins færð til nútímans á uppdrætti jarðarinnar,” segir í örnefnaskrá Kílhrauns.

“Skeiðavegurinn liggur yfir land jarðarinnar efst,” segir í örnefnaskrá Borgarkots.

Skeiðavegur, þ.e. eldri útgáfa hans, er víða á sama stað og núverandi þjóðvegur sem var endurbyggður um 1980. Í landi Kílhrauns sést hann þó enn á nokkrum litlum svæðum.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Húsatóftir JE, 9; Ö-Hlemmiskeiði JE, 4; Ö-Kílhraun JE, 11; Ö-Borgarkot JE, 2; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:017 heimild um leið

Kirkjuhlöð ÁR-245:020 var hlaðin brú á leið sem farin var á milli Kálfhóls ÁR-245 að Ólafsvallakirkju ÁR-251:002. Engar aðrar heimildir geta þessarar leiðar og ekki er vitað hvar hún lá. Ekki er útilokað að kirkjuleiðin hafi sameinast þjóðleiðum líkt og Merkurhraunsvegi 015 eða leið ÁR-246:018 í landi Kílhrauns. Frekari heimildir þarf til þess að staðsetja leiðina.

Hættumat: engin hætta

ÁR-661:018 gata leið

423443 390566

Leið ÁR-661:018, í landi Hlemmiskeiðs.

„Boladælarþúfa. Þúfan stendur á háum móa og er hornmark jarðanna Hlemmiskeiðis, Brjánsstaða og Andrésfjósá. Leiðin til kirkju lá áður meðfram þúfunni og sjást kirkjugöturnar greinilega. Heimamenn kalla þúfuna þessu nafni en í landamerkjaskrá er hún nefnd Heydælarþúfa. Fólkið fór síðan eftir Hænsnarimanum í Andrésfjósalandi til kirkjunnar,” segir í örnefnaskrá Hlemmiskeiðs. Leiðin sést vel á loftmynd tekinni árið 1946 í landi Ólafsvallatorfunnar er þar eru nú slétt tún. Leiðin var rakin á um 700 m löngum kafla í landi Hlemmiskeiðs, við Heydælatagl og Heydælarþúfu.

Leiðin liggur í gegnum þýðan og mosagróinn rima sem rís lágt upp úr vot- og deiglendi í

kring. Framræsluskurðir eru greinilegir til norðurs og vesturs.

Leiðin er greinileg á um 700 m löngum kafla og liggur norðaustur-suðvestur. Við mógrafir ÁR-240:018 í landi Hlemmiskeiðs sést ein moldargata, 0,6 m djúp þótt víða sé hún tekin að gróa upp lítilega. Vesturhlutinn, nær landamerkjum Ólafsvallatorfunnar, er mun grónari og þar sést leiðin sem 4-5 götur en er grynri, eða 0,4 m djúp.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hlemmiskeiði JE, 6; AMS30_2-1_04

ÁR-661:019 Kotsbraut heimild um leið

424111 392009

“Götudæl. Stök lítil dæl við götuna upp í Brúnavallakot og slegin áður fyrr,” segir í örnefnaskrá Hlemmiskeiðis. “Kotsbraut. Brautin frá Hlemmiskeiði í Brúnavallakot, áður moldargötur en nú upphlaðinn og malborinn vegur,” segir í örnefnaskrá Brúnavallakots.

Þar sem leiðin lá er nú malarslóði sem liggur milli ræktaðra túna í landi Hlemmiskeiðs en í landi Brúnavallakots er óræktað svæði.

Engin ummerki um gömlu leiðina sjást lengur enda er malarslóði á henni nú á stórum hluta, einkum í landi Hlemmiskeiðs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hlemmiskeiði JE, 7; Ö-Brúnavallakot, 3

ÁR-661:020 *Kirkjurif* heimild um leið

425197 391975

“Kirkjurif. Rimahaft milli dælanna. Farið var eftir rifinu til kirkju og er nafnið dregið af því,” segir í örnefnaskrá Húsatófta. “Kirkjurif, öðru nafni Messurimi. Er á mörkum Hlemmiskeiðis og Húsatófta. Leiðin til kirkju frá Húsatóftum lá um rimann og dregur hann nafn sitt af því,” segir í örnefnaskrá Hlemmiskeiðis. Heimildamenn muna ekki eftir reiðgötum á þessum slóðum né er vitað hvar nákvæmlega leiðin lá utan þessa svæðis.

Þetta svæði er gróið með þurrum dælum og rimum. Það er nýtt til beitar.

Engin ummerki um götur sjást á þessu svæði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Húsatóftir JE, 14; Ö-Hlemmiskeiði JE, 8

ÁR-661:021 *Tæpastígur* gata leið

423587 394603

“Hærra og austar [en Reiðingsklettur] er Húsklettur í áttina til Tæpastígs. [...] Þegar farið er frá Framnesi eðlilega leið í átt til Birnustaða, þá er farin gata sem liggur undir Klettunum (ofan við Klettana eru tveir vatnsgeymar sem jafna vatnsrennslið á vatnsveitunni um Skeiðin). Þessi gata heitir Tæpastígur. Við enda Tæpastígs, Framnesmegin, sést til rústa af fjárhúsi og hét það Stíghús [ÁR-234:019],” segir í örnefnaskrá (JG). “Tæpastígur liggur neðan Klettanna, í brekkunni, gömul kindagata. Stígurinn var genginn þegar farið var að Birnustöðum,” segir í örnefnaskrá (JE). Tæpastígur er um 350 m ANA við bæ 001 og 90 m ANA við útihús 013. Stígurinn liggur framhjá Hríslukletti 028, í gróinni fjallshlíð sem hallar smávægilega til austurs. Syðsti hluti leiðarinnar er nærri trjárækt við sumarhús og er þar hvað næst klettum og urðum. Leiðin liggur fjær sjálfri hlíðinni því norðar sem dregið er, án þess þó að fara alveg frá henni.

Leiðin er greinileg á um 1,2 km löngum kafla og liggur hún nálega ANA-VSV. Leiðin er mjög gróin og sjást 1-2 grónir og nokkuð lágir (0,2-0,3 m djúpir) paldrar á henni. Hún er mest um 1 m breidd rétt norðan við sumarhús í Framnesi en grynkar mjög fljótlega eftir það.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Framnes JG, 2-3; Ö-Framnes JE, 10

Tæpastígur ÁR-661:021, nærri merkjum Framness og Birnustaða.

ÁR-661:022 *Löngulágargata* gata leið

420021 389025

“Löngulágargata. Frá Árhrauni var lögð í hrauninu sem náði yfir Ólafsvalla- og Löngumýrarland allt að bænum á Löngumýri. Gata var í lögðinni og hana fórum við alltaf þegar við fórum að Löngumýri (Solveig Þorleifsdóttir frá Árhrauni),” segir í örnefnaskrá Löngumýrar.

“Löngulágargata. Náttúruleg lögð í hrauninu frá bænum og þvert yfir Ólafsvallaland og austur undir Löngumýri. Gatan var alltaf farin þegar farið var að Löngumýri og Arakoti og á bæina þar austur af – gömul göngu- og reiðleið,” segir í örnefnaskrá Árhrauns.

“Löngulágargata. Gatan liggur eftir lág í hrauninu, eins og nafnið lýsir, og náði alla leið frá Árhraunsbænum og heim undir bæinn á Löngumýri. „Við fórum alltaf götuna þegar við fórum að Löngumýri“, segir Solveig Þorleifsdóttir frá Árhrauni, f. 1915. Gatan er nú horfin undir tún í

heiðinni en sést þó enn sem slakki í landinu,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar.

Löngulágargata er rétt norðan við Strýtuhol, um 600 m suðaustan við bæinn Árhraun og rúnum 50 m norðan við fjárhús ÁR-250:004.

Leiðin liggur gegnum mosagróið hraunlendi.

Leiðin er mjög greinileg, sést á um 570 m löngum kafla og liggur nálega austur-vestur. Til vesturs endar hún við vegslóða sem liggur að sumarhúsi þar sem gamli bær Árhrauns stóð áður. Leiðin er í náttúrulegri lægð sem er 0,4-0,7 m djúp með moldarbotn þótt víða sé mosi tekinn að gróa, einkum á austurhluta leiðarinnar. Leiðin er um 0,5-1 m á breidd. Hún er horfin í landi Löngumýrar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 8; Ö-Árhraun, 7

ÁR-661:023 Hvítárgötur fremri gata leið 419288 386890

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún kemur inn í Skeiðahrepp úr Hraungerðishreppi og liggur að vagnvegi 015. „Þjóðvegir eru 2, annar [015] frá Skálmholti, hinn [023] vestan frá Hvítá, er liggja upp úr sókninni, fyrst upp undir Ólafsvelli, hvar þeir koma saman, [...]” segir í Sýslu og sóknalýsingum.

„Hvítárgötur fremri. Gamlar götur liggja af þjóðleiðinni gömlu – Merkurhraunsvegi – ofan við Ólafsvallasel og út að Hvítá. Þetta var leið sem Skeiðamenn og aðrir uppsveitamenn fóru fram eftir öldum niður í Hraungerðishrepp og á ferjuna í Laugardælum. Göturnar liggja margar hlið við hlið og lýsa því að þar hafa margir átt leið um. [...] Grónar götur yfir hraunið og út að Hvítá og sjást greinilega enn. Þetta var leiðin niður í Flóa. Þorvaldur Thoroddsen lýsir því m.a. í ferðabók sinni frá 1888 að hann hafi farið frá Hraungerði og komið að Hvítá við enda Hestfjalls: „Fellur hún þar þröngt við fjallsendann. Frá Hvítá liggur leiðin yfir Skeiðin á ská fyrir neðan Ólafsvelli yfir að Þjórsá og svo upp með henni.“ Sýslunefnd Árnessýslu veitti fé til vegabóta á þessari leið,” segir í örnefnaskrá Árhrauns.

„Aðalvegurinn austan að, úr Rangárvallasýslu, hefir verið fyrir ofan Flóann, Þjórsá farin á Nautavaði eða Kallaðarholtsferju. (Sá bær er nú nefndur Kaldárholt [...]). Síðan hefir vegurinn legið yfir Skeið, sunnan undir Vörðufelli, og þá ofan með Hvítá. Vegarskoran í Árhrauni og gatnafjöldinn á Brúnastaðafötum ber vott um, að sá vegur hefir verið fjölfarinn, en nú er þar að eins bæjaslangurs-umferð. Hvítá hefir verið farin á ferjum eða vaðinu, sem Vaðnes dregur nafn af,” segir í grein Björns Bjarnasonar í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1914.

Hvítárgötur fremri sjást enn í Merkurhrauni, meðfram austurbökkum Hvítár, og er varðveitt að fullu í hreppnum. Leiðin stefnir til austurs að Ólafsvallaseli ÁR-251:020 en sá kafla er nú innan svæðis sem búin er að herfa og líklega planta trjám. Það er fyrir séð að þessi hluti muni hverja á næstu áratugum. Leiðin sameinast Merkurhraunsvegi 015kammt norðan við selið. Leiðin er alls um 1,5 km að lengd og sést enn vel.

Hættumat: hættu, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Árhraun, 3, 7-8; SSÁ, 84; Árbók 1914, 12-13; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:024 heimild um leið 428874 396710

Gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá vagnvegi 010 sunnan við Ósabakka ÁR-237 í NV að Laxá og yfir í Hrunamannahrepp. Langholtsvað ÁR-237:010 er á þessari leið. Á korti í Jarðabók Skeiðahrepps er sýnd leið sem myndar sveig á sama stað og tengdi saman leiðir 009 og 010. Leiðin var athuguð síðsumars 2022.

Þar sem leiðin lá er nú ræktuð tún og framræskuskurðir.

Engin ummerki um leiðina sjást lengur vegna túnasléttunar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV; Jón Eiríksson 2008, 163

ÁR-661:025 heimild um leið

“Þorgrímr <Örrabeinn> lagði hugi á Áshildi, þá er Óláfr var dauðr, en Helgi vandaði um; hann sat

fyrir Þorgrími við gatnamót fyrir neðan Áshildarmýri,” segir í Landnámabók, ÍF I. “Þorgrímr reið nú leið sína fyrir neðan Áshildarmýri. Helgi sat fyrir honum hjá gatnamóti, ok er þeir fundust, það Helgi hann af láta kváðum ok gera sér eigi skapraun í þessu,” segir í Flóamanna sögu, ÍF XIII. “Líklegt er að ferðamannaleið hafi verið milli ferjanna að Króki og Árhrauni sem Rangæingar hafi meðal annarra farið til Alþingis. Atburðir þeir sem hér er lýst [í Flóamannasögu] eru taldir hafa orðið um 960 en þá hafði Alþingi setið í 30 ár. Þetta gæti því hafa verið allfjöldmenn leið. Hinar fornu sögur tala um gatnamótin fyrir neðan Áshildarmýri sem bendir til þess að reiðleiðin forna hafi í fyrstu verið sunnan Merkurlautar og á svipuðum slóðum og Skeiðavegurinn. Gatnamótin gætu því hafa verið þar sem Skeiðavegurinn liggur nú en gömlu göturnar sjást enn norðan vegarins, í rima ofan við Merkurlautina, Flóamegin við sveitarmörkin,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar. Ekki er vitað hvar þessi leið lá og ekki reyndist unnt að staðsetja hana.

Heimildir: ÍF I, 377; ÍF XIII, 266; Ö-Ólafsvallatorfan, 7-8

ÁR-661:026 heimild um leið

„Gömlu göturnar frá Útverkum. Útverka- og Miðbýlismýrin, samfelldur mýrarfláki, var forblaut og seinfær ríðandi manni. Leið Úrverkabóndans að Húsatóftum lá því fram á bakka Baulóss og var byggður vegarspotti austast í landinu yfir mýrarsund. Síðan var farið ofan við Tuddagirðinguna í Vorsabæjarlandi og þaðan um Brúnavallakot að Húsatóftum. Vagn kom ekki að Útverkum fyrr en um 1940 en þá var komin sláttuvél og rakstrarvél,” segir í örnefnaskrá Útverka. Hér er verið að skrá framhald leiðar ÁR-661:030, þar hún greindist frá leiðum 030, 006 og 044 og lá til austurs í gegnum Gráhelluhraun allt að Húsatóftaholti. Ekki er vitað með vissu hvar leiðin lá og því var hún ekki staðsett.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Útverk JE, 5

ÁR-661:027 gata leið

421710 387664

„Flagið. Moldarflag sem lá milli Framtúns og Stekkatúns. Það þornaði á sumrin og var þá góður vagnvegur eftir því milli túnanna,” segir í örnefnaskrá Löngumýrar. Leiðin er sýnd á korti í Jarðabók Skeiðahrepps og náð lengra til suðvesturs. Á kortinu stendur að þetta sé forn leið til Eyrarbakka. Á loftmynd tekinni árið 1946 og 1961 sést framhald leiðarinnar og lá hún frá heimatúni Löngumýrar en hverfur við landamerki Ólafsvalla. Líklega lá hún áfram að beitarhúsum ÁR-251:022 og sameinaðist Merkurhraunsvegi 015. Leiðin var skráð rúmum 460 m sunnan við Löngumýri ÁR-249 og tæpum 120 m NNA við Stekkatún ÁR-249:019 en þar er hún horfin. Hún sést hins vegar enn þræða þurra rima suðvestarlega í landi Löngumýrar en sá hluti var ekki heimsóttur. Alls er hægt að rekja leiðina á um 1,8 km löngum kafla á gömlu loftmyndunum, um 1,2 km eru enn varðveittir. Búið er að ræsa landið fram og rækta upp tún á þessum slóðum í landi Löngumýrar. Til austurs er malbikaður vegur sem liggur að sumarhúsi (b. 1993), reiðgöturnar sjást þar sunnar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 4

ÁR-661:028 *Prestsskurður* heimild um áveitu

422773 390056

“Prestsskurður. Framræsluskurður úr Vatnsstæðunum út í Gráhelluskurðinn í Vorsabæjarlandi. Sr. Stefán Stephensen, prestur á Ólafsvöllum frá 1865-1885, lét grafa skurðinn,” segir í örnefnaskrá Brúnavallakots. “Skurðurinn hefur verið grafinn upp og er nú endinn á Markaskurðinum,” segir í örnefnaskrá Vorsabæjar. Enn er skurður á sama stað, hann var m.a. hluti af Skeiðaáveitu. Engin ummerki um gamla skurðinn eru varðveitt enda búið að stækka hann mikið að öllum líkindum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Brúnavallakot, 3; Ö-Vorsabær JE, 11

ÁR-661:029 garðlag vörslugarður

421650 387467

Garður ÁR-661:029 í landi Lögumýrar.

Forn garður er um 1,2 km SSV við Lögumýri ÁR-249 og beint sunnan við leið ÁR-661:027. Hann liggur til suðurs frá leiðinni og endar við svokallaðan Skyggni í landi Kílhrauns, í hraunbrún Merkurhrauns.

Garðurinn liggur gegnum framræst votlendi til norðurs en í grónu hrauni til suðurs.

Garðurinn er torfhlaðinn. Á vettvangi var hann rakinn á um 540 m löngum kafla en á loftmynd heldur garðurinn lengra til SSV, og er samtals 850 m langur. Garðurinn liggur nálega NNA-SSV en sveigir lítillega um miðbik og stefnir þar norður-suður. Garðurinn er siginn, 0,4 m hæð. Hann er greinilegastur syðst en verður óskýrari því norðar sem dregið er. Allra nyrst

er hann mjög ógreinilegur og aðeins 0,2 m á hæð.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Langamýri JE, 5

ÁR-661:030 gata leið

421328 392685

„Gömlu göturnar frá Útverkum. Útverka- og Miðbýlismýrin, samfelldur mýrarfláki, var forblaut og seinfær ríðandi manni. Leið Úrverkabóndans að Húsatóftum lá því fram á bakka Baulóss og var byggður vegarspotti austast í landinu yfir mýrarsund. [...] Vagn kom ekki að Útverkum fyrr en um 1940 en þá var komin sláttuvél og rakstrarvél,” segir í örnefnaskrá Útverka. Þessi leið lá eftir norðurbakka Baulóss, yfir í landi Ólafsvalla ÁR-251 og sameinaðist Kirkjugötum 006 þar.

Framræst mýri. Hún er mjög gróin og birki- og víðitré víða.

Enn eru óljósar götur á þurrum bakka Baulóss, á um 1,2 km löngum kafla. Hægt var að rekja leiðina á bökkunum en utan þeirra er hún horfin. Hlaðna brúin er líklega nú hluti af flóðgörðum Skeiðaáveitu og fannst ekki.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Útverk JE, 5

Kotabraut ÁR-661:031 í landi Miðbýlis.

ÁR-661:031 Kotabraut gata leið

421383 393266

„Frá Kothól til Útverka, er bein slétt braut í mýrina, og ber nafnið Kotbraut, og mun naumast vera mjög gömul,” segir í örnefnaskrá. Leiðin nýtur vafans og hér talin til fornleifa enda fremur líklegt að farið hafi verið á milli þessara bæja, Útverka og Miðbýliskots ÁR-261:010. Brautin er þó eflaust yngri enda þráðbein.

Enn má sjá óljósa og flata braut sem er um 500 m löng og liggur NNA-SSV. Mikill gróður, aðallega kerfill, er nú á þessu svæði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Miðbýli HP, 3

ÁR-661:032 heimild um leið

428578 394632

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá Reykjum ÁR-238, yfir Sandbraut

010, og að Álfstöðum ÁR-236. Brú ÁR-238:020 var notuð á þessari leið, yfir Eyjólfsdælamyri í landi Reykja. Leiðin var tæplega 3 km að lengd.

Að austan lá leiðin yfir Reykjasand og sést ekki þar. Í landi Álfstaða eru grasi vaxin tún þar sem leiðin var áður.

Engin ummerki þessarar leiðar eru varðveitt.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:033 heimild um leið 429744 393622

„Þjóðvegir eru 2, annar [015] frá Skálmholti, ... hann skiptist í 2ær götur. Liggur önnur [012] austur á Murneyrar hjá Þjórsá upp í Gnúpverjahrepp og yfir fyrirtéða á austur í Rangárvallasýslu. Nyrðri gatan [015] liggur frá Hlemmiskeiði fyrir sunnan Húsatóftir en vestan Reyki, hvar hún skiptist aftur í 3 greinir. Hinn vestasti [039] liggur til Skálholtssóknar, önnur [009] upp yfir Stóru-Laxá á Langholtssvaði til Hrunamannahrepps, en sú 3ja [033] til Hrepphólasóknar,” segir í Sýslu og sóknalýsingum. Þetta er Vagnbraut Hreppamanna og leið sést á þessum sama stað á herforingjaráðskorti 47 SV. Legan er enn fremur sýnd í Jarðabók Skeiðahrepps.

Leiðin er austast í Skeiðahreppi, Skeiðavegur 016 var síðar lagður á sama stað.

Slétt, grasi vaxin tún eru meðfram núverandi þjóðvegi.

Engin ummerki þessarar leiðar eru varðveitt.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: SSA, 84; Herforingjaráðskort 47 SV 1908

ÁR-661:034 heimild um leið 424178 390366

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá Brjánsstöðum ÁR-241 til norðurs að Merkurhraunsvegi 015, sunnarlega í landi Hlemmiskeiðs ÁR-240.

Þar sem leiðin lá er nú ræktuð tún.

Engin ummerki um götu sjást lengur vegna túnasléttunar. Leiðin sést heldur ekki á loftmynd frá 1946.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:035 gata leið 419897 388317

Götur liggja til norðurs frá Hvítárgötum fremri 023, á austurbakka Hvítár. Leiðin liggur austan við beitarhús ÁR-250:011 og sveigir til norðausturs þar sem Hvítárgötur efri 002 sameinast henni. Hún liggur áfram til norðausturs, sunnan við beitarhús ÁR-250:014 og áfram í átt á Ólafsvallahverfi. Hún lá skammt norðan við beitarhús ÁR-251:034 og sameinaðist leið 015 en sá hluti er komin undir tún. Þetta er leið sem tengdi saman Hvítárgötur efri 002, Hvítárgötur fremri 023 auk Merkurhraunsvegar 015 og leið 041. Leiðin er ekki sýnd á neinum kortum né geta heimildir hennar.

Alls er leiðin um 3 km að lengd og nánast varðveitt að fullu. Nyrsti hluti hennar er komin undir slétt tún í landi Ólafsvalla. Hún þræðir grunna lág í grónu hrauni að mestu.

Hættumat: engin hættu

ÁR-661:036 gata leið 424713 388719

Á úrvinnslustigi fannst gömul leið á loftmyndum teknum árin 1946 og 1961. Hún liggur til suðurs frá Engjabraut ÁR-242:012 í landi Votumýrar og hlykkjast til suðurs eftir svokallaðri Heiði. Hún lá skammt vestan við Grænaskjól ÁR-242:021, yfir í land Blesastaða ÁR-243 og endaði norðan við heimatúnið þar. Á loftmyndinni sést enn fremur móta fyrir leiðinni lengra til norðurs, allt að Stekkatúni ÁR-242:019 í landi Vorumýrar. Leiðin var alls um 2,3 km að lengd og horfin að stórum hluta vegna sléttunar í dag. Á loftmyndinni sést þó að umfang leiðarinnar var töluvert enda yfirleitt farið um rima fremur en í mýrum.

Slétt tún og óræktuð heiði er þar sem leiðin var. Inn á milli eru blautar dælar og flóð.

Þessi leið er komin í slétt tún að mestu en sést enn á um 400 m löngum hluta í landi Blesastaða, í svokölluðum Vondamosa. Þar virðist hún mynda gróinn farveg, um 5-7 m en ekki er hægt að greina nákvæma paldra. Ekki reyndist unnt að lýsa leiðinni nánar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: AMS30_2-1_024; DMA45-08951

ÁR-661:037 gata leið

424439 388808

Á úrvinnslustigi fannst gömul leið á loftmyndum teknum árin 1946 og 1961, milli bæjanna Blesastaða til suðurs og Votumýrar til norðurs. Leiðin lá til norðurs frá leið 036, skammt norðan við heimatún Blesastaða ÁR-243 og allt að suðurenda heimatúns Votumýrar ÁR-242. Leiðin var alls um 1,4 km að lengd og á loftmyndinni frá 1961 sést að vegslóði er yfir nyrsta hluta hennar og er hann enn í notkun.

Slétt tún og óræktuð heiði er þar sem leiðin var. Inn á milli eru blautar dælar og flóð.

Leiðin sést enn á um 620 m löngum kafla í landi Blesastaða. Þar hlykkjast hún eftir fremur mjóum rima og er viðhaldið af hrossum í lausagöngu. Ekki er hægt að lýsa hennar nánar á vettvangsheimsóknar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: AMS30_2-1_024; DMA45-08951

ÁR-661:038 gata leið

423371 388764

Á úrvinnslustigi fannst gömul leið á loftmyndum teknum árin 1946 og 1961, í landi Brjánsstaða ÁR-241. Sé horft til legu leiðarinnar er líklegt að hún hafi verið farin á milli Arakots ÁR-248 til SSV og Votumýrar ÁR-242 til NNA. Það þarfnast þó staðfestingar og ekki reyndist unnt að rekja leiðina við hvorugan bæinn. Leiðin var rakin á um 950 m löngum kafla, um 750 eru enn varðveittir sunnan við Brennihólamýri. Suðurendinn klofnar í tvo hluta, annar stefnir beint á Arakot.

Slétt tún og óræktuð heiði er þar sem leiðin var. Inn á milli eru blautar dælar og flóð.

Leiðin sést einna best í rimum og ber öll merki þess að vera niðurtroðin. Henni hefur þó án efa verið viðhaldið af hrossum í lausagöngu. Ekki reyndist unnt að lýsa leiðinni nánar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: AMS30_2-1_024; DMA45-08951

ÁR-661:039 gata leið

428433 397313

Vegur ÁR-661:039 í landi Reykja.

Vagnvegur er merktur inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hann kemur inn í Skeiðahrepp úr Biskupstungnahreppi við Laxá og liggur að Ósabakka (ÁR-237) þar sem við tekur leið Sandbrautin 010. “Af [ferju hjá] Iðuhamri lá svo leiðin eftir bökkum Stóru-Laxár fram í Ósabakkaland, og á Hólabrautina 009 sem síðar verður lýst,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

“Þjóðvegir eru 2, annar [015] frá Skálmholti, hinn [023] vestan frá Hvítá, er liggja upp úr sókninni, fyrst upp undir Ólafsvelli, hvar þeir koma saman, svo þaðan í landnorður fyrir sunnan Hlemmiskeið, hvar skammt frá hann [015] skiptist í 2ær götur. Liggur önnur [012] austur á Murneyrar hjá Þjórsá

upp í Gnúpverjahrepp og yfir fyrirtéða á austur í Rangárvallasýslu. Nyrðri gatan [015] liggur frá Hlemmiskeiði fyrir sunnan Húsatóftir en vestan Reyki, hvar hún skiptist aftur í 3 greinir. Hinn vestasti [060] liggur til Skálholtssóknar, önnur [009] upp yfir Stóru-Laxá á Langholtsvaði til

Hrunamannahrepps, en sú 3ja [033] til Hrepphólasóknar,” segir í Sýslu og sóknalýsingum. Þessi leið var alls um 1 km að lengd og lá á vesturbakka Bæjaróss. Suðurhlutinn er kominn í slétt tún en það mótar enn fyrir leiðinni í óræktuðum beitarhólfum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herföngjaráðskort 47 Skálholt SV; Jón Eiríksson 2008, 548; SSÁ, 84

ÁR-661:040 heimild um leið

428302 393637

Vagnvegur, óviss að hluta, er merktur inn á herföngjaráðskort frá 1908. Hann liggur frá leið 010 VSV af Reykjaréttum (ÁR-238:039) í NA, sunnan við Reyki ÁR-238 og yfir í Gnúpverjahrepp á Lambabroti ÁR-238:032. „Áður hafa bændur sennilega riðið beint af augum austan við Reykjabæinn fram að Húsatóftum og teymt sinn baggahest í verslunarferðum til Eyrarbakka en eftir því sem Reykjasandur hefur gengið lengra fram hefur færðin þyngst og leiðin lokaðist svo alveg þegar sandgirðingin kom árið 1908. [...] Bændur voru að koma sér upp vögnum til aðdráttu en enginn vegarspotti var til akfær. Ágúst segir svo: „En svo tókum við Hreppamenn okkur til og söfnuðum sjálfboðaliði og sléttuðum braut frá rjómabúunum niður Skeiðin, [...] Sú braut var að vísu ekki vagnfær nema yfir sumarið en gerði þó mikið gagn.“ Þetta var árið 1903 (segir Helgi Ágústsson í bókinni Þjóð í önn, 1965. [...] Síðan lá brautin fram á Sandholtið og yfir ósinn á vaði [ÁR-238:032], nokkru ofar en þjóðvegurinn liggur nú. Ekki kemur fram í frásögn Ágústs hvar Hreppamenn ruddu brautina en þeir hafa sjálfsagt víða þurft að taka til hendinni en um það eru ekki heimildir. Árið 1920 liggur aðalvegur Ytriheppsmanna fram Reykjaheiðina eins og Guðmundur Ágústsson lýsir í skýrslu sinni: „Skurðgrafa Skeiðaáveitunnar“ í Búnaðarritinu 1921 en þar segir „Á einum stað lá aðalvegur Hrunamanna yfir grófina og urðum við að grafa hann í sundur um 2 m niður. Lögðum við svo brautina á haft, austan við veginn sem var farin þar til steinsteypubru var fullgerð í haust.“ (óstaðfest) Þessa leið hafa Birtingaholtsmenn farið í heyflutningum frá Brúnavallakoti eftir að þeir tóku heygrindur til flutninganna. „Þeir voru með þrjá eða fjóra grindarvagna í lest og 11 sátur í hverjum,“ segir Guðmundur Ámundason frá Sandlæk, síðar bóndi í Ásum, f. 1913. [...] Bílar fóru einnig þessa leið þar til vegurinn yfir Sandlækjarmýrina kom upp úr 1934,” segir í örnefnaskrá Reykja.

Grasi vaxin tún og uppblásin sandur er þar sem þessi vegur lá áður.

Engin ummerki þessa vegar eru varðveitt.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herföngjaráðskort 47 Skálholt SV; Ö-Reykir, 12-13

ÁR-661:041 Árbraunsbraut hin forna gata leið

420032 38824

Gata er merkt inn á herföngjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá Merkurhraunsvegi 015 í norður að Árhrauni ÁR-250. “Nokkru norðar [en Áshildarmýri] er inni í heiðinni (eða hrauninu) til vinstri strýtumyndaður hóll [Helgahóll, ÁR-250:019], og liggur fram hjá honum leiðin að ferjustaðnum [ÁR-250:009] yfir Hvítá,” segir í Íslenskum sögustöðum I. „Langt var á þjóðveg og um niðurgrafna moldarbraut að fara en vagnfæra. Mjólkurflutningur, eftir að hann hófst, var langur og erfiður,” segir í örnefnaskrá Árhrauns.

Í Jarðabók Skeiðahrepps stendur:

Árhraunsbraut hin forna ÁR-661:041 í landi Árhrauns.

„Árhraunsbraut hin forna. Gamla brautin að

Árhrauni, vagnfær upp úr aldamótum og farin fram yfir 1940 að nú braut var rudd og færð til að

sunnanverðu.“

Leiðin liggur gegnum mosavaxið og gróið hraun þar sem víða má sjá klettanibbur standa upp úr mosanum og hálfgróna klettahóla.

Árhraunsbraut hin forna er enn mjög greinileg í hrauninu. Hún sést á um 1,2 km löngum kafla og liggur til suðausturs frá bænum að Merkurhraunsvegi 015. Austurhluti hennar er greinilegur rétt norðan við Helghól ÁR-250:019 og þar liggur leiðin til suðvesturs og verða ummerki hennar ógreinileg við árbakka Hvítár. Leiðin liggur um náttúrulega djúpa dæld sem er 0,3-0,5 m djúp og 1,5-2 m á breidd. Leiðin er víða með gróinn botn. Leiðin liggur rétt sunnan við fjárhústóftir ÁR-250:014 og lögn ÁR-250:016.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV; Jón Eiríksson 2008, 338; Ö-Árhraun, 1; KK I, 132

ÁR-661:042 heimild um leið 424538 390436

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá Votumýri ÁR-242 að Merkurhraunsvegi 015, suðaustan við Hlemmiskeið ÁR-240. Leiðin lá í gegnum Breiðasund, austan við Fjárhústún ÁR-240:016 og vestan við Ytri-Grafir ÁR-240:017 í landi Hlemmiskeiðs og áfram að heimatúni Votumýrar. Hún var alls um 900 m löng og lá nánast NNV-SSA.

Á miðju svæðinu þar sem leiðin lá liggur Skeiða- og Hrunamannavegur og sitt voru megin við hann eru ræktuð tún. Það sér þó móta fyrir leiðinni á loftmynd tekinni árið 1946.

Engin ummerki sjást lengur um leiðina vegna túnasléttunar og vegaframkvæmda.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:043 gata leið 428116 391951

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur í NA frá Þjorsárgötum 011, að Bakkabraut 012 og sameinast leið 033, vestan við beitarhús ÁR-238:065. Leiðin var alls um 1,7 km að lengd en rúmur helmingur hennar er horfin.

Slétt tún og grónar eyrar eru þar sem leiðin er.

Nyrsti hluti leiðarinnar er horfin í slétt tún, Um miðbikið er malarvegur, Bakkavegur, á sama stað. Leiðin sést enn sunnan við Efra-Murneyrarskarð og Murneyrum. Hægt er að rekja hana á um 750 m löngum kafla, þar eru fjölmargar reiðgötur sem breiða úr sér á 17-20 m breiðu svæði. Miðað við umfangið var þetta fjölfarin leið.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:044 heimild um leið 422008 391779

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá leið (048) N við Ólafsvallahverfi (ÁR-251 o.fl.) í N framhjá Gráhellu og endar u.þ.b. mitt á milli Útverka (ÁR-262) og Vorsabæjarvatns.

„Einnig sjást göturnar áleiðis að Útverkum,” segir í örnefnaskrá Ólafsvallatorfunnar.

„Reiðleiðin forna frá Útverkum að Ólafsvöllum var yfir blauta mýri, en síðan eftir bökkum Baulóss og ofan hans þar til sem heitir Ósabotnar. Síðan var farið um Gráhelluhraun til Ólafsvalla. Styttri og betri leið hefur verið á vaði [ÁR-262:016] á ósnum neðar þar sem heitir Teitsvik. [...] Þessa leið hafa Útverkabændur og bændur við ána einnig getað farið sem kaupstaðaleið, á Merkurhraunsveg,” segir í Jarðabók Skeiðahrepps.

Lega leiðarinnar á herforingjaráðskorti og upplýsingum í Jarðabók Skeiðahrepps ber ekki saman. Hér er stuðst við þær lýsingar sem birtast í Jarðabókinni enda er sú lega mun betri og þræðir rima. Leiðin lá til norðurs frá Ólafsvöllum og sameinaðist leið 030 í landi Miðbýlis, norðan við Gráhellu. Engin ummerki þessarar leiðar eru varðveitt.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Ólafsvallatorfan, 26; Jón Eiríksson 2008, 555; Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV

ÁR-661:045 heimild um leið 425542 392532

Óviss gata er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1908. Hún liggur frá Húsatóftum ÁR-239 að leið 006 sunnan við Vorsabæ ÁR-260. Leiðin er horfin og engin ummerki hennar eru þekkt í landi Húsatófta.

„Grafarhólshlið. Stór og mikill hóll áður en var sléttaður og gerður að túni. Árið 1995 var hóllinn jafnaður við jörðu. Sunnan hólans er mýraslakki með mógröfum. Leiðin frá Vorsabæ að Húsatóftum lá á milli hólans og mógrafanna og dregur hann nafn sitt af því,” segir í örnefnaskrá Efri-Brúnavalla.

„Eftir að vagnaöld hófst upp úr aldamótunum 1900 hafa bændur farið sunnan við Vorsabæ og á þjóðleiðina [015] hjá Húsatóftum. Vorsabæjarvegurinn sem lengi var sýsluvegur var orðinn bílfær út að Vorsabæ upp úr 1930,” segir í örnefnaskrá Birnustaða. Þessi leið var áður númer 054 og birtist undir því númeri í skýrslu frá 2017. Hér með er þessu breytt.

Beggja vegna við þjóðveginn eru rættuð tún.

Engin ummerki um leiðina sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 Skálholt SV; Ö-Efri-Brúnavellir, 3; Ö-Birnustaðir Jón Eiríksson 2008, 5

ÁR-661:046 gata leið 425770 391338

Á úrvinnslustigi fundust götur í landi Húsatófta ÁR-239. Leiðin liggur til vesturs frá götum ÁR-239:024, fer að Hlemmiskeiðsrétt hinni síðari ÁR-240:039 og áfram til vesturs og sameinast leið 042 sunnan við heimatúnið á Hlemmiskeiði. Leiðin virðist þræða rima í mýrum og áfangastaður ÁR-240:014 er við hana.

Framræst mýri og slétt tún.

Leiðin sést enn vel í landi Húsatófta en í landi Hlemmiskeiðs er hún sléttuð. Alls var hægt að rekja leiðina á um 2 km löngum kafla þar sem hún hlykkjast A-V. Ekki er hægt að meta ástand hennar án vettvangsheimsóknar en henni er viðhaldið af hrossum í lausagöngu.

Hættumat: engin hættu

ÁR-661:047 heimild áveita

Gísli Gíslason, búfræðingur, kom vorið 1884 heim til Íslands frá Noregi og vann fyrir sýslunefnd Árnessýslu o.fl við vatns- og hallamælingar. Í bók Jóns Gíslasonar, úr Farvegi aldanna segir: „Gísli ... gerði áætlanir, undir bjó verk, stjórnaði þeim og leiðbeindi við framkvæmd þeirra. .. En hér skulu talin upp helztu verk hans sem hann stóð fyrir og gerði áætlanir um. ... á níunda tug 19. aldarinnar. ... 8. Framræsluskurður kringum Vörðufell á Skeiðum.” Hvar þessi framræsluskurður var staðsettur er ekki vitað og án efa varð hann hluti af Skeiðaáveitu. Ekki reyndist unnt að staðsetja skurðinn.

Hættumat: engin hættu

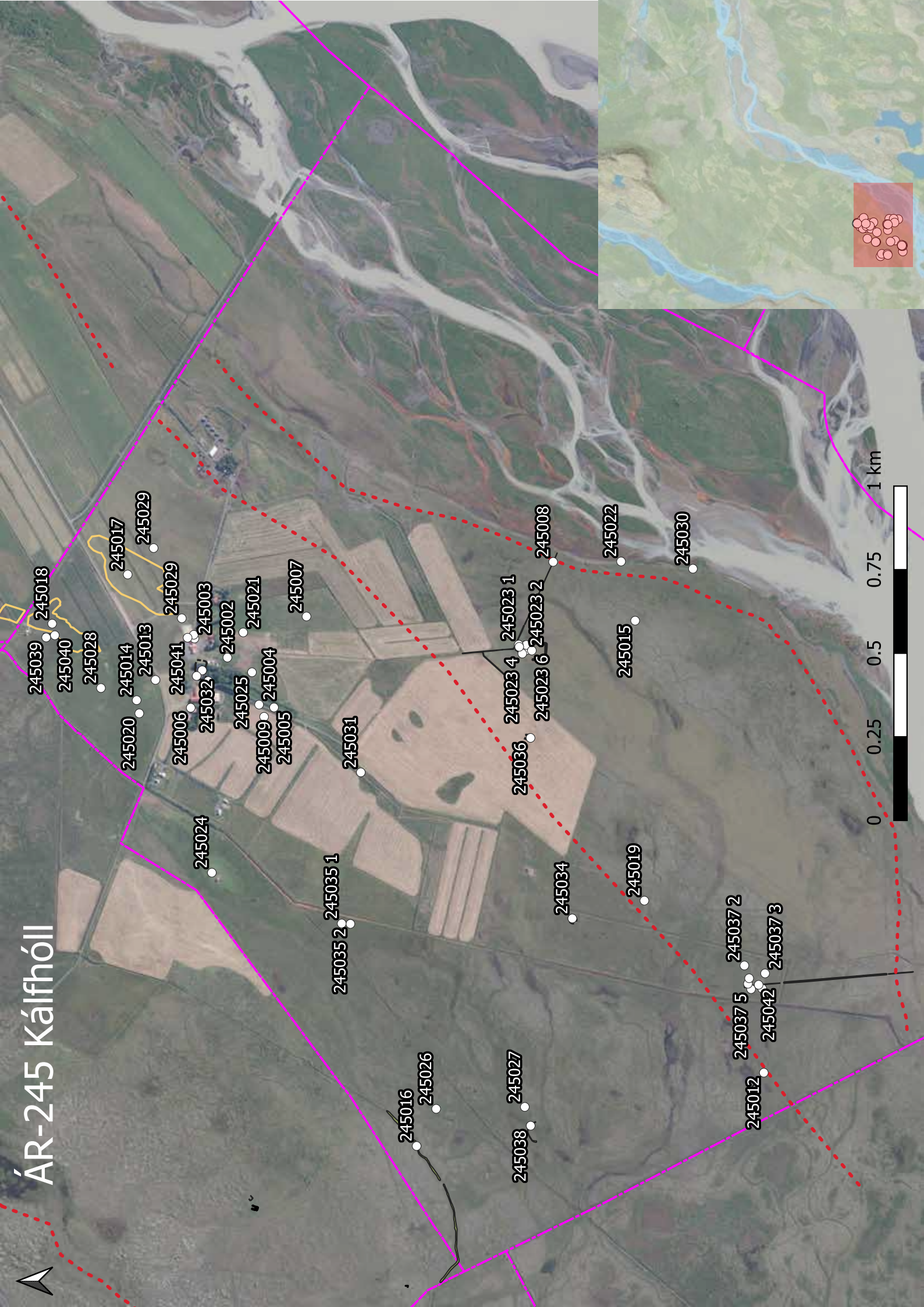
Heimildir: Jón Gíslason 1974, 30-32

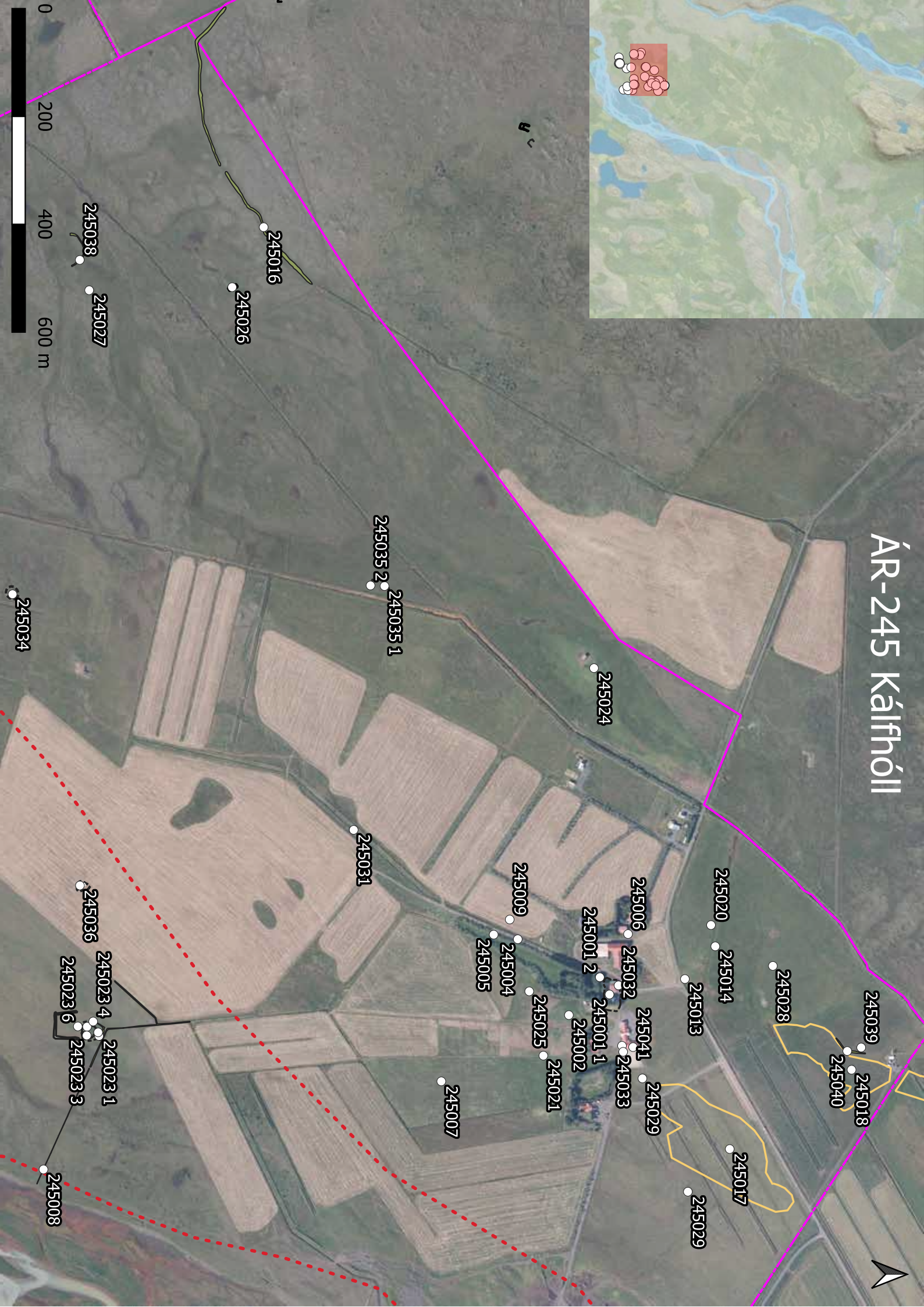
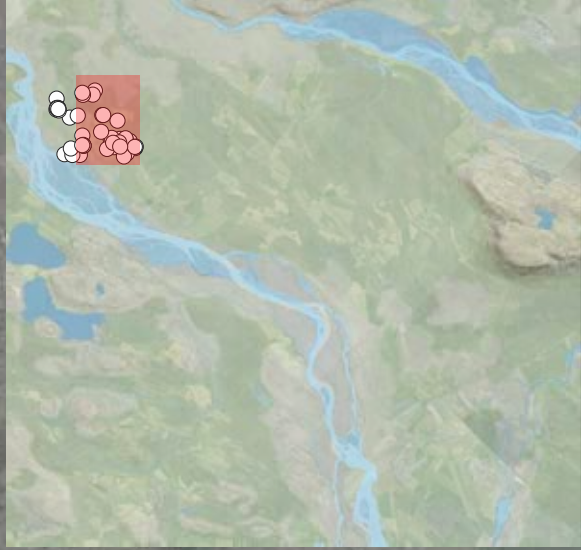
Skráðar fornleifar á Skeiðum

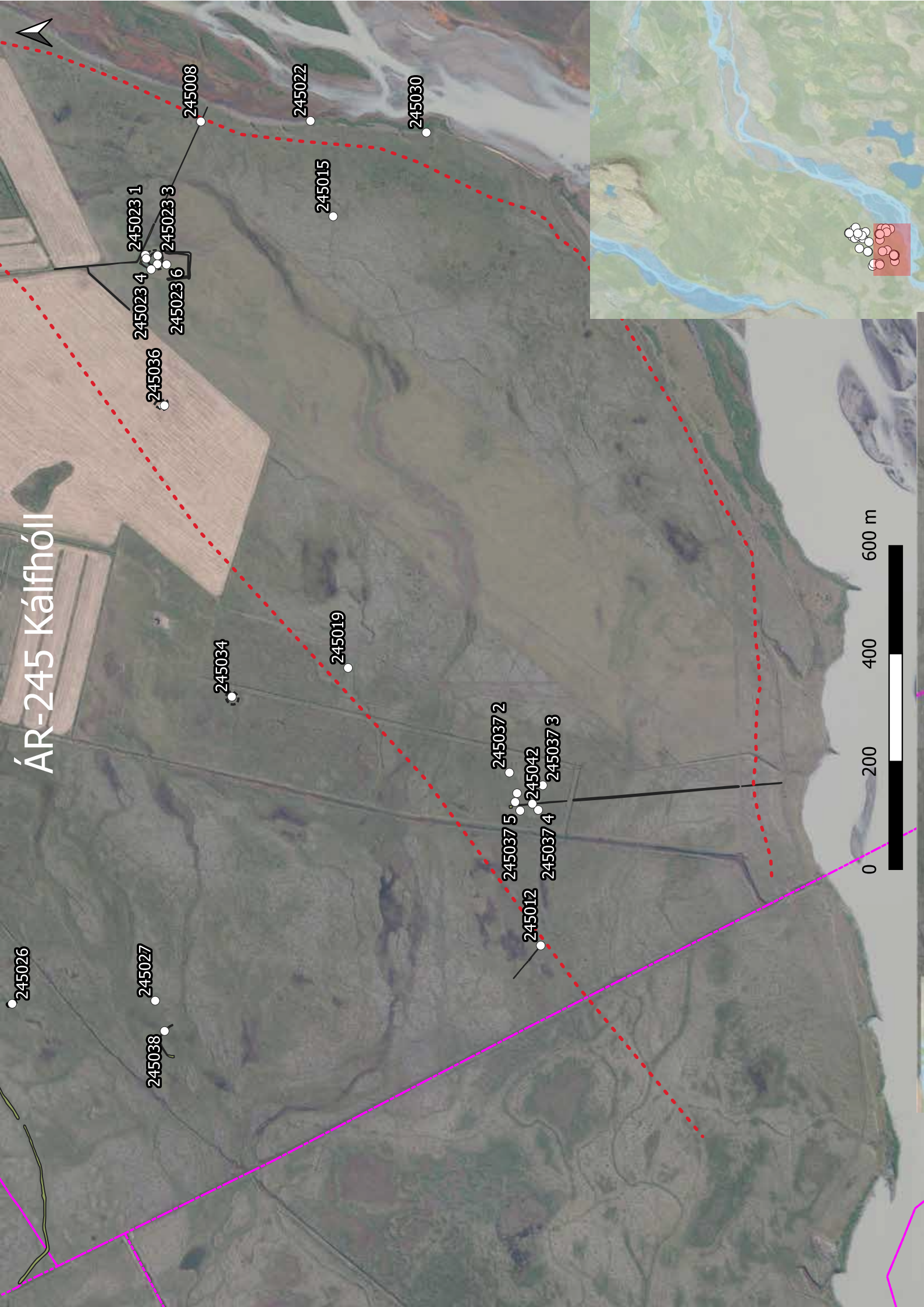

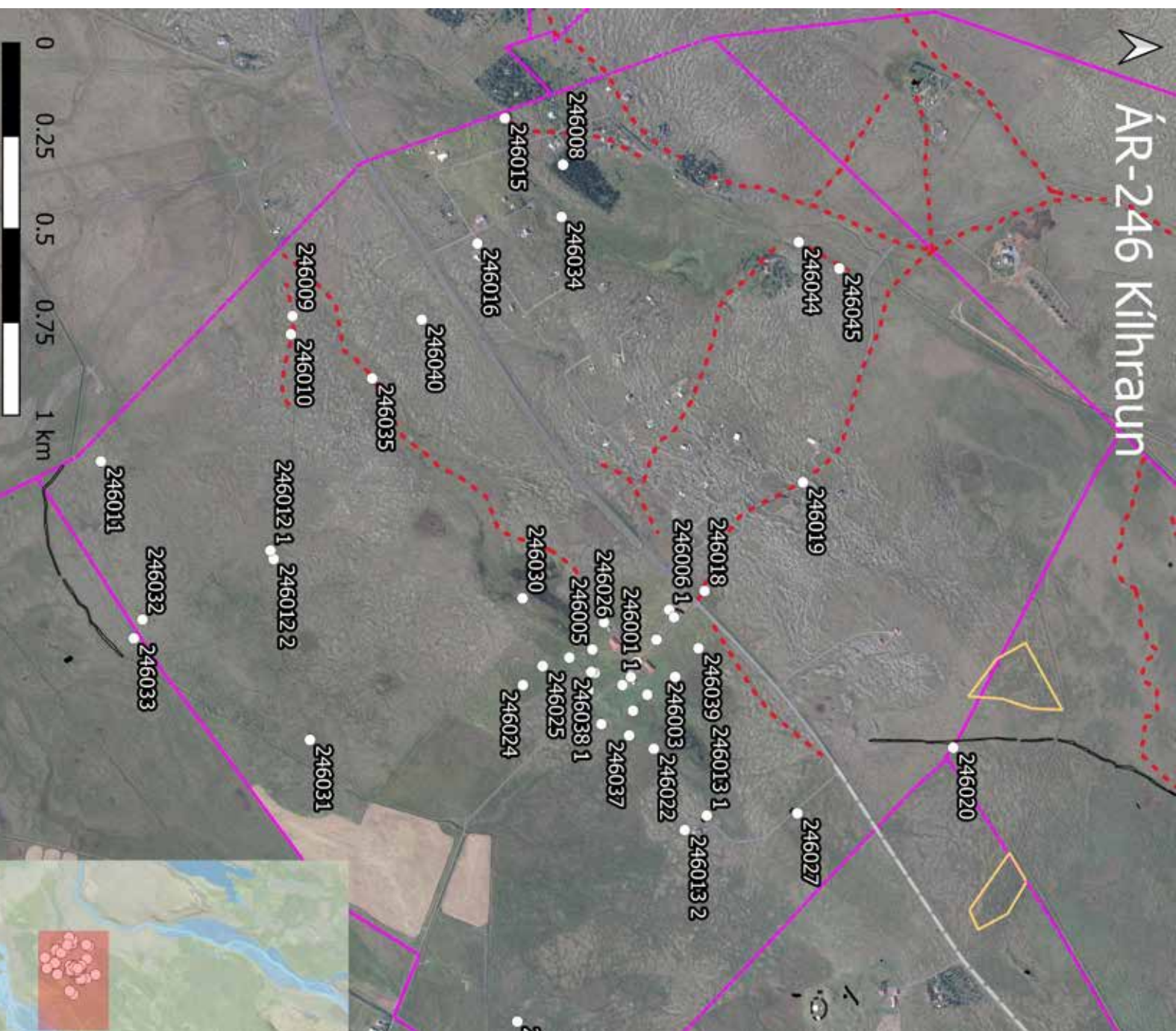
ÁR-245 Kálfhóll

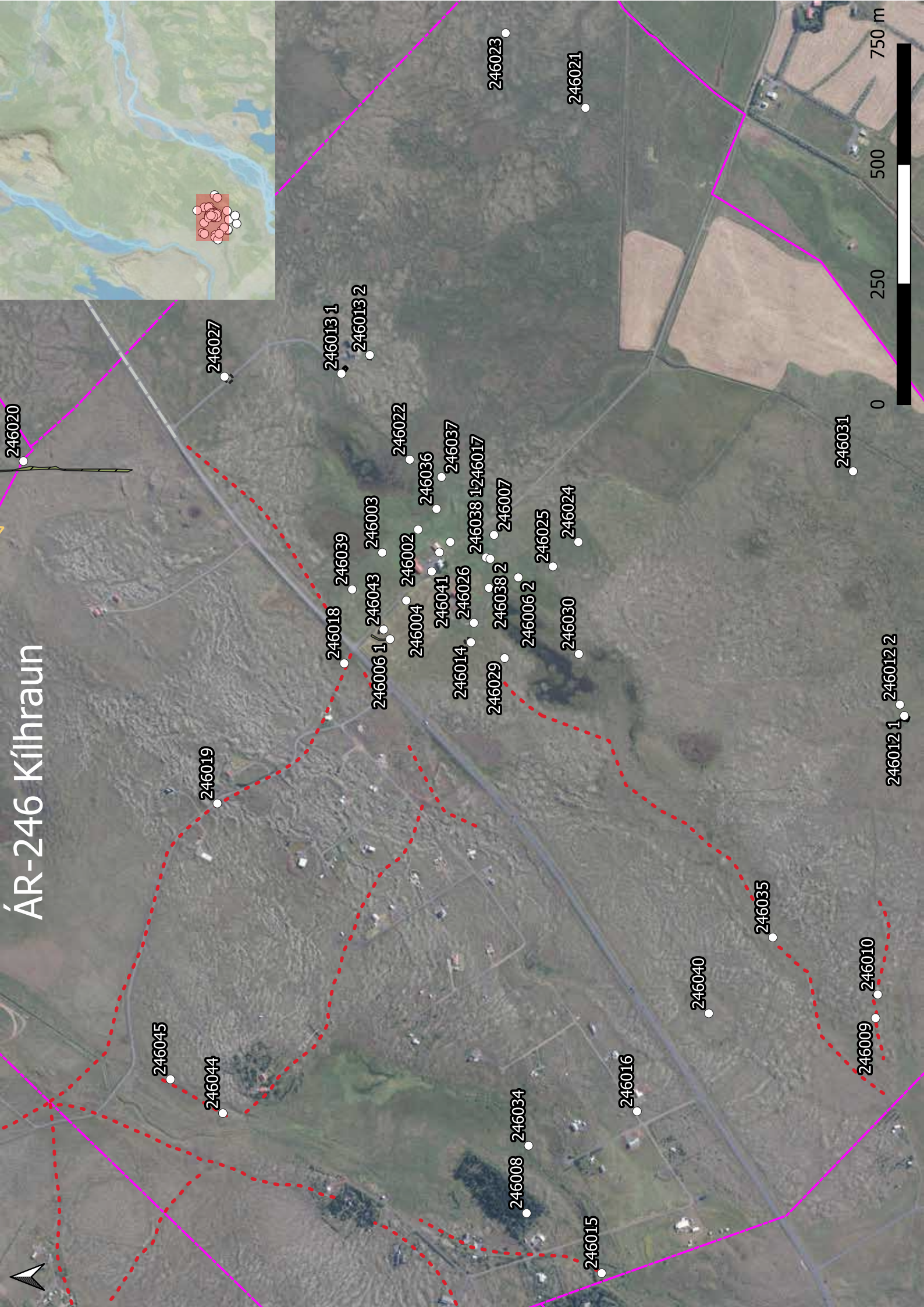
ÁR-245 Kálfhóll

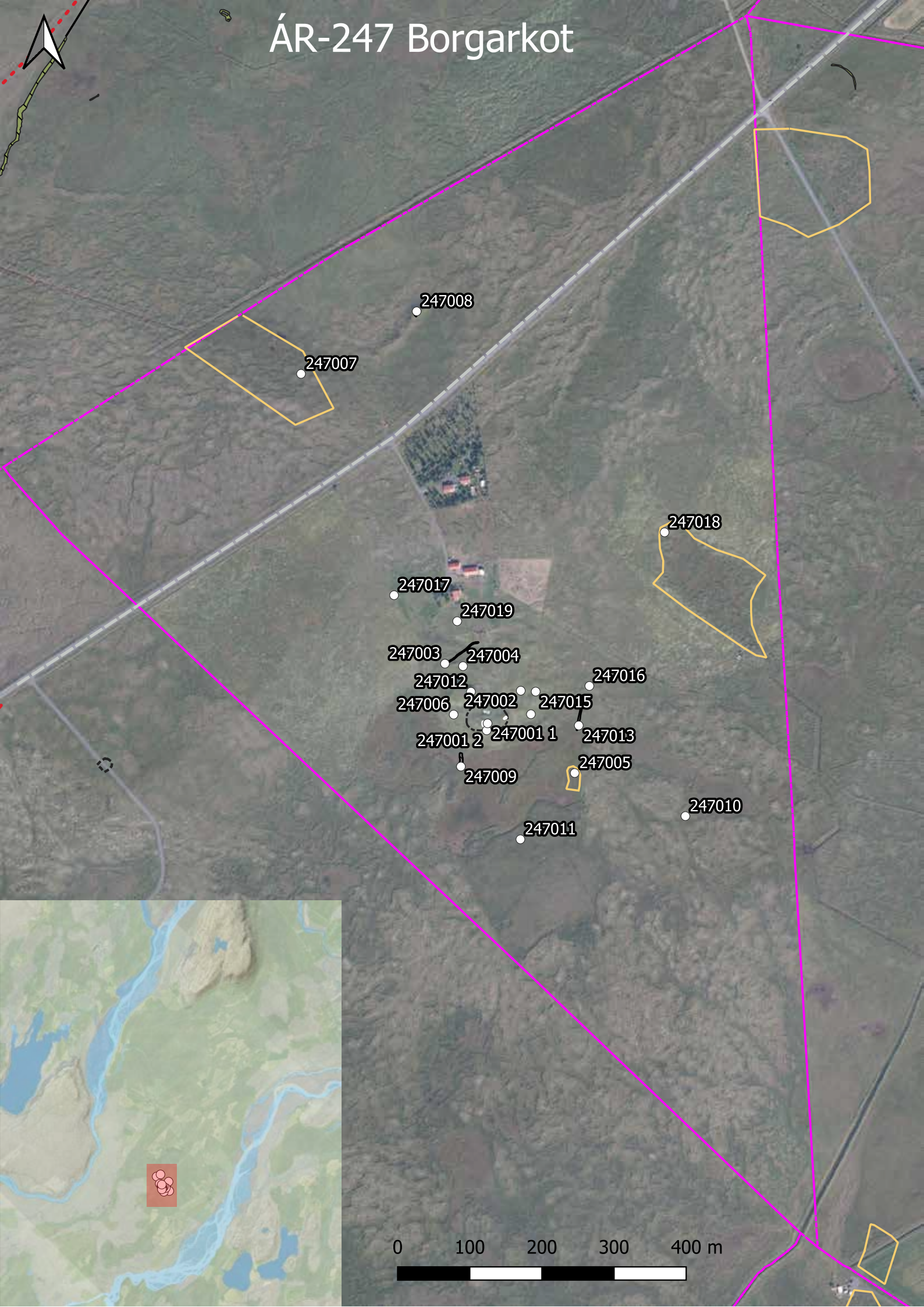

ÁR-246 Kílhraun

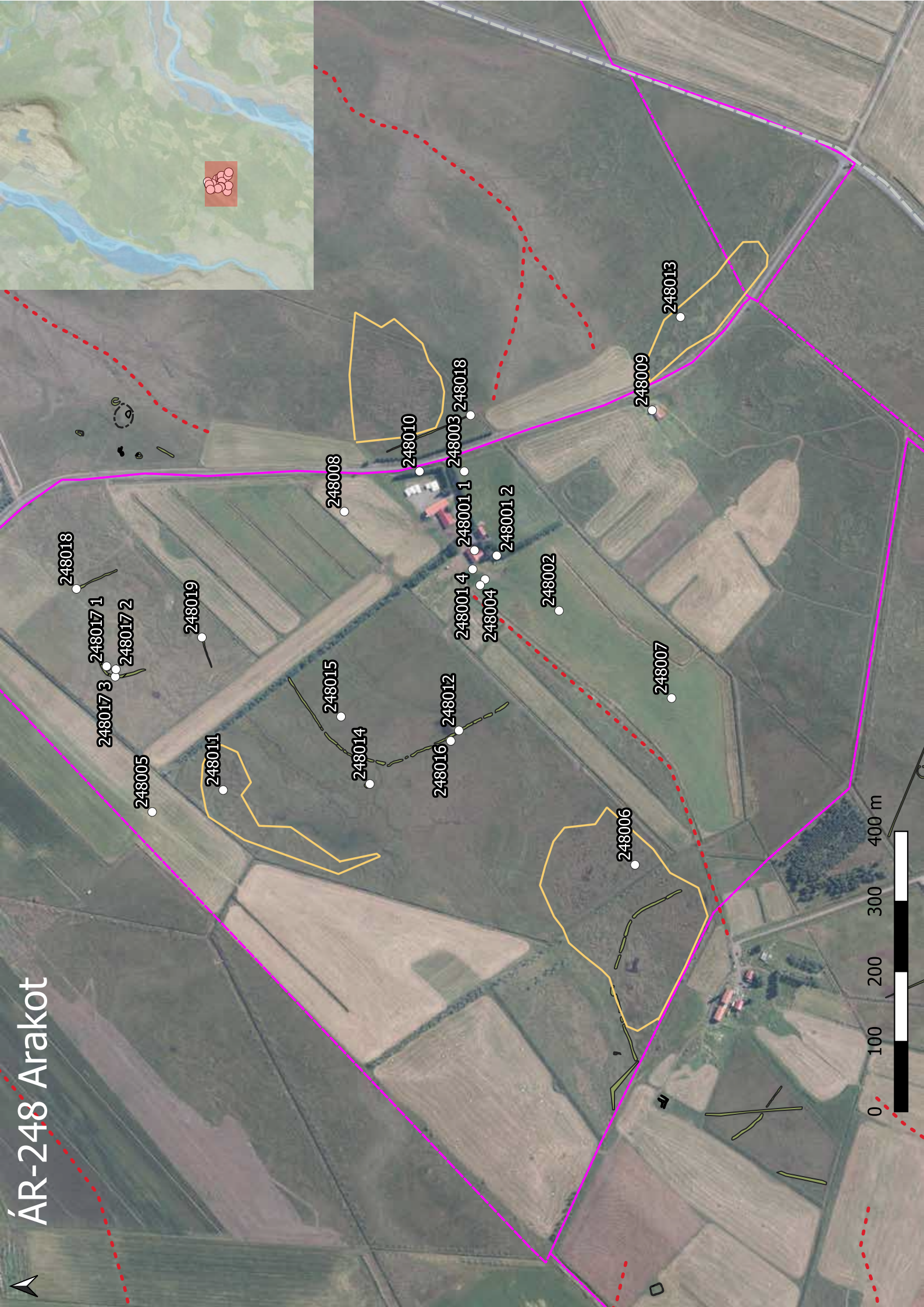

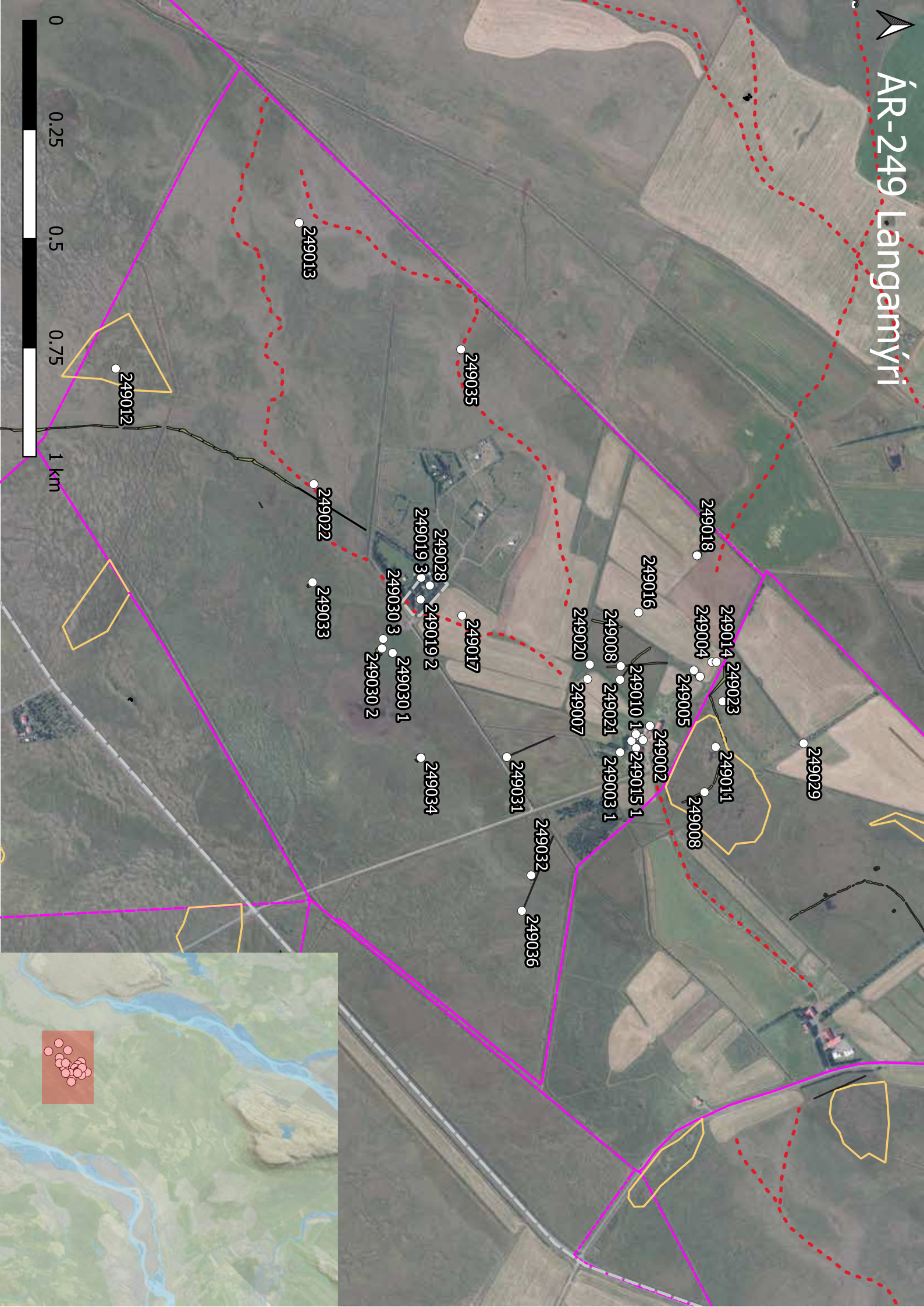
ÁR-247 Borgarkot

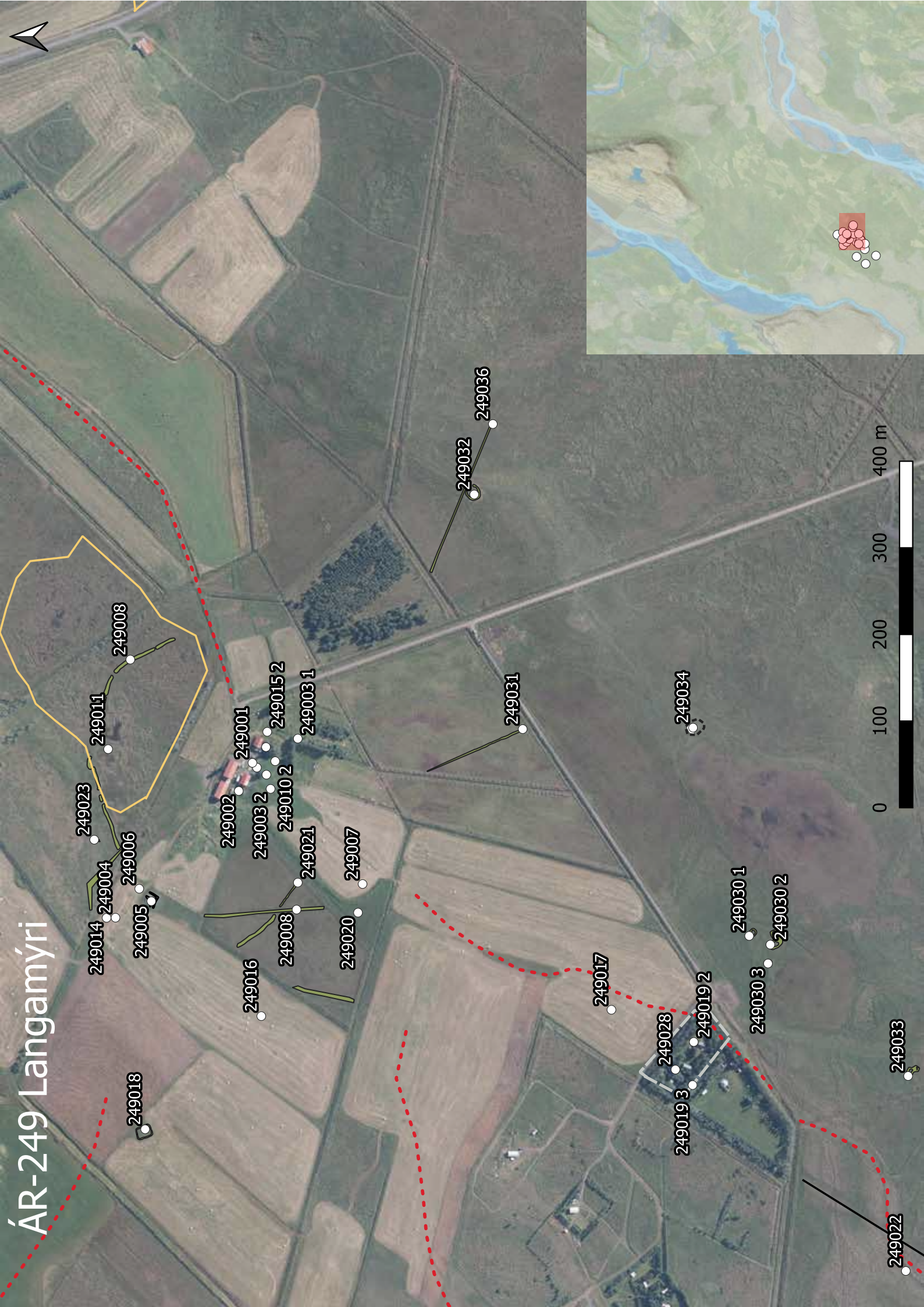

0 100 200 300 400 m

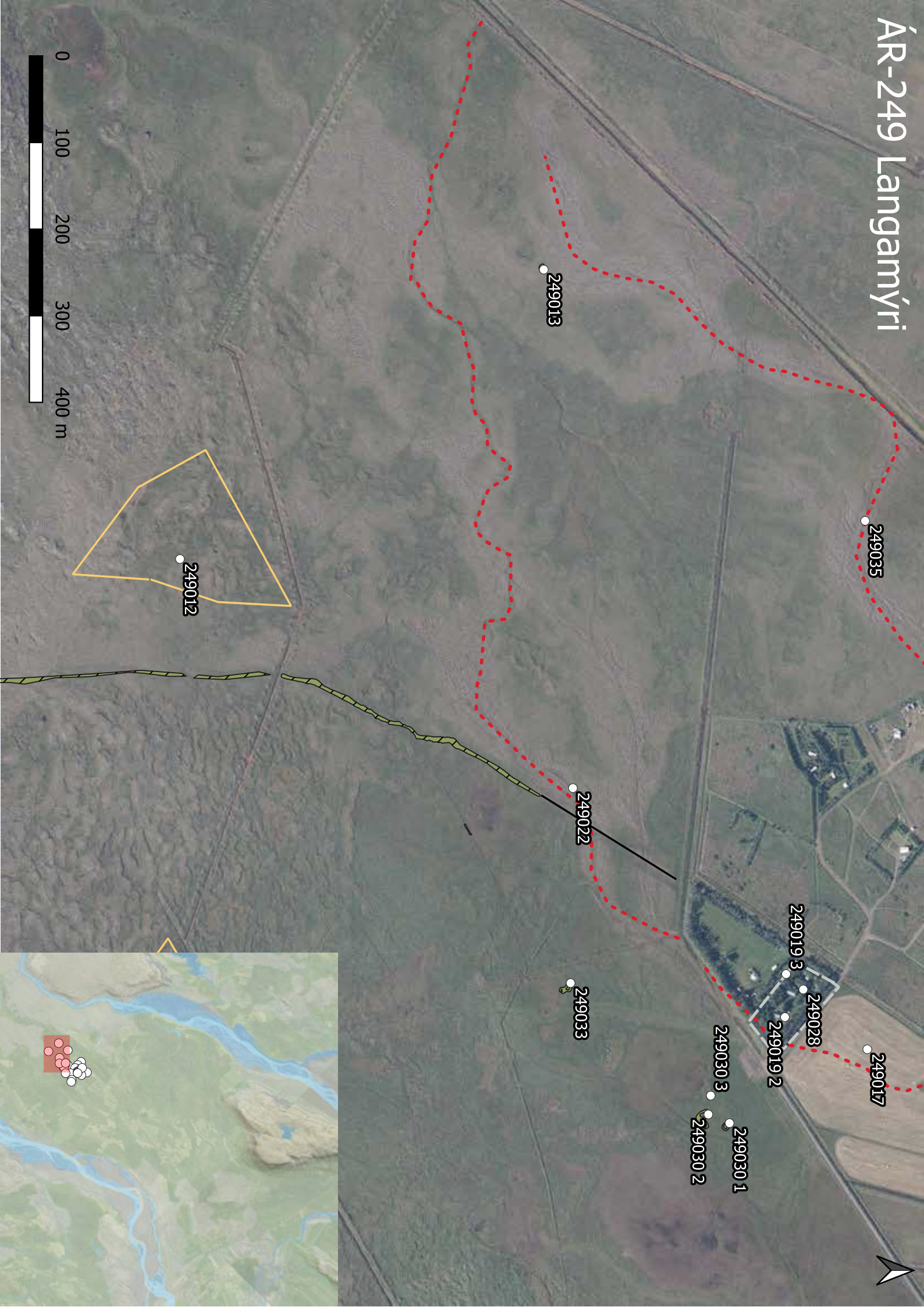
ÁR-248 Arakot

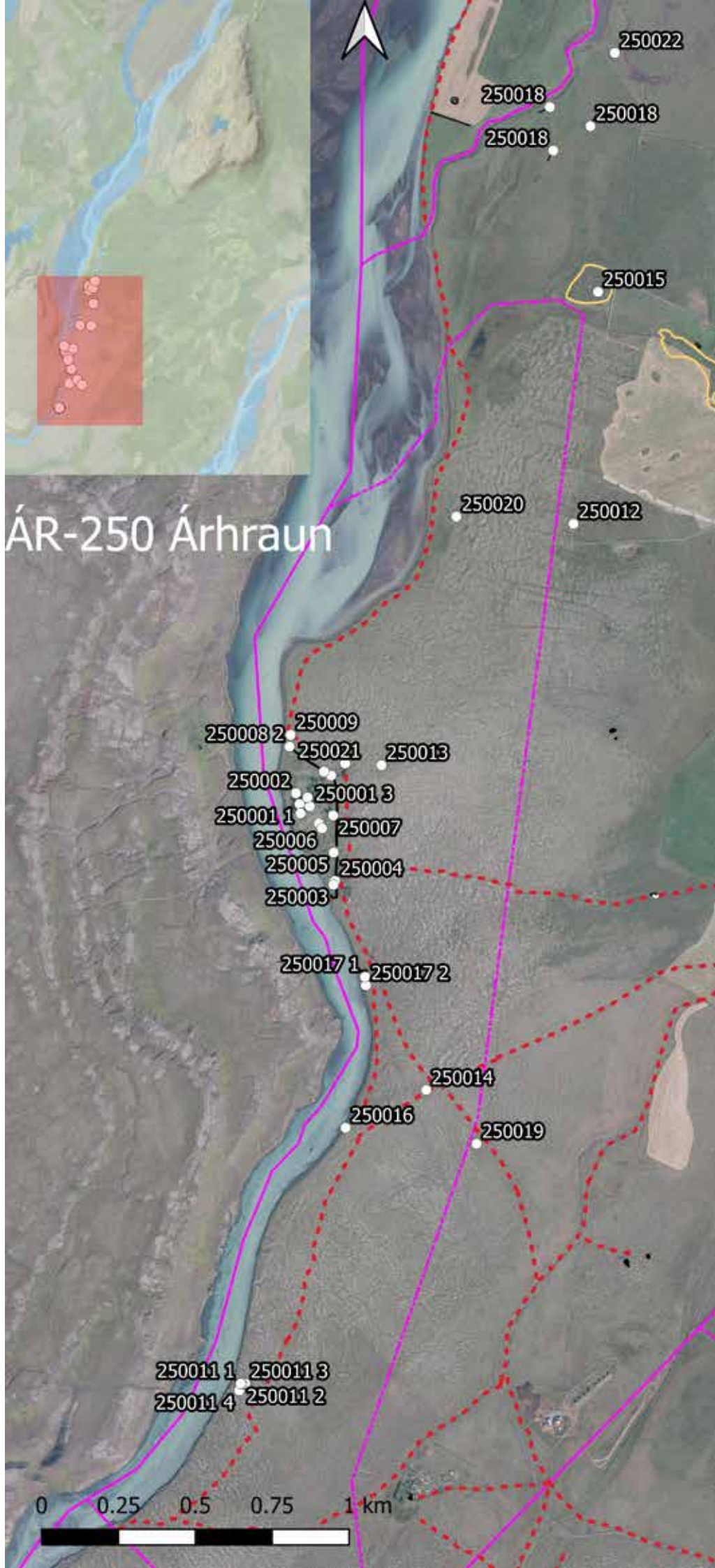

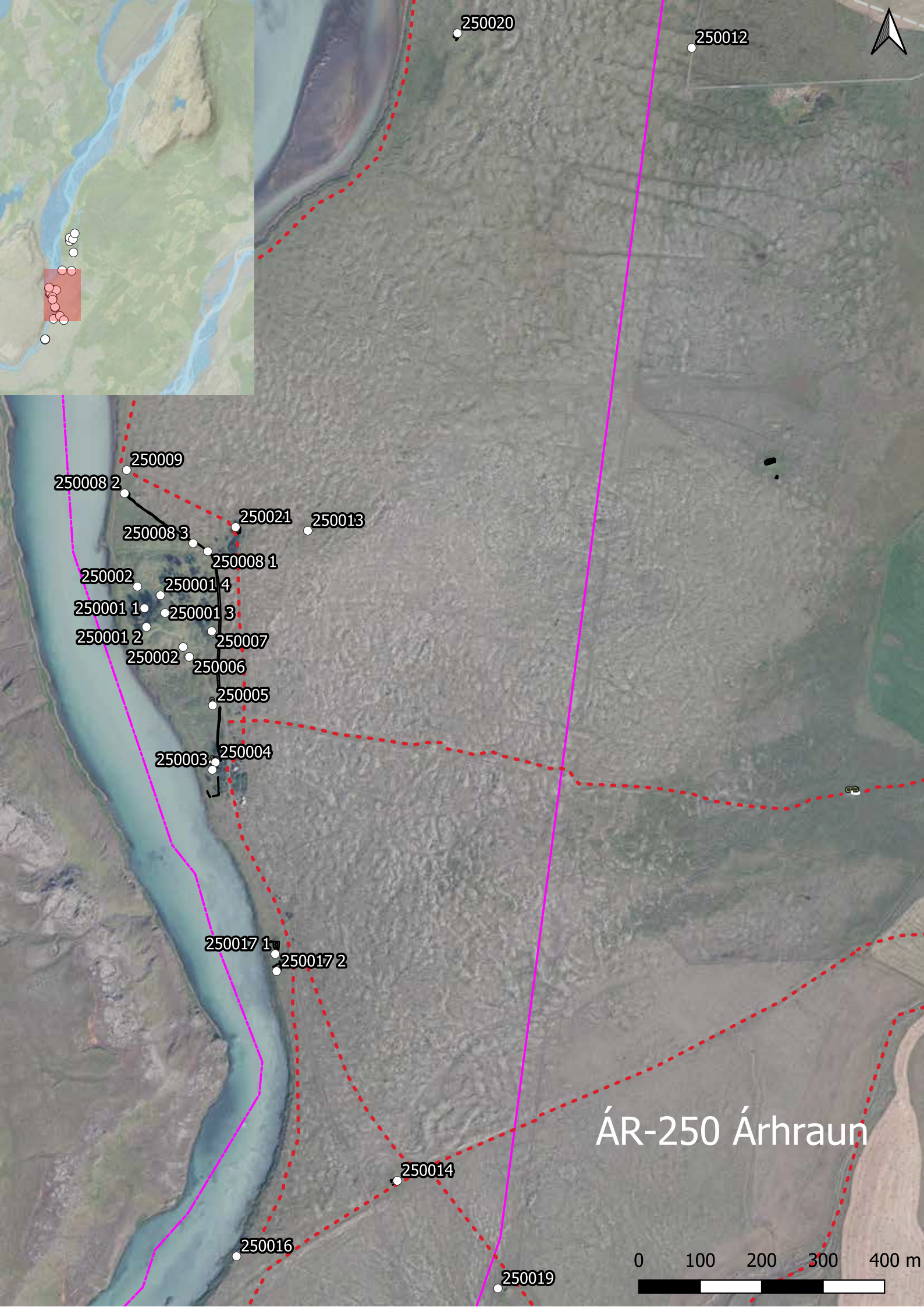
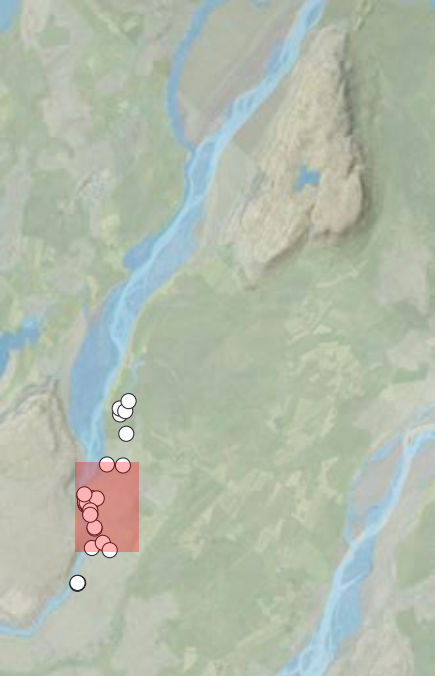

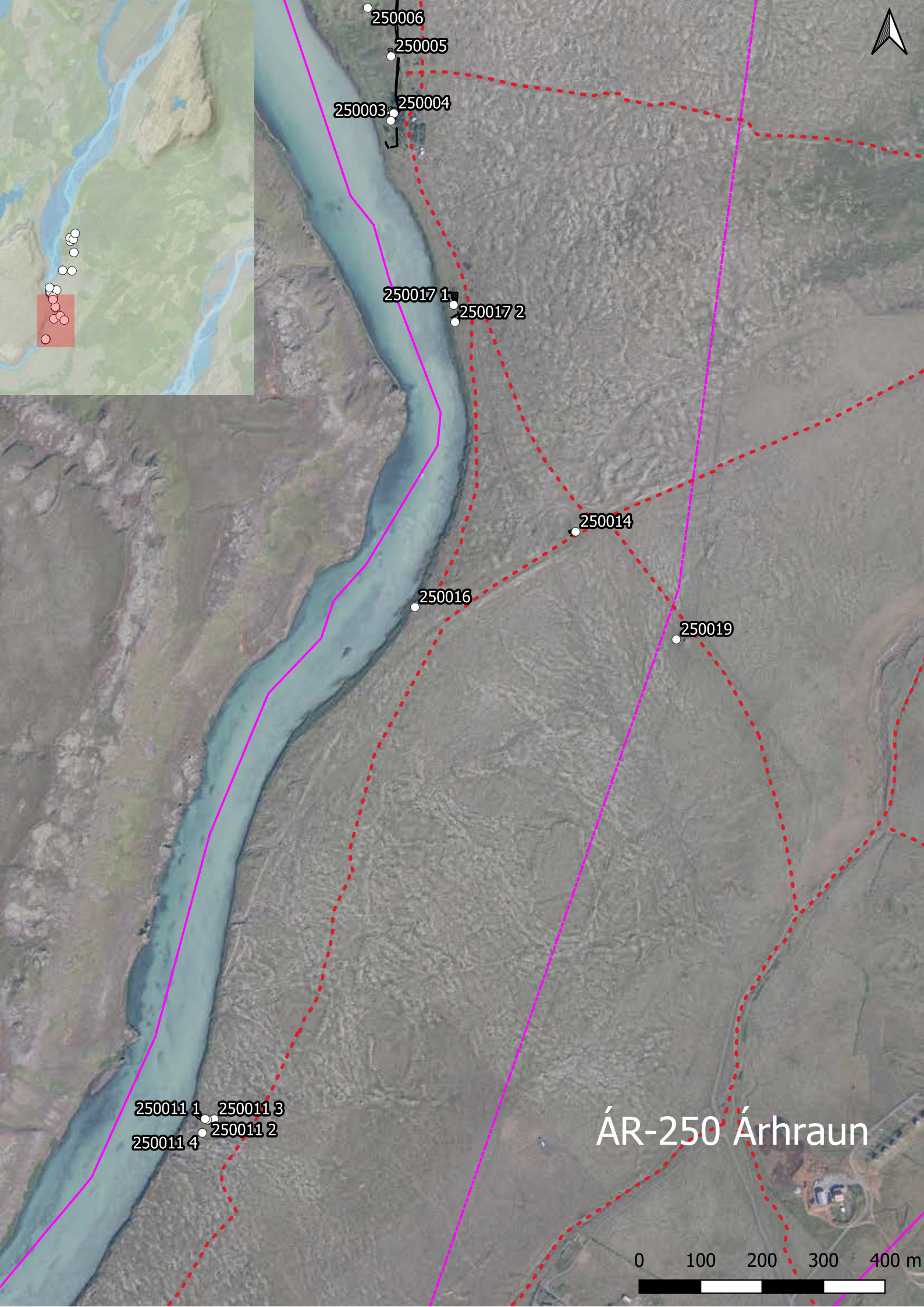

ÁR-249 Langanýri

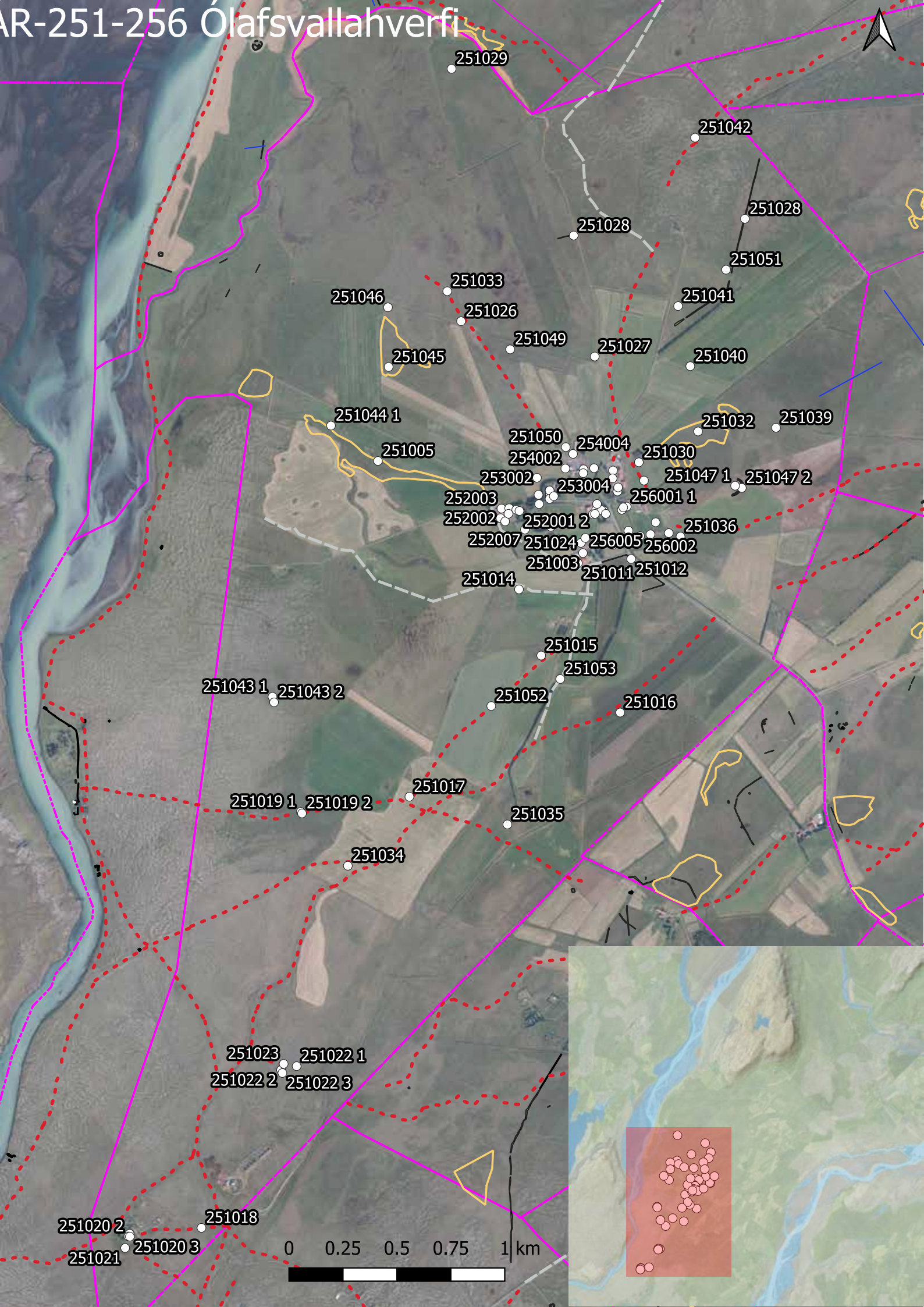

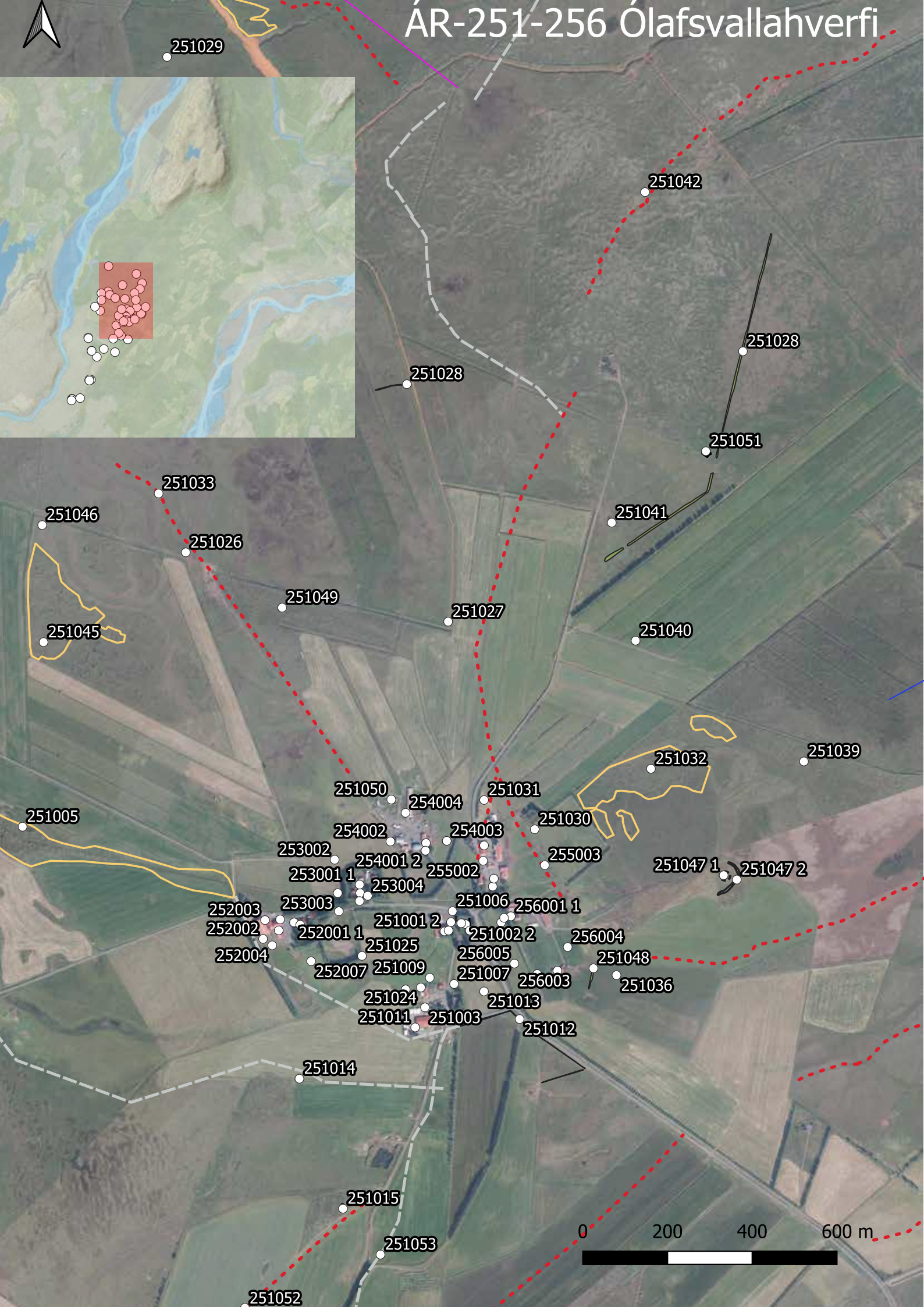

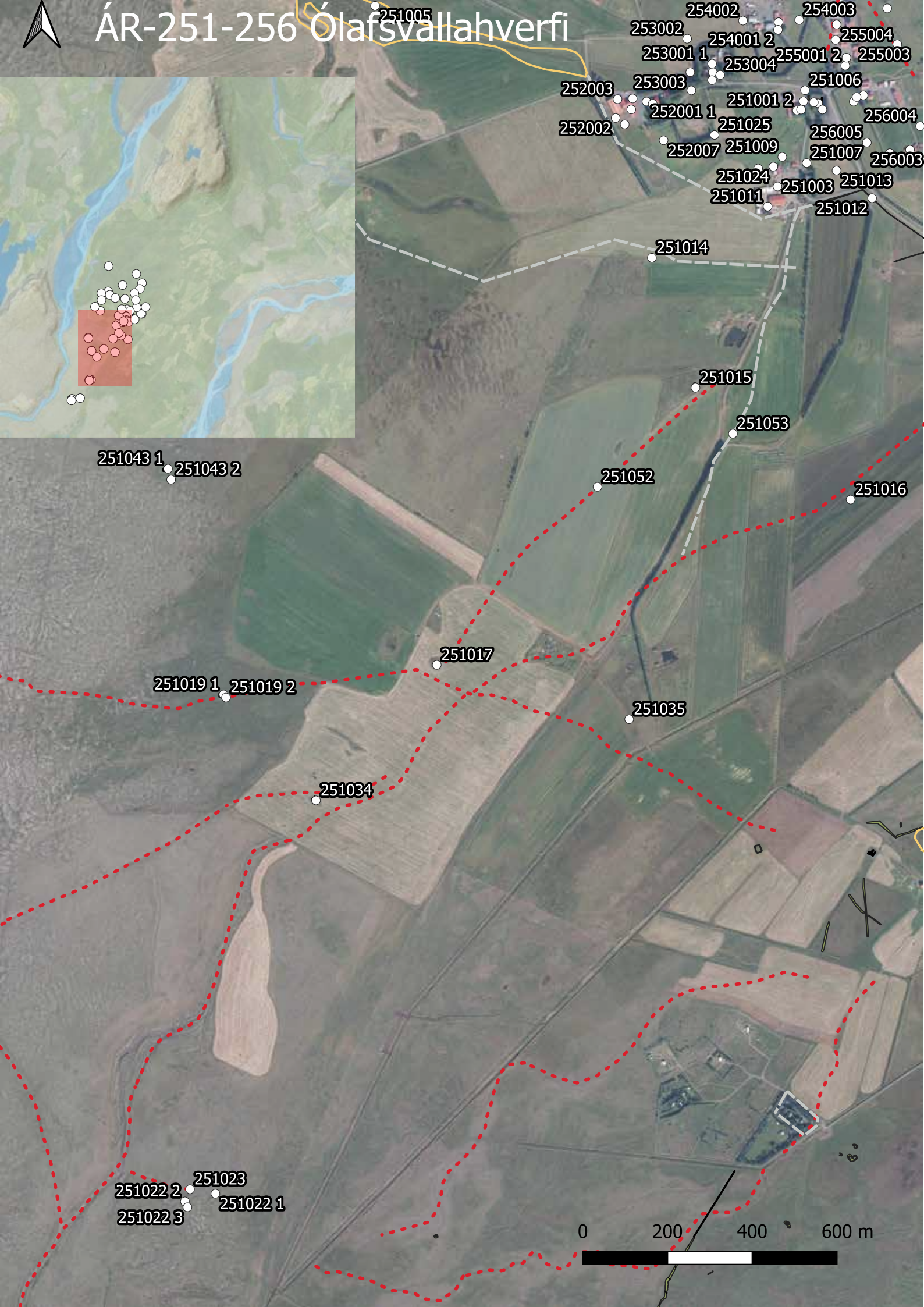
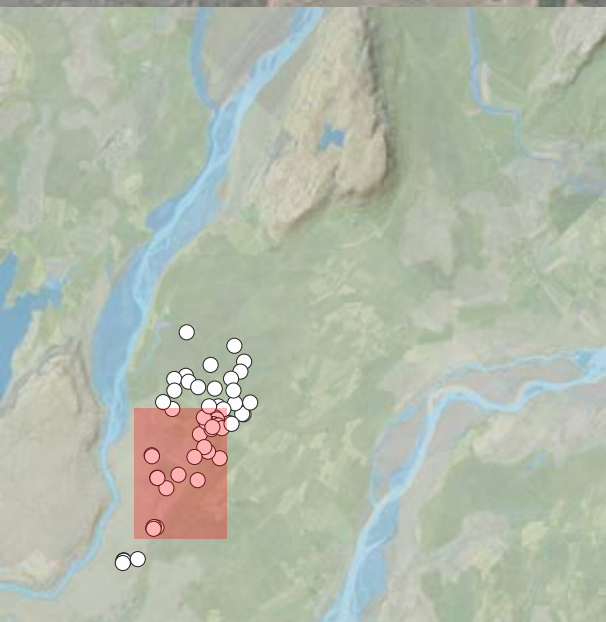
AR-251-256 Ólafsvallahverfi

ÁR-251-256 Ólafsvallahverfi

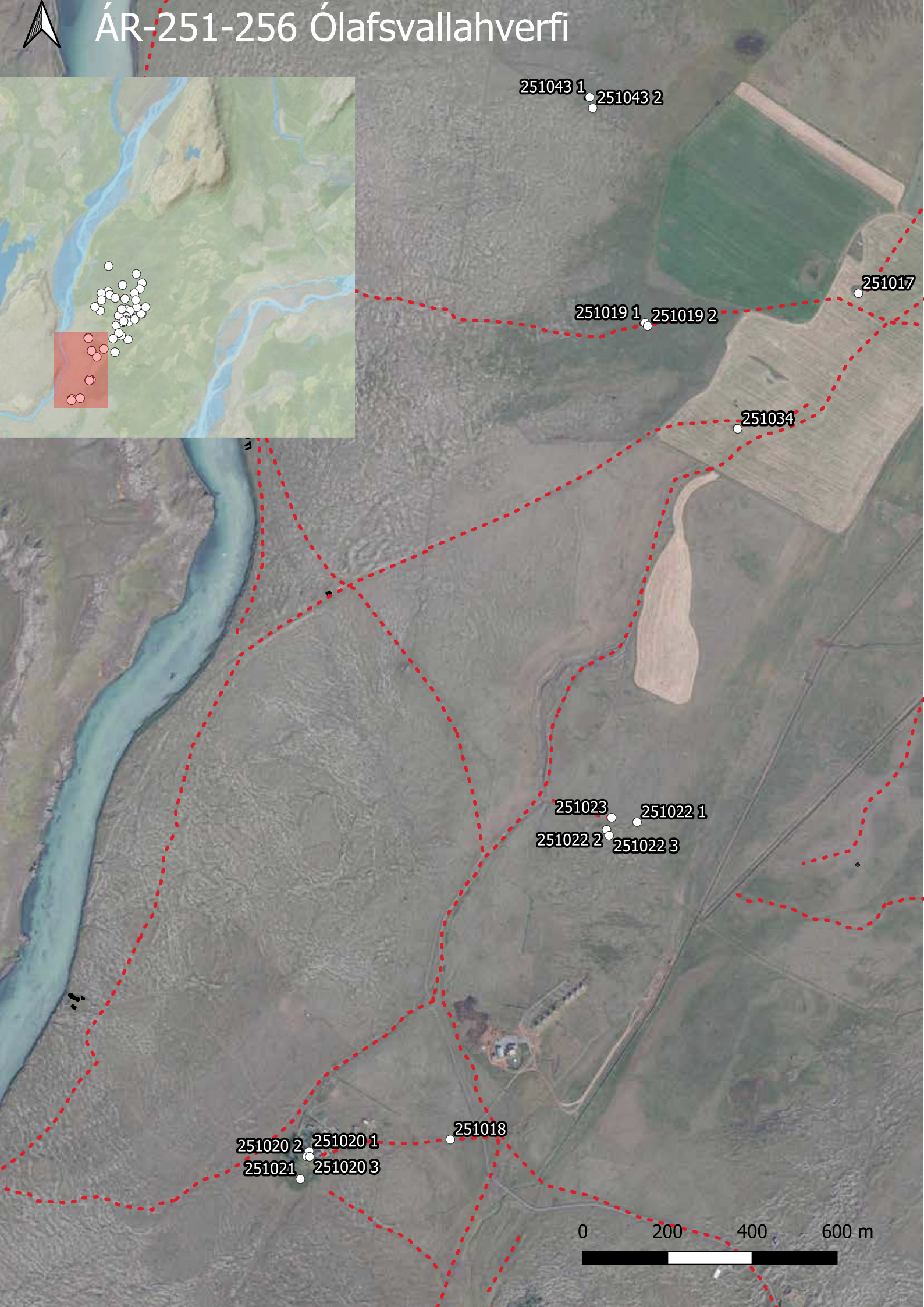
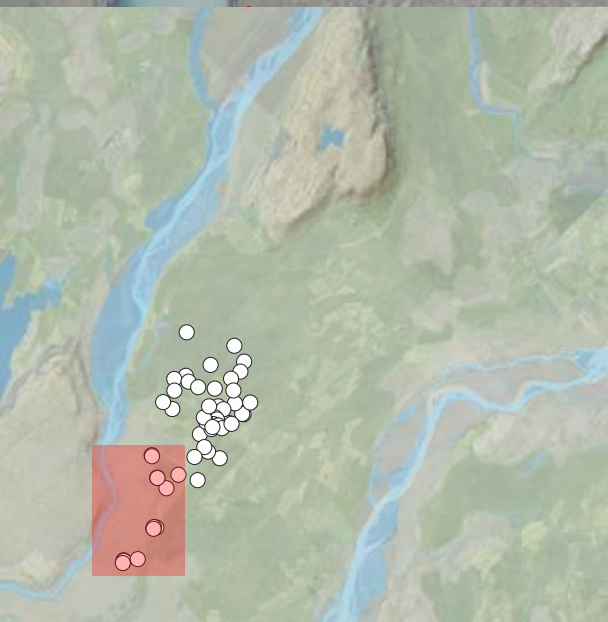

ÁR-251-256 Ólafsvallahverfi

ÁR-251-256 Ólafsvallahverfi

251043 1 251043 2

251017

251019 1 251019 2

251034

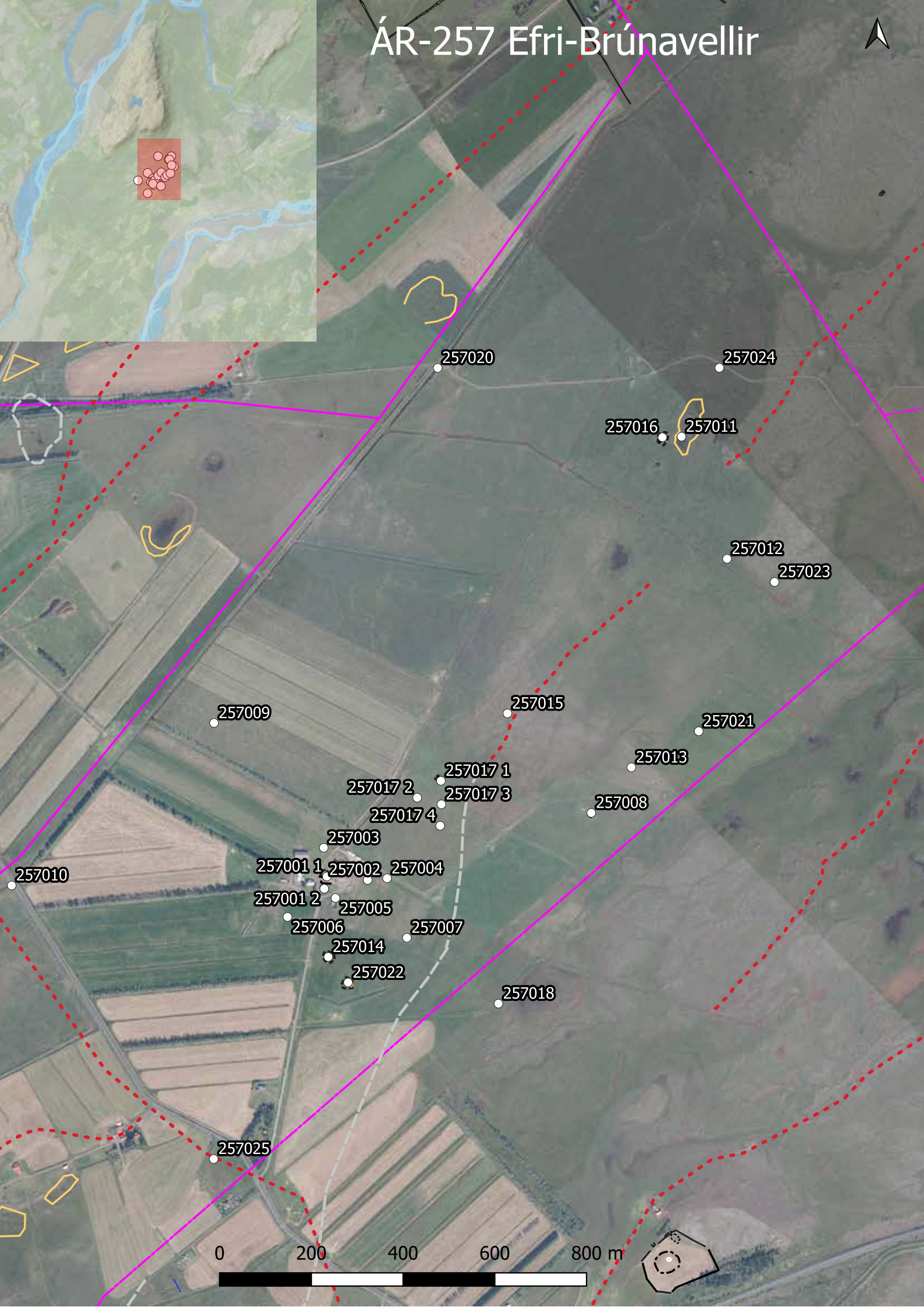
251023 251022 1
251022 2 251022 3

251018

251020 2 251020 1
251021 251020 3

0 200 400 600 m

ÁR-257 Efri-Brúnavellir

0 200 400 600 800 m

ÁR-257 Efri-Brúnavellir

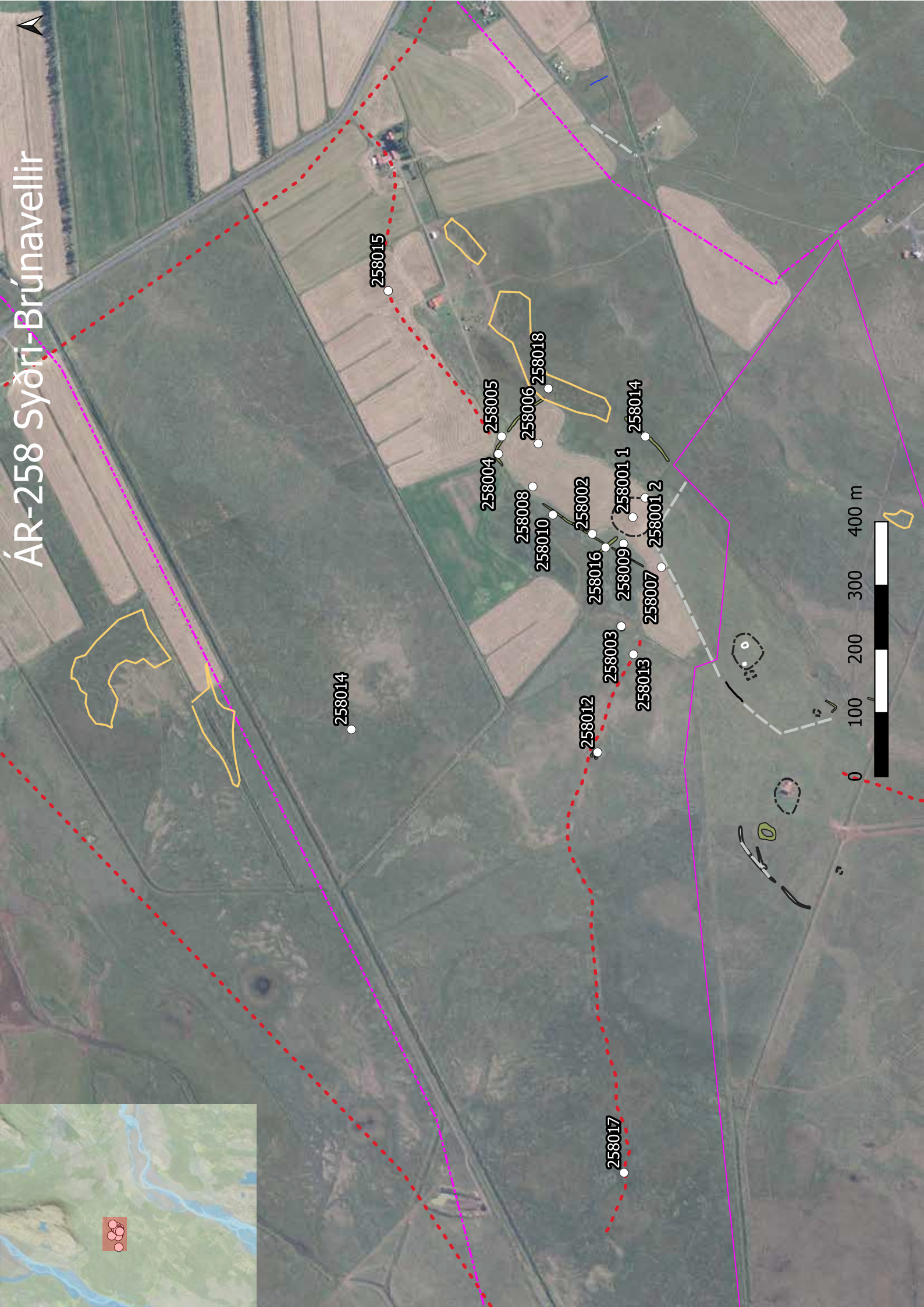

257016 257011

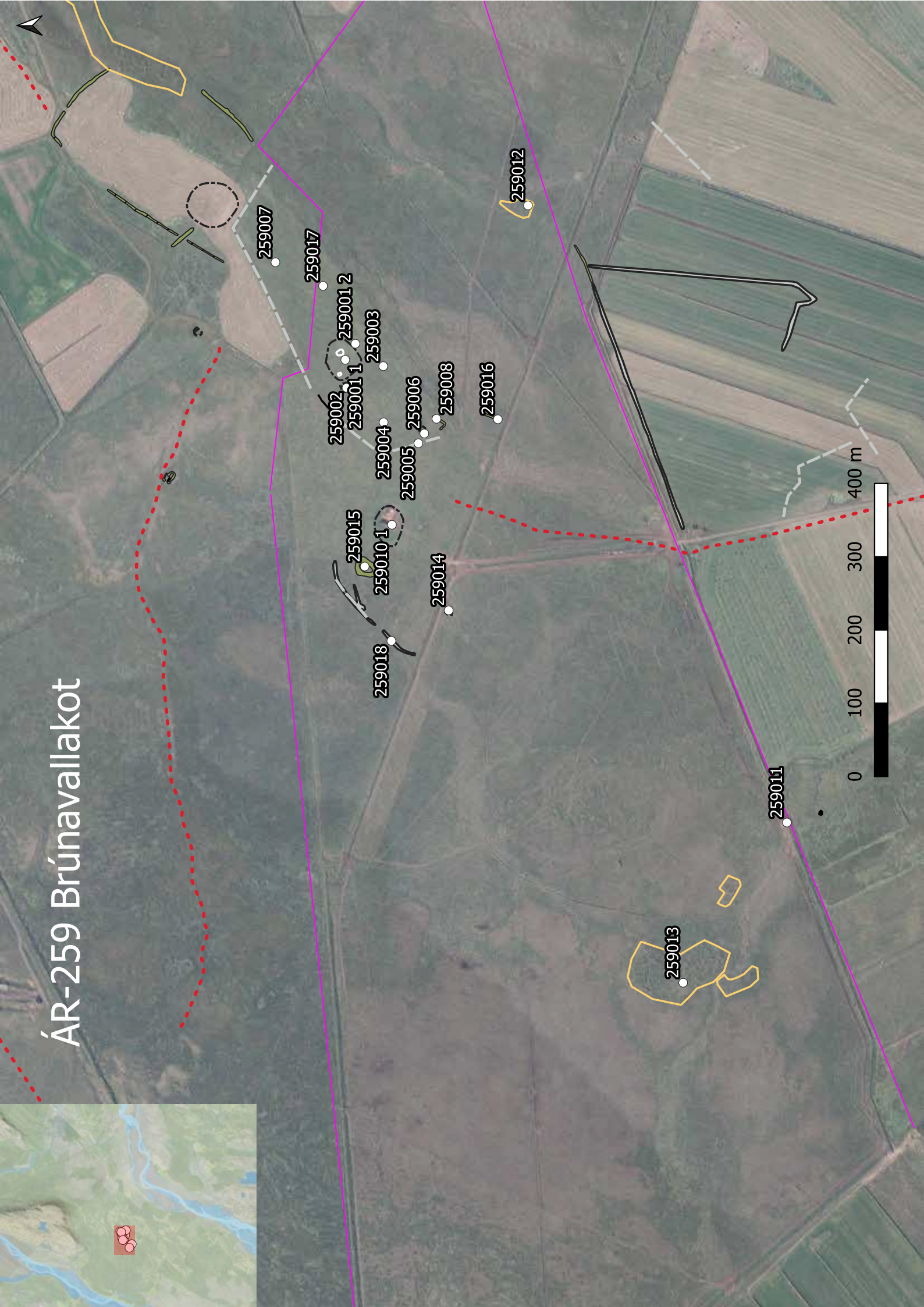

0 75 150 225 300 m

ÁR-258 Syðri-Brúnavellir

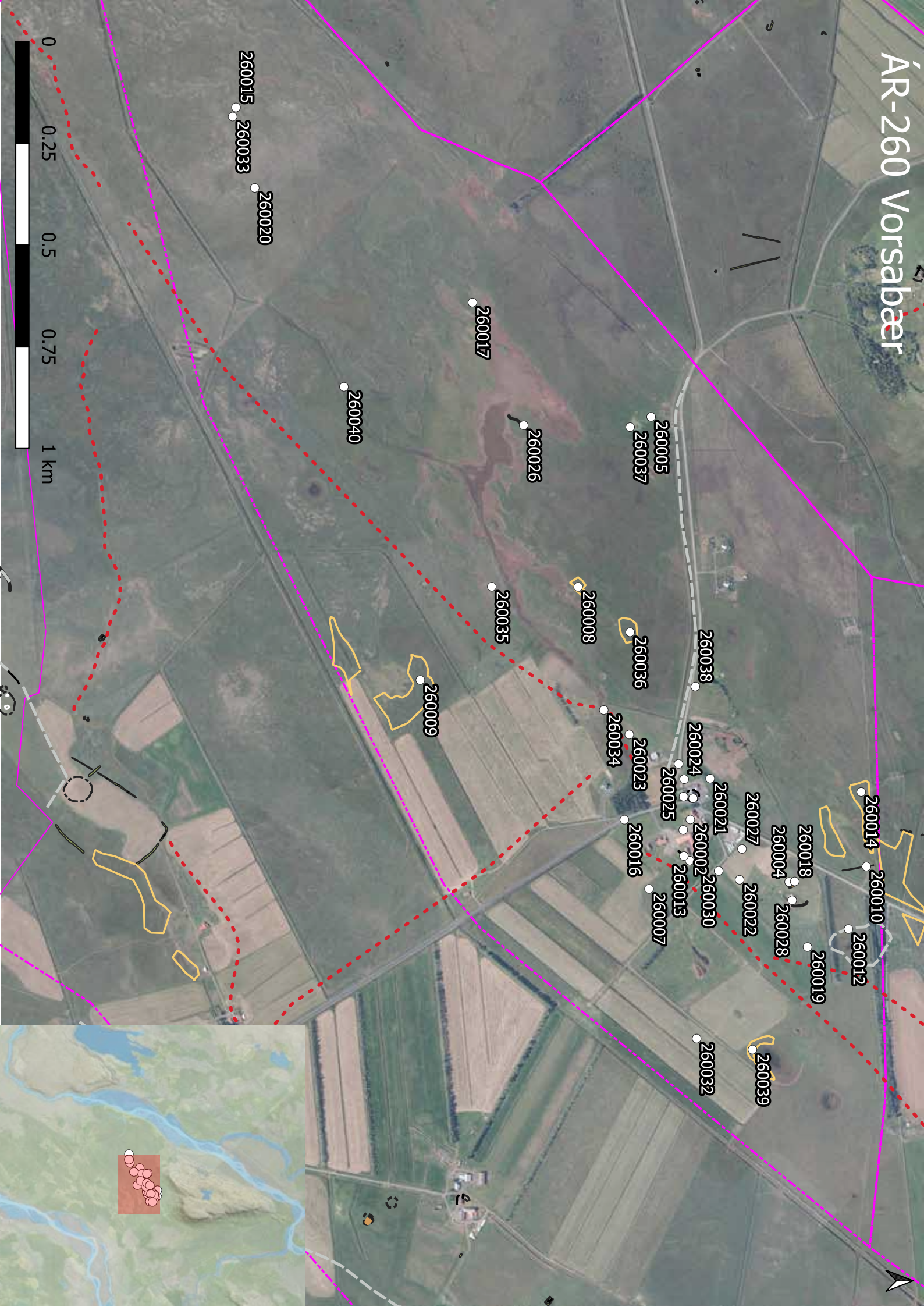
ÁR-259 Brúnavallakot

- 259007
- 259017
- 259002
- 259001 1
- 259001 2
- 259003
- 259004
- 259005
- 259006
- 259008
- 259016
- 259015
- 259010 1
- 259018
- 259014
- 259013
- 259011
- 259012

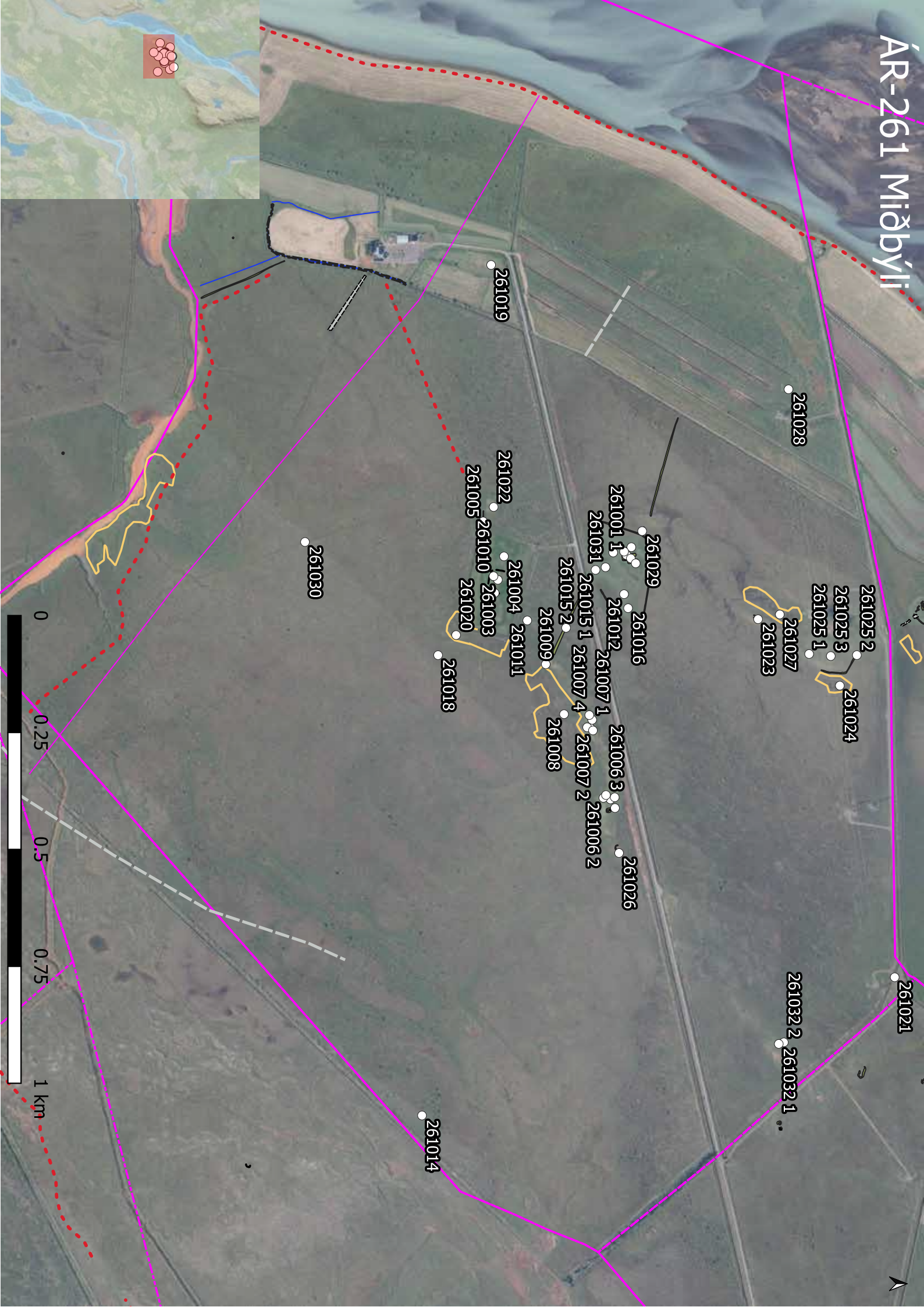
0 100 200 300 400 m

ÁR-260 Vorsabær

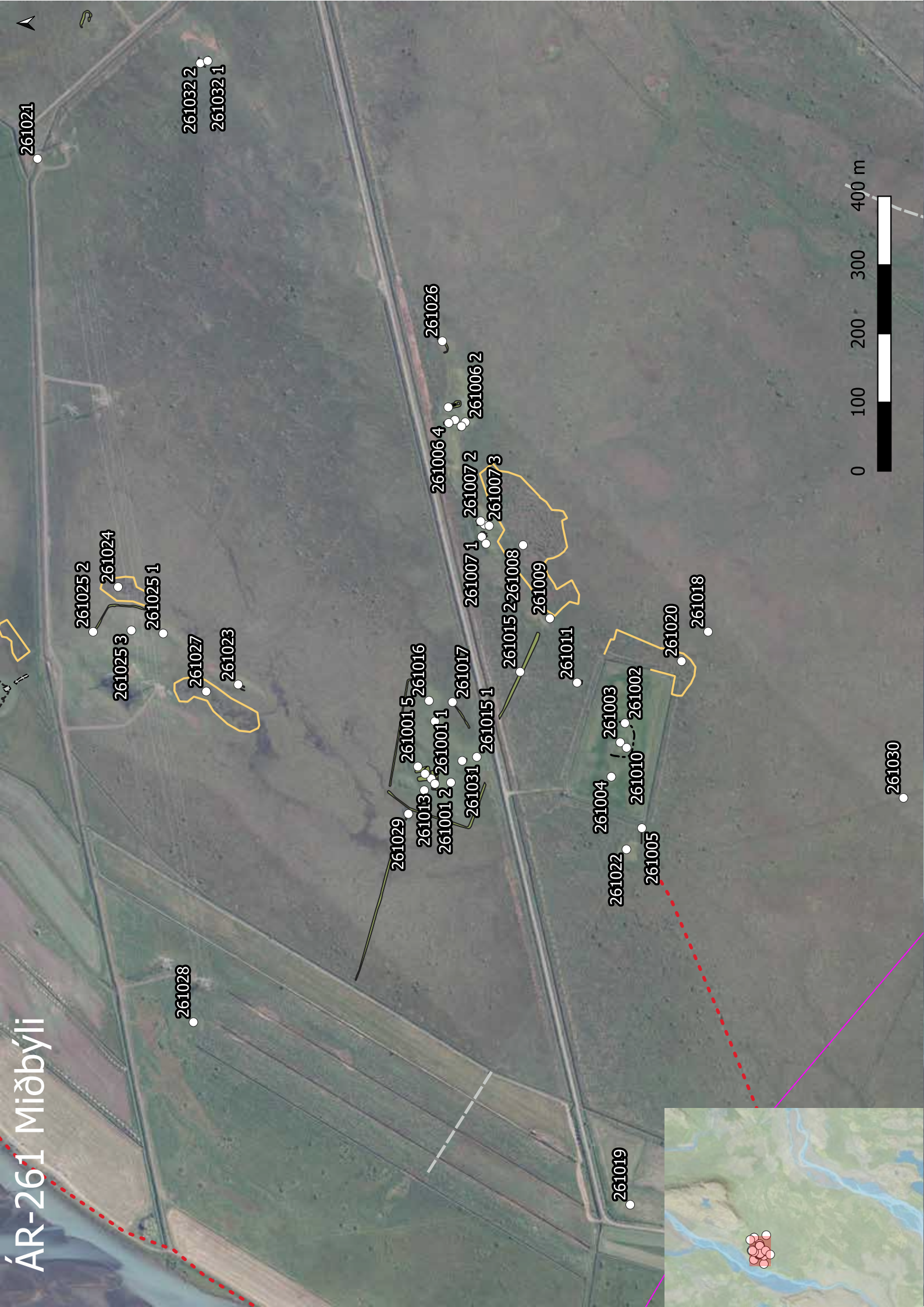

ÁR-260 Vorsabær

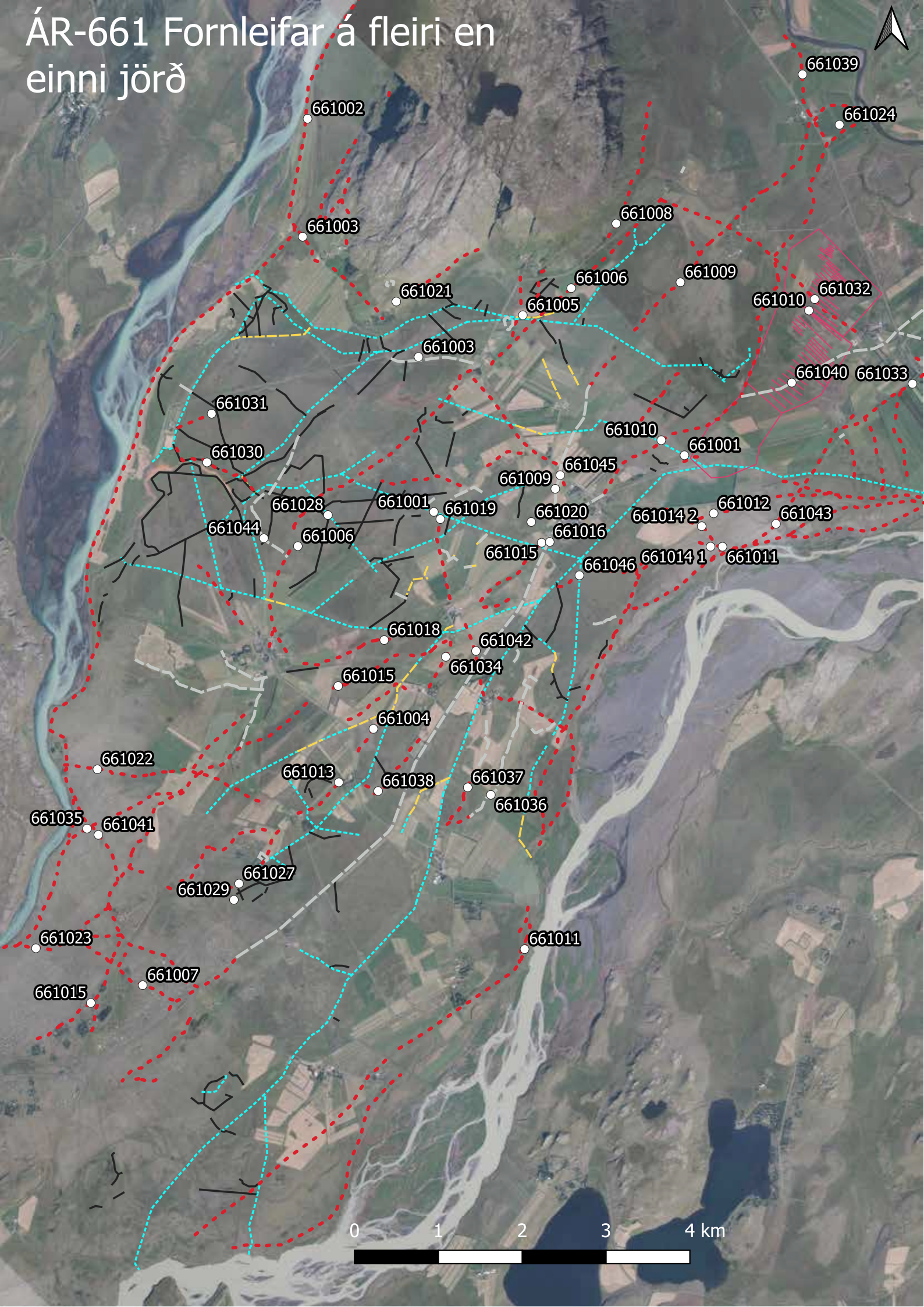
ÁR-261 Miðbýli

ÁR-262 Útverk

ÁR-661 Fornleifar á fleiri en einni jörð

Skeiðaáveita

- fornleifar
- flóðgarðar
- horfið
- skurðir

0 1 2 3 4 km

Skráðar leiðir sýndar á herforingjaráðskorti frá 1908

